MIHAIL GAŞPAR

D'ALE VIEŢII

Volumul II

Volum editat cu sprijinul:

EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A CARANSEBEŞULUI
D-lui IOAN CHEŞA
SC. MAX AGRO SRL., GĂTAIA
SC. DELCLAUDYS SRL., GĂTAIA
Fam. EUGEN şi FLOARE FRANŢ

Coperta I:
***, *Monografia comunei Gătaia şi a satelor aparţinătoare,* Timişoara, 1972.

MIHAIL GAŞPAR

D'ALE VIEŢII

Ediţie critică, tabel cronologic, studiu introductiv şi note
de Pr. dr. Valentin Bugariu, cu o *Precuvântare*
de P.S. Lucian Mic, episcopul Caransebeşului

eubeea
2008

Profesorului,
G. I. Tohăneanu:
neuitare smerită.
V. B

Precuvântare

Din cele mai vechi timpuri, Biserica străbună a românilor s-a arătat o vajnică susţinătoare a culturii şi a spiritului tradiţional al credincioşilor ei. În tinda bisericilorm s-au tradus primele scrieri în frumoasa limbă românească şi tot aici s-au format primele instituţii şcolare menite să ducă omenirea pe drumul cunoaşterii lui Dumnezeu şi a frumoaselor binefaceri ce i-au au fost îngăduite. De aceea Biserica a fost întotdeauna cu multă deschidere în faţa tuturor problemelor de educaţie şi formare a credincioşilor ei. Nu trebuie amintită aici decât susţinerea în condiţii istorice grele a şcolilor confesionale din Transilvania şi Banat, care n-ar fi fost posibilă fără lupta oamenilor luminaţi ai Bisericii, ierarhi şi preoţi. Acestea toate trebuie cunoscute de credincioşii Bisericii noastre în vremurile tot mai secularizate propuse de societatea actuală care încearcă să aşeze în umbră trecutul.

În acest context general de valorizare a bogatului trecut al Bisericii şi societăţii bănăţene se înscrie şi demersul ştiinţific al Prea Cucernicului Părinte dr. Valentin Bugariu. Cartea de faţă, *D'ale vieţii*, este o ediţie aproape completă a operelor literare a vrednicului de amintire protopop Mihail Gaşpar, conducătorul Oficiului Protopopesc din Bocşa vreme de 18 ani (1911-1929).

Exceptând câteva lucrări publicate prin strădania cercetătorilor George C. Bogdan şi Doina Bogdan Dascălu în 1974 (*Fata vornicului Oană*, Ed. Facla) şi în 1982 (*Din vremuri de mărire*, Timişoara), avem într-o singură carte – cu două volume – opera literară a amintitului protopop şi, totodată, a remarcabilului scriitor bănăţean Mihail Gaşpar. Laurii acestei ediţii de mare valoare pentru literatura din Banat şi pentru prestigiul Bisericii noastre îi poartă Prea Cucernicul Părinte dr. Valentin Bugariu.

Primul volum al cărţii cuprinde schiţele, povestirea şi nuvela lui Mihail Gaşpar, iar volumul al doilea poartă în paginile sale romanul şi legendele folclorice ale autorului. Lucrările sunt însoţite de referinţele critice, un tabel cronologic biobibliografic şi de note explicative ale Părintelui Valentin Bugariu.

Remarcăm faptul că prin această lucrare se redă literaturii bănăţene un nume care se înscrie cu cinste în galeria marilor oameni de litere ai Banatului şi ai ţării, iar Bisericii Ortodoxe i se certifică încă o dată calitatea ei de formatoare şi păstrătoare a spiritului şi culturii româneşti.

Binecuvântăm strădania autorului pe care o considerăm demnă de toată lauda şi mulţumim Bunului Dumnezeu că regiunea Banatului este pusă în evidenţă de oameni cu dragoste de Dumnezeu, spre folosul Bisericii şi a culturii noastre.

† LUCIAN
Episcopul Caransebeşului

Repere bio-bibliografice

1650: Valentin Gaşpar un strămoş al lui Mihail Gaşpar, din comitatul Hunedoarei a primut pentru acte de vitejie, titlul de nobleţe (Traian Liviu Birăescu). Fiul proaspătului înobilat păcătuieşte faţă de monarhia habsburgică şi pentru a i se pierde urma se aşează în Banat la Şoşdea (Caraş-Severin).

1848: Alexa Gaşpar apare în timpul revoluţiei din Banat în registrele poliţiei cu menţiunea ,,instigator". Acesta este străbunicul scriitorului. Bunicul Vichentie are ca fiu pe Gheorghe (1853-1911), tatăl scriitorului, preot la Gătaia.

Bunicul dinspre mamă, Nicolae Bolocan (1812-1877), preot în Sculea şi ,,vicar protopopesc" (Dimitrie Botău). Fiica acestuia Sara s-a măritat cu Mihai Popovici, preot în Folea şi a avut două fete: Elena, mama scriitorului şi Melania, mătuşa acestuia.

1881, ianuarie 12/24 în Gătaia (Timiş) se naşte Mihail Gaşpar.

1888-1892: frecventează cursurile şcolii confesionale din comună.

1892-1900: perioada studiilor liceale la Timişoara (1892-1897), Becicherecul Mare (1897-1898) şi Beiuş (1898-1900). În anul şcolar 1896/1897 la un concurs literar organizat de Ministerul Instrucţiunii a reuşit să obţină premiul I. Se păstrează un ,,Testimoniu scolastec", o matricolă a mediilor pentru ultimii doi ani petrecuţi la Beiuş: religiune – bun, limba română – eminent, limba maghiară – bun, limba latină – bun, istoria – eminent, geometria – eminent, ş.a.

1900-1903: urmează cursurile Institutului Teologic din Caransebeş. Este la insistenţele profesorului de limba română, Enea Hodoş, membru activ al Societăţii de lectură ,,Ioan Popasu", avându-l ca preşedinte în acest timp pe Petru Barbu, George Dragomir şi Petru Ionescu. În cadrul şedinţelor Societăţii ţinute în sala de festivităţi a Institutului teologic precum şi în cadrul restaurantului ,,Pomul verde" din Caransebeş, îl vedem pe Mihail Gaşpar citind studenţilor, schiţa *Moşu Dascălu*, o duioasă evocare a învăţătorului copilăriei de la Gătaia. Din presa vremii vedem că tânărul teolog a prezentat dizertaţia *Influenţa creştinismului asupra referinţelor sociale*[1].

În timpul studenţiei a avut diriginte pe ilustrul profesor de Noul Testament; Iosif Iuliu Olariu, iar ca profesori pe Petru Barbu, Catehetică; Omiletică; Drept si administraţie bisericească; Patriciu Dragalina, istorie; George Dragomir, Teologia morală; Enea Hodoş, limba română; Ilie Minea; George Petrescu, muzică bisericească; şi Antoniu Sequens la muzică vocală şi instrumentală.

1901, Valeriu Branişte scoate la Lugoj, ziarul ,,Drapelul", tribună politică, socială şi culturală a românilor bănăţeni din monarhia austro-ungară.

---

[1] ,,Foaie Diecezană", an XVI, 1902, p. 4, după Vasile Petrica, *Institutul teologic diecezan ortodox român din Caransebeş (1865-1927), Contribuţii istorice*, Editura Episcopiei Caransebeşului, Caransebeş, 2005, p. 113.

1902, începe lunga colaborare lugojană, cu ziarul ,,Drapelul", debutând cu legenda folclorică *Stâlpii lui Alesandru Basarab*, sub pseudonimul Sorin. Ulterior el va mai iscăli Socol Banc, Radu Roman, I. T. Mugur, Nemo.

1903, septembrie 8: se căsătoreşte cu Livia Blajovan.

noiembrie, 28: este hirotonit diacon la biserica ,,Adormirii Maicii Domnului" din Lugoj. Tot aici a fost şi secretarul Reuniunii de cânt şi fond teatral din localitate, fiind şi un animator al mişcării teatrale româneşti din Banat.

1903-1911: audiază cursuri la Facultatea de Drept din Budapesta şi dă câteva examene, însă nu finalizează aceste studii.

1904, septembrie 19: se naşte primul fiu, Titus care a devenit militar de carieră.

Participă la comemorarea a patru veacuri de la moartea voievodului moldav, Ştefan cel Mare.

1905: debut editorial cu volumul *Japonia*, apărut la editura lugojană Carol Traunfellner. Din acest volum îl vedem în postura de istoric al culturii şi civilizaţiei poporului nipon.

La Timişoara are loc o înscenare judiciară, Mihail Gaşpar este acuzat pentru două articole: *Ne trebuiesc fapte* (în ,,Drapelul", 1904, nr. 79, p. 2) şi *Care e ţinta?...* (în ,,Drapelul", 1904, nr. 99, p. 1-2) la zece luni de temniţă, precum şi la plata unei amende cumulative de 5000 de coroane. Alături în temniţă i-au stat ceilalţi redactori: dr. Cornel Jurca şi dr. Ştefan Petrovici, Valeriu Branişte era în concediu de odihnă.

1906, august 19: se naşte Ionel, al doilea fiu, avocat în Bocşa Montană.

Apare în volum traducerea nuvelei *Malva* de Maxim Gorki la editura Taunfellner, 90 p., dar şi în foileton în ziarul ,,Drapelul"; şi schiţa *Rabbi din Galileea*.

Vizitează ,,Expoziţia generală română" din Bucureşti.

1907, februarie 1 – noiembrie 30: execută condamnarea la Seghedin.

1908: publică volumul de schiţe: *În vraja trecutului* la editura Coloman Nemeş din Lugoj şi *Poeziile în proză* ale lui Turghieniev, 78 p.. Tot în 1908 tipăreşte schiţa: *Acelaşi cântec* în ,,Drapelul", dar şi din Ivan S. Turghieniev, *Poezii în proză*.

Participă la cursurile de vară de la Vălenii de Munte (pe care le va frecventa şi în anii următori, unde se ataşează de Nicolae Iorga, cursurile fiind socotite de scriitorul bănăţean ,,...cele mai frumoase clipe ale vieţii mele..."[2]). Nicolae Iorga devine cu acest prilej magistrul ucenicului bănăţean, de acum îl regăsim pe Mihail Gaşpar un propagator al ideilor lui Iorga în Banat: ,,Şi am început apostolatul ideilor prin acest Banat, atât de frumos şi atât de bântuit de patimi. Am început la Lugoj şi am ajuns până la Oraviţa, unde am putut vorbi sub auspiciile Astrei, despre acel curent nou, care este menit a aduce viaţă... care deschide noi cărări de fericire neamului nostru de pretutindeni..."[3]

1909, decembrie, Mihail Gaşpar a ţinut sub auspiciile Astrei o conferinţă la Lugoj despre poetul Bucovinei, G. Rotică Rotariu. Următoarea serată literară acelaşi conferenţiar o dedică debutului piesei lui Delavrancea, *Apus de Soare*, care tocmai se juca la Teatrul Naţional din Bucureşti.

---

[2] George C. Bogdan, *Legăturile lui Nicolae Iorga cu bănăţenii*, în ,,Orizont", Timişoara, 1969, nr. 2, p. 86.

[3] Alexandru Bârsescu, *Corespondenţa lui Mihail Gaşpar cu Nicolae Iorga*, în ,,Flamura roşie", Reşiţa, 1951, nr 2154, p. 5.

Apare la Vălenii de Munte, primul volum din romanul *Din vremuri de mărire*.

În ,,Drapelul" a tipărit *Paşti în temniţă*.

Traduce din Nicolae Sejov, *Biciul lui Dumnezeu*; Edmondo de Amicis, *Manuel Mendez*, *Înmormântare pe mare* şi Emil Bergerat, *Azeline*. Anton Pavlovici Cehov, *Aniuţa*, *Tragedianul*, şi *Kanul şi fiul seu* de Maxim Gorki.

1909-1910, apar în foiletonul ,,Drapelului" romanele *Altare dărâmate* şi *Fata lui Oană Pântece*.

Începe colaborarea la ,,Calendarul românului" (Caransebeş).

1910: Tot în ,,Drapelul" tipăreşte: *Crăciunul popii Vichentie*, *Feciorul popii Vichentie* şi *Suflet de fată*.

1911; este prezent în ,,Almanahul scriitorilor de la noi pe 1912" de la Orăştie cu schiţa *Păpărugă...rugă...*

Începe colaborarea la revista ,,Cosânzeana" de la Orăştie cu nuvela *Sub Ştefan Vodă*.

martie, 19, în Sâmbăta lui Lazăr, sinodul protopopesc al Bocşei Montane îl alege cu toate voturile (81) protopresbiter tractual.

aprilie, 23, este hirotonit preot cu prilejul sfinţirii bisericii orodoxe din Uzdin de către episcopul Miron Cristea al Caransebeşului.

iunie, 26, este hirotesit protopop.

În această localitate continuă activitatea literară, culturală şi politică. Aici l-au căutat Octavian Goga, Camil Petrescu, Em. Bucuţa.

La Bocşa este ales preşedinte al Reuniunii de cântări din localitate.

1912-1920: deputat sinodal în Adunarea Eparhială a Caransebeşului.

1913-1914: romanul *Din vremuri de mărire* apare integral în ,,Drapelul".

Colaborează la ,,Viaţa românească".

1914: La Editura Diecezană din Caransebeş a apărut *Date monografice la comuna Bocşa-Montană*.

1916: publică în volum la Arad, nuvelele *Blăstăm de mamă* şi *Domnişoara Marta*.

Colaborează cu ,,Pagini literare" (Arad).

1918, februarie-octombrie: îl înlocuieşte pe Valeriu Branişte (internat la Seghedin) la conducerea ,,Drapelului".

decembrie, 1: prezent la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia, ca delegat şi corespondent al ziarului românesc ,,Drapelul" din Lugoj.

1919: editează volumul de schiţe *D'ale vieţii*.

1919-1920, august-mai: redactor responsabil şi coordonator al ziarului ,,Drapelul".

1920: iunie 8: guvernul Averescu suprimă ,,Drapelul".

1921: în ,,Calendarul românului" din Caransebeş a apărut piesa eroică într-un act *O noapte la Oituz*, p. 80-87. Piesa s-a jucat în 1921 de studentul Ioan Munteanu din an. II şi fratele său, Gh. Munteanu[4].

1923: apare *Legenda Şumigului* în ,,Calendarul românului", 1924, p. 91-96.

1923-1924: colaborează la ,,Cosânzeana" (Cluj) unde tipăreşte *Carnetul lui Radu Roman*.

[4] ,,Foaie Diecezană", an. XXXVI, 1921, nr. 6, p. 5, după Vasile Petrica, *op. cit.*, p. 113.

1924: *Gaiul Borosoanei* în ,,Calendarul românului", p. 76-83.

1925: *Golgotha lui Ali Hassan-Cânele*, în ,,Calendarul românului", p. 92-99.

1926: romanul *Casa cu obloane verzi* a apărut în revista timişoreană ,,Banatul", iar în ,,Temesvari Hirlap" un fragment dintr-un proiectat roman despre Gheorghe Doja.

1923-1929: apare la Bocşa Montană publicaţia ,,Drum nou" cu aportul Uzinelor de Fier şi a Domeniilor Reşiţa.

1926-1929: preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc, filiala Caraş-Severin şi deputat în Parlamentul României Mari.

1928: În revista ,,Banatul" din Timişoara a apărut nuvela *Românii din Potlogi*.

1929: publică la Bucureşti romanul *Fata vornicului Oană*, 226 p.. Este primit favorabil de Cezar Petrescu.

noiembrie, 27: se stinge din viaţa la 48 de ani într-un sanatoriu din Timişoara, este înhumat în cimitirul din Bocşa Montană. Camera îl omagiază în şedinţa din 27 noiembrie.

1930 Lucian Costin publică broşura *Scriitorul bănăţean Mihail Gaşpar (Câteva note despre opera sa)*, 27 p..

1930-1933: gazeta ,,Drum nou" reapare la Oraviţa sub direcţia lui Ilie Russmir.

1932-1933, figura de cărturar a lui Mihail Gaşpar este creionată de Aurel Cosma în volumele: *Istoria presei din Banat*, vol. I, p. 110-113; şi *Bănăţeni de altădată*, p. 87-89.

1936: figurează în *Poeţii şi prozatorii Ardealului până la Unire*, antologie întocmită de Gheorghe Cardaş.

Căminul cultural din localitatea Moniom (Caraş-Severin) îi poartă numele răsplătind faptele româneşti ale acestuia[5]. Soţia scriitorului, Livia Gaşpar donează bibliotecii căminului cultural primele volume din biblioteca lui Mihail Gaşpar, între acestea se numără şi volumul de schiţe *În vraja trecutului*.

1936-1937: Ionel Gaşpar editează, din nou, publicaţia ,,Drum nou" la Bocşa Montană, redactor responsabil fiind Ioan Târziu.

1937: Ion Breazu îl prezintă în *Povestitori ardeleni şi bănăţeni până la Unire*.

1940: Ion Dimitrie Suciu publică *Literatura bănăţeană de la început până la Unire 1582-1918*, în care accentuează activitatea jurnalistică a scriitorului de la ,,Drum nou" de la Bocşa Montană, p. 241-251.

1942: apare, la Bucureşti, volumul *Blăstăm de mamă*.

1943, iunie, 27: la Bocşa Montană a avut loc ceremonia dezvelirii bustului scriitorului, opera este realizată de sculptorul Romul Ladea, iar publicaţia ,,Curentul nou" i-a dedicat un număr omagial.

1956: interesul pentru opera prozatorului este reaprins prin articole de Cezar Petrescu, Melentie Şora, George C. Bogdan şi Traian Liviu Birăescu, Petre Oallde, Minerva Blajovan şi Traian Topliceanu.

1971: apare volumul *Documente literare*, vol. I, sub redacţia lui Radu Flora şi Virgil Vintilescu, tomul cuprinde mai multe documente care fac referire la viaţa şi activitatea literară a lui Mihail Gaşpar, p. IX-XII şi 297-315.

[5] Duşan Basista, *Moniom. Oameni şi locuri*, Editura Fotomat, Reşiţa, 2005, p. 110.

1972: Monografia comunei Gătaia, conţine un medalion al scriitorului, p.225-230 şi reeditarea a două producţii folclorice: *Legenda Şumigului* şi *Gaiul Borosoanei*, p. 194-202.

1974: apare un volum selectiv intitulat *Fata vornicului Oană*, ediţie îngrijită de George C. Bogdan şi Doina Bogdan Dascălu, la editura Facla din Timişoara.

1982: apare la Timişoara romanul *Din vremuri de mărire*, editat de George C. Bogdan şi Doina Bogdan Dascălu.

1987: Virgil Vintilescu comentează opera lui Mihail Gaşpar în cartea *Secvenţe literare: Repere literare bănăţene (1880-1919)*, p. 193-214.

1996: Scriitorul Mihail Gaşpar apare în *Dicţionarul teologilor români* (autor Mircea Păcurariu), p. 177-178.

1998: Mihail Gaşpar apare în *Dicţionarul scriitorilor din Caraş-Severin*, (autori: Victoria I. Bitte, Tiberiu Chiş, Nicolae Sârbu), p. 108-110.

2005-2008: Valentin Bugariu publică studiile: *Incursiune în opera protopopului Mihail Gaşpar*, în ,,Altarul Banatului", Timişoara, 2005, nr. 10-12, p. 154-161; şi *Viaţa protopopului bănăţean Mihail Gaşpar (1881-1929)*, în ,,Altarul Banatului", Timişoara, 2007, nr. 7-9, p. 169-182; *Protopopul Mihail Gaşpar. Studiu monografic*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2007, 438 p., *Mihail Gaşpar-opera folclorică*, în ,,Memoria satului bănăţean", vol. V, Editura Eurostampa, Timişoara, 2008, p. 198-208.

2006: Valentin Bugariu susţine dizertaţia de doctorat: *Contribuţii la studiul operei protopopului Mihail Gaşpar*, 292 p., în cadrul Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie a Universităţii de Vest din Timişoara în faţa comisiei compusă din: conf. univ. dr. Mirela Borchin (Universitatea de Vest din Timişoara, preşedinte de comisie), prof. univ. dr. Gheorghe I. Tohăneanu (Universitatea de Vest din Timişoara, coordonator ştiinţific), prof. univ. dr. Sergiu Drincu (Universitatea ,,Tibiscus" din Timişoara, referent), pr. conf. univ. dr. Eugen Constantin Jurca (Universitatea de Vest din Timişoara, referent), prof. univ. dr. Rodica Popescu (Universitatea ,,Aurel Vlaicu" din Arad, referent).

2008: Apare ediţia critică *D'ale vieţii*, (2 vol.) în îngrijirea lui Valentin Bugariu la editura Eubeea din Timişoara.

Studiu introductiv

Mihail Gaşpar rămâne, în conştiinţa urmaşilor, drept un scriitor complex, elaborând atât proză, poezie, dramaturgie, cât şi lucrări ştiinţifice, remarcându-se totodată şi ca un trudnic traducător din limbi de circulaţie şi ca bun jurnalist şi creator de lucrări ce aparţin spaţiului bisericesc.

Majoritatea operelor publicate prezintă viaţa satului bănăţean de la sfârşitul veacului al XIX-lea, precum şi glorioasa epocă a marelui voievod moldovean, Ştefan cel Mare şi Sfânt. Talentul narativ al autorului este evidenţiat mai ales în povestirile despre satul natal, cu acţiuni şi localizare precisă, în spaţiul satului bănăţean. Aşa se explică prezenţa numeroasă a elementelor lexicale bănăţeneşti, fără a fi abuzive şi fără a îngreuna înţelegerea textului.

Mijloacele lingvistice destinate culorii locale sunt prezente, fără abuz, atât în vorbirea personajelor, cât şi în intervenţia autorului, după cum dovedesc exemplele. Prezenţa unor elemente lexicale specifice acestei zone de apus a spaţiului românesc, fără a fi stânjenitoare, motivează că eroii operelor lui Mihail Gaşpar apar într-o postură firească, naturală, ceea ce dovedeşte o bună cunoaştere şi mânuire a fenomenelor de limbă de către autorul textului literar. Operele lui Mihail Gaşpar sunt scrise pe înţelesul poporului şi într-o bună limbă românească[6]. În acest sens, un prim strat de limbă ce trebuie scos în evidenţă este cel al lexicului regional (în anumite cazuri chiar popular, deoarece depăşeşte graniţele subdialectului bănăţean). Pentru a evita ,,marginalizarea" textelor inspirate din realităţile Banatului autorul recurge uneori la sintagme explicative sau la sinonime atunci când foloseşte cuvinte specifice zonei în care şi-a petrecut viaţa. Alteori asemenea ,,compliuri" sunt de prisos, întrucât contextul dezambiguizează sensul acelor cuvinte ,,regionale". Am grupat exemplele pe lucrări, spre a uşura urmărirea lor atât în spaţiu, cât şi în timp.

a). Substantive:

gomilă ,,ridicătură de pământ": ,,...era în copilăria mea o gomilă. O ridicătură de pământ". (*Golgotha a lui Ali Hassan-Cânele,* p. 265).

beteşug ,,boală": ,,a scăpat de un beteşug lung". (*Legenda Şumigului*, p. 259).

chinez ,,primar": ,,alergară toţi la <<chinezul>> Dragu". (*Gaiul Borosoanei*, p. 265).

[6] Aşa cum remarcă Radu Flora şi Virgil Vintilescu, *Documente literare*, vol. I, Editura Facla, Timişoara, 1971, p. 301.

sălaş ,,căsuţă de pază pe un teren cultivat": ,,afară din sat...coperişul negru al vreunui sălaş". (*Altare dărâmate*, p. 61).

rugă ,,sărbătoarea hramului bisericii": ,,Ruga de la Vălişoara". (*Altare dărâmate*, p. 47).

fişcal ,,avocat": ,,fişcalul Câmpian". (*Altare dărâmate*, p. 55).

ţug ,,tren": ,,..aşteptau ţugul de la Cimişoara". (*Altare dărâmate*, p. 31).

trântă ,,luptă": ,,...am să'l întreb cum i'a ticnit trânta". (*Altare dărâmate*, p. 79).

bruş ,,bulgăr", ,,drob": ,,Bruşul îngheţat se sfarmă în mii de cristale". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 164).

duruit ,,huruit", ,,zgomot": ,,un duruit lung". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 163).

Cuvinte populare şi regionale. Ele apar în scrierile care evocă lumea satului şi sunt întâlnite atât în vorbirea personajelor, cât şi în cea a scriitorului:

cerbicoşie: ,,gropiţa din mijlocul bărbiei mai dădea de înţeles că mai zac ascunse... şi câteva note de cerbicoşie". (*Altare dărâmate*, p. 34).

notăreasă (pentru notăriţă): ,,... câte o notăreasă". (*Altare dărâmate*, p. 49).

trestiş: ,,Bârzava noastră se răsfăţa în voie în largul bălţilor acoperite de trestiş". (*Legenda Şumigului*, p. 257).

hălie (derivat de la substantivul *hală,* ,,lăcomie", ,,om nesătul"): ,,Era o hălie după plăcerile vieţii în aceste femei". (*Altare dărâmate*, p. 98).

vlădicie: ,,Vezi că tot ne gândim că nu avem oameni pentru vlădicie". (*Altare dărâmate*, p. 39).

crişcă ,,bucată"; ,,felie": ,,Mamă'sa preoteasa, îi reteză o crişcă de pâine". (*Casa cu obloane verzi*, p. 240).

b). Adjective:

câta ,,puţin": ,,să facă barem câta pârtie". (*Altare dărâmate*, p. 94).

fălos ,,mândru": ,,aşa's oamenii făloşi". (*Altare dărâmate*, p. 120).

c). Verbe şi locuţiuni verbale:

a se mânia ,,a se supăra": ,,mă mâniai". (*Altare dărâmate*, p. 59).

d). Adverbe şi locuţiuni adverbiale:

barem ,,măcar"; ,,doar": ,,să facă barem câta pârtie". (*Altare dărâmate*, p. 60).

2 Elemente de ordin fonetic şi gramatical:

Ne referim aici la fapte care ţin de specificul graiurilor din Banat, dar şi la aspecte ce transced această arie lingvistică. Ele nu sunt ,,abateri de la o normă literară încă fluctuantă în perioada în care a scris Mihail Gaşpar, ci realităţi ale vorbirii chiar a oamenilor culţi. În

anumite cazuri, autorul a fost constrâns să reproducă fapte de limbă din graiul personajelor, mai ales a celor din jurul actualului oraş Gătaia. Vom evidenţia, în conformitate cu principiile acestui tip de cercetare, fapte care ţin de vocalism şi fapte care se referă la consonantism.

Alternanţe consonantice:

Consoana laringală *h* în locul dentalei alveolare *v*: ,,.aud huetul vieţii ce s'a sălăşluit în alba casă de la ţara". (*Altare dărâmate*, p. 29).

Fenomenul poate fi încadrat în tendinţa de a-l înlocui pe *v* cu *h* în cuvinte ca vulpe, vultur etc., fapt atestat şi în Banat[7].

Dentala alveolară *v* apare substituită de postpalatala *c*: beţi*c* pentru beţi*v*: ,,Te'a dat cocoana afară beţicule". (*Altare dărâmate*, p. 159).

Dentala surdă *t* devenită prepalatala surdă *č*: ,,aşteptam ţugul de la Cimişoara". (*Altare dărâmate*, p. 31).

Fenomenul este specific Banatului şi se referă la contextul sonor *t* + *i*.

În mod simetric dentala sonoră *d* devine prepalatalasonoră *ğ*: *duge* pentru *dude*. (*Casa cu obloane verzi*, p. 241).

Considerăm şi noi, în termeni pe care nu-i simţim hiperbolici, că limba dulce, cu iz bănăţenesc, este savuroasă ca undele Bârzavei în apusurile toamnei, ce ne îmbie la o lectură odihnitoare, căreia nu simţim să-i aducem corecturi, chiar dacă aplicarea legilor limbii literare nu este peste tot respectată.

Viaţa satului în care s-a zămislit structura textului poetic al lui Mihail Gaşpar pune pecetea nu numai prin prezenţa elementelor lexicale sau fonetice specifice zonei bănăţene, dar şi prin multitudinea de variante gramaticale uzitate în popor, dovedind şi în acest fel că Mihail Gaşpar rămâne bănăţeanul neînstrăinat de ai lui.

Aşa ne apar, în variante fireşti expresii populare, structuri morfologice compuse cu auxiliare postpuse verbului regent.

Schimbarea poziţiei auxiliarului morfologic şi a morfemului reflexiv, postpunerea lor faţă de verbul independent, imprimă construcţiei un pronunţat caracter arhaizant, fiind considerată o variantă stilistică arhaică sau populară[8]. Este întâlnită la următoarele forme verbale analitice:

Forme inverse de viitor:

,,Pătrunde'va până la mine mirosul dulce al floarei de salcâm". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 167).

Forme inverse ale perfectului compus:

,,Cutremuratu'te'ai de măreţia tainei?". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 167).

---

[7]Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, Bucureşti, 1975, p. 131.

[8] Pentru o astfel de topică a auxiliarelor morfologice a se vedea Rodica Popescu, *Diatezele pronominale în limba română*, Editura Presa Universitară Română, Timişoara, 1999, p. 21-22, idem, *Limba română contemporană. Morfologia adjectivului şi a verbului*, Tipografia Universităţii din Timişoara, Timişoara, 1987.

,,Simţit'ai tu vreodată fiorul unei seri de mai?". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 167).

,,Şi vezi acest crin, hotărâtu'm'am a'l aduce jertfă pe altarul curat ce am ridicat amândoi". (*Altare dărâmate*, p.53).

,,Auzit'ai măcar de dânsa pe aici pe la voi?". (*Altare dărâmate*, p. 53).

Pe de altă parte infinitivul lung substantivizat este preferat derivatelor cu sufixele *-inţă*, sau *-ie*, impunând textului coloratură arhaică:

,,La încununare încă a avut loc un accident". (=cununie); (*Altare dărâmate*, p. 136).

Frecvent este întâlnit pronumele relativ *care,* în variante articulate şi cu desinenţe de plural:

,,Eram în acele clipe vameşul carele nu cuteza nici ochii să'i ridice". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 164).

,,se auzeau ţipetele lui Gheorghe a Radei carele'şi dădea sufletul". (*Legenda Şumigului*, p. 259).

,,bătrânul carele se cătrănia împotriva sorţii". (*Altare dărâmate*, p. 124).

,,cimitire în cari se aştern bucurii". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 166).

,,fiorii cari fac să plesnească mugurii". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 171).

Într-o variantă învechită apar astăzi derivatele neologice cu sufixul *-iune,* substituit, de cele mai multe ori cu *-ie*:

,, comisiunea de scrutin proclamă aleşi pe candidaţii Partidului Naţional Român". (*Altare dărâmate*, p. 139).

3 Elemente lexicale arhaice:

Cum este şi firesc, Mihail Gaşpar a trebuit să recurgă şi la arhaisme, fiind ,,constrâns" de lexicul folosit în perioada lui Ştefan cel Mare, perioadă evocată în schiţele şi nuvelele istorice. Este vorba, de termeni politico-administrativi şi militari.

haraci ,,tribut": ,,Aici se aducea haraciul, aici se făceau judecăţile". (*Gaiul Borosoanei*, p. 263).

danie ,,donaţie": ,,îi dărui un petec de pământ... şi'l făcu prin această danie, <<ţăran slobod>>". (*Gaiul Borosoanei*, p. 263).

spahiu ,,soldat, ostaş"(în armata otomană): ,,un nou spahiu îşi făcu apariţia în Palanca Gătăii". (*Gaiul Borosoanei*, p. 264).

4 Elemente lexicale bisericeşti:

Prin natura formaţiei sale, Mihail Gaşpar a recurs, în unele scrieri, la elemente lexicale bisericeşti, prefigurând astfel o direcţie stilistică în care se încadrează, cu particularităţile de rigoare, scriitori ca Ion Agârbiceanu şi Gala Galaction.

De aici şi nota personală a stilului lui Mihail Gaşpar din care reţinem câteva arhaisme bisericeşti, potrivite preotului cărturar, Mihail Gaşpar, care caracterizează şi întregesc valoarea literară a operei sale, pe care nu o putem tăgădui şi care merită recunoaşterea criticii literare româneşti.

a) Substantive:

dreptcredncios: ,,dreptcredincioşi adormiţi în nădejdea învierii". (*Carnetul lui lui Radu Roman*, p. 166).

canon: ,,era o legătură neîngăduită de sfintele canoane". (*Gaiul Borosoanei*, p. 264).

duhovnic: ,,duhovnicul care'ţi ia mărturisirea". (*Altare dărâmate*, p.46).

mărturisire: ,,duhovnicul care'ţi ia mărturisirea". (*Altare dărâmate*, p. 46).

psaltire: ,,înţelepciunea se cuprindea în rostul psaltirei". (*Altare dărâmate*, p. 94).

prapor: ,,praporii înşiraţi pe lângă zid". (*Altare dărâmate*, p. 152).

pristol: ,,preotul îngenunche la pristol". (*Altare dărâmate*, p. 153).

cădelniţă: ,,cădelniţa de alături". (*Altare dărâmate*, p. 32).

c) Verbe:

a prohodi: ,,pare un cântec, în care se prohodeşte un neam". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 166).

Trebuie să recunoaştem că aerul melancolic ce se degajă din textul uşor arhaizant ne mângâie şi ne satisface lectura.

5 Cuvinte derivate şi compuse:

Majoritatea derivatelor şi compuselor aparţin lexicului popular şi regional, unde predomină formaţiile cu sufixe.

a). Substantive:

focărie (cu dublă sufixare: *-ar* + *-ie*): ,,se topeşte lumea de focărie". (*Altare dărâmate*, p.38).

coborâş: ,,un coborâş al năii". (*Altare dărâmate*, p. 39).

datorinţă (cu dublă sufixare: *-tor* + *-inţă*): ,,simţi pogorându'i'se pe umeri o greutate uriaşă: datorinţa". (*Altare dărâmate*, p. 83).

bogătoi: ,,nişte bogătoi mai mult nimic". (*Altare dărâmate*, p. 36).

felinăraş: ,,cercul de lumină al felinăraşului". (*Altare dărâmate*, p. 39).

greuruş (în loc de greuraş): ,,numai greuruşii... trăgeau horele lor pe câmp". (*Altare dărâmate*, p. 78).

mămulică: ,,Mama, mămulica mea!". (*Altare dărâmate*, p. 35).

păpucar: ,,Păpucarul din colţul maidanului". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 182).

rarişte: ,,livezile mai formau nişte rarişti". (*Gaiul Borosoanei*, p. 262).

stăpânie ,,stăpânire": ,,nici din drepturile stăpâniei nu lăsa nimic". (*Gaiul Borosoanei*, p. 264).

milaş ,,care cere milă", ,,vrednic de milă": ,,purta cu minciuna pe milaşii care tăbărâseră în jurul Pălăncii". (*Golgotha a lui Hassan Cânele*, p. 270).

semisomn: ,,...în această străduinţă de semisomn". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 184).

b). Adjective :

mucenicesc: ,,lumina arzândă a credinţei mucenicеşti". (*Golgotha a lui Hassan Cânele*, p. 275).

tăgăduitor: ,,râsul lui pururea tăgăduitor". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 168).

tăietor: ,,unele lucruri... sunt adânc tăietoare". (*Altare dărâmate*, p. 44).

hohotitor: ,,un râs hohotitor". (*Altare dărâmate*, p. 134).

păciuit: ,,inima păciuită nu mai saltă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 166).

insubstanţial: ,,miros insubstanţial". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 167).

săcăros: ,,îi reteză o crişcă de pâine săcărоasă". (*Casa cu obloane verzi*, p. 240).

Există creaţii adjectivale de la un *nume propriu*[9]:

Borosoanca: ,,Veni şi Borosoanca cu feciorul său". (*Gaiul Borosoanei*, p. 264).

c). Verbe:

reînapoia (derivare parasintetică, creată cu prefixul iterativ *re-* şi sufixul conjugării I-a: ,,Săptămâna trecută soţii Bogdan au fost la dânsul să'i reînapoieze vizita". (*Altare dărâmate*, p. 30).

Apar şi câteva derivate cu prefixe:

,,în această străduinţă de semisomn". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 184).

Apar în schimb destul de multe cuvinte fără prefix, ceea ce nu înseamnă că au fost deprefixate, ci că aceasta este forma lor originară în grai.

În variante populare, apar numeroase verbe deprefixate, fiind private de prezenţa prefixului verbal *în-*[10]:

a bătrâni: ,,Mai bine o las să bătrânească". (*Altare dărâmate*, p. 44).

a spăimânta: ,,Popa Sofron... se spăimântă". (*Altare dărâmate*, p. 51).

a plini: ,,Stăpâne, mi'am plinit vorba, când facem nunta?". (*Legenda Şumigului*, p. 259).

---

[9] Astfel de creaţii se realizează foarte uşor, după cum precizează Cătălina Frâncu, *O nouă posibilitate a limbii române: formarea de verbe din nume proprii* în *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani***,** Editura Junimea, Iaşi, 1983 şi Rodica Popescu, *Creaţii lexicale noi*, în „Limbă şi Literatură pentru elevi", 1984, nr. 3 şi idem, *Studii de lingvistică românească*, Editura Presa Universitară Română, Timişoara, 1999, p. 159-162.

[10] Abaterile realizate prin trunchiere, din tendinţa de simplificare, sunt considerate de către V. Şerban şi I. Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, Timişoara, 1978, p. 120, drept un procedeu secundar de îmbogăţire a vocabularului; Cf. Iorgu Iordan, *Compuse româneşti cu* ***în-,*** în „Buletinul Institutului de filologie română <<Alexandru Philippide>>, Iaşi, 1936, vol. III, p. 57-116.

6 Elemente neologice:

Mihail Gaşpar îşi desfăşoară activitatea scriitoricească în perioada de consolidare şi generalizare a normelor limbii literare, fixate, mai ales, după reforma ortografică din 1923. Deşi literatura bănăţeană a fost percepută, în general, ca una dialectală, se poate spune că, prin numărul mare de neologisme din opera sa, Mihail Gaşpar contrazice această prejudecată. Pe de altă parte, este semnificativă rapiditatea cu care aceste neologisme au fost preluate de scriitorul bănăţean, ceea ce confirmă constatarea lui Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, p. 628, după care ,,cea mai rapidă difuzare şi cea mai largă acceptare cunoaşte limba unică în Transilvania şi Banat".

Cum e şi firesc, neologismele se întâlnesc mai rar sau deloc în vorbirea personajelor rustice; ele apar în limbajul eroilor intelectuali sau caracterizează limbajele de specialitate: cel juridic, militar, bisericesc, economic.

a) Substantive:

energie: ,,topindu'şi energia". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 176).
armonie: ,,sunet lipsit de armonie". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 164).
germen: ,,primii germeni ai vieţii pe pământ". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
fecunditate: ,,cele dintâi clipe ale fecundităţii". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
voluptate: ,,primul ţipăt al voluptăţii". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
senzaţie: ,,inima... nu mai saltă de senzaţii dulci". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 180).
pretenţie: ,,având pretenţia de a trece drept". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 180).
atitudine: ,,în sărbătoreasca atitudine a morţii". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 166).
individ: ,,chemarea de individ". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 166).
sarcasm: ,,râsul saturat de sarcasm". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 168).
precursor: ,,râsul tău a fost numai precursorul glasului de clopot". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 168).
revoltă: ,,clipa revoltei noastre". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 169).
fatalitate: ,,Avem cunoştiinţa acestei fatalităţi". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 203).
consecinţă: ,,ce consecinţă logică". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 178).
puls: ,,eternul puls al vieţii". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 190).
miraj: ,,al cărui miraj mă cheamă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 176).
fosilă: ,,fosilele unui alt mileniu". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 184).
eleganţă: ,,eleganţa lor discretă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 181).
cabină: ,,trântit... pe cabină". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 185).
formalitate: ,,formalităţile prezentărilor". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 208).
profanare: ,,o profanarea atotputerniciei lui Dumnezeu". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 182).
spaţiu: ,,Timpul şi spaţiul... se anihilau". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 167).
plasticitate: ,,conturează nişte forme de o plasticitate superbă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 186).

impresie, individualitate: ,,îmi face impresia că nu are individualitate". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 167).

frază: ,,Mi'a răspuns cu o frază convenţională". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 208).

indispoziţie: ,,Indispoziţia... a vădit că întrebarea nu i'a convenit". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 186).

Întâlnim neologisme aglomerate în spaţiul restrâns al unei singure propoziţii: ,,etern subiect de conversaţie şi inepuizabil". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 185).

,,Să depunem cantitatea de phosphor proporţionat din veac". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 175).

,,conflictul politic se asociază cu confruntările dintre generaţii în contextul sublinierii cu preponderenţă a principiului fidelităţii intelectualului faţă de idealurile poporului său". (*Altare dărâmate*, p.132).

Într-o prezenţă numeroasă apar elemente neologice pentru descrierea unui scrutin electoral: ,,comisiunea de scrutin proclamă aleşi pe candidaţii Partidului Naţional Român". (*Altare dărâmate*, p. 79).

,,amorul tău candid este o zeitate falsă". (*Altare dărâmate*, p. 67).

b) Adjective:

candid: ,,amorul tău candid este o zeitate falsă". (*Altare dărâmate*, p. 67).
spectral: ,,Curcubeu cu culori spectrale". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 206).
sarcastic: ,,râsul tău sarcastic". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 164).
transcedental: ,,e o fiinţă transcedentală". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 164).
glacial, eteric: ,,finţa ta glacială, eterică". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
efemer: ,,palatele efemere". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
inert: ,,n'a putut rămânea şi mai departe inert". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
suprem: ,,este doar suprema lege". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
strident: ,,ţipete stridente". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 168).
diafan: ,,un covor diafan". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 168).
cochet: ,,femee cochetă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 169).
sfidător: ,,zâmbet rece şi sfidător". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
letargic: ,,o moleşeală letargică". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 89).
nebulos: ,,culisele nebuloase". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 203).
inexorabil: ,,Avem cunoştinţa acestei fatalităţi inexorabile". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 210).
eteric: ,,aceste două eterice substanţe". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
incolor: ,,bulgări incolori". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 165).
iniţial: ,,culoarea iniţială". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 205).
discret: ,,eleganţa lor discretă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 182).
juvenil ,,îşi arată faţa juvenilă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 181).
egocentric: ,,era o concentrare egocentrică". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 184).
superb: ,,conturează nişte forme de o plasticitate superbă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 209).

convenţional: ,,Mi'a răspuns cu o frază convenţională". (*Caietul lui Radu Roman***,** p. 200).

fatal: ,,coincidenţa e fatală". (*Altare dărâmate*, p. 99).

voluminos: ,,glasul lui voluminos". (*Altare dărâmate*, p. 99).

monoton: ,,sunetul monoton al ciasornicului". (*Altare dărâmate*, p. 101).

penibil: ,,situaţia penibilă din care l'a scos". (*Altare dărâmate*, p. 140).

electoral: ,,listele... aparţinătoare cercului electoral". (*Altare dărâmate*, p. 121).

diabolic: ,,o plăcere diabolică". (*Altare dărâmate*, p. 81).

disciplinat: ,,Sufletul tânărului era însă disciplinat". (*Altare dărâmate*, p. 90).

frivol: ,,O vedea... frivolă". (*Altare dărâmate*, p. 63).

stupid: ,,observările stupide". (*Altare dărâmate*, p. 93).

efemer: ,,tablourile efemere". (*Altare dărâmate*, p. 94).

vanitos: ,,Tu nu mă ştii om vanitos". (*Altare dărâmate*, p. 96).

cangrenat: ,,rana deja cangrenată". (*Altare dărâmate*, p. 101).

rafinament: ,,nu ai rafinamentul... de a vedea în sufletele oamenilor". (*Altare dărâmate*, p. 103).

emancipaţie: ,,De când atâta emancipaţie". (*Altare dărâmate*, p. 109).

critic: ,,în aceste zile critice". (*Altare dărâmate*, p. 107).

etic: ,,ar comite o crimă etică". (*Altare dărâmate*, p. 121).

penibil: ,,situaţie penibilă". (*Altare dărâmate*, p. 120).

insuportabil: ,,Tăcerea...devenise insuportabilă". (*Altare dărâmate*, p. 121).

abstract: ,,Fericirea e ceva abstract". (*Altare dărâmate*, p. 125).

cinic: ,,Era acel surâs cinic". (*Altare dărâmate*, p. 125).

catastrofal: ,,un risc catastrofal". (*Altare dărâmate*, p. 128).

solemn: ,,aceste clipe solemne". (*Altare dărâmate*, p. 130).

perfid: ,,lumea noastră perfidă". (*Altare dărâmate*, p. 131).

caritativ: ,,un suflet caritativ". (*Altare dărâmate*, p. 144).

expansiv: ,,firea expansivă a bănăţeanului". (*Altare dărâmate*, p. 148).

c) Verbe:

a se crampona: ,,Trupul istovit se cramponase de acest colţ minunat". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 172).

a contura: ,,Dunărea se conturează în zare". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 176).

a contrasta: ,,costumul lor negru contrasta cu cadrul vesel". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 178).

a eterniza: ,,câţi artişti au cercat să eternizeze frumuseţea ta". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 181).

a anihila: ,,Timpul şi spaţiul... se anihilau". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 185).

a frapa: ,,întrebarea mea a frapat'o". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 170).

a conveni: ,,întrebare nu i'a convenit". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 168).

a confia: ,,nu găsea prilej să'mi confieze nimic". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 167).

a pretexta: ,,D-na Bogdan pretextă o indispoziţie". (*Altare dărâmate*, p. 76).

a clarifica: ,,am venit... să clarificăm lucrurile". (*Altare dărâmate*, p. 97).

a resona: ,,Visătorii nu prea resonează". (*Altare dărâmate*, p. 144).

a sancţiona: ,,Drepturile vieţii sunt... sancţionate... de Dumnezeu". (*Altare dărâmate*, p. 130).

a se precipita: ,,.anii se precipitau". (*Altare dărâmate*, p. 136).

d). Adverbe:

involuntar: ,,tresări involuntar". (*Altare dărâmate*, p. 122).

Mihail Gaşpar rămâne bănăţeanul neînstrăinat de ai lui, folosind limba simplă, dar savuroasă, a ţăranului molcom, stăpânit la vorbă, rareori tulburat de euforia verbală a vreunui avocat, dascăl sau popă, cărora li se potrivea prisosul de vorbe şi chiar aglomeraţia de neologisme. De aceea literatura lui Mihail Gaşpar se prezintă ca o scriere erudită, cu un pronunţat aspect modern, dovedit şi prin numărul mare de neologisme, care înviorează stilul şi-l apropie de scriitorii români eruditi, cultivaţi, încât afirmarea lui în ierarhia literaturii române nu rămâne o întâmplare.

7 Forme neîncadrate în normele limbii literare

Se ştie că în perioada de formare a limbilor literare circulă paralel, o bună bucată de timp, atât fapte de limbă nereceptate de norma literară, cât şi fapte reglementate prin normele ortografice şi morfologice. Acest fenomen se întâlneşte şi în opera lui Mihail Gaşpar şi, alături de neologismele discutate anterior, reprezintă cât se poate de limpede procesul complex de generalizare a limbii române literare.

În cazul *substantivului* sesizăm:

Substantive neutre, folosite greşit, ca în Banat, la pluralul masculin (morminţi, pentru morminte) şi cu sens de ,,cimitir": ,,intra de fapt acesta pe poteca de sub morminţi, în Vălişoara". (*Altare dărâmate*, p. 41).

Plurale în -e, la unele substantive feminine:

,,Şi numai timpul petrecut în şcoale i'a mai despărţit". (*Altare dărâmate*, p. 41).

,,Treceam prin strade înguste cu caldarâmul stricat". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 206).

,,în cursul acestei epoce". (*Altare dărâmate*, p. 124).

Genitivul singular feminin flexionat de la singular, nu de la tema pluralică: ,,Pătrunde'va până la mine mirosul dulce al floarei de salcâm". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 167).

O abatere de la normele gramaticale în vigoare, cu tendinţă de generalizare şi azi, o reprezintă folosirea formei invariabil *a* a articolului genitival, indiferent de genul, numărul şi cazul elementului regent al genitivului cu care ar fi trebuit să se acorde:

,,Oraş care ai fost mirajul miilor de ani şi a tuturor neamurilor din Răsărit". (în loc de miraj al tuturor), (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 173).

Dezacordul în gen, între articolul genitival materializat la masculin, şi regentul acestuia, de gen feminin: ,,cimitirul a devenit o anexă al oraşului". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 177).

Apare articulat cu articol hotărât feminin un substantiv masculin: ,, cu plămânile zdruncinate". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 169).

Forme greşite ale adjectivului pronominal de întărire, în forme derutante care includ şi morfemul feminin singular, şi marca pluralului masculin, în variantă unică pentru ambele situaţii:

,,la o şedinţă a unui cerc cultural aceeiaşi oameni nu au paciinţa să şadă o singură oră". (*Altare dărâmate*, p. 53).

Cele mai numeroase abateri de la legile limbii sunt prezente în *flexiunea verbală*, partea de vorbire cu cea mai încărcată paradigmă.

Auxiliarul morfologic a avea, din structura condiţional-optativului, este flexionat cu desinenţa *i*, la persoana I singular: *aşi* (pentru *aş*):

,,Înc'o dată aşi mai voi să trec pe sub poarta celor douăzeci de ani". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 167).

Substituţia cu desinenţa[11] zero, în locul desinenţei *-ez,* la verbe de conjugarea I, în manieră regională: ,,– Coriolane! Înceată!". (*Altare dărâmate*, p. 141).

Este atestat şi fenomenul invers, se întrebuinţează greşit *-ez* pentru desinenţa zero: ,,În fine repetez, intimităţile să se gate odată". (*Altare dărâmate*, p. 63).

Utilizarea desinenţei -esc în locul desinenţei zero, aceasta pentru că, în acea perioadă, productivitatea conjugării a IV-a cu desinenţa *-esc* era bine evidenţiată:

,,– Şi pe tine, ca tată, te chem să mă sprijineşti". (*Altare dărâmate*, p. 52).

,,cele peste cinci sute de moschei, par nişte lăncii uriaşe pe care se sprijineşte bolta de un roşu aprins". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 116).

Între cele două conjugări de mijloc (II, III) se creează mereu confuzii; prin instabilitatea lor se produc treceri de la una la alta: ,,Şi tu vei rămânea cu comorile tale." (=vei rămâne), (*Golgotha a lui Hassan Cânele*, p. 271).

Distincţia dintre formele verbale ale indicativului prezent şi conjunctivului prezent, care apar în relaţie de omonimie gramaticală, se manifestă numai la persoana a III-a a conjunctivului, care cunoaşte o desinenţă personală diferită de cea a indicativului: ,,Chitescu încearcă... să'şi ia roata de care se putea să aibe nevoie". (în loc de să aibă), (*Casa cu obloane verzi*, p. 240).

Apar şi structuri verbale trunchiate, fără prefixele: *a-*, *e-*:

a lăpta: ,,văzu scroafa lăptându'şi purceii". (*Legenda Şumigului*, p. 259).

În cazul *adverbului* întâlnim următoarele situaţii:

În domeniul *sintaxei* constatăm următoarele fenomene:

*Anacolutul***.** Greşeală gramaticală datorată întreruperii exprimării prin intercalări care trimit spre relaţii şi forme sintactice greşite. Este întâlnită şi în textul lui Mihail Gaşpar:

[11] A se vedea, în acest sens, Rodica Popescu, *Particularităţi flexionare ale verbului în subdialectul bănăţean*, în *Contribuţii lingvistice*, Timişoara, 1990, idem, *Paradigme verbale inconstante*, în ,,Filologie" XXX, Timişoara, 1987, idem, *Substituţile desinenţiale, factor de dereglare a flexiunii verbale*, în *Contribuţii lingvistice*, Timişoara, 1989.

,,Moldova săraca... aşa i'a fost ursita." (=Moldovei, săraca. Substantivul în nominativ Moldova este nehotărât de forma scurtă a pronumelui personal în cazul dativ).

Tehnica de derivare:

Apar şi situaţii când sufixe sinonime sunt substituite unele cu altele. Derivat cu sufixul *(i)os* în loc de *-tor*: ,,jos în vale un şir de sălcii mari arăta cursul şăgalnic şi schimbăcios al Bârzavei". (*Altare dărâmate*, p. 32).

Sufixul *-iune*, foarte productiv în perioada mai veche a limbii române, este înlocuit azi cu sufixul *-ie*; derivatele atestate în textul scriitorului bănăţean păstrează variantele arhaice: ,,comisiunea de scrutin proclamă aleşi pe candidaţii Partidului Naţional Român". (*Altare dărâmate*, p. 56).

Aprecieri stilistice:

Dintre toate categoriile morfologice, gradul superlativ presupune o încărcătură afectivă maximă. Expresivitatea superlativului[12] este evidenţiată şi prin marea varietate de mijloace în care se actualizează. Multiplele modalităţi de exprimare a acestei categorii sunt prezente şi în opera poetică a lui Mihail Gaşpar. Exemplificăm câteva dintre acestea:

Propoziţii subordonate, care augmentează calitatea elementului regent.

Atributive cu valenţă superlativă:

,,îi dăruise Dumnezeu... nişte ochi, de'şi pierdeau fetele minţile uitându'se la ei". (*Legenda Şumigului*, p. 257).

,, Subordonată circumstanţială de mod, cu statut superlativ pe lângă elementul regent:

,,lumea era cum se poate mai mulţumită". (*Gaiul Borosoanei*, p. 264).

Repetiţii cu valoare intensivă.

Deşi ocurenţa subiectului suprimat prin pronume personal în limba română este considerată o construcţie pleonastică, întrucât categoria persoanei este inclusă în desinenţa personală a verbului, atunci când se insistă asupra lui, din necesităţi de ordin stilistic, pronumele personal cu funcţie de subiect apare chiar *repetat*:

,,Eu, eu aşi fi cel mai nefericit pe rotogolul pământului..., eu care te iubesc... Eu, feciorul popii care te iubeşte". (*Altare dărâmate*, p. 150).

Simpla repetare a adverbului îi conferă acestuia statut superlativ:

,,Niciodată! Niciodată! Nu vreau să ştiu pe nimenea afară de tine". (*Altare dărâmate*, p. 70).

Uneori *repetiţia* adverbului apare într-o variantă sinonimică:

,,Autorităţile văzură iute şi degrabă cu cine au de'a face". (*Altare dărâmate*, p. 79).

O construcţie superlativă apare realizată prin repetarea substantivului, materializat însă la o altă formă cazuală:

,,Omul acesta avea bogăţii peste bogăţii". (=,,foarte multe bogăţii"), (*Legenda Şumigului*, p. 256).

[12] A se vedea Rodica Popescu, *Limba română contemporană, Morfologia adjectivului şi a verbului*, Tipografia Universităţii din Timişoara, Timişoara, 1987.

Poziţia pe primul loc în propoziţie a unei unităţi sintactice, indiferent de funcţie, precum şi receptarea ei, o scoate mult în evidenţă:

,,aud huetul vieţii ce s'a sălăşluit în alba casă de la ţară,... străjuită de zglobii plopi". (*Altare dărâmate*, p. 29).

,,Aerul e îndesat de mirosul florilor înrourate ca şi cum o cădelniţă uriaşă şi'ar înălţa prinosul de tămâie în uriaşul dom al creaturii". (*Altare dărâmate*, p. 32).

Numeroase sunt locuţiunile adverbiale care marchează superlativul:

,,sublime acorduri silind prin armonia înfricoşător de măreaţă tot sufletul la umilinţă". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 217).

,,biata femeie se simţea din cale afară de nenorocită". (*Legenda Şumigului*, p. 258).

,,cerul de un albastru fără seamăn". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 178).

Inversarea determinantului cu determinatul realizează, frecvent, o construcţie superlativă deosebit de încărcată afectiv, augmentând calitatea:

,,În biserica San Pietro o lume de om venită din toate colţurile pământului. O mare de lumini, de candele îşi înalţă... căldura credinţei". (*Carnetul lui Radu Roman*, p. 106).

Stilul operei lui Mihail Gaşpar se caracterizează printr-o limbă simplă, adecvată conţinutului textului literar, cu personaje vii, bine conturate, ce-ţi stârnesc interesul şi-ţi captează atenţia prin dialoguri şi acţiuni palpitante, în peisaje rurale mirifice, ce-ţi vrăjesc imaginaţia. Aşa se explică *oralitatea* textului, înviorată prin numărul mare de *vocative,* ce animă dialogul. Întâlnim, mai ales, vocative de factură populară, în *-o*, fireşti personajelor antrenate în discuţii:

,,– Ş'apoi mi's frumoasă moş Iosife?". (*Altare dărâmate*, p. 36).

Locuţiunile[13], expresive şi savuroase, prezente în număr mare în textul operei, înviorează cititorul şi impun amprenta oralităţii. Ele actualizează toate părţile de vorbire, dar mai ales echivalează verbe, adjective şi adverbe.

Locuţiuni adjectivale:

,,.se apucă cu mâinile de cap ca un om ieşit din minţi". (*Legenda Şumigului*, p. 258).

În manieră populară, din tendinţa de brelilocvenţă, caracterizând oralitatea textului, apar frecvent variante ale unor părţi de vorbire, precum:

,,să se gate odată. Şi cât de cu grab". (*Altare dărâmate*, p. 63).

Viaţa satului, în care s-a zămislit structura textului poetic, îşi pune pecetea prin simplitatea frazei, precum şi prin marea bogăţie valorică a elementelor relaţionale, polivalente şi polifuncţionale, care marchează legăturile sintactice, ceea ce dovedeşte o bună cunoaştere şi stăpânire a regulilor gramaticale. Un bun exemplu îl reprezintă prezenţa conjuncţiei *de* în structuri sintactice riguros ordonate şi variate valoric:

de ,,încât": ,,îi dăruise Dumnezeu nişte ochi, de'şi pierdeau fetele minţile uitându'se la ei". (*Legenda Şumigului*, p. 257).

,,încărcă cu de'ale mâncării coşul carului de credeai că pleacă la drum cu anii". (*Legenda Şumigului*, p. 258).

---

[13] A se vedea Rodica Popescu, *Locuțiunile, unități lexico-gramaticale şi stilistice*, în *Scripturele române*, Timişoara, 1994, nr. 9-10; Gheorghe Bulgăr, *O problemă de stilistică: locuțiuni şi expresii cu valoare de superlativ*, ,,Limbă şi literatură", Bucureşti, 1972.

Măsura talentului scriitoricesc, cu personaje vii care te captivează şi-ţi trezesc interesul, cu peisaje bine conturate care-ţi vrăjesc imaginaţia, este conturat şi de mirajul semnificaţiilor din universul *metaforic* al textului poetic, care aduc un aer proaspăt, curat şi fermecător:

,,o luă la trap... ridicând în urma sa o coadă de pulbere cenuşie". (*Casa cu obloane verzi*, p. 249).

Podoabe artistice apar materializate prin *epitete* meşteşugit înşiruite pe lângă un determinat:

,,Frumoasă, bună, harnică, iubitoare de lucruri creştineşti, Floarea era... podoaba aretului întreg". (*Legenda Şumigului*, p. 256).

Ceea ce surprinde plăcut cititorul operei literare semnate de Mihail Gaşpar sunt numeroasele *comparaţii*[14] care s-au metamorfozat în podoabe lexicale rare:

comparaţii ale adjectivului:

,,râsul tău îmi părea dulce ca un cântec de leagăn". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 179).

comparaţii ale adverbului sau care echivalează un adverb augmentat; în postură rară, neaşteptată şi surprinzătoare:

,,plângând ca un copil ce a pierdut un lucru ce i'a fost drag". (*Altare dărâmate*, p. 54).

,,cursul Bârzavei... curgea legănându'şi apele lin... ca o fată dezmierdată şi frumoasă în casa unor părinţi săraci". (*Altare dărâmate*, p. 32).

Şi *hiperbolele* populează paginile literare semnate de Mihail Gaşpar:

,,potopul de floare respiră valuri de miros îmbătător". (*Caietul lui Radu Roman*, p. 169).

Putem spune că stilul operei lui Mihail Gaşpar s-a concretizat într-o superioară realizare artistică, evidenţiată prin numeroase şi meşteşugite podoabe stilistice, dar şi printr-o stăpânire bună şi înţelegere a normelor limbii literare. De aceea opera lui nu apare doar ca o trecere efemeră pe firmamentul valorilor literaturii române moderne, ci ca o pagină a unui scriitor erudit, marcată de o puternică notă personală, care duce mai departe buna tradiţie a unor predecesori şi contemporani de seamă (Ioan Slavici, Mihail Sadoveanu), cu care şi-a găsit similitudini[15], mai ales prin tematică.

[14] Multe astfel de figuri stilistice au fost discutate la modalităţile de exprimare a superlativului prin comparaţii.

[15] Aprecieri privind similitudini creative cu opera marilor clasici care au avut ca erou pe marele voievod moldovean: Bogdan Petriceicu Hasdeu, Mihail Sadoveanu, Nicolae Iorga, Barbu Ştefănescu Delavrancea, şi la cercetători precum G. I. Tohăneanu şi Doina Bogdan-Dascălu.

I. ROMANUL

Altare dărâmate[16]
Romanul unei fete

«De acum cruce voi pune amintirilor. Ce'a fost, întregul trecut îl voi culcà frumos în coşciugul uitării şi pogorându'l în groapă voi aşterne pe deasupra ţerina mută, care acopere şi azi, ca şi eri, şi ca şi mâne deopotrivă, mormintele uitate.

Ce bine mă simţesc.

Sunt ca robul, care după ce ani de'a rândul şi'a istovit ochii şi plămânii în cuprinsul rece şi mizerabil al celor patru pereţi, se trezeşte dintr'o dată în – lume.

Întind timid braţele şi vezi, cătuşele obezilor de până acum nu le mai simţesc. Îmi potrivesc paşul şi uruitul plumbului greu, care mă împedecà atâta vreme nu'l mai aud în urmă'mi.

În calea ochilor obosiţi se revarsă imensitatea zărilor depărtate; zări fără margini, fără orizonturi.

În jurul meu aud cum trece vâjeind vârtejul vieţii. Aud pulsul ei, bătaia inimei ei stranie; un tremur îmi fulgeră trupul pironindu'se în creerul meu; o mână de foc pare că se avântă din cercul magic pe care'l simţesc vârcolindu'se în juru'mi, mângăindu'mi trupul înfiorat; un şivoi de foc năduşitor îşi face cale prin pori scăldându'mă în sudori, iar un cântec ţesut de fire de metal îmi cântă lin în urechi cântecul chemător al vieţii şi plăcerilor ei, cântec ce l'am fost uitat în cursul robiei mele.

O mână revăzută mă împinge încet spre vârtejul tainic al cărui vuet îl deosebesc clar.

Mă mişc încet şi dintr'o dată mă simţii avântat într'o imensă nesfârşire. Un clocot nebun mă luă în primire.

Erà «viaţa».

„Viaţă" am dorit şi cu dânsa libertate. Acum le am».

De mult sfârşisem cu epistola, şi o putere tainică îmi pironise cu toate acestea ochii la înşiruirea lină a cuvintelor scrise des şi mărunt. Deodată apoi se făcù ca şi cum petecul de

[16] Din „Drapelul", Lugoj, „Foița Drapelului", 1909, nr. 131; p. 1-2; nr. 132, p. 1-2; nr. 133, p. 1-2; nr. 134, p. 1-2; nr. 135, p 1-2; nr. 136, p. 1-2; nr. 137, p.1-2; nr. 138, p. 1-2; nr. 139, p. 1-2; nr. 140, p. 1-2; nr. 141, p. 1-2; 1910, nr. 1, p. 1-2; nr. 2, p. 1-2; nr. 3, p. 1-2; nr. 4, p. 1-2; nr. 5, p. 1-2; nr. 6, p. 1-2; nr. 7, p. 1-2; nr. 8, p. 1-2; nr. 9, p. 1-2; nr. 10, p. 1-2; nr. 11, p. 1-2; nr. 13, p. 1-2; nr. 14, p. 1-2: nr. 15, p. 1-2; nr. 16, p. 1-2; nr. 17, p. 1-2; nr. 18, p. 1-2; nr. 19, p. 1-2; nr. 20, p. 1-2; nr. 21, p. 1-2; nr. 22, p. 1-2; nr. 23, p. 1-2, nr. 24, p. 1-2; nr. 25, p. 1-2; nr. 26, p. 1-2; nr. 27, p. 1-2; nr. 28, p. 1-2; nr. 29, p. 1-2, nr. 30, p. 1-2.

hârtie pe care'l ţineam în mână s'ar dilata într'o făşie uriaşă, formând o întindere albă, iar o mână resărită din închipuire începù să înrăvăşiască grăbită pe întinderea curată povestea lungă al cărei ultim capitol, încheerea, o ţineam în mână.

Şi din ce alergà mâna pe acea întindere, vedeam resărind vechi icoane şi tablouri, de cari abià de'mi mai aduceam aminte.

Casă mare, albă de la ţeară resări ca o fecioară în cuprinsul ei de ederă, străjuită de cei trei plopi zglobii. Din dosul obloanelor vopsite în verde, mă ispitiau şi acum perdelele albe cu marginile dantelate.

Treptele mari roşii, cari duceau la uşa cuprinsă în braţe de parmalâc a coridorului scăldat în sticlării, părea că mă chiamă încă învitându'mă se le iau în picioare.

Din dosul cerdacului larg, prin pânza mohorâtă a trecutului aud sunete vesele, cântece săltăreţe, doine de dor şi jăluiri, urale, zgomot;– aud huetul vieţii ce s'a sălăşluit în alba casă de la ţeară, cuprinsă în braţ de ederă şi străjuită de zglobiii plopi.

Demult au fost acestea.

Erà viaţă pe acele vremi, «duh de viaţă» cum ziceà părintele Sofron, în casa«spăhiei» Simeon Bogdan din Vălişoara.

Erà zău.

De nu aşi vedeà aceste frânturi de icoane înşiruindu'se pe dinaintea ochilor mei, nici nu le'aşi puteà crede. Mi'ar veni ca nişte bazme povestite în nopţi troenite de iarnă la gura sobei, în lumina tainică a focului, când şi realitatea se îmbracă în argintata haină a povestirelor fantastice de pe vremi. Dar petecul de hârtie mototolit cu şirele îngrămădite de o mână tremurândă... îmi spun hotărât, că povestea a fost odată, că zilele pe cari azi, când şi capul meu începe să caute drumul spre pământ, când fulgii ernii se împletesc cu de'a sila în pădurea neagră a pletelor mele, le văd prin prizma poveştilor au fost cu adevărat trăite de mine şi de alţii, în acel feciorelnic cuprins al casei albe de la ţeară.

Au fost însă demult.

Şi totuşi când mi le revoc acum în suflet, când povestea veche o văd scurgându'se în mici sfărmături din nou pe dinainte'mi, îmi pare că toate s'au petrecut numai în dosul zilei de eri şi alaltăeri.

Nu pot să mai privesc scrisul acesta, pe care l'a scris cu mâna unui bolnav o pornire şi mai bolnavă, un suflet rătăcit.

Simţesc cum mă cuprinde la văzul lui o duioşie, care pare că isvoreşte de undeva din depărtări, din fumuriul negurei ce s'a pus ca o stavilă între viaţa de acum şi între şivoiul anilor cari au trecut dejà.

Îmi pare că o mână puternică mi se vâră în suflet, rescolind sacrileg amintiri înmormântate dejà demult.

Morminte se desfac şi de sub ţerina amintirilor, peste cari pajiştea uitării se trântise demult dejà, es din nou la lumina zilei figuri şi chipuri cari au apus demult în liniştea aceea, care învălue pe acei, asupra cărora lumea a încetat de a mai vorbi.

Morţii aceştia sunt toţi cunoscuţii mei buni. Prieteni de odinioară, martori la clipe de nespusă bucurie, nănaşii fără de noroc ai unui basm, care se pornise vesel şi se sfârşi trist.

Din groapa amintirilor, din mormintele uitate şi părăsite, resar azi morţii şi cu ajutorul lor voiu încercà să ţes povestea duioasă şi tristă a acelei case albe, în cuprinsul căreia

mi'am trăit cele mai frumoase clipe ale vieţii şi care azi, după atâţia ani, mă ispiteşte prin crainicul trist şi duios, pe care'l ţin în mâna tremurândă.

Se învie dar morţii.

Să se nădiască povestea altarelor dărâmate pe pânza cenuşie a anilor, cari odată au purtat atât senin, atât azur pe fruntea lor mohorâtă.

În cuprinsul păreţilor tăcuţi ai casei albe se aud glasuri străine; vor fi fiind şi azi chefuri, cântece vor pătrunde şi acum prin sticlăria geamlicului, toate acestea sunt însă străine de acele de demult, al căror ecou a remas poate înăbuşit prin vreun colţ ascuns, gemând lugubru în nopţi furtunoase când vântul ispiteşte în încheeturi bătrânele uşi cu uşciorul de peatră. E ca şi cum sufletul cuiva ar geme înfundat de durere, trăgând la respundere pe un altcineva pentru schimbarea ce s'a făcut în cuprinsul zidurilor mari.

Edera care pe vremi îmbrăţişà păreţii albi într'un avânt de pornire dornică, a dat acum în perire. I'a secat pare că şi ei sucul de viaţă odată cu îngheţul vieţii ce a dăinuit înlăuntrul zidurilor.

Şi plopii mai stau, trei la număr, dar nu mai sunt zglobii. Viaţa li'a cerut şi lor vama durerilor. Cu vârfurile uscate, ca nişte moşnegi pleşuvi privesc trist, clătinând din cap la cel mai mic şopot de vânt, ca nişte înţelepţi pricepători în ale rosturilor vieţii.

Totul s'a schimbat în jurul casei.

Alt duh stăpâneşte acum din înălţimea treptelor.

În ochi îmi tremură lacrimi.

Şi odată cu căderea lor pe obrajii mei sbârciţi, pare că picură încet în mărgăritare mici, înşirându'se pe un fir de argint şi încheagă povestea duioasă şi tristă, lungă şi dureroasă a altarelor dărâmate, pe a căror dărâmături, cu plete albe, cu ochii perduţi, cu braţe tremurânde, neajutorat şi fără mângăere, eu plâng trecutul atât de frumos şi care nu mai revine ca un părinte, care îngenunchind pe ţărina gropii unicului seu copil plânge în lacrămi amare, sfărmarea nădejdilor sale, deşertăciunea unui vis întrupat în groapa deasupra căreia a încolţit iarba, ucigătoare de nădejdile revederi.

Prin schinteerea acestor lacrimi vor mai trăi o dată zilele de demult.

Vor resări din neantul uitării oamenii şi locuri. Vor auzi glas argintiu de femei sunând ca clopotul ce chiamă la închinare, voi auzi şopotul tainic al apei din vale, voi tresări la freamătul trist al pădurii de brad ce împodobeşte coasta.

În urechi vor resări iar cântecele lui Floria de la Butin şi veselia vechiului Banat se va înfiripà din nou în sufletul meu bătrân şi gol.

Păhare voi auzi ciocnindu'se şi ropotul cizmelor pe latele podele de brad îmi vor gâdilà simţirile, iar glasul popii Sofron îl aud dejà sunând pare că de pe alte tărâmuri:

– Duh de viaţă – să aibe românul! Să mai bem oleacă, căci e scurtă viaţa!!!

Vor fi iar toate astfel cum au fost odinioară.

În gara mică, care străjuià singuratică de margine de sat, încunjurată de câţiva salcâmi cu mult mai vechi decât dânsa, nu erà ţipenie de om. Din când în când numai, un servitor bătrân cu chipiul dat pe ceafă, strângând subsuori steguleţul mic roşu, dacă mai eşià în uşa scundă ciulind în liniştea sfântă a dimineţii de vară.

Întindeà capul înainte în vreme ce ochii îşi perdeau vederea în aerul siniliu, prin care razele soarelui se înfigiau ca nişte suliţe de aur.

Deodată peste tăcerea sfântă se aşternù un sgomot întins. Erà uruitul unei trăsuri, care se şi văzù nu peste mult la cotitura din stânga gării. Bătrânul închise uşà şi eşi pe terasă.

Nisipul proaspăt, aşternut peste pământul bătut, scârţăià sub cioboatele lui grele.

Trăsura venià în goană, redicând un nor de praf albicios şi opri brusc în dosul gării.

Bătrânul ridică ochilarii pe frunte şi salută plin de respect bărbatul, care sări din trăsura uşoară.

Acesta veni spre bătrân şi ajuns la el îi puse mâna pe umăr, întrebându'l surâzând:

– Ei, moş Iosife, ce mai faci?

– Iac' cu «dinstu» ăsta mă mai năcăjesc şi eu; aşteptăm «ţugul de la Cimişoara».

– Acuş trebue să pice!

Noul venit scoase orologiul de aur, prins cu un lanţ greu de vesta sură şi aruncând ochii la dânsul adăugă:

– Vreo zece minute mai trebue, ce?

– Acum numai să nu întârzie, cam cum are năravv – apoi de venit vine el. Măria Ta pe cine aştepţi?

– Îmi aştept fata.

Peste faţa bătrânului se strecură o undă senină.

– Pe domnişoara Myrtha? Acuma vine? – Mi dor şi mie de ea. O fi mare?

– Vezi d-ta copiii cresc, n'au altceva de lucru. Bine de ei – de am fi şi noi ca dânşii.

Moş Iosif se scărpină în ceafă şi oftă o dată lung.

– Ei Măria Ta, noi creştem în jos, la vale. Mă uit câteodată la baba mea s'o 'ndoit de tot. Seracă lume, gândesc în mine, cum merge omul la vale. Cine ar mai crede, văzându'o, că pe vremi ea o fost a mai frumoasă în sat. Dar aşa'i rânduita omului şi pace bună.

Bărbatul privià cu un zâmbet uşor la bătrânul carele se cătrănià împotriva sorţii.

Erà un bărbat în puterea vrâstei; puteà să aibă treizeci şi opt până în patruzeci de ani. Înalt, bine zidit şi cu o faţă despre care zicem de obicei, că e frumoasă. Ceea ce băteà însă la prima vedere erau cei doui ochi albastri, cari contrastau atât de mult cu părul lui negru, cu sprâncenele mari stufoase. În ochii aceştia senini ca şi cerul, care se întindeà deasupra lor, erà depus atâta zimbet, atâta fericire. Aceşti ochi nici nu şi'i puteà omul închipui altfel decât privind zimbitori în lumea largă şi frumoasă a lui Dumnezeu. Bătrânul servitor îşi tot frecà mânile în nădejdea că Măria Sa va mai nădi vorba care se rupse tocmai când ajunsese la baba lui, văzând însă că privirile Măriei Sale se perd pe coastele colnicilor verzi ce se întindeau în faţa gării ca nişte gânduri vesele, bătrânul se închină şi plecă spre uşa biroului. Când o deschise, un stol de sunete metalice pătrunsese în seninul de afară, respândindu'se ca nişte crainici chemători la veselie.

Măria Sa Simeon Bogdan spăhia din Vălişoara întoarse capul în direcţia sunetelor. Scoase orologiul, îl mai privi, aprinse o ţigaretă şi întorcându'se spre eşire strigă vizitiului:

– Mă Ioane, dă o raită cu caii până pe la cotitură, căci am venit prea din vreme.

Privi oleacă în urma trăsurei care înaintà la pas apoi se întoarse şi începù să măsure cu paşi mari peronul prundit de dinaintea gării.

Ochii lui albastri lunecau din când în când peste cele două linii negre cari se prelingeau până departe ca împletitura unui brâu de oţel, aşternut peste trupul virgin al câmpiei, care'şi înălţà sinii svâcnind de dorul vieţii în această dimineaţă de vară.

Splendoarea câmpiei încătuşă privirea lui Simeon Bogdan. Prin ochii lui senini se revărsà întreg sufletul lui rătăcind prin penile din faţă, pe deasupra colnicilor cu poalele verzi, cu coastele aurii, cum se legănau sub sărutul gingaş al vântuleţului de sud în undele vârtoase ale grâului înalt.

Din dosul câte unui grup de arbori resărià coperişul negru a vreunui sălaş, iar din verdele deschis al porumbului ce acum se înălţà râvnind spre lumină, fulgerà în restimpuri câte o cămaşă albă de român resărind ca un picur de ciară pe întinsul verde al covorului minunat.

Cât vedeai cu ochii, belşug de sfinţenie se întindeà pretutindeni. Aerul erà îndesat de mirosul florilor înrourate ca şi cum o cădelniţă uriaşă şi'ar înălţà prinosul de tămâe în uriaşul dom al naturii. În fund dealurile roşii de la Bocşa se întindeau ca o copcie de aramă între cer şi pământ; jos în vale un şir de sălcii mari arătà cursul şăgalnic şi schimbăcios al Bărzăvei tulbure, care curgeà legănându'şi apele lin în cuprinsul îngust, ca o fată desmierdată şi frumoasă în casa unor părinţi săraci.

Peste aceaste locuri se resfira sufletul lui Simeon Bogdan. Deodată tresări.

Departe în fundul zării, aerul curat se mânji cu un nor de fum ruginit şi un uruit surd se resfiră peste sfinţenia câmpului.

Nu peste mult locomotiva neagră se arătă gâfăind sub povara înşiruirei de vagoane pe cari le trăgeà pe urma sa.

Uruitul deveni acum mai lămurit, se deosebi un cadenţat potrivit şi opintindu'se tot mai mult în vederea popasului din gară, trenul venià grăbit.

Din uşa biroului moş Iosif resări cu steguleţul roş şi aşezându'se lângă şine, începù să'l fluture, ca şi cum ar fi voit să arate drumul călătorului care venià în goană, învârtoşindu'şi din ce în ce puterile.

Eşi şi şeful gării, un mustăcios cu privirea piezişă, cu paş semeţ; trecù însă pe lângă Simeon Bogdan numai cu un salut rece, pe care acesta încă nu'şi prea dădeà silinţa să'l facă mai cald.

Resuflând din greu, trenul se rostogoli în gară oprindu'se brusc. Vagoanele ciocnindu'se deduseră un ţipet ascuţit şi se opriră şi ele. Ici coleà un lanţ dacă se mai văità între vagoane.

Simeon Bogdan alergă îndărăt, unde din o fereastră eşise capul unei fete.

Ajuns, deschise uşa, iar de pe trepte în aceeaşi clipă îi căzù în braţele deschise un trup subţirel cuprinzându'i grumazii şi acoperindu'i faţa cu sărutări.

– Mama n'a eşit în calea mea?– întrebă fata abià desprinzându'şi buzele de pe faţa tatălui.

– Nu Myrtho ea te aşteaptă acasă!

– Vai ce bine îmi pare că am ajuns! E bine mama?

– Bine, dragă! Ai giamantan cu tine?

Moş Iosif se apropie cu chipiul în mână rizând.

– Sărut mâna domnişoară! – Vai, – dar frumoasă te'ai mai făcut.

– D-ta eşti moş Iosife? Bine te găsesc!

Fata întinse mâna pe care bătrânul voi să o sărute, lucru ce nu'i succese, căci glasul lui Bogdan îl zori:

– Moş Iosife ia să cobori lucrurile Myrthei, căci nu prea avem vreme.

Bătrânul urcă vagonul, iar Bogdan luându'şi fata de braţ porni spre eşire.

– Uite – strigă fata rizând – Vălişoara e tot cea veche. Nimic nu s'a schimbat.

În clipa aceasta dete cu ochii de şeful gării, care o privià cu mânile în şolduri.

– Dar aceasta de unde a resărit aici? S'a dus poate domnul Ştengel? Spune tată?

Fata puneà întrebările cu o repejune uimitoare.

Glasul ei metalic resbià ca un cântec de harfă în cuprinsul gării.

– Mai slăbeşte cu întrebările Myrtho, –zise Bogdan– căci nu ne remâne pe mâne nimic.

Într'acestea ajunseră la trăsură.

Ion scoase pălăria surizând, iar fata cum dete cu ochii de el, îi şi întinse mâna.

– Bună ziua Ioane! Măi, tu eşti la cai acum?

Bietul om se cam încâlci văzând mâna albă resărind înaintea lui. Nu ştià ce să facă, căci într'una ţineà frânele, în ceealaltă pălăria.

Fata îl scoase din necaz. Îi apucă mâna cu frânele scuturându'o voiniceşte.

Veni şi moş Iosif căsnindu'se cu nişte cutii, cari nu voiau să se potrivească gândului lui, ci tot lunecau amenințând să se resfire pe jos.

Cum îl văzù fata, îl şi luă în primire:

– Ş'apoi mi's frumoasă moş Iosife?

– Tii – încă cum; când te văd pe d-ta îmi aduc aminte de baba mea. Aşà erà ea în anii d-tale.

Fata isbucni în ris vesel.

Risul ei însenină faţa lui Simeon Bogdan.

Dânsul vâri mâna în buzunar şi slobozi în palma aspră a lui moş Iosif o piesă de argint.

Urcă apoi fata în trăsură, caii se întinseră în hamuri şi landauerul uşor începù să înghită drumul mare colbuit.

Fata ţineà strâns mâna tatălui ei; rotià ochii peste cuprinsul lat şi întins al câmpiei, isbucnind în strigăte vesele de câte ori puteà descoperi vreun loc, de care o legà câte o aducere aminte.

– Iată şi plopul părintelui Sofron! Ce mai face <<taica popa>>? E tot vesel ca mai demult? Preoteasa îl mai ceartă şi acum când îşi perde rostul?

Simeon Bogdan nu respundeà, ci dedeà numai din cap la toate întrebările fetei.

I se umpluse sufletul de glasul argintiu al fetei, de glasul care răsbià din gura aceea frumoasă ca ecoul unui suflet blând şi curat.

Pe furiş îşi aruncà ochii spre fată şi în acele clipe o îndestulare se vedeà pe faţa lui.

Myrtha erà în adevăr frumoasă. Erà foarte frumoasă.

Şi a zice în Banat unde toată casa îţi dă frumuseţi desăvârşite, despre o fată că e foarte frumoasă, înseamnă mult.

Părul negru încununà o faţă brunetă fină, de o regularitate penibilă. De sub fruntea boltită două ferestri mari, deschise îşi revărsau în lume, rizătoare, cuprinsul lor albastru. Din dosul guriţei cu buze subţiri un şir de mărgăritare lucitoare se închegà într'o cunună de fulgi.

Întreaga faţă reflectà seninul unei vieţi şi numai nasul puţin cam urcat şi gropiţa din mijlocul bărbiei mai dedeà de înţeles că mai zac ascunse în dosul perdelei vesele şi câteva note de cerbicoşie.

Simeon Bogdan poate nu a văzut acestea. Dânsul a văzut portretul întreg desăvârşind toate dorinţele lui.

Myrtha erà frumoasă şi atâta ajungeà pentru sufletul lui de tată fericit.

Din covorul uriaş al păduriţei de salcâmi se desfăcură căsuţele umile ale satului.

Myrtha la văzul lor începù a bate în palme.

– Vălişoara, Vălişoara mea! Uite pe Stanca, e tocmai la fântână! E noroc tată, ne întâmpină cu plin!

În adevăr ţeranca umplându'şi cofiţele porni spre casă.

Aşà o duse Myrtha de'a lungul satului. Toată suflarea o cunoşteà şi îi erà cunoscută.

Pe urma trăsurei, femeile se adunau în roate spuindu'şi noutatea mare:

– O venit domnişoara Myrtha!

Şi alte glasuri respundeau:

– Bine că a adus'o Dumnezeu.

În capul satului, resări casa albă a lui Simeon Bogdan ca o arătare, cuprinsă în ederă. În faţa a trei plopi înalţi şi subţiri îşi înălţau zglobii trupurile verzi, ca nişte caraùle de strajă.

În poarta mare de fier, deschisă larg, o femee mititică îşi frângeà mânile, privind în lungul drumului:

Myrtha tresări.

– Mama, mămulica mea! Tată, uite pe mama!

În pornirea'i copilărească erà să sară din trăsură. Simeon Bogdan abià o putù ţineà.

– Las' că ajungem acuşi la ea; ai răbdare Myrtho!

Fata însă nu mai vedeà nimic, decât chipul acela resărit în poartă. Gura ei se întredeschise şi printre buze plecă înădindu'se într'un lanţ continuu un singur cuvânt:

– Mama!

În dreptul porţii trăsura opri şi Myrtha sburà în braţele deschise.

– Puiul mamii, puiul mamii!

– Mămulico!

Atâta se puteră deosebi.

Glasul lui Simeon Bogdan se auzi şăgalnic.

– Haid' lăsăm şi pe altădată. Gătaţi tot acum, mâne nu vă mai remâne nimic.

Şi toţi trei, având pe Myrtha în mijloc intrară în casă, urcând treptele mari roşii, care păreau că rid şi ele fericite, în bătaia soarelui de dimineaţă.

II.

Myrtha erà acasă.

Îşi adjustă odaia ei împodobindu'o cu lucrurile cari i'au fost dragi.

Şi'a ales odaia care dedeà în grădina uriaşă, odaia din a cărei fereastră cuprinsă în ederă, privirea ei puteà sburà neîmpedecată deopotrivă atât spre codrii roşietici de la Bocşa, în dosul cărora se ţesiau fumurii cu albe creştete, Semenicul şi Ţarcul de la Caransebeş, cât şi peste minunata vale a Bărzăvei până departe în zare, unde această vale coborând treptat, se culcă în braţele deschise ale şesului bănăţean.

Proptită în coate, din această fereastră sufletul ei de fată se puteà hrăni de toată bogăţia darurilor ce a revărsat firea peste acest pământ binecuvântat, stăpânit de harnici şi veseli Români.

Grădina căptuşită cu pomi, care se aşterneà sub fereastră îi aduceà atât seara cât şi dimineaţa prinosul ei de miresme, pe care albinele din ştiubeiele din capăt îl însoţiau cu concertul adormitor.

Din această fereastră sufletul ei se puteà resfirà în dragă voe peste umilele coperişe de stuh, cari resăriau înegrite de ploi şi dogoare prin intrevederea salcâmilor înalţi şi umbroşi.

Erà acasă!

De câte ori în şcoala de la Sibiiu, în ore libere ca şi în cele de studii, ochii ei albastri nu căutau, rătăcind prin geamurile lucii, icoanele fermecătoare de la Vălişoara.

În toată viaţa ei petrecută între străini gândurile i se furau pururea în acest colţ de raiu, asemănare căruia dânsa nu i'a găsit nicări.

Nici chiar în lungile călătorii prin străinătate, pe cari le făceà în societatea părinţilor ei, n'a putut uità Vălişoara şi imensul rotogol care se revărsà în jurul ei până departe sub zarea mohorită; n'a putut uità pământul care o ţineà parcă ferecată de dânsul pe dânsa, fiinţa resărită din căldura acestui pământ, pe care firea parcă l'a croit într'o clipă de înviorare a puterilor istovite – Bănatul.

De acest pământ se simţià încătuşată. Oriunde să se fi aflat, simţià cum o chiamă un glas tainic, cum o cuprinde o mână de fier şi o sileşte să se întoarcă cu întreaga'i gândire cu întregul suflet la acest pământ.

Şi cât a avut de suferit pe urma acestei iubiri.

Prietenele ei o numiau nebună şi nu'şi puteau explicà simţemântul ei adânc, crezându'l emanent al unei închipuiri bolnave.

Cine erà să o priceapă, căci toate erau străine de locul ei.

Zădarnic le spuneà că şi oamenii sunt altfel decât aiurea, că altul e pământul chiar.

Acum erà acasă!

Şi de acum, terminând cu şcoala, nu mai aveà să'şi părăsiască Vălişoara. Va remâne pentru vecie în cuprinsul ei de vrajă, departe de lume, aproape de oameni şi de pământ.

În suflet simţià cum se sălăşlueşte pe încetul, pregătindu'şi pat de nuntă simţirea aceea adâncă care urmărià de'a pururi în străini.

De'acum înainte va remâneà aci în societatea părinţilor ei; adăpostită între zidurile casei părinteşti, nădind sfaturi cu popa Sofron şi cu preoteasa în dup'amiezi de serbători pe scaunul şchiop din faţa casei parohiale cu coperişul într'o ureche şi cu ferestrile înflorite, ascultând isvorul de înţelepciune a dascălului Cocoş, zilierul cu ciobote petecite şi cu palme aspre ale unui neam nenorocit.

Înaintea ochilor ei se goniau zile după zile.

Vedeà toamne ploioase, primăveri scăldate în splendoare şi erni fermecătoare cu suflul de îngheţ.

Iar pe sine în acest cadru splendid se vedeà trecând ca pe o regină, înaintea căreia alergà o zină stropindu'i calea cu aghiasma fericirii.

Aceste gânduri năvăliau prin sufletul Myrthei, când a doua zi după sosire deschise larg obloanele verzi şi se aşează în fereastră.

Soarele erà binişor sus, trântindu'şi belşugul de dogoare asupra pământului care schinteà frământându'se de atâta dragoste.

Erà ca şi cum nişte uriaşe plămâni îşi avântau respirul năduşit în imensul gol care tremurà şi dânsul în unde sinilii întortochiate nedumerit de atâta foc.

Pomii din cuprinsul grădinei îşi plecau obosiţi frunzele – ca nişte fiinţe îmbătrânite cari se sting râvnind totuşi după un dram de dragoste.

Numai edera îşi ţineà firea, lipindu'se de zidul rece, găsind la sinul lui umed alinare pentru nesaţiul ei pururea virgin.

Prin văsduhul curat mii şi mii de insecte îşi tremurau luciul aripioarelor străvezii, încâlcindu'se ca gândurile unui suflet senin în clipe de nedumerire.

Pretutindeni se sbăteà viaţa.

Myrtha îşi desfăcù camizonul ei dantelat.

Dintre două bulgăre de zăpadă pe întinderea cărora lucie abià se conturau două sfârcuri cuprinse într'un cearcăn mai întunecat, o cruciuliţă de aur se ascundeà înfricată pare că de prea marea ispită.

Nările se desfăcură şi aerul saturat de miros şi căldură se sălăşlui în peptul fetei, părăsindu'l apoi în chipul unui oftat adânc.

Ochii mari albastri se perduseră peste belşugul de frumseţe, care se aşterneà peste imensa zare.

O bătae lină la uşe făcù pe Myrtha se tresară.

Se'ntoarse, şi faţa ei tresări de bucurie văzând capul mamei resărind în întredeschiderea uşei.

– Mămuca!

Ear când o ţinù în braţe, împinsă de o putere tainică, ea o luă de braţ şi o duse la fereastră. Făcù un gest cu mâna, cuprinzând toată întinderea uriaşă:

– Aşà'i, că e splendid – mamă!

Femeea privià zimbind la fată. În ochii ei de mamă aveà loc numai chipul ei, care erà acum aproape.

Stăpânită numai de văzul lui, degetele alunecară într'o mângăere gingaşă peste gâtul de marmoră al fetei, întrebând:

– Ce'ai visat Myrtho? Ştii că visul celei dintâi nopţi se împlineşte.

Fata nu respunse.

Pe bolta de marmoră se ivi o făşie de umbră.

Veni cu repejunea fulgerului căzut din senin.

Erà ca şi când în adâncul sufletului ar fi reserit cuntùrele unui gând nelămurit.

Toate aceste s'au petrecut într'o clipă.

– Nu mai spune mamă! Şi tu crezi aceasta?

– Nu dragă, dar ştii aşà e vorba. Ai visat în adevăr ceva? Spune'mi!

Fata se lăsă pe dunga patului desfăcut.

– Am visat mamă, un vis curios; dar nu'mi aduc aminte decât de sfârşit. Se vede că m'a obosit reu călătoria, căci am dormit ca scăldată. Uite, erà că mă vedeam în gară aşteptând trenul. Eram pare că, femee văduvă. Pare că jeliam pe cineva. Şi'mi erà aşà de greu acolo în gară, îmi erà aşà de greu pe suflet. Îmi venià că eu acum plec, mă duc departe, părăsesc pentru totdeauna Vălişoara, în care mi se părea că nu mai avem pe nimeni. Erà, că nu mai aveam nimic. Nici părinţi, nici moşie, nici casă.

– Doamne, apără'ne de reu! – grăi îngrozită mama.

– Îmi venià nu ştiu cum. În fine închipueşte'ţi mamă dragă simţirile mele, din situaţia aceea desperată. Nu ştiu cum îmi erà. Nu'mi pot da seama. Şi erà, că din sala de aşteptare auziam oftatele unui om pe care nu'l vedeam, care însă mă rugà să nu plec în lume, să remân cu el în Vălişoara. Şi eu nu voiam...

– Doamne fereşte! – repetă mama. Păcatele mele mă puseră să te întreb ce ai visat.

Myrtha surise blând.

– Mamă dragă nu te sfârmà în zadar; trăim o vreme, când nici copiii nu mai cred în visuri. Dar vezi coincidenţa e fatală. Unde zici că e tata?

– La câmp! Cosiau la grâu trebue să fie la spatele oamenilor. Lucrătorii sunt scumpi şi nu prea de treabă.

Ochii Myrthei se perdură din nou peste satul scăldat în lumină.

– Mamă dragă, ce frumos e afară!

– Lasă draga mamii, nu mai vorbi de frumos, se topeşte lumea de focărie! Mă mir de bietul tătă'to că nu se bolnăveşte în prăpădul acesta.

Fii bucuroasă că poţi stà la umbră.

În ochii Myrthei se reflectă umbra unei aşteptări înşelate.

Îi venià greu, că mama ei nu cuprinde însufleţirea ei.

Peste odaie se pogori liniştea seninului de afară.

Din coridor în acelaş timp resună însă ecoul unui paş greu. O voce aspră, largă, pătrunsă prin uşa închisă:

– Dar unde'i fata mea s'o văd!!

– Popa Sofron! – strigară dintr'o dată cele două femei.

Soţia lui Simeon Bogdan se grăbi să ese, zorind pe Myrtha să'şi aranjeze toaleta.

Părintele Sofron, un popă cât un munte cu o barbă mare brumată dejà de anii care trecuseră de'a binelea peste un picior de om, steteà în mijlocul coridorului recoros ştergându'şi cu o năframă mare galbină bobii de sudoare cari roiau pe fruntea lui îngustă.

– Bună dimineaţa doamnă – sărut mâna! – Dar mai pomeniaţi aşà focărie azi? Tii! se topeşte românul nu'i glumă.

Doamnă – continuă el – nu ţi'aşi fi eşit pe aşà vreme afară să'mi fie dat cineva galbini dar auzind că'i fata mea venită, unde să mai pot stà acasă.

– Oh, mulţumim pentru atenţie părinte – zise d-na Bogdan, poftind pe părintele Sofron să şadă.

– Dar unde'i fata? Ori doarme şi acum? Ei atunci stăm reu cu învăţătura de la Sibiiu.

– Nu, dar ştii părinte cum e când vini acasă; te mai dai lenii.

– Ştiu doamnă, ori crezi că <<doctorul>> meu e mai bun. Ş'acela când e o dată acasă să te ferească Dumnezeu, nu'l poţi pune pe picioare până la ameazi.

– Când vine Coriolan?

– D'apoi zilele acestea trebue să cadă şi el. Ni'a scris din Paris, unde s'a oprit pentru o săptămână.

Părintele Sofron îşi dete pletele umede pe după urechi. Întrebă apoi aşà dintr'o dată:

– Ce crezi doamnă, îi bună de ceva învăţătura asta multă?

– D'apoi eu cred că da, părinte!

– Ba! – căzù părintele Sofron în vorbă. Eu mi's popă, dar să mă ia dracu, pardon de expresie doamnă, dacă găsesc eu rostul pentru atâta carte. Iacă pe Coriolan. A făcut matura, l'am dus la Cernăuţ la teologie, bine; l'or făcut doctor, tot bine. Numai când gândiam că e bine, ţop, mi se apucă să se ducă la Paris, d'acolo la Oxford în Anglia… şi azi după 29 ani el tot nu e în stare să'şi câştige bucata de pâne. Să mă erţi doamnă, pe vremea lui eram popă de 10 ani…

– Totuşi, totuşi… – grăi încet d-na Bogdan.

– Eh, nimic Doamnă, pardon de expresie. Ce poate fi? Profesor la Caransebeş? Mai bine popă în Vălişoara. Protopop? – puteà ajungè el şi fără şcoala din Paris. Curat bani mâncaţi, vreme perdută.

– Poate fi episcop – părinte. Vezi că tot ne cântăm că nu avem oameni pentru vlădicie. Mai ştii?

– Episcop doamnă nu! Călugăr nu'l fac să ştiu că ajunge Metropolit! Nu, numai călugăr nu! Orice, numai călugăr nu.

Un ris arintiu care se reflectă în acorduri armonioase din colţurile coridorului umplù cuprinsul.

Myrtha apărù în uşă rizând:

– Voi faceţi socoteala pe pielea ursului care nu'i de faţă. Frumos lucru!

Veni aproape şi întinsă mâna preotului.

Părintele Sofron dete să se ridice de pe scaun la început; dar un gând părù că'l fixă în scaun. N'a fost însă gând, ci frumuseţa fetei, frumseţea aceea neobicinuită, exotică chiar, icoana aceasta neaşteptată îl ţinù pe popa Sofron în scaun. Myrtha observă impresia şi roşi.

În aceeaşi clipă şi părintele părù scăpat din obezile vrajei şi strigă cu glasul lui voluminos:

– Să mă erţi d-şoară, dar nu m'am aşteptat să te văd aşà. Eşti sănătoasă?

Merçi părinte! Sunt bine! Ş'apoi cum ziseşi mai adineori – nu vrei să faci din Coriolan episcope?

Şi glasul ei sună din nou, într'un ris vesel.

– Nu, nu vreau! – grăi popa Sofron. Călugărul nu'i om, Punctum! Asta'i părerea mea– pardon de expresie.

Se începù o discuţie asupra şcoalelor <<Asociaţiunii>> de la Sibiiu unde prea pe <<domnie>> se cresc fetele, de politica mare, de nevoile neamului.

D-na Bogdan într'un târziu aduse un clondir mare burtănos şi câteva păhărele mici pe masă.

Popa Sofronie se uită cu coada ochiului la clondir şi se adresă d-nei.

– Iar mă ispiteşti doamnă? – pardon de expresie.

Myrtha de câte ori auzià pe acest <<pardon de expresie>> nu'şi puteà stăpâni risul. Îi venià cu haz vorba predilectă a popii Sofron.

– O vişinată părinte!! – grăi d-na Bogdan.

Popa Sofron duse păharul la gură. Îl opri în jumătate drum şi ţintind ochii peste dânsul la Myrtha zise:

– Bine'ai venit! Să te cunun cât de curând!!

Myrtha isbucni într'un hohot, iar părintele svântă cu duhovnicie cuprinsul păhărelului.

D-na Bogdan voià să zică ceva, dar parcă şi'a resgândit. În schimb umplù din nou păhărelul popii Sofron.

Într'acestea sosi şi Simeon Bogdan acasă.

Întinse mâna părintelui şi sărută fata pe frunte. Soţia se învârti în jurul lui întrebându'l:

– Mănânci ceva Simeoane, ori iai o vişinată cu părintele?

Simeon Bogdan nu apucă să respundă, căci părintele Sofron îl luă pe dinainte.

– El ţine cu cu mine doamnă; Eclesia precedit!!

Cei doui bărbaţi ciocniră.

Simeon Bogdan îşi frecă mânile îndestulit. Resuci o ţigară şi o aprinsă. Fumul albastru urcà în coloane uşoare spre bagdadie.

Părintele Sofron începù să bată cu degetele pe masă, un semn particular al Sf. Sale când se gândià.

Simeon Bogdan îl privi lung şi îl întrebă:

– Cu ce'ţi baţi capul Sofroane?

– Eu? – cu multe. Mă Simeoane, multe gânduri mă bat şi pe mine. Mă, copilul, apoi altele. În fine ce ştii tu?

Bogdan zimbi.

– Hai să mai bem câte un păhărel Sofrone, n'o să punem noi lumea la rezon.

– Că bine zici! – grăi părintele Sofron înviorat. Lumea e cum este şi ca dânsa suntem noi, zice Alecsandri.

Myrtha isbucni în ris.

– Eminescu, părinte nu Alecsandri.

– Tot un drac! – vorba e că cineva tot a zis'o.

– La mulţi ani, să te văd mireasă d-şoară! Ştiu că o să fie o ştolă cum n'a mai văzut Vălişoara.

Bogdan îşi lungi picioarele sub masă.

– Ţi'am spus popo! Logodna îţi aduce o junincă – să'ţi alegi tu pe care o vrei, iar nunta o sută de bănci.

– Apoi să dee Dumnezeu! strigă popa Sofron cu ochii strălucitori. Şi pe asta mai putem beà una, deşi îi cald al dracului.

Şi părintele continuă a'şi şterge fruntea de sudori cu năframa mare galbină.

Myrtha nu mai erà aci.

De acum începuseră a se îndesà păhărelele, dânsa s'a strecurat în odăiţa ei.

Trase un scaun cu spetează înaltă lângă fereastră, luă un album cu vederi din Sinaia şi apucă să'l frunzăriască.

Prin liniştea odăii vorbele celor doui bărbaţi pătrundeà ca un murmur lin.

Ochii Myrthei nu se puteau împăcà cu cartea. Râvniau afară spre câmpul scăldat în lumină spre zările fără de hotar. Acolo departe, unde cerul îşi pleacă fruntea să primească sărutul înfocat al pământului, resări ca o închipuire din neantul fumuriu un chip zimbitor de bărbat.

Sufletul fetei se îngreună la văzul lui şi obosită îşi plecă capul pe parmalicul ferestrei.

Ear de acolo, din fundul zării, chipul acela pare că a luat viaţă. Venià încet, tot mai aproape, plutind ca o vedenie prin văzduhul clocotitor, până ce întră frumos prin fereastra deschisă în odaia Myrthei, aducând cu sine şi un val de dogoare. Erà chipul feciorului popii Sofron. În clipele când fata îl visa astfel, întrà de fapt acesta pe poteca de sub morminţi în Vălişoara.

Va fi avut şi dânsul vreo vedenie poate, care l'a manta mai îngrab spre casă, de acolo din străini.

III.

Când a ajuns popa Sofron acasă, mare nu'i fu mirarea văzându'şi feciorul după masă. Bucuria erà nespus de mare. Preoteasa nu se puteà sătură uitându'se la el şi eşind în bucătărie îşi ştergeà des lacrimile cu colţul cătrinţei. Servitoarei îi spuneà că afumă maşina; erau lacrămi de bucurie, lacrămi izvorite din ochi de mamă.

Popa Sofron se desbrăcà de pardesiul lui şi'şi luà feciorul la întrebate.

Învăţătura nu l'a prea rupt, căci arătà bine. În străini viaţa e bună, frumoasă dar tot mai bine e acasă.

– Să'mi spuni tu acum Coriolane, zise părintele încătro ai rostit'o? Vrei să te faci profesor?

– Nu!

Popa Sofron părù, că nu înţelesese respunsul, căci îl mai repetă pentru sine o dată încet: Nu.

Dete din cap nedumerit.

– Apoi ce vrei să faci?

– Preot!

– Călugăr?? – întrebă părintele respicând fiecare literă.

Feciorul zâmbi. Cunoştea slăbiciunea bătrânului şi respunse:

– De mir.

Acum fu rândul părintelui să se mire.

– Unde măi copile?

– Aici în Vălişoara!

Popa Sofron se isbi de spatele scaunului, atâta mirare îi produsese respunsul feciorului.

– Măi, Coriolane taichii – nu te glumi cu mine! – Ce pe amaru să faci tu în cuibul acesta. Popă în Vălişoara puteai să te faci înainte cu zece ani; n'aş fi trebuit să'mi prăpădeşti banii prin streini.

Feciorul ridică din umeri şi zise rar:

– Tată, aşà m'am hotărât şi nu se poate altfel.

Popa Sofron îşi ţinti ochi asupra feciorului, care începù să se joace cu ciucurul perdeluţei de la fereastră şi întrebă:

– Bine taichii, dar aşi vrea să ştiu ce te îndeamnă la acest paş. Eu nu's destul de cuminte să cuprind hotărârea ta; să ai tu deschise toate căile şi să'mi remâi în Vălişoara. Măi, taichii alte gânduri am legat de tine.

Băiatul surise.

– Tată! – grăi el lin. D-ta mă ştii de mic, ştii că pururea în voia d-tale am umblat. De ce nu'mi faci şi d-ta o dată voia mea? Să te văd împăcat cu gândul meu. Vezi, am colindat atât de mult prin lume, am învăţat, am văzut multe. Ştii însă ce mi'a remas în suflet din acest umblet mult din multa învăţătură?

– Ce? întrebă grăbit tatăl.

– Vei râde când ţi'oi spune. Vezi toate neamurile le'am văzut cum înaintează, ce progrese uriaşe au făcut şi fac. Şi când comparăm aceste neamuri cu neamul meu mi se rupe sufletul de jale. Unde am remas noi. În orele libere am început a'mi bate capul cu cauzele cari ne'au reţinut pe noi Românii atât de mult înapoia tuturora. Şi am găsit, că răul vine de acolo, că noi Românii, din clipa când am început să ne trezim la viaţă am pornit'o greşit.

Vremile pe noui ne'am găsit nepregătiţi şi au trecut peste noui aşà, că noi ca să ne putem ţineà de ele au trebuit să ne luăm la alergate.

– Hm! – grăi Popa Sofron şi ridică din sprincene.

– Tot ce am zidit noi în cursul acestei epoce de redeşteptare a fost zidit pe năsip: fără temelii. Un lucru, care nu puteà durà mult. Ni s'a eliberat poporul fără a şti ce e libertatea. Am ridicat şcoli fără a aveà învăţători. Am înălţat edificiul măreţ al bisericii noastre fără a aveà preoţi.

– Nu spune!

– Aşa'i, tată. Vrei să vezi preoţi, mergi în Apus şi vei vedeà ce va să zică a fi preot. Acolo preotul e tot sufletul comunei sale. Totul. La noui, un biet zilier, care'şi mântue activitatea în formalităţi din cari duhul a perit demult.

– Măi copile tu zici ceva!

Şi părintele Sofron îşi duse mâna coperiş deasupra ochilor, cum aveà obiceiul când se gândià adânc.

Pe divan feciorul oftă uşor şi continuà.

– Eu care am văzut aceste toate, m'am gândit că trebue schimbate o dată toate.

Lucrul trebue început cu chibzuială din temelie, cu cap dacă vrem în adevăr să croim o altă soarte poporului, al cărui progres şi bine îl purtăm toţi pe buze. Şi de aceea m'am hotărât să încep eu. Să vadă că un doctor de Oxford nu se ruşinează să serviască umililor ţerani de la sat. Căci unde ajungem dacă toţi râvnim în sus. Un episcop trebue, ceilalţi să fie preoţi.

Popa Sofron ascultă cu multă luare aminte vorbele feciorului. În sufletul lui bun şi cinstit se reflectau în întregimea lor mare, cuvintele feciorului seu. Ştià, că băiatul are dreptate. Sub impresia vorbirei sufletul lui cinstit românesc se înduioşă cu desăvârşire şi în ochii mari senini tremură o lacrimă.

Oftă o dată din greu şi zise:

– Bine taichii; fie cum vrei tu. Reu nu e nici aşà. Venit e puţin, tu ştii, dar dacă crezi că'ţi ajunge, eu n'am nimic împotrivă. Numai ce'o zice Consistorul?

– Ce să zică! Interesul lor reclamă să aibe pe sate preoţi cu cvalificaţie.

Părintele nu mai zise nimica.

Preoteasa care parcă luase ştire înainte de hotărârea feciorului, pândi la întrarea ei în casă a soţului. Văzându'o senină întrebă:

– V'aţi înţeles?

Feciorul dete din cap, iar părintele Sofron înrotind cu palma nişte fărimături de pe masă respunsă ca pentru sine:

– D'apoi voia lui. Mi'ar fi plăcut să'l văd mai mare dar, e bine şi aşà.

Preoteasa aşternù masa pentru prânz. Vremea se strecură repede, mai vârtos că Coriolan ştià atâtea spune de prin străini.

Târziu după'masă popa Sofron nu se putù stăpâni să nu dee de ştire lui Bogdan sosirea feciorului şi şi hotărârea lui.

Acesta nu se putù din destul mirà.

Nu peste mult după tată, veni şi feciorul să'şi facă reverinţa la boerul satului.

Tânerul fu primit cu bucurie.

Nimeni nu s'a bucurat însă ca Myrtha. Îi erà nu ştiu cum pe inimă. Pare că o piatră de moară i'a căzut de pe suflet.

Guriţa ei nu mai încetà cu întrebările.

Erà setoasă de a şti ce mai e prin lumea mare.

Coriolan, s'a dovedit de bun povestaş.

Iar cât pentru auditoriu nici că trebuià mai bun.

Târziu seara mica societate erà încă tot împreună. Iar când s'au despărţit, Myrtha nu se putù rebdà să nu zică:

– Domnule doctor! – Sper că o să ne fi oaspe zilnic! Pe d-ta te avem sensaţie şi noi Vălişorenii.

Coriolan înturnă capul spre fată. Din ochii lui mari negrii porni o privire plină, odihnindu'se în ochii fetei. În această privire cuprinse feciorul popii respunsul seu.

Un respuns mut, în care însă Myrtha a cetit îndeajuns.

IV.

Din această zi cei doui tineri deveniseră nedeslipiţi. Nimeni nu umblà după dânşii să'i controleze. Crescuseră doară de mici împreună. Şi numai timpul petrecut în şcoale i'a mai despărţit.

De mici însă, deşi diferenţa de etate erà destul de mare, ei simţiau o deosebită simpatie.

La început, cei drept, feciorul popii simţi o oareşicare sfială faţă de fata <<din curte>>, cu timpul însă aceasta dispărù. Şi cum treceau anii, în sufletul lor de copii încolţi grăunţele unui gând resărit în sfinţenia liniştei de la ţeară, un gând pe care ambii îl tăinuiau ascunzându'l în adâncul sufletului lor, care acum însă începù pe încet aşi face cale de eşire.

Lui Simeon Bogdan i s'a fi părut ceva căci într'o seară a zis neveste'si:

– Auzi Camilla! Oare nu ar fi bine să mai reslăţim noui copii noştri. Prea, prea's tot laolaltă.

Nu vreau să zic nimica, nici gândi nu cutez la vreun rău, dar uite azi mâne Myrtha e de dat în casă şi nu mi'ar plăceà să se împedece cineva de prietenia ei cu feciorul popii.

Femeia dete cu mâna.

– Ce stai să gândeşti Simeoane! Dar spune'mi cu cine să'şi omoare urâtul şi fata. Căci n'are pe nimeni. – Lasă'te cu temerile tale… eu garantez pentru fată.

Simeon Bogdan încreţi sprâncenele.

– Nu mă'nţelegi! – Departe de mine orice gând rău, dar lumea, înţelegi de gura rea a lumii o tem. Frică nu am nici eu. La urma urmelor vorbind, feciorul e om şi zău…

– Ce? – întrebă femeea. – Ce vrei să zici? Ce… zău??

– Atât, că mi'ar plăcià să'mi fie Coriolan ginere.

Femeea se ridică în picioare şi încrucişă mânile peste pept.

– Ce'ai zis? Un teolog? Şi Myrtha noastră. Glumeşti Simeone?

– Ce teolog? Teologul e <<doctor>> are cea mai înaltă diplomă.

– Dar e popă – omule! Pentru aceea am crescut fata aşà să'mi ajungă preoteasă în Vălişoara?... Simeone, ascultă ce'ţi zic căci mă nădăesc eu de mult, că tu ţeşi cu prietenul teu ceva la spatele mele: până oi fi eu, din planul vost nu se va alege nimic… Mai bine o las' să bătrânească.

Simeon Bogdan vâri mânile în buzunarul pantalonilor, privii lung în ochii neveste'si şi eşi din odae.

De la această scenă fără a şti de ea feciorul popii Sofron a observat o receală oarecare, un fel de rezervă, faţă de persoana sa în casa lui Simion Bogdan, în acea casă în care după a părinţilor sei şi'a petrecut mai multă vreme din viaţă.

La început la isbit acest fenomen curios; mai târziu însă începând a cumpăni în sufletul lui simţirile ce l'au luat în stăpânire îi venià, că toată rezerva e numai o ficţiune a mentalităţii sale angajate într'o singură direcţie, stăpânită de o singură ţintă – Myrtha. A stat dânsul nu'i vorbă, o vreme pe gânduri, a fost un moment când erà cât pe aici să i'a hotărâre de aşi mai curmà vizitele în casa <<spăhiei>>, dar aceste au fost numai nişte beşici de săpun care au plesnit perzându'se în neant în clipa când glasul metalic al Myrthei i'a atins auzul. Dar gândul cuibărit o dată în sufletul omului cu anevoie se poate depărtà.

Îi venià lui Coriolan totuşi, că oamenii aceştia bogaţi nu'l văd cu ochi buni pe el, copilul popii Sofron.

Dar tot atunci ambiţia se simţià ofensată şi el omul care a fost în Apus aducând de acolo alte idei mai sănătoase rezona aşà:

– Ce vreau? După cine aşteaptă? Vreun prinţ? Am cvalificaţia cea mai înaltă, am dreptul la mâna oricărei fete.

Tot atunci însă o putere necunoscută îl făceà însă să mai adauge:

– Da, dar nu la noi, ci în Apus.

Feciorul popii Sofron aveà pentru această reflexive un gest de plictiseală. Se credeà om cu busola capului în ordine. Şi aveà drept.

Numai cât nu numai capul e stăpân peste om. Mai e o bucăţică de carne, care în cele mai multe cazuri îşi face o deosebită plăcere a trage dungă peste socoteala crezului întocmită cu multă chibzuială.

Aşà erà şi cu Coriolan.

Inima îi spuneà cu totul alte lucruri. Inima se afişà drept călăuză pentru sufletul lui şi apucând înainte îi luà toate piedecile din cale, arătându'i un drum neted, o cale bătută, în marginea căreia şi nici nu departe, resărià pe urzeala mistică a închipuirii – Myrtha.

De la o vreme feciorul începù a se schimbà. Deveni mai închis, mai trist, mai puţin comunicativ ca şi în alte dăţi. Îi plăceà să stee singur, tolănit pe divanul vechiu, cu obloanele închise, aducându'şi mânile peste ochi.

Biata preoteasă credeà că oboseala pe urma multului învăţat a cuprins sufletul feciorului şi'i nu'i dedeà pace.

Iar dânsul visa.

În chilia aceea cu obloanele închise, în întunerecul recoros cum steteà cu ochii închişi, feciorul popii Sofron simţià cum i se desparte sufletul şi apucă pe alte drumuri. Ochii păreau că'şi schimbă rostul luminând înlăuntrul seu, arătându'i icoane vrăjite de o nemaivisată splendoare.

Visări în stare de trezvie.

Curată otravă pentru suflet. Dar erà patimă şi patima dându'te ei, dându'te cu totul îşi are farmecul, îşi are dulceaţa ei.

Trezirea din patimă e crâncenă, culcarea în braţele ei voluptoase e uşoară.

Părintele Sofron văzù şi el schimbarea feciorului seu şi se spăimântă.

Cum erà cum nu, dar popa Sofron aveà aşà o pricepere pentru lucruri reale. N'avea el multă învăţătură, dar a umblat mult în şcoala vieţii şi a fost bun şcolar, căci a învăţat, că nu tot ce sboară se şi mănâncă.

Sufletul lui tresări la gândul, că feciorul lui a putut cumva să'şi peardă rostul cu fata prietenului seu.

Prietenia lui Bogdan însă nu'l împiedecà să nu vadă lucrurile clar.

Ştià el bine ce prăpastie îngrozitoare înseamnă pentru feciorul lui moşia, «spăilugul» lui Bogdan.

Ştià, că peste această prăpastie pod nu se poate aşterne.

Popa Sofron cunoşteà lumea.

Într'o zi pe sub sară văzù feciorul sub umbra ulmului din grădină. Îşi luă inima'n dinţi şi veni la el.

– Ce mai faci Coriolane? – întrebă el.

Feciorul parcă s'ar fi trezit brusc dintr'un vis plăcut.

– Mă gândesc tată, privind frumseţa naturii. Uite ce frumos apus de soare!

Arătă cu mâna departe spre apus unde soarele se pregătià de odihnă cuprinzând înc'o dată într'o privire dornică plină de lumină pământul pe care la drăgostit cu atâta patimă peste zi.

Popa Sofron nu să uită într'colo.

Se aşează lângă fecior şi puindu'i mâna pe cap începù să'i mângâe părul bogat.

– Măi Coriolane, tu nu eşti sănătos!

Ţie'ţi lipseşte ceva.

Feciorul tresări dar nu zise nimic.

Tatăl simţi curentul, care fulgeră băiatul şi zise oftând:

– Măi, de ce nu învăţaţi voi tinerii un lucru; să nu alergaţi după arătări. Măi arătările înşeală totdeauna. Te apuci cu sufletul plin după dânsele, şi mergi pe urma lor până ce te trezeşti pe malul priporos al unui abis peste, care nu poţi trece. Arătarea te cheamă te ispiteşte de pe celalt mal iar tu neputând trece stai cu sufletul resfirat, nenorocit, zbuciumându'te, în vreme ce arătarea întorcându'ţi spatele îşi caută de drum, râzându'şi în pumni, că a mai fost unul, care s'a lăsat tras pe sfoară.

Popa Sofron tăcù.

Feciorul în decursul vorbii întoarse capul şi pironi privirea lui în ochii senini ai tatălui seu.

A înţeles totul.

A înţeles pe deplin rostul graiului părintesc. Îi venià însă ca şi cum tatăl i'ar fi bătut un piron în suflet. Simţià cum cădeà fiecare cuvânt ca o uriaşă lovitură de ciocan în capul cuiului, care întră după fiecare lovitură tot mai afund rescolind noianul durerilor ce zăceau grămădite.

Părintele continuă:

– Spune dragă, vorbeşte nu ca cu tatăl teu, ci ca cu cel mai intim dintre prieteni, spune'mi ce te doare. În clipa aceasta să nu vezi în mine pe tatăl teu, ci pe preotul teu, pe duhovnicul care'ţi ia mărturisirea durerilor tale sub legământul tainei. Vorbeşte şi vei vedeà cum ai să te uşurezi.

Băiatul îşi trecù mâna peste frunte.

Îi venià ca şi cum ceriul s'ar prăbuşi peste capul lui.

Tatăl îl zorià însă.

– Nu tatăl teu, duhovnic vreau să'ţi fiu călăuză pentru viitor.

Feciorul se cutremură în tot trupul ca şi cum o putere l'ar fi zguduit, apoi proptindu'şi capul în coate începù încet să'şi descarce sufletul.

Iar popa Sofron cu gura pe jumătate deschisă cu ochii deschişi larg, luà mărturisirea unui suflet cinstit şi bun.

Uneori un oftat se cătrănià să se avânte din peptul lui lat, câte o lacrimă năzuià la lumină în colţul ochilor, câte un tuşit de uşurare sgârăià cu unghiile ascuţite prin coşul peptului, dar popa Sofron îşi puneà puterile şi toţi feţii slăbiciunii, copiii din flori ai firei omeneşti să zbuciumau în van. Popa Sofron erà acum <<duhovnic>> erà din piatră cum zice la molitvelnic, erà ca <<luând duh sfânt şi împietrirea inimei>>.

Iar feciorul vorbià de patima lui, de iubirea sa nebună, de betejală sufletească, în minunatul amurg de vară când umbrele se intind trântindu'se pe pământ, când peste aerul

înfocat şi colbuit se aşterne sfinţenia liniştei de seară, când noaptea stă gata mocnită de jale cu mantaua ei cernită să cadă pe pământ, adormind pentru o vreme pornirile lacome ale vieţii.

V.

Vestea, că fata spăhiei din Vălişoara a sosit acasă, umplù în câteva zile tot aretul Bârzavei. Şi pe urma ei ţiindu'se ca un copil zburdat şi vestitorul frumseţei ei, nu'i mirare că în Dumineci şi serbători toţi cunoscuţii se gătiră de drum, îndreptând oiştele spre Vălişoara. Lucrul câmpului se isprăvià iute şi degrab şi până să înceapă oamenii la trier doriau să'şi petreacă. Iar când erà vorbă de petrecere unde să poţi petrece ca în Vălişoara.

Doar «ruga» de la Vălişoara n'avea păreche în tot ţinutul acela şi dacă vestea «rugii de la Chisătău» pătrunse afund în sufletul românesc apoi ruga de la Vălişoara o întreceà.

«Stul Ilie» erà hramul lui popa Sofron cum ziceà el «sfânt straşnic mă, ca şi mine» şi de data zilei acesteia toată lumea erà oficioasă la Vălişoara. Doar numai bolnav greu dacă se hotărà cineva să remâe acasă. Şi de acela erà vai'şi'amar.

Trebuià să dovedească cu mărturii că erà bolnav, cu atestat medical, căci altfel un an nu scăpà de ocările popii Sofron şi ale dascălului Cocoş.

Acum Stul Ilie erà în prag.

În dimineaţa rugii oaspeţii eşiră ca din pământ.

Înaintea tuturor, cu o zi mai înainte sosià Floria, lăutarul vestit al Bârzavei din Butin cu «trupa» lui de băeţi, sălăşluindu'se în casa popii Sofron. Aşà s'a pomenit lumea. Ţiganii la popa să tragă mai întâi, căci el îi capul satului.

La el trăgeau şi toate «negreţele» popii, învăţătorii, notarii, advocaţii, cu o vorbă tot de aveam «negreţe» noi Românii.

Până la sfânta slujbă satul gemeà de goşti.

După slujbă, sau cum zic bănăţenii, «după biserică», Simeon Bogdan îşi luà pălăria din cap şi începeà oraţia de chemare la masă a tuturor, cari au venit. În ziua rugii, toate «negreţele» erau la masa lui. În casa parohială remâneau numai trăsurile.

Şi ce «rugi» erau acele Dumnezeule. Se gărboviau mesele de friptură iar vestitul vin de la Şumig se strecurà îngâmfat de tăria lui în şir nenumărat de sticle pe masă.

Şi'n vreme ce oaspeţii petreceau, Floria stând la capătul coridorului cântà la «naţionale» de se desfăceà sufletul omului.

Şi aşezat odată la masa lui Bogdan, voe de sculat nu mai aveai. Trei zile durà ruga şi aceste trei zile trebuiau făcute acolo lângă masă cu noapte cu tot în orice împrejurări. Aşà erà «zăconu» la Vălişoara.

Se bolnăviau, cei drept, cei mai slabi dar după rugă. Când auzià popa Sofron de aceştia ziceà în batjocură:

– Mă, voi sunteţi babe mă, nu oameni. Cine drac o mai pomenit să se betejească cineva de vin. De apă mai zic, doar şi trestie creşte în stomac de apă, dar de vin… amin!

Dar chiar voind, nu puteai scăpà de la rugă. Servitorul popii Sofron aveà în această privinţă «şcoală». Cum veniau oaspeţii, făceà el ce făceà şi ascundeà ori hamurile de la cai, ori vreo roată, ori te miri ce lucru, de nu erà chip să pleci.

Îmi aduc aminte de păţania popii Vichentă din Şoşdia, care s'a prins, că el pleacă din Vălişoara când vreà pe un butoi de vin.

Şi popa Sofron a primit. Dar când a voit popa Vichentie să plece, s'a pomenit că peste noapte i'a văruit cineva caii. Din negri ce erau ziua, se făcuseră albi peste noapte.

Pleacă dacă poţi. Doar remâne omul de batjocura Bănatului, de pomină pentru opt genunchi de oameni. Ş'apoi să te păzească sfântul să ajungi în gura Bănăţeanului, că nu te spală Dunărea cu toată apa ei.

Aşà erau rugile la Vălişoara.

Îmi aduc aminte de tata, care nu erà omul vinului, cum umblă câte două săptămâni cu apă rece la cap, făgăduindu'se a nu se mai duce. Dar la anul servitorul fără să'l întrebe ungià îndoit cu cătran de ziua sfântului Ilie osiile de la trăsură.

Între oaspeţii care veniseră acum la Vălişoara se ivi şi un advocat tiner din târgul apropiat. Băiat de treabă, copil din Bănat <<al nostru>>, de care numai bine se vorbià. Toată lumea erà încântată de purtarea lui de până acum.

Numai popa Sofron nu se'mpăcà cu el.

– Măi, omul care nu se uită în faţa omului când vorbeşte mă, nu'i om şi nici bănăţean nu e, căci bănăţeanul e om deschis. Ştie numai pe Dumnezeu sfântul din ceriuri şi pe altul nu.

Lumea erà de altă părere şi popa Sofron remase singur cu St. Sale.

Simeon Bogdan, dar mai vârtos soţia lui, primi pe cel mai nou oaspe cu o deosebită atenţie. Ţiind cont că e tiner şi neobicinuit cu datinele strajnice ale chefurilor de la Vălişoara i'a aranjat o odaie, strecurându'i şi cheia în mână cu adausul, că simţindu'se obosit să se retragă, să odihnească.

Tinerul se arătă extrem de mulţumitor şi parcă simţind că'l vor controlà, se perdù curând de la masă. Până dimineaţa nu i s'a dat de urmă, măcar că s'a rescolit satul după dânsul.

Dimineaţa a apărut apoi aşà ca din senin iarăşi la masă.

Popa Sofron îl luă în primire.

– Da pe unde respectabile? Vreai să ne strici datinele noastre? Domnul meu: si fueris Romae romano vivite modo. Pe româneşte cum zice Brediceanu de la Lugoj: cine vine la noi să samene cu noi! Punct!

Floreo, măi Floreo! – se adresă el lăutarului: Aşa'i Românul... mă!!!

Şi Floria culcându'şi arcuşul peste strune începù cântecul înecând în acordurile dulci ultimele vorbe ale popii Sofron.

Tinerul se sfii îngrozitor şi nu ştià ce să facă. Dar Coriolan care'i resări în spate îi şopti:

– Nu te supără, aşà e tata la veselie. Ar vreà să vadă pe toţi la fel.

În zgomotul petrecerii nimeni nu'şi mai bătea capul cu advocăţelul.

Mai târziu tinerii începură <<jocul>> în curtea largă, în dogoarea soarelui de vară, după o noapte de nedormire în care prinseră şi bătrânii aceia cari păriau ciopliţi din oţel.

Advocatul făceà ce făceà şi resărià lângă Myrtha. Când îl căutai erà lângă ea.

De la o vreme lucru începù să bată la ochii. Preotesele se cotiau cu dăscăliţele, câte'o notărească se întâmplà să pună aşà la întâmplare un <<pont>> şi vorba se întinsă încet de la ureche la ureche.

Ajunse până şi la urechea lui Coriolan.

Dascălul Cocoş căruia îi plăceà să iscodiască printre femei, i'a adus'o aşà în proaspăt cum a prins'o.

– Mă doftore! Auzi ce vorbesc muerile, zică că fişcalul o să ne ia podoaba din sat. Zice că anume a venit. Dar îi ceva, căci vezi ticălosul, tot pe lângă fată se învârteşte.

Dacă dascălul Cocoş ştià ce cuţit vârà în sufletul tinerului cu vorbele lui, le îngropà în fundul sufletului seu. Dar n'a ştiut şi le'a spus.

S'a trezit numai când văzù faţa albă a tinerului.

– Cei mă, ţi'e rău! – întrebă el mirat.

– Mi'e cam rău, n'am dormit, – gemù feciorul popii şi plecă spre poartă.

Dascălul Cocoş îl lăsà se plece, găsind reson în vorbele lui.

Abià se depărtă însă Coriolan şi Myrtha se şi desfăcù din horă venind lângă bătrânul ei dascăl. Îl luă de braţ şi'l trase la o parte.

– Ce'i cu Coriolan învăţătorule? Ce i'ai spus d-ta de i'a venit rău?

Magistrul Vălişoarei se uità lung în faţa fetii, apoi se plesni cu palma peste frunte.

– O, tu măgar bătrân ce eşti – grăi el, pironindu'şi capul în piept.

În sufletul lui trecut demult peste împărăţia primăverii, se aprinse o lumină. Se lămuri o taină, la care nu s'a gândit niciodată.

Îi veni să'şi dee cu capul în păreţi. Dar de unde să fi visat dânsul de urzeala aceea tainică, prin care şi'au trecut aceşti tineri suveica unui vis atât de firesc şi totuşi atât de necrezut. Myrtha aşteptà respuns, deşi părù a şti cam ce'a putut spune bătrânul lui Coriolan. Voià însă să joace rolul bine.

Şi dascălul, cuminţit şi dânsul, respunse:

– Mi s'a plâns, că n'a dormit şi i'am zis să plece să se odihnească.

Myrtha se făcù a crede şi se amestecă din nou în horă, în vreme ce Cocoş stăpânit de gânduri, se aşează într'un colţ de masă încercând a le alungà cu vin de Şumig.

Ruga de la Vălişoara a trecut.

S'au dus oaspeţii pe la vetrele lor, ducând cu sine diferite impresii. Unii voioşi, alţii cu dureri de cap, cu stomacuri deranjate, alţii cu păreri de rău că a ţinut numai trei zile ruga; care după cum l'a lăsat Dumnezeu.

Advocatul erà dintre acei cari părăsiau cu regrete satul şi casa albă din mijlocul lui, casa străjuită de cei trei plopi, în cuprinsul căreia erà atâta viaţă, atâta sgomot. Când a plecat, d-na Bogdan a manifestat o deosebită atenţiune faţă de dânsul, învitându'l să mai vină din când în când pe la Vălişoara.

Tinărul a promis.

Bogdan l'a însoţit până la gară, trecând în fuga cailor pe lângă moşia lui.

Ochii tinerului cuprinseră cu o vedită bucurie bucata uriaşă de pământ peste care crucile grâului adunat se aşterniau ca nişte muşiroae de aur.

Mâna omului harnic şi priceput se vedeà pretutindeni.

Simeon Bogdan explicà tinerului aşà în treacăt întreaga taină a economiei, spunând că nu există pe faţa pământului un ram de câştig mai bun decât agricultura.

Advocatul ascultà şi nu'şi puteà ascunde bucuria la văzul atâtor bogăţii adunate.

Tresări, şi un oftat uşor îi părăsi peptul când Bogdan, cuprinzând cu mâna întreaga moşie, zise încet:

– Tot ce vezi e zestrea Myrthei; pentru dânsa mă chinuiesc şi nu ştiu pe ale cui mâni o să ajungă. E fată bună, ar merità să fie fericită.

Tinerul dete numai din cap.

Că ce gânduri vor mai fi fulgerat în aceste clipe creerul lui de unde să ştim. Când a urcat însă peste puţin trenul, ţinând de mână pe Bogdan i'a zis:

– De nu va fi cu supărare, voiu uzà şi pe viitor de bunăvoinţa dv.

Bogdan a înţeles unde ţinteşte tinerul şi response curtenitor.

– Mă rog! Casa mea îţi este pururea deschisă. Să avem onoarea.

Trenul se puse în mişcare.

Simeon Bogdan privi multă vreme pe urma lui, când apoi îl perdù din vedere la un coboriş al văii, el plecă spre trăsură.

Pe drumul colbuit îl apucase aşà din senin, nişte gânduri cari până acum nu'l prea ispitiseră.

Îi venià nu ştiu cum cu tinerul acesta. De cum a pus piciorul în casa lui pare că un glas i'a şoptit în ureche, că acest tiner nu a venit de dragul Vălişoarei, cu atât mai puţin al rugii.

Acest om a venit pentru Myrtha!

Odată cu acest gând resleţ au resărit şi altele şi toate începuseră pe încet a se nădi unele de altele înşiruindu'se pe tortul creerului lui obosit de peripeţiile Rugii ca o poveste lungă. Cu un gest involuntar el cercă să le alunge.

– Eh! – îşi ziceà. Aşà e omul cu fată la casă. Ce'o da Dumnezeu!

Când a ajuns acasă, soţia îl întrebă, dacă a ajuns la vreme, văzut'a tinărul moşia?

Bogdan respundeà afirmativ la toate întrebările şi se lungi obosit pe un divan.

Veni şi Myrtha şi când mama ei plecă într'o daraveră din odae, Simeon Bogdan o apucă de mână, o privi lung, cu o nespusă duioşie şi apoi îi puse aşà din senin întrebarea:

– Myrtha, ce zici de advocatul nostru?

Fata tresări ca atinsă de un curent electric, păli la faţă şi response cu jumătate gura:

– Nu ştiu ce să fie tată.

– Cum aşa? întrebă Bogdan.

– Vezi, numai. Ştii, dacă stau să arunc în cumpănă puţinele impresii ce mi le'a lăsat omul acesta, acele sunt toate în defavorul lui. Omul acesta mi se pare nesincer. Are ceva în el, un ce hrăpăreţ, viclean. Ştii tată, prea îi umblă ochii prin toate părţile.

– Cu o vorbă nu'ţi place – întrebă Bogdan serios.

Fata stătù un moment pe gânduri, apoi rosti încet:

– Nu!

Erà în acest «nu» o nuanţă de energie, un fel de opoziţie nelămurită. Erà ca şi cum sufletul fetei s'ar fi ridicat cu întreaga lui putere în contra unei furtuni necunoscute, care s'a ivit pe orizontul senin al vieţii ei de până acum şi care ameninţà din acel unghiu neştiut viaţa ei.

În faţa acestui pericol îi veni ca o nespusă uşurare acel «nu», pe care'l rostise cu atâta hotărire.

Îi veni aşà o căldură pe suflet, un fel de mulţumire cu sine însuşi; credeà că a făcut un lucru nespus de bun atunci când l'a scos din piept.

Credeà în aceste clipe, că a adus o mare jertfă pe un altar, în dosul căruia resări în conture plastice chipul frumos al feciorului popii Sofron.

Simeon Bogdan, după ce auzi respunsul din gura Myrthei, o privi un moment pare că spăimântat. Apoi privirea i se înduioşă şi luând în mâni capul fetei acoperi cu sărutări fruntea aceea de marmoră şi cei doui ochi, cari priviau atât de senin în lume, prin giamurile lor albastre.

Myrtha ardeà de dorul de a da faţă cu feciorul popii.

Voià să'i spue nedumeririle ei, voià să'l liniştească ştiind ce furtuni bântue prin sufletul aceluia pe urma rugii din anul acesta.

Ştià acum întregul plan.

Întrebarea tatălui ei, apoi laudele mamei la adresa tinerului care resărise ca din pământ în ziua rugii, mai câte o vorbă de la câte un cunoscut scăpată la aparenţă fără de niciun rost, i'au luminat creerul.

O apucase un fel de groază.

Ce au cu dânsa?

Ea nu a ajuns până acum să se gândească la aşà ceva. Erà fericită că s'a putut vedeà în Vălişoara ei, în casa părintească, în mediul care îi erà atât de drag, unde puteà trăi după placul ei, aşà după cum îşi închipuise dânsa în nopţile lungi, când erà departe de acasă.

Şi acum, uite, oamenii încearcă să'i restoarne carul în care şi'a aranjat atât de bine iluziile.

Fără voe fata se întrebă – de ce?

Ori nu e destul de bine în Vălişoara.

Are ce'i trebuieşte. E aproape de părinţi, de Coriolan; ea nu are trebuinţă de altcineva.

Şi ce vrea tinerul acela?

Dânsa nu'l cunoaşte, nu l'a văzut nicicând, nu a auzit măcar de dânsul şi vezi, el vine aşà ca din senin în casă şi pe loc oamenii îşi fac combinaţiile cu dânsa.

De ce tocmai cu dânsa, de ce nu cu alta?

Ori dânsa e singura fată în aretul Bârzavei?

Cine l'a chemat?

Cam aceste erau gândurile cari frământau pe Myrtha în zilele ce au urmat după rugă.

Când s'a întâlnit cu feciorul popii, acesta i se părù abătut.

– D-le doctor, – ce'i cu d-ta? Eşti bolnav? Pari atât de eşofat.

Tinerul o privi lung şi response evasiv:

– Nu. Dar ştii eu m'am cam înstrăinat de obiceiurile din Vălişoara. Nu am noptat Dumnezeu mă ştie de când. Şi vezi acum la Rugă, n'am închis ochii două nopţi.

Myrtha surise.

– Numai atât? Dă'mi voe să cred că va mai fi fost ceva.

– Ah – nu! Nu, să nu crezi domnişoară Myrtha, se grăbi a respunde Coriolan.

– Ei bine să lăsăm lucrurile acestea – grăi fata. – Să'mi spui însă ce impresie ţi'au făcut oaspeţii?

Tinerul se gândi un moment.

– E greu ceea ce ceri de la mine! Eu sunt venit din o altă lume şi dacă ţi'aşi spune franc impresiile mele, poate te'ai supără ori ai ride de mine.

Myrtha făcù un gest evasiv.

– Da, da, – continuă tinerul. Căci eu sunt omul muncii serioase şi nu văd niciun rost în acest soi de petreceri. Vremile bune s'au trecut, azi trăim în alt veac, într'un veac unde plăcerile sunt puţine în schimb durerile multe. Pe mine mă doare când văd că pe oameni noştri numai chefurile îi pot adunà laolaltă. La lucruri serioase, cari reclamă o muncă oarecare, o concentrare a forţelor, nu'i vei găsi adunaţi.

Nu zimbi. Uite avem o societate şi noi <<Astra>>, menită a revărsà binefăcătoarea lumină a culturii asupra poporului românesc. Te întreb acum simţeşti d-ta pe aici ceva din această lumină? Auzit'ai măcar de dânsa pe aici pe la noi?

Myrtha dete din cap şi zise încet:

– Nu!

– Ei vezi! continuă tinerul, de ce nu? Pentru că oamenii pentru astfel de lucruri nu au niciun interes. La rugă i'ai văzut cu câtă duhovnicie şed trei zile nemişcându'se după scaune; la o şedinţă a unui cerc cultural aceiaşi oameni nu au paciinţă să'ţi şadă o singură oră.

– De unde acest fenomen? – întrebă Myrtha.

– De unde? Din lipsa de cultură d-şoară.

Din toţi aceştia cari erau de faţă nu vei găsi la unul o carte, o revistă culturală ori plane ştienţifică. Abonează câte o gazetă politică pe care n'o prea citesc şi atâta tot. Preoţii fac aşà, învăţătorii la fel; e lesne de înţeles de ce poporul nostru e atât de remas îndărăt. Astfel se explică luxul nebun, sărăcia, alcoolismul şi alte boale cari ne mistue neamul ducându'l cu ochii deschişi spre abis. Ne prăpădim văzând cu ochii. De aceea să nu mă întrebi de impresiile mele. Atingi o strună a cărei vibrare îmi produce dureri. Îmi vine scârbă.

Tinerul aveà în vocea lui un accent de nespusă durere.

Myrtha ascultà cu ochii mari cu gura întredeschisă. Sufletul ei sensibil şi puţin romantic, primeà cuvintele rostite ca un fel de ploae recoritoare şi ochii ei vedeau în faţă tipul unui profet al vremilor apuse ori pe unul al anilor ce vin.

Când încetă vorba feciorul popii, dânsa remase atât de mult subjugată de impresiile ei, încât nu putù nădi mai departe discuţia.

Se născù o linişte adâncă în coridorul mare. Numai sunetul monoton al ciasornicului mare brăzdà pacea înrăvăşind în glasu'i monoton clipele eternităţii pe placa albă cu degetul lui de aramă.

În mijlocul acestei tăceri intră d-na Bogdan. Privirea ei scrutătoare alergă peste tineri şi o frapare se vădi pe faţa ei albă.

Un gând pribeag îi fulgeră prin suflet deslegând o taină pe care demult o purtà la inimă.

Coriolan se sculă făcându'şi reverinţele.

– Ce staţi atât de tăcuţi? – întrebă dânsa silindu'şi un suris uşor pe buze. – Parcă aţi fi doui bătrâni. Ce mai tineret.

Myrtha se desmetici repede din toropeala ce o cuprinsă.

– Uite mamă, ascult pe d-l Coriolan; vorbeşte atât de frumos despre nevoile neamului nostru şi le cunoaşte încât parcă tot aci ar fi trăit.

– Aşà temă grea v'aţi ales? Ei şi unde aţi găsit vina d-le doctor? – se adresă d-na Bogdan tinerului.

– În conducători d-nă, response Coriolan; în conducătorii care nu'şi înţeleg, ori nu voesc să'şi înţeleagă chemarea.

– Da'a?? – zise mirată d-na Bogdan. Ştii că eşti interesant domnule doctor?

– Nu doamnă, nu sunt interesant, dar aceasta e părerea mea ce mi'am făurit'o din împrejurările pe care le văd.

– Adevărat, dar te poţi înşelà. Uite, eu cred că poporul e bine aşà cum este. Prea multă învăţătură nu e pentru el. Îşi perde echilibrul, devine reu, încăpăţinat, pretensiv.

Myrtha aruncă ochii la feciorul popii şi tresări. De'a curmezişul frunţii acestuia se vădi o vână cum se încordà. O roşaţă năpădi obrajii pururea palizi, iar în ochii cu luciul stins părù a se aprinde un foc straniu.

Cu vocea tremurândă de o pornire internă el response:

– Daţi'mi voe doamnă să vă spun că sunteţi în o enormă greşală. Poporul ca individ are aceleaşi drepturi asupra vieţii ca oricare altul. Căci oameni suntem cu toţii. Ceea ce îmi cade mie bine, e bine şi lui. Şi el are dorurile lui, doririle lui, viaţa lui sufletească la fel cu a noastră.

Şi în sufletul acela de ţăran se vădesc aceleaşi patimi, aceleaşi furtuni ca şi în sufletul nostru. Numai cât viaţa lui sufletească stând în raport cu împrejurările în cari îşi duce viaţa, atât de depărtată, sufletul lui se tâmpeşte din ce în ce aşà, că cu timpul dispare, remâind el, ţăranul, poporul, robul unei vieţi animalice, unei vieţi de mizerie, de suferinţe. Aşà după cum îl vedeam, pus la discreţia fiecăruia ca un ce de exploatat. Şi fii sigură doamnă se şi exploatează de toţi.

Doamna Bogdan se cruci mirată!

– Domnule doctor! – D-ta eşti socialist!!

– În parte da. Doamnă; pretend pentru fiecare om ceea ce este al seu şi în primul rând pentru poporul din al cărui sin am eşit pentru Români! Sunt os din osul lui, durerea lui e şi a mea. Văd halul ticălos în care a ajuns şi mi se rupe sufletul.

– Dar cine e de vină. Împrejurările sunt aşà!

– Greşiţi din nou doamnă. Noi, inteligenţii purtăm vina la toate. Nu am înţeles graiul vremii. Am avut timp pentru toate, numai pentru popor nu. Ne procurăm toate plăcerile şi nu gândim mai departe; nu gândim că toate bucuriile, toate clipele senine ale vieţii noastre avem să le mulţumim milioanelor de braţe cari acum, când noi stăm aci la recoare vorbind, muncesc acolo pe şesuri în dogoarea soarelui sfinţind cu sudoarea muncii lor rodul bielşugului nostru. Cu ce se aleg ei pe urma muncii lor? Cu nimic. Iar noi doamnă, trăim lin şi nu ne aducem aminte că ar trebui din bielşugul acestei sudori să le vărsăm un mic tribute şi lor. Şi nu pâne le trebue, ci – lumină doamnă.

Cele două femei steteau înmărmurite. Myrtha fericită, mama ei revoltată în internul ei de ideile aceste cari nu cadrau cu rostul vieţii ei.

Într'un târziu abià putù d-na Bogdan să întrebe.

– Şi aceste idei se practică acolo în Apus?

– Da doamnă pe o scară foarte întinsă şi oamenii sunt mai fericiţi.

– Şi ce zice părintele Sofron la ideile d-tale?

– Tatăl meu deşi este copilul altor zile, începe să le înţeleagă şi dânsul şi le aprobă.

– Nu se poate! – protestă d-na Bogdan.

– Aşà este response tinerul.

D-na Bogdan oftă, puse mâna apoi pe umărul tinerului şi zise cu un accent de blândeţe:

– D-le Coriolan, alungă'ţi ideile căci ele te conturbă numai şi'ţi răpesc fericirea.

– Fericirea mea doamnă? – întrebă surizând feciorul popii; fericirea – nu există! E numai concept atât de vag, încât aici, pe pământ nu cred să existe. Pe alte tărâmuri da.

Myrtha începù să se mişte nervoasă. D-na Bogdan dete din cap gânditoare şi trecù în odae.

Myrtha atâta a aşteptat.

– Ce'a zis? D-le doctor? Că nu e fericire? Feciorul popii îşi pironi privirea în ochii aceia albastri zicând:

– Pentru mine nu! – Pentru alţii da.

– Vezi, d-le Coriolan, – continuă dânsa firul gândurilor ce'i străbăteau în aceste momente creerul – în aceste locuri mi'ar plăceà să trăesc. De ar fi după mine, nu m'aşi mai duce de aici...

Feciorul popii simţi cum i se urcă pe încetul spre cap o căldură mare, pornită de pe undeva din mijlocul peptului.

Când o auzi amintind de aceste locuri, de care se legau toate iluziile lui, de posibilitatea că dânsa ar puteà plecà cândva de aici, îi veni reu.

Prin creer îi fulgeră dintr'o singură săgetare, întregul tablou ce şi'l fermecase de atâtea ori înaintea sufletului: plecarea ei – şi remânerea dânsului.

Ca printr'o retortă uriaşă trecură în aceste clipe prin creerul lui, fişcalul Câmpian, reutatea ofenzătoare a d-nei Bogdan şi alte icoane...

Îi veni reu. Îi venià că trebue să ţintuiască fata aceasta de aceste locuri, cari fără de dânsa şi'ar perde farmecul lor; că trebue să o ţină aici, căci fără de dânsa viaţa lui nu plăteşte o ciapă.

Acum i se potrivi ocaziunea.

Sunt numai ei doui şi vecinica natură cu zorul ei de viaţă peste dânşii.

I se părea că e în templul uriaş al firei, că în sfinţenia eternelor legi sufletele se leagă mai uşor, că legământul făcut sub aripele ocrotitoare ale firei e sfânt, căci firea însăşi e Dumnezeu.

Sub impresia acestor gânduri cari trecură în durata unei clipe, el respunse:

– N'ai decât să nu pleci.

Myrtha oftă şi'l privi duios.

– Eu, cât va depinde de la mine, nu am să plec; dar de va...

Dânsa se opri ca şi cum o umbră ar fi căzut peste înşiruirea gândului rupându'l de mijloc.

– Ce va?? – întrebă Coriolan.

– Ştii – continuă Myrtha – de va trebui totuşi să plec de aici... eu... eu... cred că aşi trebui să mor.

Erà atâta duioşie în cuvintele acestea.

– Nu plecà... nu plecà atunci; cine te sileşte?

Myrtha surise trist.

– Cine? – Şi d-ta ca om cuminte mai întrebi? – Ce sunt eu? O fată, aşa'i? De faptul că sunt fată legată o ursită... un destin de multe ori fatal... Înţelegi?

– Da! – respunse feciorul popii. Dar să nu uiţi d-şoară Myrtha că asupra acestui destin ai stăpânire.

– Cum aşà? – întrebă fata mirată.

– Bine. Depinde de voinţa d-tale doar, să'l îndeplineşti ori nu. Silă la acest pas nu există.

– Crezi??

– Cred.

– Greşeşti! Sunt legături, sunt strune în interesul omului, cărora nu se poate să nu le dai ascultare. Căci dacă nu le dai te atingi de altele, producând dureri. Şi vezi sunt oameni, sunt firi, cari nu pot procurà altora aceste dureri. Aşà o fire sunt şi eu.

Feciorul popii îşi plecă capul rescolind cu băţul un muşiroi de furnici.

– Înţeleg ce spuneţi. Sunt părinţii la mijloc şi durerea lor eventuală. – Dar, crezi că altora nu ai produce durere...

Myrtha privi mirată la feciorul popii.

– Altora – a... îngână dânsa cu un gest de nelinişte. Nu te înţeleg...

Feciorul popii se apropie de dânsa. Faţa îi erà palidă şi buza de jos tremurà.

– Myrtha! – îngână dânsul – eu sunt acela, căruia i'ai produce cele mai mari dureri plecând de pe aceste locuri – fără mine. În sufletul meu s'ar deschide acea prăpastie îngrozitoare peste care nimic în lumea aceasta largă n'ar puteà aşterne cândva un pod. Eu, eu aşi fi cel mai nefericit pe rotogolul pământului, când te'aşi perde, eu care te iubesc... care cu numele teu pe buze am căutat somnul în străini şi eu numele teu pe buze rătăciam pe cărările acele depărtate. Eu, feciorul popii... care te iubeşte, care fără tine nu poate trăi...

Myrtha făcù un pas îndărăt în faţa aceluia care venià spre dânsa. Când întâiul cuvânt, care îndegetà venirea celorlalte, îi atinse sufletul, îi veni să cadă de pe picioare. Ceea ce ştià demult, întruparea atâtor vise tăinuite, se apropiau de botez acum, aici în mijlocul câmpiei roditoare, în mijlocul bielşugul adunat, sub cerul liber, feciorelnic şi rizător.

Dânsa nu simţi când mâna ei fu dusă la nişte buze arzătoare a căror căldură se transportà până în inima ei; nu, dânsa auzià numai ca prin vis întrebarea care îngerà asupra ei ca un oaspe aşteptat ce bate nerăbdător la poartă:

– Myrtha! Respunde'mi! – Dă'mi cerul – ori iadul, dar dă'mi ceva să ştiu, mai am nădejde ori nu de legat de viaţa aceasta...

Peste sufletul ei dânsa simţi cum se pogor nişte lanţuri uriaşe, iar o mână măiastră, o mână dură, fără să o mai întrebe începù a făuri marginea de capătul unui alt lanţ care venià de altundeva. Sub lovirile ciocanului îşi veni în fire. Pare că s'a trezit pe alte tărâmuri. În jurul ei totul săltà. Câmpia, porumbiştea, depărtatele dealuri de la Bocşa, Vălişoara

perdută în împrejmuirea veselă a salcâmilor, totul erà în vrajă. Rideau florile de pe potecă şi şirurile galbine de floarea soarelui. Rideà cerul care alungă de pe fruntea sa norii resleţi, silindu'i a stà grămadă în fundul zării.

Totul erà îmbrăcat în ospăţ.

Şi peste acest cadru vrăjit, sufletul ei prodigios în aceste clipe, turnă întregul aur al celor şaptesprezece ani ai ei.

Mânată de o mână de care nu'şi puteà da seama în aceste clipe de desăvârşită fericire, ea'şi plecă capul pe umărul lat al tinerului. Umbrela dantelată se plecă înainte şi în dosul ei capul feciorului popii Sofron se plecă peste faţa aceea de marmură, depunând întâiul prinos de dragoste curată pe buzele subţiri.

Prin trupurile tinere se strecură un fior dulce.

Soarele se ascunse grăbit sub geana întunecată a norilor grămădiţi, ca să nu vadă sfinţenia primei jertfe adusă pe altarul dragostei, ridicat în mijlocul câmpului feciorelnic.

Un uruit greu porni de sub zare rostogolindu'se peste sinii puternici ai câmpiei. Erà glasul firei despre care nu se ştià de aprobă ori nu prin glasu'i tainic sfinţenia legăturii sevârşite în mijlocul ei.

O bucă de vânt se trânti peste şes îndoind porumbul şi crengile arborilor.

Un fulger căzù orbitor şi pe urma lui alt tunet se rostogoli peste zări.

O linişte goală, desăvârşită, se pogori de undeva de sus ca o cortină uriaşă.

Iar pânza neagră de nouri venià tot mai aproape mai ameninţătoare.

În mijlocul umbrei ce se lăţià cei doui tineri steteau ca o bucată dintr'un tablou colorat lipită pe un fond negru.

Deodată tresăriră.

Pe umbrelă căzù primul strop de ploae.

– Furtuna! – strigară amândoi îngroziţi.

Firea pare că atâta aşteptă să fie luată în seamă. Se culcă cu toată furia ei rescolind uriaşii nouri de praf de pe drumuri şi mânându'i înaintea sa ca pe o turmă sălbăticită, învălind totul în culoarea'i galbin murdară.

Vântul mugi năprasnic alergând ca un nebun peste câmpia largă învârtind în horă nebună porumbiştile întinse şi copacii resleţi.

Myrtha ţipă îngrozită şi se lipi tremurând de feciorul popii.

Acesta ţinându'o de mijloc se gândi o clipă apoi zise:

– Acasă nu mai putem ajunge, am venit prea departe. – Dar aici în apropiere e coliba lui Moş Lisandru gornicul, acolo găsim scut.

Fata îl privi plină de groază.

Ţinându'o de mijloc el o porni înainte.

Vântul însă îşi puneà puterile, împedecând fata în înaintare. Erà ca şi cum ar fi voit să o întoarne îndărăt.

– Nu pot merge, gemù dânsa şi se opri.

Furtuna creşteà, stropii de ploae se inteţia iar tunetul mugià rescolind ecouri depărtate.

Feciorul popii stătù o clipă.

Apoi apucă pe Myrtha în braţe şi o luă la fugă prin haosul îngrozitor de vânt, de tunete, de praf.

Abià respirând ajunse la colibă.

Isbi cu piciorul în uşa hodorogită care căzù în laturi şi depuse sarcina scumpă pe o legătură de pae. Apoi gâfâind de oboseală el închisă uşa şi se aşeză pe un butuc.

Afară ploaia se porni căzând de parcă ar fi turnat'o din găleată.

Înainte de a erumpe furtuna soţii Bogdan se tot uitau pe poartă aşteptând clipă de clipă sosirea tinerilor. Aceştia nu sosiau.

D-na Bogdan îndeosebi privià îngrozită la perdeaua neagră care venià rostogolindu'se din zare, întunecând lumea ca o năpastă grea pe care n'o poţi încunjurà.

Şi tinerii nu veniau.

Primul fulger căzuse stretăind pătura groasă de nouri.

Peste sat se pogori liniştea aceea de moarte care premerge furtunilor. Cireada de vaci venià în goană de pe islaz în sat, amestecându'se cu porcii cari guiţau de'ţi luau auzul. Totul căutà se ajungă cât se poate degrabă sub scut.

Românii se învârtiau vijelioşi prin curţi, adunând ce erà prin curte, mai tocmind o poartă, mai proptind câte o căpiţă de fân.

Furtuna căzuse peste sat cu toată furia ei.

D-na Bogdan începù să ţipe.

– Fata mea, Simeoane, fata noastră!

Îşi frângea mânile şi n'o mai puteai mişcà din uşa coridorului. Vântul bui înlăuntru umplând totul cu praful gălbui adunat de pe cele drumuri largi. Uşile uitate deschise, căzură în bravă cu un zgomot infernal.

Bogdan ca scos din minţi alergă aşà cum erà cu capul gol la grajd răcnind după slugă:

– Ioane, măi Ioane! Prinde caii!!

Ion resări în norul de praf ca o arătare în uşa grajdului şi privi mirat pe stăpân.

– Prinde caii!! – răcni acesta din nou.

– Unde vrei să pleci domnule pe vremea aceasta? – se încumetă să întrebe sluga.

– Caii!! – repetă Bogdan cu un glas care pătrunsă prin huetul nebun ca un trăznet.

Ion se perdù în grajd şi peste puţin capul unui cal înhămat apărù în uşă.

Animalul ridică nările amirosând văzduhul apoi necheză fricos şi se trase îndărăt.

Nu voià să ese.

Ion însă îndemnă de dindărăt. În fine caii se putură înhămà. Când fură prinşi la trăsura uşoară, Bogdan se urcă şi apucând frânele în mână dete biciuri cailor şi trăsura eşi din curte ca o năluca.

D-na Bogdan se lăsă când îl văzù pe un scaun.

Ceea ce făceà soţul ei erà o ispitire a ceriului.

Furtuna se întronase acum de'a binele. Tunetele urmau unul după altul într'o înşiruire continuă, mugetele adânci se rescoliau purtate de huetul vântului care păreà că vrea să radă pământul de tot ce a pus deasupra lui.

Şi o ploae grozavă se porni, o ploae năpraznică cum sunt ploile de vară.

Erà un haos formal afară. Nu mai puteai deosebi nimic. Totul se contopi într'un amalgam negru, gros şi neprătrunzător.

Numai lumina orbitoare a fulgerilor mai luminà acest iad.

Pe urma lui tunetul credeai că crapă o uriaşă zidire care să prăbuşească cu un zgomot infernal. Erà ca şi când s'ar fi ajuns la judecata din urmă.

Secundele se treceau încet, păreà că timpul însuşi ar fi încremenit în faţa acestei deslănţuiri a patimilor firii.

Doamna Bogdan steteà mai mult moartă decât vie în coridorul întunecat ciulind întins în haosul care pătrundeà prin sticlăriile coridorului, din afară.

Auzià svâcnirile sângelui în tâmple. Nu mai ştià ce face. Să plângă, să se roage.

Steteà ca o statuă şi toată viaţa i se concentrase în timpana urechilor cari vuiau şi dânsele de pornirea sângelui. Şi de afară niciun zgomot.

Nimic, numai urletul năpraznic al vântului, ciuruitul întins al ploii ce cădeà ca turnată dintr'o vadră uriaşă şi mugetul clocotitor al văzduhului aprins se auzià într'una. În păretele din fund ciasul mare pendulat începù să rostiască încet şi cadenţat ciasurile nouă.

Femeea tresărià la fiecare sunet ca lovită de un pumn uriaş care îi cădeà în cap.

Îşi împreună mânile deasupra corpului şi gemù.

– Nouă ciasuri! Dumnezeu, Doamne îndurate!!

Mai mult nu puteà grăi.

Ce va fi trecut în aceste clipe prin sufletul de mamă nu e greu de ghicit. Deodată tresări.

Prin zgomotul produs de mânia firii urechea ei fină deosebi bine un zgomot străin de zgomotul furtunii.

Erà zgomotul unei trăsuri cari venià în goană.

Inima începù să bată cu putere în peptul ei.

Ascultă întins. Îi venià că trebue să se rupă ceva într'însa de atâta aşteptare.

Zgomotul se perdeà când vântul se culcà cu puterea lui peste sat şi reapărià tot mai mult când întrà pentru o clipă o pausă în elementele răscolite.

Cunoscù uruitul. Erà trăsura lui.

Nu se mai puteà răbdà.

Eşi în uşa coridorului.

La primul paş vântul îi trânti o pânză de umezeală în cap. Nu'i păsà.

Voià să vadă ce aduce trăsura.

În câteva secunde Bogdan ajunse în curte; caii uzi sloboziau nouraşi de aburi de înferbântaţi ce erau.

Bogdan într'o manta de gumi dete frânele servitorului şi sări jos din trăsură.

Când îl văzù singur doamna Bogdan scoase un ţipet şi se propti de zâd.

Bogdan o prinde la vreme de mână şi o duse în coridor aşezându'o pe un scaun.

– Fata? gemù femeea necutezând nici ochii să'i deschidă.

Bogdan nu putù rosti un singur cuvânt.

Abià într'un târziu zise.

– Nu i'am găsit: Trebue să se fi refugiat undeva. Te rog linişteşte'te.

Femeea începù să plângă cu hohot. Bogdan enervă.

– Camilla! Înţelegi că trebue să se fi refugiat undeva. Aibi răbdare şi nu gândi la rău. Sunt mari doar amândoi pentru Dumnezeu, vor fi văzând şi dânşii furtuna.

Vorbià în van.

Femeea plângeà într'una, frângându'şi mânile.

– Myrtha mea, fata mea!!

Mai mult nu ştià, nu puteà vorbi.

Bogdan trase ghetele şi îmbrăcă cizmele cele mari, şi eşi pe un moment afară.

Ochii lui se perdură spre zarea încătro erà Apusul.

O dungă de senin nelămurit care se crepă pe deasupra caselor departe undeva îl invioră.

Veni îndărăt şi zise.

– Linişteşte'te Camilla! Se resbună peste puţin. Apoi apuc cu Ion pe jos, trebue să dau de dânşii. Orologiu sună ora zece.

Bogdan asaltă şi nu putù suprimà un oftat. Afară furtuna pare că începeà să se mai potolească. Vântul începù să se mai sloboadă din furia'i nebună, tunetele deveniră mai rari, şi numai fulgerile brăzdau în săc ca uriaşe pantlici de aur, băzna nopţii de vară.

Peste un sfert de cias încetă şi ploaia.

Printre rupturile de nouri, cari grăbeau spre Resărit câte o steluţă îşi scoteà curioasă capul pentru ca să dispară tot atât de repede.

Bogdan îşi luă ciomagul şi eşind afară strigă lui Ion să aprindă felinarul şi să vină.

Rugă apoi soţia să se calmeze şi plecă.

Nu fusără două'trei sute de paşi când Bogdan tresări.

Din bâzna mare auzi limpede glasul Myrthei. I se păria că fata ar fi râs.

El ridică felinarul şi strigă în întunerec:

– Myrtha!

Peste o clipă nici nu din departe glasul fetei se auzi curat:

– Tată, tu eşti?

– Eu, eu!– strigă Bogdan.

În cealaltă clipă în cercul de lumină al felinăraşului întrară două figuri, la văzul cărora Bogdan uită la moment tot năcazul şi fără voe începù să râdă.

Myrtha atâta aşteptă: îi sărià în braţe sărutându'l începù să spună în frânturi toată păţania ei.

Bogdan nu'şi perdù capul.

Dete cu ochii de Coriolan şi când văzù fără roc în spate numai în vestă îşi desfăcù repede mantaua şi o dete tinerului.

– Ia'o frate şi să nu perdem vremea. Mama ne aşteaptă pe jumătate moartă de spaimă.

Plecară.

Când se deschise uşa coridorului şi Myrtha intră înlăuntru, udă şi îmbrăcată în rocul larg al feciorului popii, remase ca treznită.

Când însă Myrtha începù să o sărute inima de mamă se încălzi la moment şi începù să o dojenească lin:

– Myrtho, Myrtho, ce mi'ai făcut? Dar de muriam eu?

– Las mamă – bine că a trecut.

D-le doctor! se adresă dânsa lui Coriolan acum nu mai este nevoie de d-ta dute repede acasă şi spunei mamei să'ţi pregătească un ceai, căci altfel te îmbolnăveşti.

Bogdăneştii abià acum îşi aduse aminte că şi feciorul popii erà în casă.

Când se îndreptară spre dânsul îl văzură stând palid la o parte, privind cu un suris la icoana dinaintea lui.

D-na Bogdan îşi aduse aminte că datoreşte cel puţin în acel moment cu ceva feciorului popii, îi întinsă mâna şi zise.

– Mulţămim pentru grija d-tale – domnule Doctor deşi îmi părea bine ca să nu fi avut ocaziunea de aţi mulţumi între astfel de împrejurări.

Coriolan luă mâna şi o sărută zicând:

– Nu e nimic doamnă, oricine în locul meu făceà asemenea.

Bogdan îşi aprinse o ţigară întrebând:

– Dar pentru Dumnezeu, unde aţi scăpat de furtună? Ce copii sunteţi? N'aţi văzut că vine furtuna?

– Cum să nu, –grăi Myrtha repede– dar eram dejà prea departe în câmp.

– Ei şi unde aţi scăpat? – zori Bogdan.

– La coliba lui Moş Lisandru gornicul! – respunse Myrtha. – Mamă de'ai şti ce frică am dus eu acolo în cocioaba aceea întunecată, singuri, numai noi doui în mijlocul câmpiei!

Începù să ridă.

D-na Bogdan îşi opri pentru o singură clipă privirea în ochii lui Bogdan.

Erà ca o întrebare.

Simeon Bogdan, îşi plecà ochii în pământ.

Îi veni ca o ruşine întrebarea tainică a soţiei.

Ca o ofensă chiar.

Fără a'şi puteà da seama, îi veni greaţă de sufletul soţiei lui, care a putut ajunge la un astfel de gând.

Şi totuşi şi prin creerul lui se strecură ca o umbră îndoiala. I'a resărit atunci după furtună în primele clipe ale revederii. A alungat'o însă. Acum prin întrebarea mută a soţiei sale umbra se ivi din nou în sufletul lui şi de data aceasta parcă erà mai mare.

Ridică fără voe ochii la feciorul popii, care steteà ca şi mai'nainte, rezimat de speteaza unui scaun cu ochii la Myrtha, care povestià mamei peripeţiile aventurei de după'masă.

Pe faţa aceea, care se asemănà de minune cu o carte deschisă, în care oricine poate lesne frunzări după plac, dânsul citi aceea ce'i trebuià lui, ca tată, în aceste clipe.

Faţa feciorului popii Sofron erà senină.

În clipele acestea, îi veni lui Bogdan aşà pe neobservate un gând de adâncă părere de reu după acest tiner pe care l'ar fi văzut dânsul cu atâta bucurie de ginere al seu.

Ochii lui la acest gând se mutară instinctiv la soţia sa.

Ştià că dânsa este acel prag înalt peste care dânsul nu va puteà trece nicicând.

Căci oricât de fericită erà căsătoria lui, oricât de mult ţineà soţia la dânsul, el se ştià mic în faţa ei. Cu numele el erà stăpânul absolut al acestei căsnicii, dar baza erà soţia, care l'a luat pe dânsul de bărbat, pe dânsul, care nu aveà alt titlu decât un nume al unei vechi familii care şi'a prăpădit averea.

Orologiul din părete îi turbură firul gândurilor.

Erà cătră miezul nopţii.

Feciorul popii parcă se trezi din vis.

Îmbrăcă un palton al lui Bogdan, pe care îl sili acesta în spate şi zise «noapte bună».

Myrtha îi întinse mâna, mulţumindu'i surizând pentru «excelentele servicii de cavaler», pe cari i le'a făcut, doamna Bogdan dete numai din cap, iar Bogdan îl petrecù până la poartă, unde se despărţi de dânsul.

Cu această ocaziune ţinù să stringă deosebit de călduros mâna tinerului.

Feciorul popii meditä multă vreme după ce s'a dat odihnei asupra acestor călduroase manifestări de stimă şi nu'şi puteà da seamă de aceste.

Înaintea ochilor sei sufleteşti acolo în umila casă a părinţilor sei, toate tablourile aventurei de pe câmp se perondaseră înc'o dată în toată splendoarea lor firească.

O dâră de lumină feerică se pogori din bagdadia incrustată cu bătrâne grinzi afumate ale casei parohiale asupra tinerului.

Erà lumina unei nădejdi.

Nu atât de liniştit se petrecuseră lucrurile în odaia de durmit a soţilor Bogdan.

Myrtha a adormit repede şi în vis erà foarte fericită, căci îi venià că e purtată în braţe de Coriolan.

Cei doui părinţi însă steteră încă mult timp de vorbă.

Doamna Bogdan simţià că i se pusese o suliţă în coaste, un ce căruia trebuià să'i facă vânt în această noapte.

Credeà că în interesul fetei trebue să vorbiască cu tatăl ei.

Aşà nu mai puteà merge. Cu trăgăneli de felul lui Bogdan rana se lăţià şi până ce o să creadă dânsul timpul sosit de întrevenire, va fi deja prea târziu.

De aceea zise:

– Auzi Bogdane! – noi trebue să aducem un lucru în curat azi.

– Ce anume? – se miră acesta.

– Ce? Chestie cu Myrtha! – După cele întâmplate azi cred, că ai ajuns şi tu să te convingi că focul a început dejà să ardă şi eu nu mai vreau să'l ştiu arzând. Crezi tu de compatibil cu cei 17 ani ai Myrthei, că dânsa să petreacă o parte a nopţii cu un tiner strein, în mijlocul câmpului între împrejurări cari sunt apte a da naştere la bănueli...

– Ce bănueli? – dacă'i permis să întreb.

Glasul liniştit a lui Bogdan scoase din ţiţini pe soţie.

– Ce bănueli? – repetă dânsa cu un ton mai înalt. – Bine omule, tu nu judeci ce va să zică să stee o fată câteva ciasuri cu un tiner care o place într'o colibă din câmp...

– Ţi'ar fi plăcut numaidecât să stee în ploae, să se răcească, să moară?

Soţia abia se putù reţine să nu isbucniască.

– Bine omule, dar trebue tăiată ocaziunea! Trebue pus odată capăt acestui joc frivol. Prin purtarea ta, involuntar alimentezi orgoliul acestui...

– Fecior de popă... grăi Bogdan – zii pe nume!

– ... da, acestui fecior de popă, care crede că diplomele lui ajung pentru toate cazurile. Eu nu mai sufăr lucrul acesta. Să ştii că mâne am să vorbesc Myrthei şi trebue să încete comediile. Fata e în cea mai periculoasă etate şi eu nu voi să iau asupra'mi respunderea pentru o eventuală greşală, pe care nu mi'aşi putea'o niciodată ertà. Sunt mama ei, am

drepturi asupra ei. Şi pe tine, ca tată, te chem să mă springineşti. Orice... fata mea... nora lui popa Sofron? N'am nimic împotriva lor, sunt oameni cinstiţi, dar... eu caut altceva. În fine repetez, intimităţile au să se gate odată. Şi cât de cu grab'.

Bogdan ascultă până la capăt tot ce i se spuneà.

Se gândi apoi niţel şi în fine zise:

– Ascultă Camilla! – Ţi'o mărturisesc, că în viaţa mea n'am avut de lucru cu o chestie care să mă frământe atât ca aceasta, pe care tu parcă anume mi'o ţii înainte, în proaspăt. Ce anume te îndeamnă să o faci nu ştiu. Că nu ai dreptate, sunt convins.

Femeea făcù un gest.

– Lasă'mă să termin. Repetez, nu ai dreptate. Căci cum, pe ce bază ceri tu să închid uşa acestui tiner. Ai observat tu ceva? Se poartă necuviincios, faţă de noi, faţă de Myrtha? Nu. Prin urmare ce şi'ar gândi acest om, destul de deştept pentru ca să observe o schimbare de front, şi prea de omenie, când netam, nesam, i'aşi închide uşa.

Că iubeşte fata? Se poate. E tiner şi firea îi dă dreptul să o facă. Puterea care mână odată cu ivirea primăverii toate fiinţele la clădirea cuiburilor, vrei să o denegi unui om tiner? Dă'mi o armă împotriva lui şi'l aduc la rezon, dar aşà e păcat Camilla.

– Să'ţi dau o toartă? – întrebă femeea.

– Da.

– A stat cu fata ta, cinci ore în o colibă. Nu'ţi gândeşti tu nimic odată cu această întâmplare. Nu resar bănueli în sufletul teu de tată?

– Nu. – respunse Bogdan.

– Mă miră respunsul teu Bogdane.

– Nu văd de ce te'ar mirà. Cu un fecior de talia feciorului popii, şi Bogdan accentuă îndeosebi aceste cuvinte, nu'mi tem fata nici în cazul când ar stà o noapte întreagă laolaltă singuri. Feciorul popii e om de omenie.

Doamna Bogdan îşi muşcă buza de necaz.

– Remâi tu dar încântată de omenia lui! Eu nu mă las încântată. Acela e om de omenie. E un hoţ, dar rafinat, care se ştie întroduce, care ştie delăturà orice bănueli, şi se apropie cu atât mai sigur de comoara pe care a pus ochii. E prea străveziu băiatul, i'am văzut în rărunchi. Un hoţ ordinar e, nu om de omenie, auzi, un hoţ...

– Acestea s'ar potrivi mai mult, cred eu la idolul teu, la Câmpian. Mie vezi, acela mi'a făcut impresia de care pomeni'şi adineori.

Bogdan dete lovitura din partea cea mai sensibilă a soţiei sale.

Palidă şi fără a mai rosti o vorbă dânsa se dete odihnei, învârtindu'se încă multă vreme în aşternutul ei.

Lui Bogdan i se părù că o prăpastie s'ar fi deschis între el şi soţia lui din ziua de azi.

Dar simţi o deosebită bucurie putând să apere cinstea acelui om, pe care îl aveà atât de drag şi pe care totuşi ştià că nu'l va puteà numi niciodată copilul seu.

Şi'i părià atât de reu.

Doar vedeà el bine ce se ţese în jurul lui. Vedeà el bine dragostea care se înfiripase în cele două suflete. Şi un glas tainic îi şoptià că urzeala acestei dragoste a primit până şi pecetea sfinţeniei în seara aceasta.

Gândurile îl purtară o vreme pe la coliba lui Moş Lisandru.

Apoi adormi.

A doua zi când soarele îşi scoase curios capul de după dealurile Bocşei se opri pe o clipă plin de mirare.

În faţa lui se revărsă un tablou cum n'a mai văzut decât în primăvară. Întreaga vale părea scăldată în bucurie.

Era ca şi când peste noapte o putere ar fi desbrăcat întreaga natură de haina ei de eri investindu'o cu alta.

Unde privià ochiul, vedeà numai peisagii rizetoare.

Rideau salcâmii scăldaţi şi spălaţi de praful de eri, rideau sălciile de pe malul Bârzăvei ca nişte bătrâni cu capetele plecate, rideau miriştele, rideà porumbul culcat la o parte.

În azurul ceriului ciocârlia salutà resăritul cu cântecu'i frumos ca un preot a lui Mitra din apusele vremi.

Vrăbiile au descins în salcâmii de pe lângă case ţinându'şi sfatul lor sgomotos.

Satul tot părea ca renăscut.

În bălţile de pe lângă case, copiii cu cămeşile uscate până pe subsuori alergau de'a valma cu raţe şi gâşte, îmbăltind apa cu picioarele lor cari răciseră de frig şi umplând aerul cu accentele vioae ale strigătelor de bucurie.

Myrtha s'a sculat în dimineaţa aceasta mai târziu ca de obiceiu. Se vede că aventura de eri ia topit puterile.

Erà binişor peste ora nouă, când a deschis ochii.

La început privi cam mirată în jurul seu, minunându'se parcă cum de a ajuns aci în cuprinsul cunoscut a celor patru pereţi.

Se vede că în somn puteri fantastice au purtat'o pe alte locuri.

Într'un târziu se sculă.

Dete în laturi obloanele de la fereşti şi deschizând aripele se puse în fereastră. Aerul recoros năvăli în odae umplându'o de aroma virgină a pământului săturat de apă.

Eşi apoi să salute pe mamă'sa, care o primise ca totdeauna cu un sărut, pe care il aşează pe fruntea ei albă.

După dejun în decursul căruia dânsa reveni asupra aventurei de eri, tocmai când se pregătià să ese în grădiniţă să vadă dacă nu a făcut vântul ceva reu florilor ei, mamă'sa o rugă să remâe, căci are ceva de vorbit cu dânsa.

Myrtha privi cam mirată la timbrul serbătoresc pe care îl văzù ţintuindu'se pe faţa mamei.

Încreţi din sprincene, ca şi cum şi'ar fi bătut capul cu întrebarea că oare ce poate aveà mamă'sa cu dânsa.

Pentru orice eventualitate dânsa luă un ciorap început dejà şi aşezându'l în poală începù să aranjeze acele întrebând:

– Vreun lucru mare – mămuco?

D-na Bogdan oftă din greu.

– Mare lucru dragă, pentru tine de'a dreptul capital.

Myrtha deschise ochii mari, întrebători. În acelaşi moment gândurile i se concentrară asupra unui singur cuvânt: Coriolan. Simţi în pept cum se pune un greumânt de'a curmezişul oprind resuflarea.

Ca şi cum ar stà în faţa unui duşman care se pregătià să'i iee interogator şi căruia dânsa erà hotărită ca să nu'i respundă, îşi încleştă guriţa şi remase în aşteptare.

Mamă'sa îşi urcă ochelarii pe frunte şi privi în faţa fetii.

– Myrtha –zice dânsa.– Tu ştii că numai pe tine te am, că tu eşti bucuria, nădejdea, viaţa mea. Tu ai fost pentru viaţa mea aceea ce este farul luminător pentru cei ce călătoresc pe mare. Tu mi'ai înveselit anii până acum, tu ai chemarea să'mi aureşti şi restul zilelor mele de bătrâneţe. Cu o vorbă Myrtho, eu de la tine aştept fericirea vieţii mele.

Până acum ai satisfăcut. Pe urma ta eu, mama ta, am avut numai bucurii. Ai devenit aceea ce mi'am închipuit eu să devii.

Cuminte, frumoasă, bună.

Acum însă tu stai pe un prag, pe care dacă îl vei depăşi, mama ta îşi perde nădejdea legată de tine.

Nu te uità aşà de sperioasă. Aceea care îţi vorbeşte acum şi astfel, este mama ta şi are dreptul să o facă.

Lasă'mă să vorbesc şi tu ascultă.

Vezi de cum ai venit acasă, tu te'ai schimbat.

În sufletul teu curat s'a sălăşluit o umbră, pe care zădarnic ai căuta'o să o ascunzi, căci ochii de mamă au observat'o din data ce ea s'a sălăşluit în sufletul teu.

Înţeleg că inima ta s'a deschis. Înţeleg şi aceea că a primit înlăuntrul ei icoana aceluia, care ţi'a stat mai aproape, icoana aceluia cu care ai crescut laolaltă.

Dar una nu o înţeleg.

Nu înţeleg că tu n'ai putut distinge. Şi anume nu ai putut distinge până unde merge prietenia unui copil şi unde începe prietenia unei fete.

Tu ai împlinit acum 17 ani. Tu nu mai eşti copil.

Azi tu eşti fată mare, fata, şi aceasta să nu o uiţi, fata lui Simeon Bogdan.

De numele pe care îl porţi să nu uiţi că sunt legate câteva obligamente peste cari nu vei puteà trece nicicând.

Myrtha ascultă mirată cuvintele mamei.

O frică începù pe încetul să ia în stăpânire inima ei care bătеà din ce în ce mai tare în peptul ei.

Pentru ca să o mai calmeze, dânsa apăsă mâna pe partea stângă. Puteà să fie şi un gest, ca şi cum ar voi să apere inima de un atac care venià din partea mamei sale.

Aceasta fără a'şi luà privirea de la dânsa continuă.

– Nu voesc să bruschez sentimentele tale, poate cele dintâiu ale vieţii. Nu vreau să dărim iluziile tale de cari sufletul teu se leagă cu toată tăria lui. Nu. Ştiu eu că sufletul teu este acum ca şi un altar, pe care tu ai adus drept jertfă aceste prime iluzii ale tale. Eu consider de sfânt altarul acesta şi nu vreau să'l dărim. Nu vreau să'ţi cauzez dureri. Dar...

– Mamă!... îngână Myrtha întinzându'şi mânile ca de implorare.

Doamna Bogdan dete din cap.

– Nu mă rugà. Lasă'mă să'ţi spui tot. E mai bine acum decât mai târziu. Ascultă'mă. Zisei, că nu vreau să'ţi cauzez dureri. Dar în interesul teu propriu, în interesul nostru, al familiei Bogdan şi al viitorului teu, tu singură trebue să alungi chipul acela din sufletul teu, tu singură trebue să părăseşti altarul, căruia azi îi slujeşti cu toată căldura inimei tale.

– Niciodată! grăi fata. Glasul ei se resfrânse lin peste liniştea odăii, cu un accent metalic. Erà o tărie în voce, care părià că mărturiseşte un vot în aceste clipe în faţa acelui altar.

– Trebue să'l părăseşti, căci zeitatea căreia i'ai adus drept prinos amorul teu candid este o zeitate falsă, nedemnă de amorul fetei lui Simeon Bogdan.

– Înceată, mamă!

– Nu am multe de spus. Termin. Dar te întreb acum, ce ai de gând cu nebunia ta?

Myrtha nu respunse imediat. Închise pe un moment ochii şi când îi desfăcù devenise alta.

În locul fetei supuse de mai adineori, în ochii ei resărise sufletul femeii care'şi apără – iubirea.

Privi ţintă în ochii mamei sale şi respunse încet:

– Deocamdată, mamă, nu'ţi pot da respuns.

– Eu persist însă să am respuns. Vreau să ştiu până unde ai mers cu nebunia. Eu ţi's mamă vreau să ştiu tot. Tot.

În ochii Myrthei se reflectă luciul sinţemântului de groază.

– Spune! – zori mama.

– Şi dacă nu'ţi pot spune?

– Cum, să fi mers atât de departe ca să'ţi fie ruşine de ceea ce ai făcut? Ea îşi apropie scaunul de al Myrthei.

Aceasta se dete îngrozită îndărăt:

– Mamă!

În acest cuvânt se cuprindeà totul. Iubire, spaimă, ofensă.

– Îl iubeşti?

Fata închise din nou ochii şi stătù aşà, cu ei închişi. Părea că'şi trage răfuială cu sine însuşi în aceste clipe. După un restimp când îi deschise şi întâlni pe cei ai mamei ei, respunse mai mult oftând.

– Da.

– Şi de când? – întrebă mama care erà acum mai severă decât un judecător.

– Demult din copilărie.

Doamna Bogdan tresări. La acest respuns nu s'a aşteptat. Ei nu'i venià să creadă lucrul acesta. Când auzi respunsul fetii văzù dintr'o clipă, că urzeala pe care dânsa o crezuse numai subţire, erà de fapt foarte groasă. Pentru a rupe această urzeală, dânsa se văzù prea slabă.

Într'o clipă scăpă planul pe care şi l'a ticluit atât de bine în decursul nopţii. Mintea îi dictă că alte arme trebuesc pentru ca să dărime cetatea pe care o văzù resărind înaintea ei, cetate care erà cu mult mai tare decât îşi închipuise.

Zise deci fetii, acum într'un ton în care tremurà compătimirea.

– Myrtho! Ia aminte ce faci. Îţi mulţumesc că ai fost sinceră. Una să nu uiţi însă că visurile nu se îndeplinesc nicicând.

Zicând acestea o sărută pe frunte şi eşi.

Myrtha privi multă vreme în urma ei, ca pe urma unui vis urit. Îşi propti capul în coate şi perdù privirea în zidul din faţă.

Nu înţelegeà ce a voit mamă'sa cu dânsa. Şi mai puţin înţelegeà că de ce a rupt dintr'o dată, atât de brusc firul apucat. Căci atâta văzù ea bine că nu acest sfârşit a fost proectat.

Pentru moment însă, dânsa se simţi uşorată. Crezù că o piatră grea i'a căzut de pe suflet putând să spue şi mamei – iubirea ei.

Dar în aceeaşi seară ia referă totul lui Coriolan. Şedeau pe banca dinaintea casei.

Erà o sară frumoasă cum sunt de obiceiu serile lui August. Amurgul cădeà grăbit acum peste lumina zilei ca şi când o putere mai mare l'ar zori dindărăt.

Pe la vârfuri salcâmii începuseră dejà a'şi rugini podoaba. Semn că se apropià toamna.

Şi erà şi rece.

Myrtha îşi luă în umeri o măramă mare de lână şi steteà săltându'şi piciorul culcat peste celalalt.

Luna le luminà în faţă. Feciorul popii cu pălăria adusă pe ciafă ascultà şopotul fetii.

La urmă îl întrebă:

– Ce zici tu la aceste toate?

Acesta tăcù puţin ca şi cum şi'ar adunà de pe undeva de departe gândurile resleţe şi zise oftând:

– Vreau să ne despartă.

Tăcură amândoi.

Erà ceva melancolic în aer. Poate presimţul firei, presimţirea somnului ernii să se fi culcat cu suflul lui rece peste dânsul.

Erà o tăcere de moarte. Doar în restimpuri rare lătratul vreunui câne dacă mai conturbà liniştea aceasta serbătorească.

Încolo nimic.

Românii rupţi de oboseala muncii de pe câmp s'au dat de mult odihnei şi casele mici scunde cu coperişele mari de stuh se vedeau în amurgul înaintat ca nişte căciuli înşirate pe un plan întins.

Un şuer ascuţit şi prelung brăzdă sfinţenia serii cu un ţipet desperat şi pe urma lui uruitul greu al trenului se rostogoli peste sat.

Myrtha îşi reveni.

– Trenul de la Timişoara.

– Da – respunse Coriolan.

Fata oftă.

– Ştii de câte ori aud trenul acesta totdeauna simţesc cum mă stringe ceva în pept. Ştii îmi vine că o mână mare se vâră în suflet şi îmi rescoleşte pacea. Mă cuprinde totdeauna o frică când aud uruitul trenului acestuia. Ştii pare că's un copil. Mă tem ca şi cum o nefericire mi'ar fi legată de dânsul.

Feciorul popii surise.

– Închipuiri.

O privi lung şi galeş. Din această privire a lui, fata înţelese că dânsul a rostit numai aşà cuvântul, din curtoasie, că a priceput pe deplin aceea ce a vrut dânsa să spună.

Prin liniştea serii se auzi limpede cum se pornesc vagoanele în opinteala locomotivei. Şi tot mai din departe venià uruitul, până ce de la o vreme se perdù cu totul ca ecoul unui strigăt în pustie.

Liniştea se pogorî din nou peste sat.

Myrtha nădi firul gândurilor ce'i frământau creerul şi întrebă:

– Ascultă, dacă se vor mai repetà scenele acestea ce am să fac?

Erà întrebarea unui suflet nevinovat care nu ştià nimic din nevoile vieţii; un suflet candid, jertfelnic nou, în care s'a aprins pentru întâiaşi dată întâiul foc de jertfă.

Dânsa nu ştià de patimi, nu ştià de lupte. Erà sufletul senin, care nu ştie de arta, de măestrirea simţurilor. Sufletul, care erà plin de tămâia întâiului amor.

Feciorul popii îşi trecù mâna peste pletele lui dese.

– Ascultă Myrtha. Cu ziua de azi carul nostru pornit pe un drum, pe care închipuirea noastră l'a presărat cu flori, a dat de prima piedică. De mama ta. Pentru mine lucrul ce mi l'ai spus nu mai e noutate. Îl ştiam demult şi'l aşteptam să sosiască. Am văzut demult că mamă'ta nu mă vede cu ochi buni. Nu că aveà ceva împotriva mea ca om, dar vezi are cu totul alte idei de lumea aceasta. Ei îi impun nu indivizii singuratici – cum sunt bunăoară eu, un biet fecior de popă, – ci legăturile familiare ale acelui individ. De aici repulsiunea ei pentru mine. Eu am văzut bine tot ce se petrece în sufletul ei.

Şi am fost în clar pururea, că peste dânsa, peste piedica aceasta eu cel puţin, nu voiu puteà trece nicicând. Iubirea ta însă m'a vrăjit şi acest prag ca pe toate celelalte în culori atât de frumoase, încât sufletul meu şi'a legat toate nădejdile de dânsul. Credeam că prin capitalul meu intelectual şi moral o să o pot desarmà.

Nu s'a putut, văd şi eu acum.

Myrtha ascultă cu multă luare aminte cuvintele tinerului. Le sorbià. Doar pentru sufletul ei tiner feciorul popii erà Scriptura în care îşi depusese credinţa sufletului ei tiner. El întrupà pentru fantasia anilor ei de copil acel sicriu al legii, în care zăceà sub grele lacăte de aramă, mute şi reci, luciul fericirei ei viitoare aşà, după cum şi'o închipuià dânsa în serile lungi petrecute în şcoala din Sibiiu, în serile când nu puteà dormi.

Şi acum dintr'o dată în calea fericirei ei visate dânsa văzù ridicându'să ca o uriaşă cumpănă opreliştea care ameninţă să închidă drumul la această fericire.

În suflet îi resări chipul mamei, care în aceste clipe îşi perdù aspectul blând.

În ochii fetei mama apărù ca un tiran, care cu mână sacrilegă rescoleşte cuibul cald al nădejdilor, care rupe urzeli ţesute tainic de o mână măiastră, care dărimă altare ridicate din râvna prodigioasă a sufletului dornic de desfacere.

Nu puteà crede un lucru.

Mama ei să'i fie duşmană.

Nu, ea ştià în mama ei o sfântă, în faţa aducerii aminte căreia sufletul ei de fată iubitoare se proşternuse zilnic ca un credincios la închinare.

Nu, nu se poate.

Aceste le gândi şi le şi spuse.

– Nu te înşeli tu Coriolane? Prea în negre culori vezi tu pe mama. Uite eu sunt aplicată să cred, că dânsa şi'a îndeplinit numai datoria de mamă crezând de bine a mă feri pe mine, fata ei de...

– De ce? întrebă tinerul.

– De... un pericol, un pericol ce ar puteà să mă ameninţe...

– Pe tine, din partea mea? – se miră Coriolan.

– Nu, nu; – îi căzù în vorbă Myrtha, dar ştii cum sunt mamele.

– Ar fi bine de ar fi aşà Myrtho; dar nu'i aşà. Te înşeli. Alt gând a avut mamă'ta atunci, când te'a luat la întrebate. Gândul ca să te despartă de mine, de feciorul unui popă românesc pe tine, fata stăpânului moşiilor întinse.

Văd ce se ţese. Arme împotriva mamei tale nu am. E mama ta, mama aceleia căreia îi jertfesc viaţa mea.

Vrei să ştii ce are să urmeze pe mai departe?

Fata dete din cap.

– O nouă bruscare a mea, pentru a'mi închide uşa pentru totdeauna în casa voastră. Când va urmà aceasta, suntem ca şi despărţiţi. Celelalte apoi vin de la sine.

– Nu v'a face'o! ripostă Myrtha.

Se revoltase şi numai la gândul că mamă'sa ar puteà îndeplini presupunerea tinerului.

Feciorul popii propti capul în pept şi răspunse mai mult pentru sine.

– Va face'o.

– Şi de ce aceasta? – întrebă Myrtha.

Lui Coriolan întrebarea îi veni atât de naivă încât nu putù reţineà un suris.

– Ce copil eşti tu Myrtha. Pentru ca să mă ia pe mine din drum, pentru ca să facă drum – altuia.

– Niciodată! Niciodată! Nu vreau să ştiu pe nimenea afară de tine. Tu eşti cel dintâiu şi cel de pe urmă.

Feciorul popii ascultă liniştit această mărturisire de dragoste şi întrebă liniştit.

– Şi dacă dânsa nu va cedà niciodată? Dacă dânsa v'a pronunţà pentru totdeauna acel hotăritor «nu» pe care eu îl aud deja sunându'mi în urechi, ce va fi atunci?

Myrtha se cutremură uşor ca şi cum ar fi atins de ceva rece. Plecă capul în pept şi nu respunse nimic.

Nu puteà respunde.

Îşi aduse aminte de cuvintele pe cari le'a rostit acolo în mijlocul câmpului, despre legături tainice, despre durerile altora. Toate acestea îi veniseră acum în gând.

Cu deosebire între eri şi între astăzi.

Eri câmpul se aşterneà la picioarele ei larg, mare şi întins până în nemărginire. Azi, vedeà resărind un codru vrăjmaş înaintea sa, un codru în care fiecare copac îi venià duşman, şi peste care nu credeà să poată se treacă cândva.

Acest codru potrivnic erà voinţa mamei ei.

Şi din ce se gândià mai mult, din ce i se părea tot mai clar că în adevăr mama ei voià din tot dinadinsul să o despartă de Coriolan.

Erà ca şi cum un fulger ar fi căzut în sufletul ei luminându'l. Şi la lumina acestui fulger dânsa văzù cum se clatină un altar.

Erà altarul din sufletul ei.

XII.

La câteva zile într'o dimineaţă, dascălul Cocoş intră cu faţa radioasă de bucurie în odaia lui Coriolan.

Acesta erà în pat şi citeà răzimat în coate.

– Baş bună dimineaţa boierule! – strigă bătrânul. –Mă, dar de când îs popii domni– continuă el arătând la pat.

– Bine ai venit taicule! Dar greşeşti nu sunt încă popă.

Dascălul rise.

– Că nu eşti popă dar ai să fii; ş'apoi cum te dădeai aşà o mâni şi mai târziu.

Dar ce citeşti?

– Resboiul raselor, – o carte englezească.

– Rezboiul raselor? – se miră pedagogul. Dar voi ca <<vestitorii păcii>> taichii, nu aveţi cu luptele nimica.

Coriolan surise.

– Ştii magistre, tocmai pentru ca să pot conlucrà la pace, vreau să cunosc cauzele resboiului.

Dascălul Cocoş îl privi şăgalnic cu ochii lui senini.

– Văd eu că n'a lăpădat părintele banii pe fereastră când te'a trimis pe la şcoli. Dar pentru alta am venit eu aci.

Coriolan îl privi mirat.

Cocoş băgă mâna în buzunar şi scoase un teanc de hârtii. Erà acolo o arhivă întreagă. Circulare şcolare, articoli tăiaţi de prin ziare, plicuri, losuri de stat, cambii, poate şi vreo obligaţie, cu un cuvânt erà acolo tot ce numai are trebuinţă în referatele patriarhale de la sat un dascăl românesc.

Feciorul popii privi surizând la descărcarea spirituală a magistrului şi zise rizând.

– Bravo magistre. Adevărat, ţi se potriveşte maxima filosoficească: Omnia mea mecum porto.

Dascălul Cocoş trase cu ochiul şi ridică din sprâncene. Faţa lui de bătrân frumos luă expresia feţii unui şoltec care se pregăteşte de o glumă bună.

– Mă frate – zise dânsul – trebue să le port cu mine căci altfel dăscăliţa mea, mă apucă să'mi lege toate oalele cu ele. Taichii, cu muierile niciodată nu eşi la cale. Mi'o mai făcut an una.

Mi'o trimis partidul manifestul către români ca să'l citesc oamenilor din sat. L'am pus bine şi când să'l caut, ia'l dacă'l ai de unde. Dau în sus, dau în jos, scormonesc toată casa când colo întru în «şpais»… Rămân ca treznit. Manifestul împodobià nişte borcane de dulceaţă. Îmi veneà să turb…

– Şi cum l'ai citit? – întrebă rizând Coriolan.

– Am luat «Foaia Diecezană» în mână şi uitându'mă în ia, l'am spus poporului din cap – respunse Cocoş rizând. – Mare lucru, continuă el, parcă naţia îi curioasă că de unde'i citeşti. Se audă numai că: «Noi Românii, bazându'ne pe drepturile noastre de o mie de ani,

cerem egala îndreptăţire… etc. etc…» – şi e bine. E de aur poporul nostru Coriolane numai noi suntem nişte oameni de nimic, noi aşti cu pantaloni.

Feciorul popii dete din cap.

Într'aceste Cocoş, pescui din arhivă o epistolă şi i'o dete lui Coriolan.

– Iacă ce m'a adus la tine!

Coriolan fugi cu ochii peste scrisoare:

De la comitetul executiv al Partidului Naţional Român din com. Caraş-Severin.

P. T. Domnule!

Apropiindu'se alegerile congregaţionale ale comitatului nostru, Partidul Naţional Român în vederea acestor alegeri va ţineà în Lugoj la 1 Septemvrie a. c. în otelul «Concordia» o consfătuire intimă, la care consfătuire P. T. D-ta eşti învitat a luà parte împreună cu 2-3 alţi membrii pe cari îi va designà conferinţa cercului D-Voastre, care conferinţă te însărcinăm a o convocà în decurs de 5 zile de la primirea acestei hârtii.

Lugoj, în 20 August 18…

C. Bredicean.
President.

P. T. În cercul D-Voastră sunt vacante 3 mandate.

Idem.

Feciorul popii dete hărtia lui Cocoş şi sări din pat.

– Doamne ajută! – zise el, că se mai variază puţin monotonia aceasta. Trebue se vorbim cu Bogdan.

– Doar de la el vin, el mi'a dat hârtia.

– Aşà? – Apoi totuşi trebue să ne înţelegem. Să vedem unde convocăm conferinţa.

– Aia să nu te nelinişteascâ. De când ştiu eu tot aici s'a ţinut – la noi. Dar uite de ce e vorba.

Coriolan ascultă.

– M'am gândit că ai trebui şi tu să eşi la iveală. Ar fi vremea. Ai carte, ai cap, ţi'a dat Dzeu dragul suflet, poţi să eşi acum pe câmpul de bătae. Trebue să întri acum în altă şcoală, în şcoala noastră politică. Tu până acum nu ştii ce'i aceea.

Acolo vei aveà multe decepţiuni. Vei vedeà multe ticăloşii şi la noi şi la unguri, şi trebue să ai suflet pentru ca să le mistui. Dar trebue să întri, trebue să'ţi faci datoria faţă de neamul acesta nenorocit din al cărui sin ai eşit.

Pân' acu a fost tatăl tău. El e bătrân acum, trebue să facă loc. Ş'apoi vezi şi vremile s'au schimbat. Sunt vremi noi şi acele reclamă oameni noi.

De aceea am venit la tine, ca să te pregătesc, să nu te găsească pe neaşteptate conferinţa.

Căci cei de la comitat s'au şi pus deja pe lucru. Au designat şi oamenii lor. Mi'o spus'o notariul ştii aşà pe sub mână. E român şi el dar slujeşte altuia.

– Şi cine's candidaţii lor?

– Cine? Nici n'ai gândi. Preotul catolic din satul vecin, administratorul de plasă (fibirăul) şi…

– Şi… întrebă feciorul popii.

– Dl advocat Câmpian!

– Ah!

Mai mult, feciorul popii nu putù zice.

Bătrânul Cocoş închise pe jumătate ochii lui şi privià numai de sub gene la Coriolan.

Acesta nu voià să creadă…

– Se poate? – Un advocat român, să se dee pe partea lor. Şi acum, ca om tiner. Ei bine – adausă el liniştit – o să'l trântim.

– Ca din pod! – desăvârşi vorba Cocoş. – Numai cât nu ştim acum ce v'a zice Doamna Bogdan.

Dascălul se făcù că se uită în sus.

Feciorul popii remase cu răspunsul dator.

Îi trecură în aceste clipe pe dinaintea ochilor toate tablourile cunoscute. Şi în sufletul lui se adăugă un simţemânt curios. Îi venià că ar fi binevenită ocasiunea a resplăti Doamnei Bogdan pentru ofensele'i mascate, cu trânta advocatului. O dată cu ivirea acestui gând însă, el văzù mărindu'se prăpastia care zăceà între el şi între soţia lui Bogdan. Dincolo de prăpastia aceasta resări chipul Myrthei, ca o arătare din bazme şi l'a văzul ei sufletul feciorului popii se întunecă.

Dascălul Cocoş vedeà bine ce se petrece în internul tinerului.

Îi veni aşà ca să facă pe chirurgul. Intenţia erà bună.

– Auzi măi fărtate. Să nu te superi de ceea ce am să'ţi spui. Sunt om bătrân dar am trecut şi eu prin multe. Am văzut şi eu unele lucruri în valea asta a plângerilor. Mă tot uit la tine, de când ai venit acasă şi nu'mi vine să te înţeleg. Coriolan tu prea te'ai legat de fata lui Bogdan.

Feciorul popii încreţi fruntea. Nu'i plăcù vorba.

– Nu te supără, continuă Cocoş. Eu ţi'am fost dascăl şi am dreptul să'ţi vorbesc aşà după cum cred eu. Mi'e teamă că tu alergi după fantoame. Şi e păcat de tine.

– Eh, ce ştii Dta! Dta vorbeşti ca şi tata.

De ce să alerg după fantoame. Dar sunt şi eu cineva. Ori nu?

– Da, da, îl păciui Cocoş. Dar vezi tu te'ai înstreinat de lumea noastră, tu ai trăit în altă lume. La noi lumea judecă altfel. O fată cu bani, fie numai cât poţi ţineà într'o mână, visează deja de advocaţi, de medici, de ofiţeri... Un popă, chiar cu diploma de doctor în buzunar în ochii lor e numai un – popă.

Eu văd că e o prostie. Dar suntem un popor crud mă, barbar chiar, în modul nostru de gândire.

Şi mai vârtos muerile, mamele măi, sunt teribile în această privinţă.

Feciorul popii tăceà. Începù să se îmbrace.

Iar Cocoş continuă.

– Eu văd că fata e de partea ta şi chiar şi Bogdan. Dar mama ei, harpia aceia să nu te vadă. Aia nu se împăcă cu tine în veac. Să nu uiţi lucrul acela.

Coriolan se întoarse spre Cocoş îi puse mâna pe umăr şi zise încet.

– Totul depinde de fată, vrea dânsa e totul făcut; nu voeşte ea, remân un om perdut.

Cocoş sări de pe sacaun.

– Nu vorbi aşà, măi băete! Judecă omeneşte frate. Cu capul, nu cu inima. Ce poate fata? Se va opune o vreme, şi apoi când nu va mai puteà îşi va întinde mâna, purtând

icoana ta în suflet, altuia. Aşa's muerile. Ş'apoi pe încetul icoana ta se va şterge din sufletul ei. Se va împăcà cu soartea.

Iar tu...

– Eu voiu remâneà singur păstrând icoana ei. Ascultă învăţătorule. Ascultă ce'ţi spun. Ori ea ori niciuna! Nici tatălui meu nu i'am spus aceea ce'ţi spui D-tale. Ori o pot luà de nevastă, ori nu mă căsătoresc. Remân celibe! Remân aci. Ceea ce am perdut într'însa, o să caut să câştig în poporul meu.

Dar – adause el, să lăsăm acestea.

O să iau dejunul şi o să plecăm la Bogdan. Dar una să o ştii, pe Câmpian îl trântim. Mă pun eu contracandidat. Am aşà o pornire ca să'mi răsbun.

În ochii lui Cocoş se aprinse pentru o clipă un foc ascuns. Erà ca şi cum ar fi resărit o mângăere în ochii lui pentru un scop pe care l'a ajuns.

Bogdan i-a primit ca de obicei bine.

S'a mirat şi dânsul mult, când a auzit de candidatura lui Câmpian.

În fine fixară ziua conferinţei şi s'au şi pus câteşitrei să facă învitările pe la fruntaşi. Când le'am dat gata, Bogdan zise lui Coriolan:

– Frate, o să meargă cam greu, au candidaţi cam tari.

– O să'i trântim! – răspunse resolut feciorul popii.

Bogdan îl privi în acest moment cu o deosebită mângăere. Erà şi un luciu de mândrie în privirea lui. Şi şi o părere de rău.

Atunci întră şi doamna Bogdan.

– Dar ce complot aveţi iarăşi – grăi dânsa întinzând mâna lui Coriolan.

– Treburi naţionalnice! – căzù Cocoş în vorbă. Doamna Bogdan făcù un gest de dispreţ.

– Un popor sărac să nu facă politică.

Ce vreţi, să vă prindeţi cu stăpânirea!

– Oleacă ne'am cam acăţà de ea – respunsă Cocoş.

– Mie la dreptul, nu'mi prea convin trebile acestea. I'am spus lui Bogdan că ar fi vremea să se lase de dânsele. E ridicolă lupta aceasta <<naţională>>. Unii fac gură şi alţii să ţină numai buzunarul. Sunt sătulă.

Bogdan tuşi discret.

Coriolan crezù că a primit o palmă sdravănă. Simţi cum i să urcă o căldură spre cap. Simţi cum îi ţiue urechile. Asta i'a fost adresată lui. Zise deci respectuos.

– Să mă erţi doamnă, dar nu înţăleg rostul cuvintelor d-voastră.

Doamna Bogdan îi aruncă o privire aşà, de sus.

– Mă mir d-le doctor, cred că am fost destul de clară.

Bogdan crezù de potrivit a înterveni.

– Camilla, sunt chestii în cari voi femeile aveţi o judecată neclară.

– Nu, nu, respunsă soţia. Ştiu eu ce am spus. Şi o repet acum mai clar ca să mă înţeleagă şi d-l doctor. Eu nu mai sufăr că tu se te amesteci în politică. Facă alţii politică aici cărora le place, dar facă'o pe buzunarul lor. Tu ai dat destui bani. Nu mai vreau să dai.

Feciorul popii simţi a doua palmă. Pare că îi căzù o pânză de pe ochi. Începù se înţeleagă unde bate doamna Bogdan.

Înainte de a puteà respunde însă, uşa din faţă se deschisă şi capul Myrthei apărù surizând în întredeschiderea uşii.

– Ah, bine aţi venit la noi! – Uite şi d-l învăţător. Bună dimineaţa! Merse drept la Cocoş şi'i întinse mâna. Coriolan se închină dar se simţi grozav de perplex.

Doamna Bogdan încreţi fruntea când văzù întrând fata. Îi erà pe buze să o oprească să între, dar erà dejà prea târziu.

Lupta care se încinsă mai adineori se curmă. Odată cu ivirea Myrthei păreà că s'a ivit porumbul păcii peste beligeranţi. Armistiţiul a fost de scurtă durată.

Doamna Bogdan deschise din nou focul.

– Ce avem noi din toată politica? Aceea, că ne separăm de toată lumea. E de ajuns să fii «naţionalist» şi toată neplăcerile îţi vin de'a gata. Nu te poţi duce nicăiri. Străinii se închid de noi iar noi, de noi... eh, este o prostie curată...

Coriolan nu se mai putù răbdà. Zise deci într'un ton, care înfioră pe Cocoş, tocmai fiindcă erà calm.

– Doamnă! Sunt datorinţe legate de om pe care nu le împun oamenii nu le impun legi, ci le impune firea însăşi. Şi aceste legi trebue urmate.

Aceste datorinţe sunt datorinţele faţă de neam, faţă de acel neam al cărui glas tânguios ne'a sunat deasupra leagănului, şi al cărui glas ne va urmà şi la groapă. Datorinţele aceste sunt sfinte şi cine să lapădă de ele se lapădă de legăturile acelui neam, să lapădă de un ce sfânt. Eu nu mă voi lăpădă nicicând pentru că sufletul meu este normal şi acest suflet normal îmi spune să'mi îndeplinesc datoria. Ca mine judecă mulţi alţii. Sunt şi de aceia cari judecă astfel. Aceià ori nu ştiu judecà ori nu voesc să judece pentru că ştiu din capul locului că nu au drept.

– Va să zică nu am drept? – întrebă d-na Bogdan.

– Eu nu am zis aceasta, doamnă.

Femeea îşi muşcă buzele. Nu ştià ce se răspundă. Şi ţineà se respunză. Deodată îi veni o idee.

– Ştii d-le doctor, d-ta eşti încă prea tiner pentru ca să judeci lucrurile acestea.

Feciorul popii înghiţi şi această ofensă şi respunsă.

– Adevărat. Tinereţa are însă un favor: de a ascultà de inimă. Gândul curat învoală pururià ceva bun.

Soţia lui Bogdan ferbià.

Nu ştià ce să respunză.

Şi simţià că trebue să scoată din ogaş pe acest om, căci numai astfel şi pe această cale se puteà scăpà de dânsul.

Myrtha însă interveni pe neaşteptate.

– Să nu crezi d-le Doctor, mama vrea numai să te pună la probă; te asigur, că respunsul a fost acela, pe care l'a aşteptat mama de la un român, de la un fecior de popă românesc. Şi norocul d-tale, că ai respuns aşà căci altfel perdeai toată consideraţia mamei şi şi pe a mea – închee dânsa surizând.

Doamna Bogdan făcù o faţă ca şi cum pe neaşteptate cineva i'ar fi turnat un ciubăr cu apă rece în cap.

Bietul Bogdan oftă uşorat şi privi plin de recunoştinţă la îngerul care l'a scos din o situaţie atât de grozavă.

Cocoş pesemne îndătinat cu astfel de scene, părù a nu da nicio atenţiune întregei convorbiri. Şedeà liniştit pe scaun slobozind nouri de fum dintr'o ţigară pe care i'o oferise Bogdan.

Singur numai Coriolan ştià să aprecieze pe deplin situaţia penibilă din care l'a scos, l'a rupt aşà zicând, Myrtha.

În acele clipe cari să strecură ca un fulger pe dinaintea lui, el nu putù să'şi arate mulţumirea sa pentru enormul serviciu decât prin o scurtă privire.

Aceea căreia i'a fost însă adresat acest semn mic de omagiu a cuprins întregul ei înţeles.

Erà atât de fericită Myrtha.

Crezù că a împiedecat închiderea unei porţi mari, prin care dânsa ar fi fost despărţită de cineva.

Aşà şi erà.

D-na Bogdan pretextă o indispoziţie momentană şi se retrase dimpreună cu Myrtha, forţându'şi în treacăt şi un suris pe buze.

Câtă disciplină de sine a reclamat acel suris numai dânsa a ştiut, femeea, mama, care părăseşte bătută câmpia de luptă.

Remaşi singuri, Bogdan nu ştià cum să scuze ţinuta soţiei sale. O stringere de mână venită tocmai din partea celui ofenzat însă, l'au făcut pe moment să uite toată afacerea.

Cei trei bărbaţi mai stătùră câtva timp împreună convorbind asupra conferinţei şi a campaniei electorale ce aveà să urmeze, apoi se despărţiră destul de amiabil între împrejurările date. Bogdan şi la poartă îşi reînnoi scuzele şi nu dete drumul lui Coriolan până ce nu'i luă promisiunea, că va considerà ca neexistent conflictul şi că mâne zi îl va cercetà din nou.

Plecând de la Bogdan, la o oareşcare distanţă dascălul Cocuş începù să ridă înfundat.

Coriolan îl privi curios.

Dascălul îl luă de braţ şi zise încă tot rizând:

– Mă copile, dar tare'mi plăcù cum merse. Tii, nici aşà nu i'a mai respuns nimenea doamnei. Primeşte gratulările mele. Bine a fost. Tare mă temeam la început, că o s'o sfecleşti, dar în zădar, şcoala îi şcoală şi pace bună.

Feciorul popii ţineà capul în pept şi nu respunse nimic.

Pe unde'i umblau lui gândurile!

– Dar oare ce o fi vrând ea cu vorbele acelea?

Coriolan nu respunsă. Nici nu auzise întrebarea.

Cocoş însă nu erà omul care să se lese de lucru dacă s'a apucat o dată de el.

– Măi Coriolane n'auzi? Oare ce a voit doamna cu atacul ei?

Coriolan se opri. Fixă privirea lui în ochii senini ai dascălului şi zise încet:

– Şi d-ta să nu ştii? A voit să'mi închidă uşa.

Cocoş dete din cap. Ştià el bine ce erà să fie.

– Şi nu putù căci să puse cineva de'a curmezişul. Ce fată măi! Ce suflet! Adevărat înger! – Ba, zic şi eu acum să n'o laşi!

Feciorul popii tresări.

Dascălul a fost de credinţa, că cuvintele lui au trezit resunetul acesta în sufletul tinerului.

Alta a fost.

Feciorul popii simţi umblând cu mâna în buzunarul pardesiului, un plic.

Acesta l'a făcut să tresară.

Abià aşteptà acum să se despartă de Cocoş.

Când a ajuns acasă s'a închis în odae şi a scos plicul din buzunar.

Îl desfăcù şi sufletul lui se înălţă văzând scrisul Myrthei înădindu'se ca o urzeală neagră pe albul luciu al hârtiei.

«*Coriolane!*

Pentru un moment am oprit pericolul ce ne ameninţà. Şi voi căutà să'l opresc şi pe viitor şi să'l delăturez cu totul.

Myrtha».

Feciorul popii stătù multă vreme cu ochii ţintiţi la hârtia care tremurà între degete, apoi o duse încet la buze şi o sărută lung, lung.

În sufletul lui pare că a început în aceste clipe de fericire să se dărime un zid care s'a ridicat acolo nu de multă vreme şi care ameninţà să despartă în două un simţemânt de fericire.

E doar atât de frumoasă viaţa.

La masă, cei doui bătrâni nu se puteau destul mirà de feciorul lor.

Cătră sfârşit îi şi zise mama:

–Ba, Coriolane să nu te deochi, aşà voios nu te'aş fi ţinut.

De unde să fi pătruns cei doui mucenici ai unei vieţi de trudă, tainele unui suflet care plutià în acele clipe ca un vultur în alte sfere.

XII.

Trecuse o săptămână. Vremea se plecă grăbită spre toamnă. Dimineţile şi sările deveniseră reci. Pe coperişul de tinichea a bisericii din Vălişoara să adunau în orele de ameazi stoluri mari de rândunele, ţinând zgomotul lor săbor, gătindu'se de drum. Salcâmii începuseră a'şi perde podoaba. În câte un vârtej de vânt născut aşà la voia întâmplării, un roi de frunze îngălbinite, negre unele, se perdeau prin cele şanţuri rotindu'se prin aer ca un om care şi'a perdut capul.

Seara cădeà de cu vreme peste câmpie şi farmecul sărilor de vară dispăruse cu totul.

Numai greuruşii, ca nişte pustnici ai naturii dar cu fire de bohemi, trăgiau horele lor pe câmpi şi în vatra focului din case ca nişte fiinţe, cari s'au aranjat pentru iarna care aveà să urmeze, al cărei fior tremurà deja în aerul rece al toamnei.

Într'o dimineaţă se pogori o negură din văzduh ca o uriaşă pânză de doliu şi după dânsa la vreo câteva zile să deschiseră jghiaburile ceriului slobozind o ploae măruntă şi rece pe pământ.

Erà toamnă.

La conferinţa convocată de Bogdan după cum erà de prevăzut veniseră foarte puţini. Unii au ţinut de bine să'şi scuze absenţa, alţii nici atâta nu făceau.

Cei câţiva care au ţinut totuşi să vie îi puteai numărà pe degete. Casa popii Sofron îi primi înse pe toţi. Căci pentru întâiaş dată s'a întâmplat ca sfaturi de această natură să nu se ţie în casa lui Bogdan.

De data aceasta însă din motive pe cari însă cei din loc trebuiau să le ştie cu cari cei din jur nu prea îşi băteau capul, conferinţa s'a ţinut în casa popii Sofron.

Oamenii au desbătut mult şi cu temei. Au compus listele comunelor aparţinătoare cercului electoral şi şi'au făcut şi calculul. Vorbiau fără jenă. Ştiau pe cine pot contà şi pe cine nu.

Resultatul conferinţei a fost că Partidul Naţional Român îşi susţine candidatura în acest cerc iar în scopul reuşitei, va agità în scris şi cu cuvântul.

Lucrul acesta erà ca un şablon.

Aşà s'a făcut totdeauna. Aşà şi acum. Nu însemnà altceva această enunţiare serbătorească, decât că acum putem se mergem acasă şi să durmim una bună.

Cu alegerea nimeni nu'şi băteà capul. Să enunţà în principiu că <<partidul>> susţine lupta, dar de luptat nu luptà nimeneà.

Dacă partidul guvernului îşi dedeà cât de cât silinţă românii cădeau. De data aceasta nu erà să fie aşà. Feciorul popii din Vălişoara n'a crescut acasă, ci în străini. Acolo a putut învăţà şi a şi învăţat ce va să însemne cuvântul: luptă.

Îşi făcuse planul de'a binelea cu dascălul Cocoş, carele în ceea ce priveà alegerile erà un magazin de cunoştiinţe. El i'a spus:

– Măi popii îs legaţi cu congrua, dascălii au teamă de inspectori, antistiile comunale îs în mâna stăpânirei – nu poţi contà pe aceştià. Remâne numai poporul, aluatul pe care trebue să'l plămădeşti.

Coriolan a înţeles.

Şi decum s'a proclamat în conferinţă de candidat s'a pus pe lucru.

A anunţat alegătorii de prin comune, că a primit candidatura şi că îi va căutà la un anumit timp să sfătuiască împreună.

Scurt înainte de alegere a plecat apoi pe comune.

Lucruri nemaivăzute prin Bănat. Adunări poporale. Dar pe aici numai la alegerile pentru cameră dacă se mai ţineau adunări de acestea. Şi se produse o ferbere în popor cum nu se mai pomenise în aretul acesta. Autorităţile văzură iute şi degrabă cu cine au de'a face. Erà însă prea târziu. Timpul fù prea scurt de a mai contrabalansà pe feciorul popii din Vălişoara, care în trei zile întoarse cu fundul în sus întreg cercul. Zădarnic au concentrat pe ziua alegerii toate şiretlicurile, n'au izbutit. Peste noapte românii deveniseră din cale afară de isteţi.

La ziua fixată seara, comisiunea de scrutin proclamà de aleşi pe candidaţii Partidului Naţional Român, între cari erà şi feciorul popii din Vălişoara.

Când a ajuns vestea alegerii în Vălişoara Myrtha a început să joace singură prin casă de bucurie, în vreme ce mama ei nu'şi puteà ascunde năcazul.

Cum să nu!

Doar învingerea naţionaliştilor însemnà căderea lui Câmpian.

Dar Myrtha nu voià să înţeleagă azi nimic. Din contră.

– Se'mi vină numai d-l advocat Câmpian am să'l întreb cum i'a ticnit trânta.

Mamă'sa o ceartă.

– Myrtha, o fată bine crescută îşi alege cuvintele.

Myrtha o molcomi însă repede.

– Mamă dragă, de ce mă opreşti de a mă bucurà, doar <<noi>> am învins.

Accentuat'a fata prea mult acest <<noi>> orice, destul că mamă'sa îi aruncă o privire lungă, o privire care voià să'i între până la inimă.

Apoi zise rar:

– Numai cât bucuria prea mare nu e nicicând de'a buna omului.

Myrtha simţi lovitura se făcù însă că n'a luat ştire de dânsa.

– Şi până atunci mămuco, să ne bucurăm.

Doamna Bogdan surise cu un dispreţ oarecare şi adause:

– Copil.

Afară, prin pânza de nuori luna îşi scoase faţă buhavă repezindu'şi privirea somnoroasă peste plaiuri.

În sara aceasta Myrtha n'a putut adormi multă vreme.

A stins lampa şi s'a pus în fereastră. Îi veni aşà o durere pe suflet ca unui om nenorocit, carele stând deasupra gropilor acelora pe cari i'a iubit cândva, recapitulează prin păinjenişul lacrimilor sale, întreaga poveste tristă a unei vieţi urzită numai din lacrămi şi amar.

Ce anume aveà, poate nu cuprindeà Myrtha, simţià însă o trebuinţă de a se spovedi cuiva, de a'şi uşurà sufletul de un balast, care o apăsà reu.

Şi unde puteà să'şi descarce durerea mai bine decât în faţa sfinţeniei firei, care steteà în faţa ei ca un preot din bătrâne bazme încremenit în liniştea de moarte, peste a'l cărui cap blând lumina de lună se trânteà ca un uriaş patrahil cusut din fir de degete măestre pe o făşie enormă de borangic străveziu.

Conturele salcâmilor cu podoaba rărită se vădiau în splendoarea acestei seri ca nişte păcate uşoare pe o consciinţă.

Erà atât de frumos.

Numai liniştea aceasta mare de nu ar fi.

Din muşiroaele ascunse în umbră cari sunt casele din Vălişoara, turnul bisericii îşi înălţà crucea în ploaia de raze ca o suliţă biruitoare, în jurul căreia mâni nevăzute ţes aureola unei biruinţi neînţelese.

Ochii Myrthei rătăciră peste aceste toate şi coborâră ceva mai departe de biserică, deasupra unei case mici cu coperişul ţuguiat.

Prin obloanele grele două raze de lumină cădeau în noapte, luptându'se cu umbra pe care li'o culcà în cale coperişul mare.

În tot satul numai aceste fereşti trăiau. Încolo totul se dete demult odihnei.

Spre acele două fereşti prin ale căror obloane pătrundeau cu atâta năcaz cele două licăriri se simţi atras sufletul fetii.

Căci acolo încă erà cineva, care ca şi dânsa nu puteà dormi.

Înaintea Myrthei de la un timp pare că s'au deschis pereţii acelei case mici şi dânsa putù să vadă pe feciorul popii stând după masă cu capul rezimat în coate, cu ochii închişi.

Peste acest tablou lampa îşi turnà belşugul ei sărăcăcios de lumină.

La ce se gândeşte oare?

O făşie de vânt rece venit de pe întinsul câmpiei înfioră trupul Myrthei.

Privirea i se îndreptă spre bolta fumurie a ceriului, căptuşită cu mii şi mii de mici opaiţe strălucitoare, cari pare că atinse şi dânsele de un tainic fior tremurau în cuprinsul senin a'l luminei lor.

Myrtha tresări.

De sus de pe boltă se desprinse o steluţă şi lunecă la vale perzându'se în neant, lăsând pe urma sa o slabă dâră de lumină albicioasă.

Myrtha se cutremură.

În clipa căderii steluţei sufletul ei erà legat de chipul lui Coriolan.

Văzând steaua lunecând la vale şi perzându'se în nemărginire, dânsa îşi aduse aminte de toate poveştile tainice pe cari le'a auzit, poveşti cari spuneau de o tainică şi neînţeleasă legătură între viaţa unui om şi soartea unei stele.

O nelinişte mare luă sufletul ei în stăpânire. De ce a trebuit să cază steaua tocmai în clipa când sufletul ei planà asupra chipului lui Coriolan.

Ce mână mistică a fost, care a desprins steluţa aceea din acel loc, unde o aşezase vecinicia Creatorului în clipa când a chemat la viaţă universul, tocmai când dânsa aici pe pământ îşi legase sufletul?

Ce legătură să fie între sufletul unui muritor şi între un corp neînsufleţit?

Ce va să însemne această coincidenţă?

Nu ştià.

Dar simţià cum i se grămădeşte sufletul presimţind o mare primejdie.

În faţa acestui sbucium tainic, Myrtha îşi apăsă mâna pe inimă şi înălţă privirea spre bolta ceriului, care se întindeà tăcută şi tainică ca un mag adormit în vrăjile proprii, săltându'şi luminile tremurânde.

În ochii ei frumoşi se sălăşlui oţelul cerbicoşiei. Ridică faţa albă în sus ca şi cum s'ar adresà unui cineva necunoscut, despre care presupuneà însă că voeşte să'i turbure rostul vieţii; în privirea ei se reflectă cuprinsul unui protest mut.

Erà ca şi cum ar fi zis: –Ce te amesteci Tu care muţi stelele din loc în trebile inimei unei fete.

Tot în acele clipe însă, când sufletul ei luase un avânt atât de puternic, prin splendoarea serei văzù strecurându'se o umbră, la al cărei văz simţi din nou acea îngrămădire de suflet, aceea teamă neînţeleasă a necunoscutului.

Erà chipul mamei.

Situaţia ce o cuprindeà când îşi aduceà aminte de mama ei, nu se lămurise încă pe deplin în sufletul ei.

Singură nu'şi puteà da încă seama de ceea ce simte.

Uneori când vedeà opoziţia aceea straşnică îndreptată împotriva viitorului ei, îi veneà să creadă, că o urăşte.

Gândul acesta o făceà să se îngrozească.

Se poate să'ţi urăşti mama?

Îi venià reu şi numai gândindu'se la putinţa unui atare simţemânt. Altă dată earăşi o apucà un dor vag, cristalizat încă, de a cădeà în genunchiu în faţa mamei ca înaintea unui sfânt ce ţine în mână cheia îndeplinirei cerinţelor mici şi mari şi astfel să o roage să se milostivească asupra inimei ei tinere.

În aceste clipe o adorà.

Şi iarăşi nebunatecă uneori în clipe de cari şi mai puţin îşi puteà da seamă, simţià o plăcere diabolică de a procurà necazuri mamei sale prin aceea, că demonstrà peste marginile îngăduite simpatia pentru feciorul popii.

Nu'şi puteà însă explicà de ce tocmai mamă'sa a trebuit să fie acel nor, care le şi trântià umbra vecinic pe urzeala curată a visurilor ei de fată mare.

De ce trebuià tocmai dânsa, mama ei, cea mai scumpă fiinţă de pe lume, să i se opună.

Vai, altfel ar fi divinizat'o.

Dar vezi şi acum în seara aceasta, în cadrul acestui tablou desăvârşit, plin de farmec şi de duioşie, aceeaşi umbră a trebuit să resară conturbând armonia feerică a gândurilor, cari se înălţau spre bolta ceriului în seninul rece al aerului de toamnă, coborând deasupra casei aceleia mici cu coperişul ţuguiat în cuprinsul căreia în aceste clipe de repaus se sbuciumà un alt suflet.

De ce?

Iată o întrebare la care sufletul fetei cufundat în visări nu găsià respuns.

Şi totuşi acest suflet privià cu oarecari nădejdi în viitor.

Simţià furtunile, care se grămădiau dejà undeva departe sub orizonturile necunoscute, – le simţià doar adierile – dar aveà aşà o încredere oarbă într'un destin oarecare, pe care'l credeà de al ei.

Şi dacă va fi altfel?

La aceasta Myrtha nu se gândise.

Sufletul îi erà atât de plin de iluziile primului impuls de dragoste încât pentru eventuale decepţii nu s'a aranjat.

În seara aceasta însă, de când cu căderea steluţei pare că i se vârise un fier în suflet.

Şi fără de voe îi resări în creer ca un fugar pribeag gândul că: ce va fi atunci.

Nu'şi puteà da seamă. Simţià însă că un gol imens, un gol fără de margini, deşert şi urit s'ar deschide în sufletul ei.

Şi odată cu acest gând îşi pregăti pat în sufletul ei ideea – nefericirii.

Îi veni să plângă.

Sufletul ei să îngână pe o clipă cu durerea, de care dânsa nu ştiuse încă dar care resări ca o nălucă hâdă, nelămurită şi fără de formă.

În aceste clipe prin aerul nopţii să strecură încet un glas duios de fluer.

Cântecul venià din câmp, trecând prin pacea nopţii plângând ca un copil, care s'a rătăcit în întunerec.

Myrtha oftă adânc.

Găsi o nemotenie momentană între zbuciumul ei şi între duioşia simplă, profundă şi plină de farmec al cântecului ce venià din departe.

Peste adâncul nopţii glasul de fluer să culcà lin, ca un cântec de dor.

Erà o poesie dureroasă în sunetul metalic.

Myrtha simţi cum îi pune o mână nevăzută nişte obezi grele pe suflet încătuşându'l.

Înlăuntrul ei pare că au început a se mişca corzi necunoscute până acum. Să simţi cuprinsă de un simţemânt molatic căruia nu'i ştiuse de nume, un pribeag care'i rescoli inima.

Propti capul pe parmalâcul ferestrei şi începù să plângă…

Sughiţele înfundate să perdeau îngrozite în neantul scăldat în lumină, peste care glasul duios venit din câmp aşterneà ca un linţoliu pânza mohorâtă a melancoliei.

Sus pe boltă stelele tremurau într'o pornire de dragoste.

De la un timp Myrtha se simţi uşurată.

Se ridică şi închisă fereastra aruncând înc'o dată ochii spre căsuţa aceea scundă, din obloanele căreia cele două zări de lumină cădeau în noapte ca doui ochi de bălaur.

Orologiul de la biserica din Vălişoara vesti răguşit în dangătul de oţel miezul nopţii.

Sus pe ceriu stelele pare că îşi înteţiseră tremurul.

Erà o vrajă în noaptea aceasta.

În seara aceasta, poate în aceleaşi clipe când Myrtha treceà prin una din acele crize mari ale sufletului tiner, cari de multe ori devin hotăritoare pentru fasele ulterioare ale vieţii, fatale chiar uneori, feciorul popii Sofron în liniştea odăiţei sale făurià la planuri pentru viitor.

Cu alegerea lui recentă se pomenise dintr'o dată apucat de retoartele uriaşe ale vieţii, al căror vuet sinistru îl auzià demult uruind pe lângă dânsul, în apropierea cărora însă până acum nu i'a fost dat să ajungă.

Odată cu acesta el simţi pogorindu'i'se pe umeri o greutate uriaşă: datorinţa.

Vedeà, că a făcut primul pas pe un drum larg dar întortochiat, acoperit de bolovani mari cari împiedecau comunicarea lină, de cari trebuià să te izbeşti necondiţionat dacă voiai să pătrunzi înainte.

Acest drum erà drumul vieţii.

În această seară, stând în faţa acestui drum mare şi greu de făcut, feciorul popii se retrăsese în odăiţa mică şi scundă pentru a'şi trage seama cu sine însuşi, pentru a'şi pune întrebarea dacă va fi în stare să facă cu deplin succes calea aceasta.

Ori va cădeà în drum deschis?

Sau copleşit de loviturile primite se va da învins în mijlocul drumului apucat, cu mânile împreunate pe pept în faţa greutăţilor enorme cari le vedeà resărind în cale?

Căci toate se puteau.

În liniştea serii feciorul popii cumpăni toate eventualităţile. Îşi cercă puterile, îşi spovedi sieşi slăbiciunile şi virtuţile sale şi din această cumpănire resări hotărirea firmă, tăcută, ce va continuà drumul, de'i vor resări în cale lauri ori spini.

În pornirea sufletească, aerul molatic al chiliei i se părù cuptuşit cu taine neînţelese. Şi îi venià, că dânsul cu ziua aceasta a semnat o poliţă faţă de un creditor necunoscut, scadentă la un termin pe care nu a ajuns să'l fixeze. Simţià însă, că scadenţa acestei datorii se împacă odată cu moartea.

Datoria aceasta trebuià să o poarte până la groapă.

Nimeni nu'l sileà ca să o poarte, ci numai un glas lămurit îi şoptià într'una ca să ia asupra'şi îndatorirea grea.

Erà datoria faţă de neamul seu.

Faţă de neamul pe care'l iubià atât şi căruià aveà să'i mulţumească existenţa; cu bucuriile ei, cu zbuciumul crud.

Ochii îi căzură pe blânda icoană a Nazariteanului care'l privià duios de acolo de pe cruce, unde l'a ţintuit un popor în credinţa că a ţintuit odată cu dânsul şi idealul pe care l'a reprezentat.

Privirea acestui prototip al suferinţei pentru alţii, umflă pânzele nădejdilor sale.

Şi el va suferi.

Doar şi în suferinţă zace un bun, un bun nespus de mare.

Mângăerea, că poţi să suferi.

Se închipui în situaţia unui marinar care plecă pe valurile capricioase cu o nucelă pe care drept că o poartă vânturile dar o mână nădejdile. Nădejdile unui liman înflorit şi verde. Oare dânsul izbit de valurile viforoase ale mărei omeneşti, aflà'va limanul pe care'l doreşte, spre carele să îndreaptă vecinic, chiar şi în clipele cele mai critice sufleteşti ochiul lui dornic?

Prin pânza cercului de lumină, vrăjit de vederea lampei mici se contură încet chipul Myrthei.

Limanul pe care'l dorià.

Ţinta spre care'şi îndreptă dânsul prora vaporului seu.

Perzând privirea în golul care se aşternù în faţa lui, limanul i se părià aproape. Şi totuşi câte greutăţi nu prezintă apele liniştite dinaintea ţermului.

Câte Scylle ascunse, Charibde nu'şi mistue vârtejele îngrozitoare sub suprafaţa lucie şi la aparenţă liniştită?

Văzù pe doamna Bogdan păzind întrarea în port cu cerbicoşia unei fiare care'şi apără fătul de o primejdie închipuită.

La văzul acestui tablou sufletul tinerului se întunecă.

Ce a greşit dânsul, pentru ca poarta în dosul căreia îi creştià fericirea să'i remâe închisă.

Ce vină are dânsul că s'a născut în umila casă a preotului de la ţeară şi nu în vreun splendid palat?

Deşertăciuni!

Pentru un capriciu al firei să ducă sufletul lui pornit spre rodul vieţii, jugul durerilor unei vieţi care în afară de datorinţe nu'i îmbià nimica.

Dar de ce a trebuit să se lege sufletul lui tocmai de chipul fetei, la care puteà să ajungă atât de cu anevoe.

De ce nu i'a hărăzit şi lui firea acelui naturel, ca atâtor altora, de a luà aceea ce'i vine în cale, cum se şi cade unui om eşit din brazda câmpiei de la ţeară?

De ce s'a avântat atât de sus!

Doar singur el susţineà principiul, că darurile mari, nu se câştigă nicicând, când omul le caută prea sus ori prea departe.

Şi dânsul tocmai acolo s'a avântat.

Fatalitate.

Atunci când gândul lui se legă de soartea fetei lui Bogdan, erà tiner şi nu credeà în obstacole.

Azi vede, că întreaga viaţă este numai o înşiruire lungă de diferite obstacole peste cari a trece nevătămaţi este dat numai la puţini, celor aleşi.

Zidul care se ridicà rece şi înalt între dânsul şi Myrtha vedeà bine că nu'l va puteà trece.

Îl treceà, dacă aveà ajutor.

Unica care puteà să'i facă acest serviciu erà Myrtha.

Durere, observase prea devreme că sufletul acela de aur, visător şi bun, nu aveà puterea de a resistà.

Crescută în o iubire aproape bolnavă pentru părinţii ei, o lacrimă izvorită din ochii mamei ar fi fost de ajuns pentru ca Myrtha să'şi aducă jertfă până şi sufletul ei, numai să vadă svântată aceà picătură de apă din ochiul mamei.

Cu această slăbiciune a fetei, pe care sufletul lui cinstit o aprecià în toată mărimea ei, Coriolan a fost demult în curat.

Bogdan? Nu puteà cădeà în cumpănă. Un conflict cu soţia îi aminteà pururea, că dânsul s'a însurat <<în casă>> că tot de ce să bucură azi, are să mulţumească soţiei sale. Gândul acesta îl hotărise demult de a cedà conducerea soţiei sale.

Ce va face deci?

Puindu'şi întrebarea, feciorul popii nu'şi puteà da respuns.

Ştià, că a resbi până la Myrtha îi va fi cu neputinţă. Simţià că ştiindu'o a altuia ar fi pentru dânsul nefericirea unei vieţi întregi.

Şi totuşi nădăjduià.

Resărise şi în sufletul lui acea notă caracteristică neamului din a cărui vlagă s'a zămislit, de a crede într'un destin orb care planează asupra fiecărui om şi care'i hotăreşte toţi paşii vieţii.

În acest destin credeà.

Aşteptà cu siguranţa sufletului încătuşat revelarea unei minuni, care să cadreze întru toate cu dorurile sufletului seu. Cu acest gând se dase odihnei visându'se aproape de liman, departe de vârtejile vieţii.

Noaptea culcă peste acel înveliş feeric al visurilor înşelătoare, cari contrastează atât de izbitor cu cruda realitate a vieţii de toate zilele.

Trecuse o bucată de vreme.

Feciorul popii cu toată promisiunea făcută lui Bogdan nu'şi puteà călcà pe suflet să'i mai calce pragul de când cu incidentul din preajma alegerilor.

Nu puteà.

Căci de câte ori se hotărise să meargă, simţià cum începe pare că să'i ardă faţa. Pare că aveà o rană acolo, pe care aveà să o mulţămească doamnei Bogdan.

În inima lui resărise acea cerbicoşie a copiilor eşiţi din brazdă, cari bat zădarnic la porţile redicate de preocupaţiile sociale, cari nu li se deschid.

Într'o zi, după câteva săptămâni sluga lui Bogdan îi înmânase un bilet.

Când îl desfăcù simţi o căldură curioasă plămădindu'i'se în toate încheeturile.

Doamna Bogdan cu însuşi mâna ei îl învitase la masă pe mâne zi.

Erà Duminecă. După liturghie, conformându'se obiceiului de veacuri de la ţeară, fruntaşii satului se mai opriau o clipă două, de a mai sfătui în preajma lăcaşului sfânt.

Prin aerul senin, rece, razele soarelui pătrundeau vesele înmoind pământul îmbrăcat cu o slabă întăreală de ghiaţă.

Erà în preajma ernii.

În sat erau totdeauna noutăţi. Ba un botez, un caz de moarte, un proces, o pedeapsă de contravenţie. Nimicuri în sine şi totuşi lucruri mari acolo în senina viaţă a oamenilor simpli.

Dascălul Cocoş aduse vorba.

– Ştii, că pe alegătorii din R… i'a pedepsit administratorul (fibirăul) cu câte 20-30 coroane de cap.

– Da îi aşà! – întăriră câţiva români de pe de lături.

– Dar pentru ce? întrebă mirat feciorul popii.

– Apoi, – zise dascălul – să zice pentru că nu le'a fost gunoiul la distanţa prescrisă de lege de la fântână, de fapt însă pentru că te'au votat pe tine la alegeri.

Coriolan stătù o clipă uluit. Auzind însă întărirea cuvântului şi de românii din jur erupsă într'un cuvânt în care se concentră toată nevinovăţia sufletului lui cinstit.

– Nu se poate! – Pentru manifestarea liberei voinţe a poporului nu există pedepse.

Cocoş surise.

– Atunci pentru ce nu au pedepsit şi pe acei alegători cari au votat cu ceilalţi candidaţi?

Nici gunoaele acelora nu sunt în regulă.

– Şi mai sunt şi alţii – zise un epitrop şi din alte sate şi tot pe ai noştri îi pedepsesc am auzit io cu urechile mele în târg la Bocşa.

În gândul tinerului se ivi o perdeà întunecată. Nu se lămurise de erà nor, de erà umbră. Erà simţirea aceia curioasă care să aşază pe sufletul omului conşcienţios, când simte că alţii sufere pentru dânsul.

Românii proptindu'se în bâtele de alun plecaseră capetele gânditori.

Cocoş resuci o ţigară şi aprinzându'o slobozià nouraşi de fum albastru, cari se perdeau ca nişte visuri în aerul curat şi rece.

Părintele Sofron intarsiase în biserică.

În ultima clipă îi venise o babă pe cap să'i citească o molitvă.

Când resări şi dânsul în uşa bisericii şi văzù grupul acesta de oameni tăcuţi nu se putù să nu zică:

– Da de ce necaz aţi dat de staţi aci parcă ar fi îngheţat sufletul în voi?

– Ia, năcazuri de pe la alegeri părinte! – zise un Român.

Popa Sofron dete cu mâna.

– Atâta necaz! Pare că ar fi lucru nou.

Doar de când sunt alegeri, tot aşa s'a făcut. Pedepsele se ţin de alegeri, ca norocul după dascălul nostru. O ce zice – mă, Cocoşule!?

O undă senină resări pe feţele triste de adineaori.

E curios sufletul românesc.

Când e mai cătrănit ajunge o vorbă de şagă, o vorbă mai legănată pentru ca să'l facă să vibreze înspre bine.

Cocoş, deşi dedat cu glumele colegului său de nevoi, prea arareori potrivite, nu se supără, ci zise aşà peste umăr.

– Ţii uşor Sf.–tale să glumeşti. Dar li'e greu acelora cari trebue să plătească.

– Mă! se răsti popa Sofron.– Cine vrea să ajungă la ceva trebue să înveţe să jertfească. Fără jerfe nu se face nimic. Ş'apoi eu n'am plătit pedepse de contravenţii. Tu ştii doar mă, c'am înfundat şi puşcăria vreo două săptămâni. Am ajuns eu, preotul uns al Domnului să stau împreună cu toţi gâscarii şi pungaşii, să le ascult glumele şi vorbele lor acolo! Ei şi, şi azi tot popa Sofron mi's ca şi atunci.

Iac' acei cari au fost pedepsiţi nu vor merge un an pe la crâşme şi au economisit amendele.

Oamenii să înveţe odată, că numai pe vremea lui Moisi a căzut mană din ceriu.

Vrem să ajungem la ceva, trebue să dăm din mâni.

Nu se puteà să nu'i dai dreptate părintelui! Grăià omul adevărul.

Unul din Români încheie discuţia.

– D'apoi asta'i dreptul ălor tari. Las' să pedepsească. Peste şasă ani se uită pedepsele şi d'om fi pe pace iar aşà om votà. Pânà'i lumea n'o să meargă tot aşà.

– Bine zici copile! – îl bătù popa Sofron pe umăr. Dar acu acasă, că ne leagă nevestele lingurile la grumaz.

Oamenii să rezlăţiră care în cătro.

Cocoş întinsă mâna lui Coriolan.

– Stai, că şi eu merg într'acolo!

– Dai vreo visită? – întrebă dascălul.

– M'a învitat doamna azi la masă!

– Da nu spune?

Feciorul popii dete din cap.

– Mă'ă! – se miră Cocoş, doar nu s'o fi schimbat <<doamna>>.

Apăsă deosebit cuvântul din urmă.

– Nu ştiu, răspunse Coriolan; şi mie îmi vine lucru cam neînţeles. Nu prea eram obicinuit cu atâta atenţie mai vârtos de un timp încoace.

– Măi frate, zise Cocoş oprindu'se pe loc, frânge'o dracului încătro'va cu fata. Zeu dacă mă crezi, dar începe să mă ispitească şi pe mine treaba ta. Ce atâta sfărmare? Ia'ţi inima'n dinţi şi bate la uşă. Să ştii o dată cum stai, să'ţi vezi şi tu de cap. Uite, tatăt'o e om bătrân... e tare nu'i vorbă, dar îi trebue un vânticel numai şi... Vezi e bine să fii aranjat.

Coriolan ascultă cu atenţiune cuvintele maestrului seu de odinioară apoi zise încurcat.

– Ai drept învăţătorule, dar nu eşti în clar cu situaţia. Înţelegi, nu vreau să întru cu uşa în casă. Aşi vrea ca oamenii aceştia să'mi aprecieze pe deplin dorinţa inimei mele. Aşi vrea, vezi, ca în legătura mea viitoare ei, părinţii, să vadă completa fericire a fetii lor, să găsească mângăiere în această împreunare...

– Mesalianţă în ochii «doamnei» – întrerupse Cocoş, pironind ochii lui în zarea senină.

– Oricum, continuă Coriolan, dar eu persist ca să mi se aprecieze acest punct de vedere al meu, chiar şi în cazul când în adevăr ar fi cum zici vorba de o mesalliance…

– Nu, eu am zis numai că Doamna Bogdan vede aceasta.

– Doamna Bogdan e…

– Stăpâna casei, care porunceşte.

– Aşa'i, dar Myrtha…

– Un suflet candid, îmbibat de o iubire dusă până la paroxism pentru mama ei, care nu merită această iubire,... ştiu eu, doar mi'a fost elevă. Myrtha nu va aveà tăria să reziste mamei ei.

– Crezi?

– O ştiu. Ce va zice măsa, va face.

Şi mamă'sa o duce drept în braţele nefericirii. Şi ar fi păcat de fată. Pentru tine ar fi un capital care nu s'ar puteà egalà nici cu nestimatele marelui Mogul, pentru altul însă în braţele căruia va fi svârlită fără voia ei, va deveni îngerul pierzării.

Coriolan stătù ca împietrit în faţa dascălului, care nu'l învrednici de nicio privire măcar, ci vorbià cu ochii aţintiţi în aerul străveziu ca şi cum ar citi acelea ce spune din o carte neştiută.

– Eu cunosc fata Coriolane şi ştiu ce vorbesc. Durere, Bogdăneştii nu o cunosc, nu şi'au dat silinţa să o cunoască.

Feciorul popii făcù un gest. O întrebare nu putù răzbi decât numai până la buze, acolo se opri ca îngheţată. Dar mâna apucă braţul lui Cocoş.

Dascălul privi la tovarăşul său.

În ochii aceluia citeà dorul înfocat de a şti, ce anume va fi?

O clipă bătrânul mucenic al culturei naţionale se retrase la sfat cu sine însuşi. Dar numai pe o clipă.

– Vreau s'o dee după Câmpian. Săptămâna trecută soţii Bogdan au fost la dânsul să'i reînapoeze vizita. Doamna se zise că a rămas pe deplin satisfăcută de cele ce a văzut. Bogdan e omul lui Dumnezeu, dar un papă'lapte care în viaţa lui a avut o voinţă şi şi aceea a fost a soţiei lui. El nu va mişcà nimic cu atât mai puţin va turburà apele soţiei.

Şi lucrul pripeşte dejà. Mult nu mai ţine. Acuşi o să auzim…

– Nu se poate – gemù feciorul popii.

Cocoş îl privi plin de milă.

Văzù copilul acesta zdravăn, gata de a mutà munţi, din care ţişneà viaţa şi energia, grămădindu'se dintr'o dată ca la lovitură electrică.

Cocoş erà însă psiholog care a luat învăţătura lui în largul firei. Înţelegeà el durerea, dar ştià că numai provocând criza mai'nainte va puteà evità catastrofa ce puteà să urmeze. Trebuià pregătit sufletul tinerului pentru prima lovitură, poate cea mai grea pe care i'o rezervează viaţa în cel mai apropiat viitor. Cocoş ştià aceasta.

– Toate se pot în ziua de azi. Ce ştii tu? De atâtea cărţi mai avut'ai tu vreme să mai vezi şi altceva? Nu. Ei vezi?

– Bine, gemù Coriolan dar ce să fac?

– Ce să faci? – întrebă Cocoş. Ascultă, îţi spun eu ce să faci. Întâiu să nu faci o faţă atât de abătută, căci cale de o poştă toată lumea îţi citeşte durerea de pe ea. A doua oară să te împeci cu gândul că fata numai prin vreo minune a cerului poate să devie a ta. Acuma cel puţin, mai târziu nu zic…

– Ce'ai zis? – răcni feciorul popii. Ce'ai zis? scrâşni el din dinţi.

– Ce'am zis am zis! – respunsă Cocoş fără a se uità la el. O să revin cu altă ocazie.

– Nu, acum ai să te lămureşti, ori am rupt orice legătură pentru vecie.

Cocoş îşi aduse mânile la spate şi privi surizând pe Coriolan care se frământà în mânia'i nebună şi căreia nu'i puteà face vânt de teamă să nu'l audă cineva.

– Ceea ce am spus nu e nou, am repetat'o numai, dar întâiaşi dată nu ai băgat'o în seamă. Ascultă! Am zis că Myrtha în mânile tale ar fi un capital, în braţele altuia îngerul perzării. Tu nu mă înţelegi. Eu, care cunosc şi pe părinţii părinţilor ei, ştiu ce zic.

Ca soţia altuia Myrtha ta blândă şi sfântă, va deveni…

– ??

Feciorul popii puse din ochi întrebarea.

– Va deveni o preoteasă a viţiului!

Cuvântul din urmă se perdù ca un fulger în aerul înferbântat. Ecoul ce l'a lăsat în sufletul tinerului a fost însă îngrozitor.

Erà ca şi cum ar fi primit o lovitură de măciucă în ciafă. Erà uluit cu desăvârşire.

Cocoş îl privià pe furiş.

I se rupeà şi lui inima, văzând zbuciumul tinerului, dar să linişti în gând că a făcut bine ce a făcut.

Mult trebui până să desmeteci feciorul popii.

Văzându'i cineva stând acolo în mijlocul drumului, în aerului senin, saturat de ernaticul luciu al unui soare rece, ar fi crezut că Dumnezeu ştie ce probleme mari descurcă.

Când ridică Coriolan capul, privirea lui să ţinti în ochii dascălului. Erà o privire atât de afundă, erà atâta durere îngrămădită în acele două pupile mari, negre, atâta duioşie încât dascălul Cocoş pentru o clipă îşi perdù echilibrul.

Simţi cum îi slăbeşte piciorul drept de la incheetura genunchiului.

N'a avut de gând să rescoliască atâta durere.

Şi poate unda durerii care îl ţintuià din ochii aceia mari ar mai fi suportat'o bătrânul, dar umbra aceia de mustrare, o mustrare greà care nu găsià cuvinte, îl taie peste suflet.

Întinse mâna spre feciorul popii cu o umilinţă de care nu s'ar fi crezut nici dânsul capabil.

– Eartă'mă… am… am… voit… binele tău…

Mai mult nu putù scoate. Porni cu capul căzut în pept spre hudiţa scăldată în lumină ca un Cain care a ucis pe fratele seu.

Pe urma lui feciorul popii steteà ca înrădăcinat.

Ar fi voit să'l cheme dar glasul s'a stins pe buzele'i uscate.

Ar fi voit să plece, dar picioarele nu'l ascultau.

De sus din zenitul coborât soarele lat şi roşietic îşi forţà zădarnic văpăile reci. Unde şi unde câte o scorţişoară de ghiaţă îi respundeà clipind din ochi.

Feciorul popii stăteà încă tot la respântii privind pe urma dascălului carele tot depărtà legănându'şi trupul.

Frânturi de cuvinte şoptite se zbăteau în deschizătura buzelor lui căutând un sunet care să le deà viaţă şi nu găsiau.

Mureau deci fără vlagă.

Un singur cuvânt se împărtăşi de vlagă.

Sunà şi acela atât de dureros.

– Bătrân nemernic…

Pare că zăcù o vrajă, o putere pecetluită în aceste cuvinte.

Coriolan ridică capul şi plecă înainte spre casa lui Bogdan. Faţa i se însenină, ochii îşi reprimiră luciul obicinuit. În adâncul sufletului se mai frământau crâmpee de nezuinţi resvrătitoare, dar adormiseră şi acestea în clipa când întrând pe poartă, feciorul popii îi strigă:

– Nu cred.

Mare nu'i fu însă mirarea când întrând în casă dete cu ochii de advocatul Câmpian.

Simţirile mai adineori potolite isbucniseră deodată în revoltă şi mâna'i tremură când îşi depuse paltonul.

Sufletul tinerului erà însă disciplinat.

Se potoli din nou şi intră în cercul Bogdăneştilor cu acea superioritate senină care impune întotdeauna.

D-na Bogdan nu mai erà de recunoscut. Atâta amabilitate manifestà de data aceasta faţă de feciorul popii.

În sufletul tinerului îşi făceà loc chipul lui Cocoş cu profeţiile lui lugubre.

Icoana dispărù când glasul argintiu al Myrthei sbucni peste aerul molatic din odae.

– Ah, ce tablou curios; învingătorul şi învinsul.

Arătă pe cei doui tineri.

Rideau cu toţi.

Mai târziu trecură la masă.

Vorba se nădi în jurul multor chestii, dar fără a se ajunge la ascuţiş. Parcă duhul păcii s'ar fi sălăşluit asupra mesei, în jurul căreia şedeau totuşi numai suflete contrastante.

După'masă, cerul se întunecă şi nu peste mult începù să ningă.

Fluturi mari de zăpadă curată se cerneau din văsduhul înfumurat. La început cădeau mari şi răsleţi ca nişte cuvinte aşezate din gura unui înţelept. Mai târziu apoi se înteţiseră, şi ademeniţi de doinirile crivăţului care începù să'şi instruneze alăuta lui cu corzile îngheţate, se prinseră într'o horă nebună învârtindu'se în cele mai bizare întorsături de'a lungul drumului de ţeară.

Când sosi amurgul, care de data aceasta se grăbi să cadă în braţele pământului, el găsi patul învestmântat cu o pânză albă, curată, feciorelnică.

În casă la Bogdan timpul de după'masă se strecură repede.

Myrtha cântă la pian, acompaniind vocea de un bariton curat a feciorului popii.

Aveà inima să mai şi cânte.

De lângă sobă, cum steteau cei doui versându'şi toată însufleţirea, întreaga durere a sufletului lor tinere în salturile cântecelor duioase, îi pândiau cu privirea astută ochii lui Câmpian.

Nu'i scăpà nimic din vedere.

Vedeà cum se sfredelesc ochii feciorului popii în cei ai fetii de câte ori silită poate de vreo pornire ascunsă, aceasta întorceà faţa ei spre dânsul.

În privirile acestea Câmpian citeà ca într'o carte deschisă.

Vedeà tot.

Şi toată fiinţa lui luà în aceste clipe chipul păianjenului, care ghemuit în colţul planului seu ţesut cu dibăcie, pândeşte cu cel mai crud cinism, plin de o bucurie hâdă, jocul duor musculiţe cari au să'i cadă în stăpânire.

Şi totuşi nu aveà destule cuvinte a lăudà cântecul tinerilor.

Spuneà, că e încântat de muzică şi nu puteà din destul regretà că firea nu i'a hărăzit şi lui acest dar.

Doamna Bogdan ascultà cu vădită evlavie cuvintele tinerului.

Şi în vreme ce dânşii petreceau în cuprinsul cald al casei, afară pătura de zăpadă se aşterneà tot mai groasă peste pământul îngheţat.

Când veni timpul trenului Bogdan porunci sania.

Myrtha bäteà în palme ca un copil.

Câmpian văzându'i bucuria o rugă să'i facă cinstea însoţindu'l şi dânsa până la gară.

Myrtha deveni serioasă.

– Nu! – zise dânsa după o clipă de gândire.

Tăcură toţi.

Coriolan resplăti respunsul Myrthei cu o privire, care nu s'ar fi putut redà cu niciun cuvânt.

Între multe regrete şi complimente cari se frământau bizar în învălmăşeala pregătirilor de plecare, Câmpian se găti de drum.

Doamna Bogdan îi priti atât, ca să se păzească să nu recească pe drum.

– Mămuco – zise Myrtha rizând doar nu'i din zahăr domnul Câmpian. Nu se va topi.

– Ştiu că d-ta d-şoară nu ai regretà câtuşi de puţin auzind, că m'am topit.

Myrtha nu respunse.

– Simeoane, să pun şi plèdul?

Bogdan, bombăni ceva de prin fundul coridorului, care puteà să fie şi respuns.

Sania trasă la scări.

Aceleaşi complimente, regrete, sărutări de mâni, urări de revedere.

Cum se face când pleacă un oaspe plăcut.

Bogdan se avâtă şi el în sanie.

Caii întinseră în hamuri şi sania începù să se prelingă peste covorul alb, pe care talpele'i ruginite lăsase două fâşii murdare.

În uşa coridorului în clipa plecării Coriolan întrebă pe Myrtha:

– De ce a venit iar?

În loc de respuns fata trase din umăr.

Apoi plecă şi dânsul.

Plecă grăbit căci simţià bine că sufletul nu mai poate stà multă vreme în lanţuri…

Când se văzù în drum îşi desfăcù plămânii sorbind în respire largi aerul virgin al sării. Din respântia drumului se mai întoarse o dată aruncând privirea spre singura fereastră de cătră grădină.

În cadrul luminat al sticlei se văzù o umbră lipindu'se pare că de geam.

Erà Myrtha care'l petreceà cu ochii.

Fulgii cădeau greoi cu un şopot uşor, culcându'se lin peste pânza de omăt.

Pe după case, în locuri scutite, vântul adunase volburând mormane mari de zăpadă.

Crivăţul în astfel de nopţi e ca un crai de baluri.

Chiamă la horă pe întinsul plan al câmpului zăpada nevinovată pe care o tot învârteşte ameţindu'o şi apoi când îi vine bine, o îmbrânceşte după câte un colţ de stradă şi pleacă mai departe.

Feciorul popii nu vedeà nimic din aceste.

Puse capul în pept şi mergeà grăbit ca manta de furii spre casă.

Simţià că are trebuinţă de linişte, de a remâne singur, pentru a da frâu liber sufletului seu, a cărui pace a răscolit'o în mod atât de grozav – bătrânul Cocoş.

După'amiaza aceasta l'a frânt cu desăvârşire.

Să rizi tu când înlăuntrul tău s'au deslănţuit toate furiile infernului.

Se cânţi doruri, când toată fibra sufletului plângeà scuturându'se de durere.

Să'ţi îmbraci faţa în haina senină a păcii când înlăuntrul teu toate puterile sunt în plină revoltă.

Erà prea mult.

Niciodată nu va puteà ertà păcatul lui Cocoş.

Întră în casă.

Mai şezù puţin de vorbă cu părinţii, istorisindu'le ceea ce a fost la Bogdan apoi se retrase în odăiţa lui.

Numai aici se simţià bine.

Aici erà în cuprinsul care'i plăceà, în cuprinsul împărăţiei visurilor şi ale gândirilor lui.

Aici, în domeniul îngust şi alb, între păreţii împodobiţi cu chipurile sfinţilor cari priveau neînţelegători la zbuciumul lui, erà el tare.

Se trânti pe patul desfăcut.

Myrtha apărù înaintea lui, ca o adiere lină de primăvară, ca un mugur care tinde spre îmbobocire.

Scrâşni din dinţi.

Îşi aduse aminte de sacrilegiul săvârşit de Cocoş.

Myrtha – şi preoteasă a viţiului.

Prin creerul îngreunat tablouri bizare se înşiruiau până în nemărginire dând icoana unei vieţi visate.

O vedeà alăturea de dânsul în odăiţa aceasta mică, înviorând cuprinsul trist şi gol azi, prin sunetul argintiu al glasului ei.

Se vedeà pe sine muncind, în vreme ce copilaşi frumoşi gângăvind îl vor trage de colţul hainei.

Vor fi copiii lor aceştia.

Un fior îi înfierbântă peptul.

Erà fiorul deliciului vieţii.

Apoi veniau alte icoane. Urite.

Vedeà pe Myrtha departe undeva, în altă casă lângă alt bărbat pe care dânsa nu'l iubià.

O vedeà încunjurată de tineri, cari îi cădelniţau farmecile în vorbe muiate în miere, dar a căror rădăcini se prindeau în venin.

O vedeà trecând prin baluri, serbătorită de lume, certată cu sine şi cu soţul, uşoratică, frivolă.

O perdea tainică se dete pare că la o parte şi prin spaţiul devenit liber, vedeà pe Myrtha trecând din plăceri în plăceri cu un suris regal pe buze – cu inima îngheţată.

Auzià defăimările morbului, şopotul în două înţelesuri al prietenelor, observările stupide şi răutăcioase ale societăţii.

Myrtha erà – perdută.

Feciorul popii sări din pat.

Vedeniile îl omorau în noaptea aceasta.

Ce ai făcut tu, dascăle Cocoş?

Se pregăti de dormit deşi ştià că nu va puteà închide ochii.

Luă o carte şi se porni să citească.

Nu puteà.

Creerul erà atât de muncit încât nu cuprindeà nicio boabă.

Peste şirele negre de tipar pare că se aşterneà scrisoarea unei mâni străine şi el privind în carte, le vedeà numai pe aceste, cetindu'şi de pe filele albe propria poveste a pătimirii.

Târziu până după miezul nopţii, ochii geamurilor turnau lumina lor roşietică peste pătura albă a omătului de afară.

Credeà că trebue să înebunească.

Simţià o apăsare în creştet ca şi cum o palmă uriaşă i'ar strânge grămadă crerii.

Bietul tiner, muncit de vedenii cari îl turburau cu sufletul reslăţit, pribegind pe cine ştie unde, îşi înălţă privirea chemând pare că ajutor la icoana blândului Hrist.

Buzele lui începuseră a se mişcà brodind în seninul odăii o rugăciune umilită.

– Doamne, depărtează de la mine păharul acesta!

I se părù că chipul din părete suride blând.

Şi ca prin minune, sufletul lui se linişti.

Erà ca şi cum Acela care a potolit valurile furioase ale mării cu un singur cuvânt, ar fi netezit şi pornirile zguduitoare ale sufletului lui.

Simţi cum se sălăşlueşte o pace sfântă peste simţirile răsculate. Desluşià bine, cum se alină pornire după pornire, cum se potolesc nervii revoltaţi şi cum revine din nou în cuprinsu'i vechiu oaspele pe care nu'l ajunse de mult să'l găzduiasă – liniştea.

Închise ochii.

Tablourile efemere se depărtau tot mai mult de la dânsul. Cineva începù să'l legene uşor. Îi veneà că e iarăşi copil.

Parcă plutià.

Adormi.

În noapteà de iarnă omătul continuà să cadă liniştit înălţându'şi tot mai sus peptul curat, în vreme ce vântul cântând tropare de pogrebanie treceà peste dânsul ridicând văluri străvezii şi resfurându'le în întuneric.

A doua zi în vreme ce românii zoriau cu lopeţile late de lemn să facă barem câta pârtie prin omătul care erà mai bine de înălţimea genunchilor, dascălul Cocoş veni la popa Sofron.

Aduse cu sine nişte acte de afaceri şcolare pe cari le dete în grija părintelui care ţineà locul onorific de director al şcoalei.

Popa Sofron, erà tip de popă românesc. Nu'i plăceà să scrie. Mai bucuros şedeà lângă pahar de vin cald încrustând în vorbe revaşul vremii ce trăise decât să rezolveze un act.

Ş'apoi cele cari priviau oficiul lui pastoral mai mergeau cum mergeau. Dar cele şcolare nu'i plăceau defel.

Şi făceà el vânt necazului seu totdeauna.

– Mama dracului mai ştie şi cu şcoalele aceste cât necaz. Circulare peste circulare încât te ia groaza nu altceva şi când cauţi, rezultat ca'n palmă.

Aşà şi mai şi altfel se cătrănià părintele Sofron, pomenind cu evlavie de vremile din bătrâni când toată înţelepciunea se cuprindeà în rostul psaltirei.

Acu, altă lume.

Dascălul Cocoş dedeà numai din cap, mai pufăià din ţigară şi zorià pe părintele să de'a gata actul. Se mai luptau cei doui zilieri, că care din ei doui ar fi competent să rezolve actele, sfârşitul erà însă de regulă că cu puteri unite mântuiau necazul de pe cap.

După câte o subscriere popa Sofron oftà atât de uşorat încât păreà că a scăpat din plug.

– Mă, Cocoş mă, ce oameni siracii cei ce se gârbovesc toată ziua prin căncelării. De câte ori văd pe câteunul mă apucă mila. Ce viaţă. Mai grea decât a vitei pe care o pui în jug.

Cocoş, care aveà pentru sine cu totul alte păreri, adeverià.

Aşa s'au pomenit aceşti doui mucenici ai ogorului românesc. Aşà întocmiseră ei lucrurile de demult, de pe vremea când amândoi erau tineri ca cel mai tiner să asculte pe cel mai bătrân.

Popa Sofron erà şi atunci mai bătrân.

Obiceiul li s'a prefăcut în sânge.

Şi Doamne, bine a fost.

Din înţelegerea lor câtă bunătate nu s'a revărsat asupra Vălişoarei.

Doar tot ce au azi Vălişorenii aveau să mulţumească lui Dumnezeu care a pogorit duhul înţelegerii peste aceşti conducători ai lor.

În dimineaţa aceasta părintele Sofron erà mai nervos ca de obiceiu.

Omătul îl zătoni în casă.

Erà obicinuit ca să apuce des'de'dimineaţă prin sat să vadă ce e şi cum mai e.

Într'un sat se întâmplă totdeauna câte ceva.

Azi însă omătul îl ţintui în odae.

Fu deci natural, să întâmpine pe Cocoş după ce dete cu ochii de teancul de hârtii cam iritat.

– Servus! Dar ce mama pădurii m'ai apucat cu stafetele ălea odată cu ziua. Nu le putuşi aruncà dracului în omăt.

Cocoş surise strângând mâna preotului.

– Azi nu eşti în toane Sofroane! Nu face nimic, le'am adus numai să le studiezi, le resolvăm altădată.

Popa Sofron oftă uşurat.

– Doamne ajută! Mă, dar un păhărel iai tu?

Părintele închise un ochi.

– Am mâncat! – răspunse dascălul.

–Cu atât mai bine, nu bei pe inima goală. Popa Sofron deschisă un şip şi puse pe masă o sticlă burtănoasă şi două păhărele.

Le umplù şi ciocni.

– Să fii sănătos, dascăle!

– Asemenea! Grăi Cocoş ştergându'şi musteţele brumate.

– Altceva ce mai ştii? – întrebă popa Sofron îmbiindu'i o ţigară.

Cocoş se scărpină după ureche.

– D'apoi alte cele nu prea ştiu, numai cât mă mâniai eri cu Coriolan.

– Ce spui? – se miră părintele. Cum aşà? Ce s'a întâmplat?

Cocoş aprinse ţigara şi începù a istorisi pe încetul întâmplarea de eri.

Popa Sofron ascultă cu mare luare aminte şi nu'şi puteà suprimà câte un oftat, care pornià din peptul lui lat.

Când gătă Cocoş, el îşi propti capul în palme şi zise încet.

– Mă prietine n'are, să fie bine cu copilul. Văd eu bine dar n'am tăria să'i zic ceva. Tac şi mă mistui în mine.

Să'i spun ce'mi zace mie în inimă, mi'e greu, căci mi'e teamă să nu'i pricinuiesc mai mult reu. Copilul e simţitor şi atâta am şi eu pe lume. Ce să'i fac dacă s'a legat de un vis. Căci vis e toată dragostea lui. O nu'i aşà?

Cocoş dete din cap afirmând.

– N'am încătro – continuă popa Sofron – trebue să tac şi mă rog lui Dumnezeu sfântul să facă El cum va crede că va fi bine. Biata mumă'sa doar vede şi ea amărâta în ce foc arde şi i se duce sufletul.

Măi Cocoş, tot de văicăreai că nu ai copii. Zi bogdaprost, nu ştii nici bucuriile de tată dar nici durerile de tată. Şi e mai bine aşà.

Dascălul îşi lungi picioarele sub masă şi privià cu ochii duşi la rotilele de fum albastre, cum se perdeau pe încetul lărgindu'se din ce în ce, în tavanul cu grinzile negre, afumate şi măcinate de carii.

– Cu câtă bucurie am aşteptat venirea lui din străini. Tu nu mă ştii om vanitos, dar ţi'o spun că mă simţiam teribil de mare eu, popa de la sate al cărui copil şi'a luat doctoratul în Anglia. Toată bucuria mi s'a dus cu plutele. Îl văd strecurându'se ca o umbră prin casă, cu gândurile pururea furate pe altundeva. Şi ceea ce mai vorbeşte cu noi, o face mai mult din silă să ne înşele, să se ascundă pe el însuşi de noi, de părinţii lui.

Îl văd eu bine.

Toată mişcarea, gândurile lui toate, sufletul lui este al fetei aceleia, care nu e pentru el şi de care s'a legat cu trup şi suflet într'o clipă de nenoroc. Eată acuşi o să se plinească o jumătate de an de când a venit acasă şi totuşi nu'mi vine să cred că e aici, pare că e şi acum dus. Atât de goală e casa de dânsul.

Cocoş oftă din greu.

– Ce să'i fac? Ce ştiu eu să fac? Eu am crescut ca lumea multă. N'am avut aventuri, nu m'am învârtit în lumea mare ca să cunosc lucrurile acestea şi acum nu ştiu de ce să mă apuc.

– Şi ceva trebue făcut! – căzù Cocoş în vorbă.

Popa Sofron îşi trasă scaunul mai aproape şi apucă mâna dascălului.

– Frate! Noi doui am dus împreună necazurile mari ale chemării noastre.

De când ne'am pomenit, tot la o oişte am fost înhămaţi. Tu mi'ai fost cel mai de aproape întotdeauna. Ajută tu dacă poţi. Tu judeci mai rece, mai aşezat căci nu e vorba de copilul tău.

Bătrânul preot privià cu atâta umilinţă în ochii senini ai prietenului, cum numai un tată o poate, când este vorba de feciorul lui.

Cei doui bătrâni dădeau un tablou cum nu se poate mai frumos. Cele două capete albe, păreau două piscuri din regiuni antartice cu fruntea troenită pe deasupra cărora încolăcirile nouraşilor de fum formau o fantazie uşoară.

Dascălul Cocoş tăceà.

Fruntea lui lată se îngustă de atâta sforţare a gândului.

Deodată apoi se însenină. Strânse mâna prietenului şi zise:

– Să'i vorbim noi doui. Acum pe loc. Apoi fie ce'o fi. O ce zici?

– Fie, întări popa Sofron hotărirea.

Se duse la uşă şi strigă.

– Coriolane! Vino puţin la mine!

Nici nu se aşezase bine părintele pe divanul de după'masă când uşa se şi deschise şi pe prag apărù Coriolan.

Cum dete cu ochii de Cocoş faţa i se întunecă. Se opri şi pentru moment părù că stă în cumpănă să între ori ba.

– Vino, vino! îndemnă tatăl său.

– Ce te miră că ne'am apucat aşà degrab?

Părintele arătă cu mâna la clondir.

Feciorul intră închizând uşa pe urma sa. Făcù apoi un paş şi se opri întrebând.

– Ce pofteşti tată?

– Mai întâiu să vii mai aproape – spuse rizând popa Sofron, apoi, se iai la cunoştinţă că şi Cocoş e aci «învăţătorul tău».

Bătrânul apăsă deosebit cuvintele din urmă.

Faţa feciorului se aprinsă.

Ochii preotului însă se fixară într'ai lui cu o intensitate care părea că'l străbate. Şi sub tăria acestor doui ochi el se îndoi de mijloc şi întinse mâna lui Cocoş.

O întinse fără a zice un cuvânt.

Ridică ochii apoi întrebători la tatăl său ca şi cum ar fi aşteptat încă o poruncă.

– Şezi!

Feciorul se supuse şi aşteptă.

Se pogorî o linişte peste odae, o linişte de acele enervante când omul îşi aude proprile bătăi de inimă.

Popa Sofron priveà cam stingherit la dascălul de la care aşteptà pare că în toată clipa ruperea acestei tăceri vrăjite.

Îi erà oarecum silă de această pace şi simţià cum îl cuprinde pe încetul o frică nelămurită. Se temeà pare că de aceea ce aveà să urmeze.

Prin geamurile înflorite de ger, pătrunse în odae reflexul trist al soarelui de iarnă carele'şi trântià lumina pe omătul sclipitor.

Cocoş ridică capul şi ochii lui întâlniră pe cei ai lui Coriolan.

Din această întâlnire pare că scăpărară câteva schintei ca şi cum s'ar fi întâlnit două oţele tari.

Cocoş se sperie de ceea ce văzù în ochii tinerului.

Erà icoana mâniei, care zace ascunsă în dosul zăgazurilor grele, dar care îşi caută loc de eşire.

O clipă bătrânul ţinù sfat cu sine.

Popa Sofron îşi întoarse capul în altă parte, ferindu'se oareşcum.

Sufletul lui tresări grămădindu'se când auzi glasul dascălului.

– Am venit anume Coriolane ca să vorbesc cu tine. Eri pare'mi'se te'ai supărat de aceea ce ţi'am spus. Ca să vezi însă că nu reutate a fost ce m'a îndemnat ca să ţi'o spun, am venit azi, ca în faţa tatălui tău să clarificăm lucrurile!

Coriolan făcù un gest de nerăbdare.

Cocoş văzù acesta.

– Nu te enervà. Pentru a auzi aceea ce vrem noi să'ţi spunem trebue să fii absolut stăpân pe tine însuţi, fiind vorba numai şi numai de interesul tău. De aceea calmează'te.

Ţi'am zis eri o vorbă pe care a trebuit să ţi'o spun şi pe care vreau acum să o clarific. Te întreb deci, vrei să mă asculţi?

Coriolan înclină din cap şi zise încet:

– Vorbeşte!

– Sunt patruzeci de ani de când am ajuns aci în Vălişoara. Cu doui ani înainte de tatăl tău. Pe aceea vreme moşia de azi a lui Bogdan erà a familiei Creţu. Bunica Myrthei erà stăpână în casa veche care nu erà ca cea de acum. Creţu erà omul lui Dumnezeu femeea lui doamna însă, să te păziască Dumnezeu. Şi pe aceea o chema Myrtha. De aci şi numele fetei lui Bogdan.

Nu ştiu de crezi tu în ursită, dar aici în cazul de faţă putem vorbi de această ursită. Cum ştiu eu lucrul aşà îl ştie şi tatăl tău.

Fata lui Bogdan e cap tăiat din bunică'sa. Aceeaşi figură, acelaşi glas, aceiaşi ochi şi aceiaşi natură.

Buna Myrthei erà renumită de frumoasă pe valea Bârzavei, după cum renumită e şi nepoata ei.

Vezi, asupra femeilor din această familie zace ursita despre care vreau să'ţi spun şi care am îndegetat'o numai eri, fără intenţia de a te supără.

Din ochii feciorului popii parcă se perdù focul mâniei.

– Femeile acestei familii, au fost îngeri când s'au măritat după voia lor şi au devenit demoni când au fost zvârlite în braţele unui bărbat pe care nu l'au plăcut.

– Natural! – îngână Coriolan.

– Da, numai cât în această familie numai una s'a putut mărità până acum după voia ei… Doamna Bogdan.

Toate celelalte au fost împinse de tradiţii familiare în căsătorii pe cari nu le'au voit.

– Şi...? – întrebă Coriolan, care păreà cu totul perdut în povestirea dascălului.

– Şi, continuă acesta, toate au dus o viaţă atât de nenorocită, atât de furtunoasă încât a remas de pomină pe Bârzavă.

Au dus o viaţă atât de destrăbălată încât nu a fost bărbat de dai Doamne în tot jurul care să nu fi ajuns cu dânsele în relaţii mai aproape.

Erà o hălie după plăcerile vieţii în aceste femei, cari să desbrăcau de tot ce e femeesc căutând pe această cale să'şi răzbune asupra sorţii, care nu le'a hărăzit şi lor norocul atâtor femei, de a'şi cerne viaţa în linişte, în senina lumină a unui cămin vesel şi cald, alăturea de un bărbat pe care să'l iubească.

Înţelegi tu din câte ţi'am spus, ce au fost aceste femei... Bestii, în cari s'au stins orice simţ, cari căutau numai plăcerile lor, dărâmând atâtea şi atâtea cămine fericite. Case au spart.

Şi eu, dascălul tău, cum mă vezi am fost jertfa unei Myrthe; eu, umilul dascăl de sat. Şi nici azi nu pot înălţà pe deplin căminul meu, pe care acum treizeci de ani l'am dărimat cu o singură privire – aceea Myrtha, pe care o văd resărind în fel şi formă în îngerul de fată a lui Bogdan, de care printr'o coincidenţă fatală tocmai tu ai trebuit să'ţi legi sufletul. E înger fata lui Bogdan, şi va rămâneà înger dacă va fi a ta. Vai de acela însă, care o va luà după – tine.

Acela mai bine erà să nu se fi născut.

Vezi, la aceste m'am gândit eri când ţi'am zis cuvintele acele cari te'au supărat atât de rău.

Iar acum, iată în faţa tatălui tău îţi zic: –Fă orice dar rupe'o încătro'va. Mergi şi cere fata. Dacă e să fie a ta, ai să fi fericit; dacă nu ţi se va da, du'te departe să uiţi durerea, iar când vei veni acasă sufletul să'ţi fie bine panţerat căci astfel– te vei perde pentru vecie. Şi ar fi păcat să cazi jertfă unei femei –care atunci– nu va mai fi vrednică de această jertfă.

Cocoş tăcù.

Popa Sofron fire impresionabilă, îşi ştergeà ochii cu o basmà galbină.

Afară soarele peri după o pânză de nor încărcată cu zăpadă.

Feciorul popii stătù o clipă pe gânduri recapitulând povestea auzită apoi mânat de o pornire lăuntrică să apropie de Cocoş şi'i zise încet.

– Eartă'mă!!

Se făcù o linişte de moarte în odae.

Erà ca şi cum pânza mohorită a amintirilor rescolite în sărtarul trecutului îndepărtat ar acoperi orice îndemn al vieţii, prefăcând pentru o clipă şi prezentul în trecut.

Căci în aceea clipă toţi trei trăiau cu sufletele în anii aceia depărtaţi despre a căror sbucium deşert vorbise dascălul Cocoş.

Popa Sofron băteà cu degetele în masă tactul neregulat al unui marş, Cocoş îşi perdù privirea în tavanul afumat în vreme ce sufletul cercà porţile unei alte lumi, din care a mai remas numai dânsul şi amintirea serbedă a patimilor cari s'au vânsolit oarecând în sufletul lui bătrân acum.

Coriolan steteà uluit sub impresia celor auzite.

Senzaţiile sufleteşti resărite pe urma povestirii lui Cocoş îl stăpâniseră atât de puternic, icoanele resărite înaintea ochilor sufleteşti erau atât de vii, încât fără voe le trăià aeveà...

Şi afară domnià aceeaşi linişte.

Părea că şi natura s'ar fi acomodat baghetei aceleia de vrajă care a luat în stăpânire sufletele celor trei bărbaţi.

Numai din bucătăria de alături pătrundeà mai rar câte un sunet indegetând o altă lume, invocând în această lume de visări şi amintiri realitatea.

Prin geam solii de ghiaţă cari spânzurau din marginea streşinei păreau nişte uriaşe semne de esclamaţie pe cari le'a vrăjit acolo firea minunată şi dânsa de povestea dascălului.

Cocoş s'a trezit întâi din farmecul trecutului.

Isbi cu mâna în masă şi zise:

– Ei, au fost cândva şi acestea, bag seama aşà e în lume, aşà trebue să fie.

Urzeala care s'a ţesut însă în jurul amintirilor şi care îi ţineà acum în cuprinsul amintirilor ei erà cu mult mai tare decât să se fi rupt la nişte vorbe.

Feciorul popii îşi ţinti privirea la figura lui Cocoş cercând parcă a pătrunde înlăuntrul lui.

În gând îi resăriau tablouri bizare. Vedeà şi în acest om un umil naufragiat al sorţii, bătut şi el de acele vifore sufleteşti în cari se sbate şi dânsul. Dorurile şi sbuciumul lui nu e deci ceva propriu, sunt şi alţii cari au trecut prin acest purgator cu mult înaintea lui.

Întoarse privirea la părintele seu. Şi în suflet resări un gând năprasnic care'l cutremură.

Frânturi din povestea lui Cocoş îi cădeau crâmpee crâmpee pe creerul obosit...

...«N'a fost bărbat în aretul Bârzăvei care să nu fi ajuns cu dânsa...»

Ochii i se înfipseră pe antereul tatălui seu voind parcă să sfredelească haina neagră să vadă, să se convingă, oare tatăl seu... tata lui... preotul... şi el...

Gândul erà prea păgân şi'l înfioră.

Nu... nu se poate... tata lui nu...

Îi veneau ameţeli...

Dar în cadrul acesta negru, în care pentru un moment se frământau păcatele negre ale trecutului, păcate atât de fireşti. Apărù un înger cu ochii mari albastri înseninând reflexul lugubru – Myrtha.

Erà ca şi cum o zină s'ar fi ivit, la al cărei gest poruncitor se sprânjesc toate duhurile unei lumi urite.

La ivirea Myrthei feciorul popii uitase dintr'o dată toate impresiile primite.

Ridică cerbicos capul, rupându'se parcă din toropeala ce l'a cuprins şi zise drept ecou la spusele lui Cocoş.

– Toate acestea ce au de'a face cu d-şoara Bogdan?

La cuvintele acestea cei doui bătrâni se desmeteciră pe loc.

– Au într'atât, întrucât e vorba de tine, de viitorul teu Coriolane – grăi popa Sofron.

– Cum veniţi însă d-voastră să vă amestecaţi în lucruri cari mă privesc numai şi numai pe mine? – ripostă feciorul.

Popa Sofron tuşi dregându'şi vocea.

– Ascultă, de ce ne amestecăm! Eu pe lumea aceasta afară de tine nu am nimic. Tu eşti nădejdea care mi'a hrănit anii tinereţelor, tu eşti care ai fost chemat ca să'mi luminezi zilele din urmă. Tu ştii că avere nu am. Mi'am tras însă bucata de la gura mea şi de la gura mamei tale, pentru ca să ai tu, să poţi să'ţi îndeplineşti rostul în străini să'ţi croeşti altă soarte, mai bună decât a mea. – Am avut mângăerea să am un copil cuminte care să mă asculte. Am fost fericit prin tine. Acum la urmă însă prin paşul teu acesta, ai întristat adânc inima mea. Te'ai băgat singur în nefericire. Ce vrei tu cu fata lui Bogdan? Crezi tu că familia ei crescută în alte referinţi, hrănită de convenienţele seci a unei lumi care e departe de a noastră se va îndura să te primească pe tine în sinul ei, pe tine care ai ales cariera tatălui teu? Niciodată.

Tu expiezi un păcat al trecutului, care a intrat adânc şi s'a încremenit în sufletele oamenilor. A fi preot – a fost ceva dehonestător şi locul acestui fel de oameni este jos în popor. Un ţeran – în reverendă. Înţelegi? Nu contra ta, ci contra stării tale se va excepţiona. Fata lui Bogdan – preoteasă? Mai în grabă se va întâlni soarele cu luna decât tu ca preot, cu fata lui Bogdan.

– Aşa'i! – zise Cocoş.

– Şi vezi, eu sunt tatăl teu, mă doare când trebue să'ţi spun aceste lucruri, pe care nicicând nu ţi le spuneam dacă nu ajungeau lucrurile până aici.

Nu vreau ca nădejdile mele să se nimiciască iac'aşà! Nu vreau să te ştiu compătimit de nimenea! Să nu ajungi tu, feciorul meu, robul nenorocit al unei fete, care să aibe cândva această satisfacţie.

Vreau ca tu să fii al meu şi apoi al acelora cari aşteaptă mult de la tine. Ochii tei îndreaptă'i dragul meu în jos, unde sunt adevăratele dureri de lecuit şi nu în sus unde totul e lustru.

De aceasta vezi mă amestec eu şi acest creştin în afacerile tale.

Pentru că eşti al nostru şi ne doare nefericirea ta. Tu eşti încă copil şi ai lipsă de sfaturi. Tocmai de aceea nu ne ducem azi de aici până ce nu luminăm pe deplin chestia aceasta.

– Tu eşti pacientul şi noi medicii!! – adausă Cocoş. Tu spune ce te doare şi noi vom consultà asupra leacului ce'ţi vom da. La caz de lipsă ne folosim şi de cuţite. Dacă va fi rana dejà cangrenată.

Coriolan nu ştià ce să facă. Îl luaseră aşà fără de veste bătrânii, încât nu avù vreme să'şi arangeze simţurile. Se văzù strins cu uşa în aşà fel, încât nu mai erà scăpare. Luă deci hotărirea de a ţineà pept eventualelor atacuri. Împreună mânile peste pept şi zise:

– Executaţi'mă, dacă vă face plăcere.

Popa Sofron îl privi cu nespusă durere. Văzù el bine frământarea ce a premers în sufletul seu înainte de rostirea acestor cuvinte.

– Dragul meu, noi vrem să te vindecăm.

Coriolan nu respunse nimic.

Afară cerul se întunecă şi fulgii de zăpadă porniră din nou a se cerne de sus din păturile înfumurate.

Cocoş scoase orologiul din buzunar şi aruncă o privire fugitivă asupra lui.

– Să ne grăbim zise el. N'ai teamă Coriolane o să isprăvim repede.

– Vă rog! – imploră bietul tiner.

– Ascultă deci ce am gândit noi. Eu şi tatăl teu. Nesiguranţa aceasta te omoară pe tine, ne ucide pe noi cari ţinem la tine. De ce n'ai şti tu cum stai cu fata?

Ascultă acum ce ştiu eu.

Dascălul făcù o pauză în vreme ce feciorul popii îl privi mirat.

– Zilele acestea advocatul Câmpian va întrebà în scris de fată. De la acest respuns va depinde reuşita lui. Dacă respunsul lui Bogdan va fi afirmativ, în două săptămâni mult fata va fi logodită.

– Nu se poate! sări Coriolan.

– Măi, dar cine o s'o întrebe pe dânsa? Ce crezi tu? Unde trăeşti tu? Ori nu vezi ce se petrece? Mama ei va zice da, şi punct. Că ea pe tine nu te iubeşte şi nu va iubi în veac, altă căciulă; se va mărità însă după Câmpian. Ăştia's aristocraţi frate, nu au aceştia grijă de pornirile inimei. Noi vom căutà să le tăiem calea.

Eu mă duc să vorbesc cu Bogdăneştii şi şi cu fata; în câteva zile termin.

Respunsul ţi'l comunic. Dacă va fi cum am vreà noi, atunci calea ţi'e deschisă...

–Şi dacă nu? întrebă feciorul.

Cei doui bătrâni tresăriră văzându'i faţa, albă ca zăpada din drum.

– Atunci... gângăvi încurcat Cocoş... te sfătuim să pleci pe un an... în străini...

Până atunci ranele se vor vindecà.

Coriolan se sculă în picioare. Erà palid şi ochii i se tulburaseră.

Îngrijat popa Sofron îl apucă de mână, rugându'l.

– Fii tare Coriolane... dragul meu...

Îl sărută pe frunte.

Copilul voià să răspundă, dar îl apăsà ceva pe pept aşà, că abià putù scoate o vorbă:

– Bine.

Eşi şi trecù în odaia lui, unde se trânti cu faţa în jos pe divanul vechiu, martorul atâtu'i sbucium.

În odaia învecinată cei doui bătrâni îşi strinseră mânile satisfăcuţi.

Afară fulgii de zăpadă cădeau cu un foşnet pe covorul alb.

XVI.

În vreme ce aceste se petreceau în modesta odae a popii Sofron, în casa boerească a lui Bogdan lucrurile mergeau aidoma.

Cocoş nu greşise când a spus că Câmpian se grăbeşte se pună mâna pe fată. De fapt advocatul a scris lui Bogdan o scrisoare mai lungă în care îşi espuneà dorinţa de a deveni fiul ilustrei familii Bogdan.

Epistola aceasta a cauzat multă nelinişte lui Bogdan. Vreo câteva zile umblă cu ea în buzunar necutezând să o arate nici măcar soţiei lui.

Îi venià lui un fel de teamă, că această legătură va pricinui multă durere şi mult necaz sufletului seu de tată.

La cine puteà să se adreseze în astfel de clipe penibile decât lui Cocoş, pe care îl cunoşteà de om întreg, de o cinste exemplară. Lui i'a spus Bogdan necazul, cerând totodată şi sfatul lui.

Ceea ce i'a respuns Cocoş a fost cu mult mai mult decât acel reflex palid repetat popii Sofron şi feciorului seu.

Cocoş a insistat pe lângă Bogdan l'a rugat chiar invocând toate argumentele marelui seu magazin de înţelepciune cu care erà dăruit pentru a îndoi pe ,,spăhie", a'l face să'şi dea consimţământul la legătura fetii sale cu feciorul popii. Toată elocvenţa a fost zădarnică. Bogdan nu cutezà să iee hotărire definitivă. Nu puteà. Erà un om bun, dar păpă'lapte cum l'a caracterizat foarte bine la timpul seu Cocoş.

Din toată discuţia dascălul vedeà ivindu'se tot mai clar figura doamnei Bogdan.

Ajuns până aci dascălul îşi perduse orice nădejde.

Întâmplarea aceasta l'a făcut apoi de a impins lucrurile până la intrevederea ce a avut'o cu Coriolan mai apoi împreună cu popa Sofron.

După vreo câteva zile însă Bogdan se văzù silit să aducă chestia pe tapet soţiei sale.

Trebuià să o facă.

Advocatul aşteptà respuns şi acest respuns trebuià să i se dee.

El chemă deci soţia sa la sfat. A făcut aceasta poate tocmai în clipa aceea când sub umilul coperiş al casei parochiale se frământau atâtea şi atâtea patimi.

Doamna Bogdan urmă bucuros pe soţul ei.

Nu ştià de ce poate fi vorba.

Când au remas singuri, Bogdan îi întinse epistola.

Doamna Bogdan o ceti cu vedită atenţiune. Când termină, puse epistola pe masă şi privi ţintă în ochii lui Bogdan zicând:

– După cele de până acum mă aşteptam la aceasta, dar nu credeam să vie atât de curând.

Bogdan neştiind ce se respunză. Zise ridicând din umeri.

– E firesc.

– Ei, ce zici? – întrebă femeea.

– Eu?? se miră Bogdan. Apoi ca mânat de o pornire străină adusă:

– Eu aşi fi de o părere să nu grăbim. Myrtha e abià de 17 ani, cred că un an am mai puteà aşteptà. Ce s'o aruncăm în braţele celui dintâi. Poate s'o ivi altul. Ş'apoi...

– Ei ce? zori soţia.

– Mie nu'mi prea convine omul acesta.

Nu'mi pot da bine seama dar prea străvezie îmi pare dorinţa lui. Îmi face impresia că nu'i atât pentru fată, cât mai mult pentru aceea ce are să fie a fetii. Omul acesta vânează la – zestre.

Doamna Bogdan avù un gest evasiv.

– Ah, ce gândeşti! Nu'l cunoşti Bogdane. Tu ca om nu ai rafinementul acela fin de a vedeà în sufletele oamenilor. Acest dar ni l'a hărăzit natura numai nouă femeilor.

– Se poate dragă, dar eu nu cred, nu pot crede... mie omul acesta nu'mi pare destul de sincer. Îmi vine ca un cămătar care'şi socoteşte cu precisiune interesele după un capital elocat.

N'am încredere în el.

– Să mă erţi, un tiner atât de distinct, cu maniere atât de fine. Na, auzi colea! Vai, Bogdane mi'ar fi şi ruşine să şi spun atari păreri... Că se cugetă şi la zestre o înţeleg... dar care nu se cugetă? Toţi se gândesc la zestre şi e şi natural se o facă.

– Admit eu şi acest gând dar în locul al doilea. Cel puţin aşà cred eu, că tot fata s'ar credeà să fie în locul prim.

– Dar de unde ştii tu că nu este aşà?

La această întrebare. Bogdan nu mai ştià ce respunde. Zise deci mai mult pentru a'şi marcà poziţia:

– Aşà'mi vine mie.

Argumentul i se părù şi lui prea slab dar n'aveà încătro, altul mai bun nu ştià de fapt.

Doamna Bogdan se simţià dejà stăpână pe situaţie.

– Eu văd în tinerul acesta –zise ia– pe ginerile meu. Nu ştiu, dar mie mi'a întrat la inima dejà de la prima vedere. Are ceva în firea sa, un ce care mi'a impus, care'l deosebeşte de ceilalţi tineri români.

– Formele – zise Bogdan.

– Da, poate acestea. Căci în adevăr tinerii români Dumnezeu mă erte, dar nu ştiu cum cresc...

– În muncă grea.

– Adevărat, lăsă soţia, dar îmi par atât de stângaci ca şi cum nu s'au mai învârtit între oameni. Pe când Câmpian... toată cinstea. Şi întrucât văd eu nici Myrtha nu ar fi străină de el.

Bogdan încreţi fruntea şi întrebă:

– Crezi??

– Sper.

– Eu nu!

– Ha, ha, ha, rise doamna Bogdan.

Tu pari a da flirtului ei nevinovat cu acest teolog prea mare atenţie. Dar pentru Dumnezeu, cu cine să'şi mai amuzeze fata? Ai pe cineva aici în Vălişoara?

Bogdan oftă.

– Camilla, eu văd lucrurile altfel. Poate că le văd greşit dar nu aşi crede. Eu văd mai mult ca tine. Şi dacă crezi că a fost numai un flirt nevinovat zaci în o greşală enormă. Oricât de cu greu îmi cade dar îmi pare că legăturile Myrthei sunt cu mult mai intime.

– Cum, ai observat tu ceva?

– Nimic ce ar cădeà în sarcina oricăruia dintre ei. Dar legăturile sunt cu mult avansate peste un flirt...

– Le voi rupe! – ţipă doamna Bogdan.

– O bruscare ar produce eventual o rană în inima fetii. Şi eu aceasta nu o voesc.

– Ce vrei dar?

– Înainte de a da respuns tinerului vreau ca tu să te clarifici cu Myrtha. Tu eşti femee, eşti mama ei. Situaţia ta e cu mult mai uşoară decât a mea. Ear mie îmi uşuraţi nespus demult posiţia dacă mă puneţi în faţa unui fapt precisat. Eu sunt foarte impresionabil. Eu deci mă voi retrage frumos în care vreme tu poţi ajunge cu fata la resultat. Mie resultat îmi trebueşte, pozitiv ori negativ. Un resultat.

Doamna Bogdan pare că atâta a aşteptat.

– Bine! zise ea, pe când te reîntorci am să'ţi dau resultatul gata. Şi sper că ţi'oi puteà dovedi şi de data aceasta că te'ai înşelat.

Bogdan îşi luă pălăria şi eşi.

Pe urma lui soţia mai remase puţin timp perdută în gânduri, ca şi cum şi'ar fi ţesut iţele fine ale unui plan mare, apoi chemă pe Myrtha.

Fata veni aducând cu sine un aer de farmec.

Văzând însă faţa îngrijată a mamei cu timbrul acela de gravitate să întristă.

– Şezi Myrtho! Aveam ceva de vorbit împreună.

Fata se aşeză cu un aer timid.

Mama observă efectul ce l'a produs asupra fetei şi trecù la un ton dulceag.

– Ştii la ce te'am chemat Myrtho?

– Dacă'mi vei spune mămuco o să ştiu.

– Ai un peţitor!

Doamna Bogdan închise pe jumătate ochii examinând de sub pleoapele închise efectul cuvintelor ei.

Pe faţa Myrthei la auzul soliei îşi deduseră întâlnire două curente deosebite, pornite din două motoare deosebite.

Să întâlniră deodată.

Faţa ei senină le reflectă pe ambele.

Roşii la început şi păli la urmă. Acest al doilea curent părù a fi mai tare căci se menţinù şi pe mai departe.

Doamna Bogdan se făcù a nu vedeà nimic.

După câteva clipe întrebă:

– Şi tu nu eşti curioasă să ştii cine'i?

O, de ar fi putut vedeà în aceste clipe mama în sufletul Myrthei nu ar fi pus întrebarea.

Ce n'ar fi dat Myrtha să ştie că cine a încercat să se apropie de dânsa?

Nu cuteza însă.

Îi erà teamă. O teamă, care o ţineà încătuşată şi care se cristalisà în întrebarea tainică:

– Dar dacă nu va fi el.

Teama i'a fost îndreptăţită.

Acela la al cărui chip zburà în aceste clipe sufletul ei, se zbuciumà în odăiţa'i afumată pe vechiul divan al unei familii sărace, dat cu totul pradă gândului ucigaş că un altul să apropie cu jertfa sa păgână de altarul pe care'l înălţase el în fecioria curată a sufletului seu de atâta timp şi cu atâtea dureri.

– Zeu nu eşti curioasă? – zori mama.

Myrtha tăceà.

O lume de i s'ar fi îmbiat în acest moment dânsa nu ar fi putut scoate cuvântul care ar fi cerut numele aceluia care o cereà în aceste clipe pe dânsa.

Doamna Bogdan surise.

Un bun psiholog ar fi găsit îmbibat acest suris cu o dosă bunicică de ironie.

Dar se poate ca o mamă se toarne această otravă în cupa de fericire a fiicei ei?

– Ţi'l spun eu: Câmpian!

Dacă a mai fost o umbră de viaţă pe faţa palidă a Myrthei, în clipa rostirei acestui cuvânt a perit şi acesta.

Ea trăcni îndărăt în scaunul ei, deschisă ochii mari în luciul cărora încremeni pe o clipă sufletul ei; întinsă mânile înainte apărându'se pare că de o fantoamă urită şi ţipă:

– Mamă!!

Erà atâta groază exprimată în acest cuvânt încât doamna Bogdan se cutremură.

Sări după scaun şi alergă la fată.

Începù să o sărute în vreme ce mângăerea turnată în cuvintele resleţe şi frânte cădeà ca nişte stropi grei de plumb pe sufletul Myrthei.

– Draga mamii... ce'i cu tine... Myrtha... fii cuminte... e vorba numai...

Myrtha nu respundeà.

Ştirea o ţintise în scaunul de lemn, cu piroane enorme cari îi trecuseră prin suflet.

Ochii ei se fixară în păretele din faţă ca a unui muribund care ţine se ducă cu sine o frântură de icoană din lumea ce i'a fost atât de dragă, iar printre buzele albe şi tremurânde ţişneà în şopot uşor un singur cuvânt:

– Mamă...

Erà în acesta şi protest şi indignare şi o sentinţă crudă şi enorm de gravă.

XVI.

De ce nu are omul darul de a vedeà în suflete?

Cu acest dar doamna Bogdan ar fi putut fi martoră la acea rescolire nebună ce a sevârşit'o cu cuvintele ei în sufletul fetii.

Şi cine ştie dacă la văzul acestor valuri enorme sufletul ei de mamă nu ar fi tresărit.

Şi poate altă cale ar fi apucat şi gândurile ei.

Darul acesta este hărăzit însă numai la puţini şi doamna Bogdan spre nefericirea ei şi a Myrthei nu erà dintre aceştia.

Procesul acela sufletesc care se reoglindă pe faţa Myrthei dânsa îl crezù de firesc.

O fată trebue să roşiască când i se pomeneşte de măritiş. Trebue să fie chiar frapată şi eventual la un anumit moment să verse şi lacrimi.

Ştià doamna Bogdan toate aceste.

Doar şi dânsa a fost fată.

Şi se şi cade unei fete care ţine la pretenţia de a fi binecrescută, să'şi mascheze până la un anumit grad simţemintele adevărate.

Nu'i permis să salte de bucurie.

Dacă este adevărat că părinţii sunt orbi faţă de copiii lor, apoi de fapt doamna Bogdan suferià în plină măsură de acest rău.

Văzând paliditatea fetii şi încordarea prin care treceà în aceste momente critice, îi veni aşà o mângăere lină pe suflet un fel de mulţămire caldă; erà fericirea de a aveà un copil atât de cuminte.

Cuprinsă de acest simţemânt, dânsa dete răgaz fetii de a se reculege, aşi reveni în fire.

Nu voià să rupă formele după cari, aşà credeà dânsa, se ascunde învoirea fetii.

Văzând însă că tăcerea ia dimensiuni din ce în ce crescânde, începù să se nelinişteascâ.

Rupse deci tăcerea.

– Myrtha!

Fata o privi cu ochii ei mari, deschişi larg, ca trezită dintr'un vis.

– Ce'i cu tine?

Myrtha nu respunse. Un sughiţ pribeag începù să'i irite peptul care se agità din ce în ce mai mult. Îşi muşcă buza ca să reţie un ţipăt care voia să ese la larg, dar în acel moment isvoare tainice începură a turnà riuri de mărgăritare din ochii aceia tulburi şi mari.

Plânsul acesta sgomotos miră mult pe doamna Bogdan.

– Fată, ce'i cu tine?

Aceea nu puteà respunde.

Mama consideră şi această deşertare a sufletului ca un ce indispensabil pentru momentele atât de critice ale vieţii unei fete.

Începù să o mângăe.

– Draga mamii, fii cuminte. Acum lasă, nu te mistui în van. Ce ţi'a fost scris s'a împlinit. Fii bucuroasă, că ai dat peste un noroc atât de mare.

Abià rosti mama cuvântul din urmă şi Myrtha conteni cu plânsul.

Lacrimile se opriseră ca la o comandă tainică.

Ca după ploi torenţiale când de pe frunzişul copacilor mai picură stropi de apă şi după încetarea ploii, aşà şi în ochii Myrthei deşi contenise cu plânsul se mai arătau mărgăritare resleţe.

Orizontul nu erà însă înseninat. În ochii frumoşi atât de visători altădată se îngrămădià acum furtuna de erumpere.

Peste pupila micşorată de plâns fulgere scurte cădeau prevestind greul ce aveà să urmeze.

Un fulger de acesta isvorit din adâncul acelei albăstrimi imense nimeri în ochii mamei.

– Lui Câmpian nu'i dau mâna nicicând!

Doamna Bogdan în clipa aceea nu'şi putù da seama ce s'a întâmplat.

Căzut'a casa pe dânsa ori că cineva i'a aplicat o lovitură.

Erà să ameţească.

Fata rosti cuvintele cu o vehemenţă pe care mama nici nu o bănuià.

Doamna Bogdan însă nu erà ea, dacă se lăsà stăpânită de această erumpere firească, care în anumite împrejurări normale trebuià să se bucure chiar.

Dânsa văzù în protestul Myrthei un suflu de revoltă împotriva autorităţii părinteşti, un act care nu puteà remâneà nepedepsit.

Plecă deci pleoapele, închizând pe jumătate ochii şi fixând astfel fata întrebă ironic:

– Şi de ce mă rog?

Myrtha se cutremură. Simţi ironia şi o putere necunoscută până acum, care a zăcut undeva amorţită în adâncul sufletului ei să ridică în sus făcându'se stăpână dintr'o dată peste simţurile ei.

De ce n'a fost Cocoş în acest moment de faţă! Cum ar fi tresărit văzându'o aşà. Icoane vechi spălătăcite ar fi reînviat în sufletul lui, icoane din o altă lume, care se poate să fi fost numai visată.

Erà acest simţemânt nou al fetii acea cerbicoşie caracteristică, care a produs atâta nefericire în sufletul femeilor familiei Creţu.

Sub presiunea acestui simţemânt fata dete respunsul la întrebarea mamei.

– Pentru că nu'l vreau!

– Auzi, auzi – şi de ce aceasta?

– Pentru că nu'l iubesc; iubesc pe altul!

Mama isbucni într'un râs nervos.

Manifestarea aceasta nu erà cea adevărată. Doamna Bogdan ar fi voit să ţipe, dar îi erà ruşine de fată de aceea a trecut la râs.

Numai râs nu erà.

Erà un sfăşietor ţipet de furie şi durere asupra căruia voinţa a căzut ca un cuţit tăindu'l şi îmbucăţindu'l în hohote scurte.

– Ha, ha – fetiţa mea dar iubeşte?

Bravo! Sunt veselă să aud acest lucru!

Şi cine e fericitul dacă e permis se întreb? O fac în calitate de mamă!

Myrtha păreà că nu simte batjocura.

– Ştii d-ta prea bine cine e.

– Ah se poate? Dar de unde se ştiu eu săraca de mine? Mi'ai comunicat d-ta d-şoară ceva şi mie? Te rog fă'o acum! Îndură'te cuconiţă şi spune'mi cine este fericitul.

Myrtha dete din umeri; acum îi erà totuna. I se tâmpise sufletul.

– Feciorul popii – madam, »un fecior de popă».

Copiii pot fi uneori atât de cruzi faţă de părinţii lor.

Lovitura Myrthei, străbătuse inima Doamnei Bogdan. A lovit în cea mai sensibilă parte a sufletului ei, în orgoliul familiar, în mândrie.

Femeia ar fi voit să ţipe din nou; dar ţipetul stăpânit de uriaşa ei voinţă trecu iarăşi în acel râs îngrozitor al durerii.

– Ah! – ţipă dânsa, ai ambiţie cuconiţă, vrei să ajungi preoteasă!... ha, ha, ha.

– De ce nu?

– De ce nu? Pentru că nu voesc eu! Auzi!

– Nu înţeleg eşofarea d-tale!

– Eşofarea mea a –gemù mama– oh tu... nerecunoscătoare'o!

Myrtha avù un gest de plictiseală.

– Nu'ţi pasă... Te înşeli Myrtho!

Prea m'ai înşelat!... Ha, ha... ha, feciorul popii dar... ah, ce gusturi exotice are fata mea.

– Mamă!

– Nu luà în deşert numele acesta.

Din momentul ce nu am fată care să mă asculte nu mai sunt mamă. Aşà ceva! Dumnezeul meu!

– Bine, dar ce crimă am făcut?

– Ce crimă. M'ai ucis sufletul. Te'ai degradat şi pe tine şi pe mine. Fata mea şi – preoteasă?

– Da! Cred că atunci când este vorba de fericirea mea, unul singur este chemat să vorbească şi acela sunt – eu.

Doamna Bogdan începù să'şi legene capul.

– Aşà? De când atâta emancipaţie?

Cine ţi'a fost instructorul care ţi'a lămurit atât de bine situaţia? Poate tot d-lui?... Liniştește'te dragă că nu este aşà. Am auzit şi eu un cuvânt şi şi tatăl tău.

– Tata este om drept!

– Crezi că va fi de partea ta? Nu, să nu o crezi. Eu sunt mamă eu sunt stăpână aici.

– Nu contest aceasta!

– Atunci trebue să mi te supui.

– În contra voinţei mele?

– Tu nu ai încă voinţă. Tu eşti copilă tu nu ştii ce este lumea.

– Crezi?

– Da! Şi tocmai de aceea eu am rolul de a te conduce.

– Şi d-ta eşti în stare, ai inima să mă conduci în braţele unui om pe care eu nu am ochi să'l văd.

D-na Bogdan trâcni la auzul acestor cuvinte rostite cu un accent de nespusă durere. I se părù că a mers prea departe. Un alt gând resărit însă în internul ei o trecù peste această piedică mică.

– Eh, îşi gândi ea, e fată, ce ştie dânsa. Şi stăpânită de acest gând continuă lupta chiar cu riscul de a răni sufletul fetei. Ei îi trebuià un resultat pe care aveà să'l dee soţului ei.

– Eu nu te arunc în braţele nimănui, dar viitorul teu îl văd asigurat numai în omul acesta.

Myrtha închise ochii. În dosul pleoapelor închise trebue să se fi petrecut o frământare uriaşă în aceste clipe.

Doamna Bogdan urmări cu deosebită atenţiune acest nou afect al fetii. Îi veni să creadă că fata s'a dat în cumpănă cu sine însuşi.

O schintee de bucurie îi resări în suflet.

Aveà să triumfeze.

Myrtha stătù astfel o bună bucată de vreme.

Când deschisă ochii, dânsa se ridică şi se apropie de scaunul mamei. Îngenunchie înaintea lui şi cuprinzând mijlocul mamei îşi adânci privirea în ochii ei şi'i şopti:

– Mamă, de ce voeşti tu nefericirea mea?

Întrebarea erà ţesută cu atâta durere, ochii priviau atât de întristaţi încât doamna Bogdan simţi o uşoară înţepătură sub peptul stâng.

Gânduri mai bune începuseră a se rândui în sufletul ei.

Erà doar mamă.

Puse mâna pe comoara de păr a fetii şi mângăindu'o îi zise.

– Myrtho, mama tea vrea numai fericirea ta.

– Oh mamă, atunci de ce forţezi un lucru, care pentru mine înseamnă nefericirea. Nu'l vreau pe acel om, sufletul meu este legat demult de altul, este legat pentru vecii vecilor. – Nimic pe faţa pământului nu mă va resplăti pe mine pentru perderea acestui suflet... mă omori mamă!

– Eşti copil Myrtha şi vorbeşti copilăreşte. Gândeşte bine, tu, fata lui Bogdan şi preoteasă în Vălişoara?

– Mamă, fericită vreau să fiu!

Las' să car apă întreaga mea viaţă, să robotesc în fine să duc tot greul, dar să am un colţişor mic, care să fie al meu şi în care să mă învârtesc cu drag.

– Colţul acesta îl vei aveà puiul mamii.

– Nu'l voi aveà. Acel pe care voi mi'l pregătiţi nu va fi al meu, ci al lumii. Pentru ochii ei. Eu mă voi simţi acolo străină... Mamă îndură'te! Doar o fată ai, pe mine; spuneai în atâtea rânduri că vreai să mă vezi fericită... de ce te împotriveşti acum? Căci toate's în van, eu nu'l pot uità nicicând.

– Las' până atunci.

Myrtha se ridică.

Ochii i se svântaseră dintr'o dată. Nările începuseră a se sbate încet şi peptul ei se săltà agitat.

Înghiţi o dată'n sec, ca şi cum ar fi voit să oprească nişte porniri cari tindeau să ese la luminiş şi puindu'şi mâna pe inimă zise respicat.

– Şi eu îţi spun mamă, că mă nefericeşti. Fie pe sufletul d-tale. Voi mai încercà şi în alte locuri. De voi fi respinsă şi atunci, atunci fie voia d-tale mamă...

– Ştiut'am că o să mă asculţi! – zise doamna Bogdan îndăstulită.

Nu văzù norul care se cobori în ochii fetii prevestitor de grea furtună.

Atunci sosi şi Bogdan acasă.

Myrtha părăsi odaia. Iar soţia eşi în calea soţului radioasă. Bogdan văzând expresia de bucurie întipărită pe faţa soţiei se simţi uşurat. Parcă un greumânt îi căzù de pe suflet.

Stăpânit de acest sentiment de uşorare se plecă şi'şi sărută soţia.

– Va să zică a mers totul neted.

Doamna Bogdan îi luă braţul şi respunse cam agitată.

– Aş! A mers greu la început. Tu ai avut drept, raportul ei cu acela este cu mult mai intim decât am crezut eu.

Cuvintele din urmă începuseră să neliniştească pe Bogdan. Cum de s'a dat Myrtha atât de repede bătută, dacă iubià pe feciorul popii?

Nu'i venià să cuprindă lucrul.

– Şi totuşi ai putut'o capacità – întrebă el.

– Da, dar cu greu. Ştii cum sunt firile de talia Myrthei. Visătorii nu prea resonează.

M'a ascultat însă.

Bogdan îşi frecă tâmplele.

– Pot deci respunde lui Câmpian.

Soţia nu respunse imediat. Un moment părù a se socoti, apoi zise:

– Da poţi să'i scrii că'l vedem bucuros.

Bogdan aveà nedumeriri.

– Oare să nu mai aşteptăm o zi, două? Poate să mai vorbeşti cu Myrtha.

– Nu, nu'i de lipsă! – grăbi a respunde soţia. Ce am făcut este făcut. A mai reveni asupra aceluiaşi lucru nu ţin de conzult.

Bogdan oftă.

– Atunci o să'i scriu încă azi.

Femeea aprobă dând din cap.

Cu trenul de seară epistola plecă din Vălişoara, iar a doua zi des'de'dimineaţă dascălul Cocoş întâlnindu'se cu popa Sofron îi zise trist:

– Prietene! Spune preotesii să pregătească lucrurule feciorului de – drum.

Popa Sofron plecă capul în piept gânditor, râşchiind cu bastonul lui noduros zăpada îngheţată.

– Îi gata dar.

– Eri!

– O mers neted?

Cocoş ridică capul privind la copacii înzorzonaţi de zăpadă şi respunse:

– O să mai vedem vremile de acum treizeci de ani.

Popa Sofron mai stătù câtva timp gânditor, apoi întinse mâna lui Cocoş.

– Mă duc să'mi împlinesc cea mai grea datorinţă.

Cocoş strinse mâna prietenului şi zise:

– Fii cu cruţare, griji cum vorbeşti.

– Durerea'i durere. Trebue să treacă prin ea.

Când ajunse părintele acasă luă la o parte pe preoteasa şi vorbiră mult laolaltă.

Ce vor fi şoptind bătrânii nu se puteà auzi, dar preoteasa duceà des marginea cătrinţei negre la ochi ştergându'i.

La urmă oftă o dată din greu.

– Fie voia bunului Dumnezeu.

Popa Sofron mai tuşi de vreo câteva ori, ca să scape de un nod care i se aşezase în gât şi întrebă:

– Ia să te uiţi mai avem noi ceva bani în casă?

Preoteasa tot ştergându'şi ochii respunse:

– Banii juncilor îi avem încă întregi.

– Bine! – respunse părintele. Copilul e acasă?

– E în odaia lui, îngână femeea.

Popa Sofron îşi netezi barba, mai tocmi părul, tuşi de vreo câteva ori şi intră la Coriolan.

Acesta scrià ceva.

Când intră tatăl seu el luă cu o mişcare repede sugativa şi acoperi cu dânsa scrisul.

Popa Sofron poate nici n'a observat lucrul acesta.

– Ce voeşti tată?

– Rele dragul tatii. Când ai aveà voe să pleci?

Feciorul păli.

– Ce? Au avansat lucrurile dejà în aşà măsură?

Popa Sofron afirmă.

Coriolan scăpă capul în mâna pe care o ridicase ca de apărare.

– Atunci o să plec. Cât mai degrab, cu atât mai bine.

În aceste clipe el simţi ca şi cum sufletul lui ar fi o luminărică de ceară care se topeşte din ce în ce, apoi cu o ultimă sforţare se avântă în sus şi se stinge.

Şi pe urmă nu remâne nimic.

Nimic, nimic.

Acest gol uriaş, acest nimic îngrozitor îl simţi dilatându'se în internul seu în aceste clipe, feciorul popii.

Îi venià că întregul lui suflet începe a se fărimà bucăţică de bucăţică până ce nu mai remâne nimic.

Nimic.

Tatăl văzând tabloul acesta trist se retrăsese în degete, ca şi cum ar fugi de un păcat mare, săvârşit în întunerecul nopţii.

Ear pe urma lui feciorul remăsese dus...

În noaptea ce urmă acestei zile, în odaia lui Coriolan lumina nu se stinse. Cei doui ochi de geam turnase toată noaptea o lumină roşietică peste covorul alb al zăpezii de afară.

Din odăiţa Myrthei puteà să se vadă cele două lumini, cari prin noaptea imfumurată de ger străluceau ca luminele tainice ale unui far situat la o margine de mare, chemând prin clipirile lor obrojite pe acei, cari rătăciau cu năile lor pe marea furtunoasă.

Oare în aceste clipe sufletul fetii acolo în casa mare, simţit'a furtunile care se goniau în învălmăşală nebună în umila casă cu geamurile luminate?

Simţit'à sufletul ei golul imens care s'a deschis în sufletul feciorului de popă în noaptea aceasta de zbucium?

Simţit'à sufletul ei ultima svâcnire de pară al opaiţului care se stingeà?

În noaptea aceea feciorul popii îşi aranjase sufletul, potolind patimile resvrătitoare, turnând durerea sufletului său într'o scurtă scrisoare destinată aceleia, care cu mână rece – după credinţa lui – a rupt pânza de vrajă a unor iubiri sincere.

A doua zi des'de'dimineaţă popa Sofron coborî cu ajutorul slugii din pod «cufărul coconului».

Preoteasa îl aranjă ca în atâtea alte dăţi, cu lacrimi în ochi.

Sluga, neînţelegător, se căznià se descurce cuprinsul făşiilor lipite pe margini, mirându'se în gândul lui simplu de numirile curioase.

Cine ştie ce oraşe din cea lume vor fi fost şi acestea!

Pe la prânz Coriolan plecă să'şi ia adio de la Bogdăneşti.

Când trecù în ocol se miră şi dânsul că nu simţeşte niciun fel de agitare.

Vai, cu alte ocaziuni câte gânduri nu'l năpădiau.

Acum aveà unul singur, să scape cât mai repede din acest lăcaş al amintirilor trecute, al durerilor de acum.

Bogdăneştii erau acasă.

La insistarea lui Bogdan de a'şi depune paltonul el le spuse numai cu anevoe scuzându'se că e grăbit.

Când auziră însă că vrea să plece, Bogdan nu'şi putu ascunde mirarea.

– Vrei să pleci? Să ne părăseşti din nou?

– Da!

– Şi unde?

– Deocamdată nici eu nu ştiu d-le Bogdan, dar plec să nu mai fiu aici.

Prin sufletul lui Bogdan se strecură un fulger.

Acea care a tresărit însă zguduindu'se în internul ei a fost Myrtha.

Un oftat îi scăpă din pept ca un şuer.

Feciorul popii ridică ochii fără voe la dânsa. Văzându'i faţa albă, purtând pecetea unei nopţi nedormite se întristă.

– De ce pleci d-le Coriolan – îngână dânsa.

El stătù puţin în cumpănă.

– Ce să fac aici?

Urmă o tăcere.

– Pe cine o să mai am eu acum? Când şi d-ta mă părăseşti?

Prin sufletul tinerului trecù un fior.

Ce a fost aceasta?

Glas de sirenă?

Simţi cum se vâră o mână în sufletul lui, cercând a rescoli patimile mult puţin alinate.

Un simţemânt de greaţă îi veni ca din senin.

Ce suflet frivol într'un corp de înger.

Să'l reţie, după ce şi'a dat învoirea la dărimarea altarului ce ridicase amândoi.

– D-ta d-şoară, nu vei rămâneà singură!

– Ba, da; ba da; – afirmă fata cu atâta voiciune încât mamă'sa se văzù silită să o liniştească.

– Myrtha ce'i cu tine?

Îi aruncă o privire în care să vădi asprimea unei porunci.

Privirea aceasta o prinse însă şi feciorul popii şi patima zăgăzuită în peptul lui începù să se frământe.

Fata nu ascultă de ochiul mamei.

– Remâi la noi d-le Coriolan! Cine ştie, de nu ţi'a păreà rău odată că ai plecat.

Doamna Bogdan se mişcă neliniştită. Bogdan privià prin fereastră fumându'şi ţigara.

– Nu mai am de ce remâneà d-şoară. Un lucru mă puteà reţine, azi acel ceva şi'a perdut legitimaţia ear eu – plec.

Se sculă.

Păreà că'l mână cineva dindărăt.

– Se auzim de bine! Se ne vedem în curând!

Plecă.

La respântia drumului o putere tainică îl îndupleca să întoarne capul.

În fereastra din dosul casei ochii lui deteră de Myrtha.

Steteà în fereastra deschisă, cu mânile împreunate ca de rugăciune.

Îl rugà să remâie.

Vedenia îl opri pe o clipă.

Sufletul ameninţà a i se rupe din corp şi se alerge acolo la fereastra aceea deschisă.

Trânti capul în pept şi plecă înainte.

În creer vâjâià un vânt pustiu mânat de uraganul gândurilor negre cari porniau din inimă.

Ear acolo în fereastră fata se frământà în spazmuri îngrozitoare.

Când îl perdù din ochi, căzù mototol cu capul răzimată de parmalâcul ferestrii. Sufletul i se deşirà în hohote înfundate.

De pe copaci în bătaia soarelui rece, bulgări mici de zăpadă îngheţată se prăvăliau jos fărimându'se.

Păreà că şi pomii zguduiţi de durerea Myrthei îşi plâng necazul în aceste lacrimi albe şi reci.

XVII.

Şi acum încătro?

Peisajul alb se întindeà departe ascunzând sub uniformitatea rece şi dâmpuri şi văi.

În formă de mici muşuroae, în creştetul cărora natura trântise ca de şagă câte o căciulă albă, biţoasă, se vedeau casele Vălişoarei.

Din mijlocul lor cei trei plopi dinaintea casei lui Bogdan îşi înălţau în văzduh silueta înzorzonată.

Roatele trenului cârţăiau prelung în seninul îngheţat al serii de iarnă.

Din fereastra compartimentului, feciorul popii privià întunecat la făşia de umbră ce răsărià din imensul cuprins al iernii, la Vălişoara, ca un mormânt în care s'a depus o lume.

Buzele se mişcau în convulsiuni dureroase, iar în ochii mari negrii câte o lacrimă pribeagă se luptà cu genele obosite care îi ţineau calea.

Când Vălişoara se perdù dinaintea ochilor sei în ţesătura tulbure a amurgului de seară, feciorul popii se trânti pe sofà îngropându'şi faţa în palme.

Îi venià aşà un greu pe suflet.

Un greu pe care'l simte omul care a perdut mult, care a perdut totul; ca unul care nu mai are nimic şi care plecă în lumea largă să'şi înmormânteze durerea în marele cimiter de oameni unde nu'l ştie nimeni, unde nu ştie pe nimeni.

În urducăiala cadenţată a roatelor adunarea gândurilor reslăţite erà atât de uşoară.

Şi lui îi păreà că roatele căzând în un anumit ritm ar cântà troparele morţilor.

De la un timp începù să'l enerveze acest tact cadenţat.

Afară căzuse băzna nopţii peste lume înghiţind dintr'o dată slaba lumină a amurgului.

Reflexul de la felinarele micilor gări prin cari treceà trenul cădeà în geamurile îngheţate ca nişte suflete obosite.

Iar trenul dumicà tot mai repede şesul peste a cărui haină albă de mireasă cele două şine paralele se făceau ca nişte brandenburguri negre, întreţăsute fin, năzuind spre ţânta'i fixată.

În acelaşi timp în Vălişoara în casa mică parohială cei doui bătrâni remaşi orfani îşi fărmau sufletul la lumina palidă a lampei mici, într'o tăcere desăvârşită.

Doar carii cari îşi îndeplineau rostul lor de distrugere se mai auziau rozând bătrânele grinzi din tavan.

Iar gândurile celor doui bătrâni colindau pe departe pe urma înşiruirei vagoanelor negre în cuprinsul cărora se duceà în lumea mare, odorul lor, cu suflet păgân de dureri.

Şi erà atât de gol în mica casă, încât păreà ca un mort ar fi eşit dintr'însa.

În sufletul celor doui oameni se frământau gânduri negre.

Într'un târziu popa Sofron rupse tăcerea.

– Preoteaso! – mi se rupeà inima când l'am văzut suindu'se în tren. Dar fie'le pe suflet! Să'mi omoară copilul!

Preoteasa dedeà numai din cap, afirmând sbucnirea soţului.

– Cică le'a fost prea puţin! E mai bun celălalt! Dar nici fata nu'i... Dacă i'a fost drag de el de ce nu a spus'o. Ştiu eu doar cum se fac lucrurile acestea. Numai de, poate la «domni» e altfel.

Şi eu sunt de vină. Îmi vine să'mi dau de părete cu capul… Trebuià să'i deschid eu ochii la timp să nu fiu lăsat lucrurile să meargă până unde au ajuns…

Femeea afirmă.

– Dar cine s'a gândit că copilul e atât de slab, ca să nu'i zic altfel. Să se prăpădească el pentru o fată. Dar iar mă'ntorc. Învăţaţii ăştia sunt mai altfel decât ceilalţi oameni. Hm… hm…

– Poate se mai puteau drege lucrurile, – îngână preoteasa.

Popa Sofron dete cu mâna.

– Amin! Cu harpia aceea nu o scoţi la breazdă. Până'i lumea. Căci ea'i de vină. Visează tot la măriri… de domnii… apoi zeu un popă oricum tot popă remâne… deşi nici ei, cine ştie ce; ia nişte bogătoi mai mult nimic.

Tăcură iar.

Se făcù din nou linişte în odaia scundă.

După un restimp mai mult respunzând gândurilor sale zise părintele:

– Să le fie de bine! O să vedem ce va alege urma. Nu poftesc nimănui niciun reu.

Bătrânii mai stătură multă vreme tăcuţi resboindu'se cu gândurile cari îi năpădiau apoi se deteră odihnei.

Lampa se stinse ca un suflet de om şi în toată Vălişoara o singură fereastră mai veghià în noapte. Fereastra de la odaia Myrthei.

În tot cuprinsul liniştit al satului singură numai dânsa nu se puteà cugetà la odihnă.

Văzuse pe Coriolan trecând spre gară în sanie.

Ochii lor se întâlniră pe o clipă şi icoana feciorului popii trecù ca o fantoamă.

Pe fată abià o ţineau picioarele.

La cină îşi adună toate puterile pentru a ascunde măcar ceva din ce se petreceà în internul ei, dar nu'i succese.

Bogdan văzù culoarea palidă şi abătută a fetii şi o întrebă de e reu.

La respunsul ei negativ el dete numai gânditor din cap fără a respunde ceva.

Ea, fata şedeà ca pe spini.

Voià să scape de aci să se retragă în odăiţa ei să se încue acolo şi să de'a frâu liber durerii care se zăgăzuise în sufletul ei.

Şi când se văzù acolo, când întoarse cheia în broască abia se putù duce până la pat pe care căzù cu mânile împreunate peste cap, isbucnind în plâns.

Când se uşură puţin şi se ridică tocmindu'şi părul, stătù o clipă uluită cu privirea perdută, apoi îşi fixă ochii în neant şi începù să vorbiască încet cu acela care erà departe acum, despre care însă fata erà singură în aceste clipe de încordare sufletească că o aude.

Un joc dureros al nervilor încordaţi până la paroxism.

– Coriolan! De ce te'ai dus? De ce ai plecat, lăsându'mă pe mine? Locul tău în aceste zile critice erà aici la mine, să te văd şi văzându'te să fi luat tărie în lupta cumplită ce mă aşteaptă. Tu te'ai dus! Ai plecat supărat, cu gânduri negre în suflet, blăstămând poate pe acei care acum te reclamă, care este a ta cu trup cu suflet şi care va şi remâneà numai a ta în vecii vecilor. Auzi tu. Aude sufletul tău această mărturisire. Aşà să'mi ajute Dumnezeu mie cum voiu fi eu vreodată a altuia. Pe tine te'am ştiut, pe tine vreau să te ştiu.

Vină orice va veni.

De soartea mea pot hotări părinţii mei, dar peste trupul meu şi peste sufletul meu sunt numai eu stăpână. Dumnezeu mă vede, sunt curată ca crinul câmpiilor virgine. Şi vezi acest crin, hotăritu'm'am a'l aduce jertfă pe altarul ce am rădicat amândoi în mijlocul câmpului ştii atunci când şi cerul păreà că şi'a dat binecuvântarea sa în glas de tunete.

N'a fost binecuvântare. A fost dojană.

Dar eu înfrunt şi ceriul. Mă înfrăţesc cu iadul şi voi fi numai a ta.

Tăcù dintr'o dată.

Un fior de groază i se strecură prin creştet.

Auzit'à bine ori simţurile rescolite îşi bat joc de dânsa?

Nu. Aude précis cum bate o mână lin în geamul ferestrii.

Prin creerul agitat al fetii se vânzoleşte un gând straniu.

– Oare n'o fi sufletul lui? Apăsând mâna pe inimă, ca să potolească bătăile nebune ascultă încet.

Bătaia se repetă întins.

Myrtha se gândi un moment, adunând gândurile resleţe apoi se apropie de fereastră. Dă la o parte obloanele mari şi priveşte în băznă.

Nimic.

Numai lumina scăpată din robia odăiţei se trânteşte hămesită peste zăpada grădinei.

Deodată… ah… ar voi să ţipe de bucurie.

Pe parapetul eşit al ferestrii ochii ei dau de un plic.

Deschisă repede fereastra fără a cutezà să scoată capul afară şi luă plicul la sine.

Trase cu îngrijare la loc obloanele şi se apropie de masă.

Pe plic scrisoarea lui… un singur cuvânt: Myrthei.

Desfăcù nervoasă plicul şi începù a ceti literile grămădite în cuvinte dese.

«Myrtha!

Plec. Înainte de plecare însă ţin să'ţi descoper cauzele cari mă îndeamnă să plec, să fug de aici. Poate cunoşti mai bine decât mine aceste cause, dar eu ţin totuşi să le ştii de la mine. Voi fi scurt, ţiind cont de împrejurarea că eşti ocupată în aceste momente cu alte gânduri, cari preocupă sufletul teu. Mă vei ertà şi pentru că mă folosesc de acest ton intim, care azi poate şi'a perdut îndreptăţirea. Având însă în vedere vechea noastră prietenie, aurită de neuitaţii ani ai copilăriei, m'am folosit de dânsul, pentru ultima dată.

Myrtha! Am avut un vis şi eu, resărit în sufletul meu de copil sărac, un vis de fericire menit a întruchipà toate nădejdile, cari s'au vânturat în aceasta inimă a mea. Acest vis ai fost tu Myrtha. Să'ţi spun că eram fericit, am spus totul.

Din ce treceà timpul, visul meu a început a primi tot mai mult un lucru de realitate.

În clipa când eu mi'am deschis sufletul pentru tine şi tu ai deschis largi porţile sufletului teu şi prin aceste porţi cu fruntea incununată de fericirea viitorului am întrat eu, umilul copil al brezdei, „feciorul de popă" cum m'a numit iubita ta mamă.

Azi, Myrtha, visul meu după cele petrecute la voi eri, a perit. Altarul ridicat de sufletele noastre într'un moment de însufleţire a renunţat la unul din cei doui preoţi ai sei. Unul s'a depărtat. Celălalt, te asigur, remâne credincios pentru totdeauna.

Şi astfel am luat altarul cu mine, plecând în străini unde voiu continua şi pe mai departe a'i sluji cu credinţa de până acum.

Acest lucru am ţinut să ţi'l spun.

Plec, căci nu pot trăi în apropierea ta ştiindu'te a altuia.

Nu'ţi fac reproşuri! Nu am nici dreptul. Dumnezeu să te binecuvinteze. Reverse toate darurile sale asupra frumosului tău cap al cărui chip nimic nu'l va şterge din sufletul meu.Te'am iubit, te voiu iubi şi pe mai departe. Nimic în lume nu mă va face să te pot uità.

Eartă că scriu atât de deranjat.

De la un bolnav însă nu poţi pretinde mai mult.

Remâi deci cu bine. Uită'mă şi găseşte'ţi fericirea lângă acela pe care ai găsit de bine a'l alege.

Eu te iubesc, te'am iubit şi te voiu iubi până la ultima mea suflare.

Dumnezeu să'ţi fie aproape.

Coriolan.

P. S. Includ fotografia mea, să o priveşti din când în când în semnul bunei prietenii, care nu se va clătinà nicicând între noi».

Când Myrtha termină cu cetitul întreţesut adese cu oftări, izbucni într'un nou şivoi de plâns.

Se scuturà şi cămaşa pe dânsa; şi sărutà cu o patimă nebună chipul pe care'l strângeà în mână.

Peste fată şi peste hohotele ei de plâns în cari căutà să'şi treacă durerea care luă în stăpânire sufletul ei, liniştea mare a nopţii senine de iarnă se pogori ca o mireasă îngândurată.

În sobă jarul aproape stâns începù să şoptească cu gerul de afară, care voià să'i sugă şi ultimul dram de căldură.

Fata stătù multă vreme aşà.

Chiar şi după ce se dase odihnei somnul alinător de dureri o ocoli multă vreme.

În tăcerea nopţii sufletul de fată se fărimà în mici bucăţele, crâmpee de gândiri stranii, – de o revoltă, o resbunare mare, care aveà să se îndeplinească de aci înainte.

La o săptămână după plecarea tinerului, dascălul Cocoş surprinsă ca din întâmplare pe Myrtha, care eşise la aer prin sat.

Din vorbă în vorbă se ajunse cu vorba până la feciorul popii.

Cocoş făceà a neşti nimica.

Scoase apoi din buzunar o ilustrată şi o întinse fetei.

– Ia te uită domnişoară, pe unde a ajuns!

Myrtha ceti deasupra peisagiului cuvântul: Genève. În aceeaşi clipă ochii îi fulgerară peste cele câteva cuvinte trântite cu creionul, cari spuneau de salutări şi indicau adresa: «Rue Jean Calvin».

Myrtha nu putù ascunde unda de bucurie, care i se sàlăşluise pe faţă la văzul adresei.

Văzù în întâlnirea cu Cocoş o îndrumare a ceriului pe care în aceste clipe îl crezù amic.

De unde să viseze dânsa că în cazul de faţă Cocoş este acel, care a făcut pe Provedinţa.

Ştià el ce'i trebue fetei.

Şi de unde până acum treceà de mare moralist îi veni după întâmplarea cu Coriolan un dor bizar, a trage o dungă peste socoteala doamnei Bogdan. Aşà e omul şi pace bună.

Într'o clipă e în stare se dărime zidirea ale cărei ziduri le'a înălţat în cursul de zeci şi zeci de ani.

Şi pare că a simţit şi o bucurie tainică când a dat fetei primul piron cu care aveà să se servească la construcţia acelui pod vrăjit al vieţii, peste care trecând odată nu mai poţi reveni.

Myrtha repetă în gând adresa citită, fixând'o bine.

Şi cu câtă uşurinţă a ajuns la dânsa.

De cum a ştiut'o n'a mai avut pacienţă să mai stee de vorbă cu dascălul ei.

Acesta privi lung după ea căscându'şi ochii pe urma mişcărilor graţioase cari dedeau iluzia că Myrtha pare că plutià.

Din peptul dascălului eşi un oftat greu.

Icoanele de acum treizeci de ani îi ispiteau iarăşi liniştea sufletului.

Şi nu putù să nu'şi mărturisească.

– Curat bunică'sa.

Şi a ajuns acasă se aşternù pe scris.

Scrià aceluia care'i aşteptà respunsul cu neliniştea oamenilor a căror inimă s'a frânt.

Lui Cocoş îi mai erà rezervată o surprisă.

La vreo câteva zile după întâlnirea cu Myrtha, cum şedeà la soba caldă citindu'şi gazeta şi încunjurându'se cu nuori de fum de ţigară, auzi soţia care se învârtià în bucătăria de alături, scoţind un strigăt de mirare.

O farfurie care căzù jos şi se sparse cu un sunet ascuţit urmă pe urma expresiei de mirare a dăscăliţei.

Cocoş tresări.

– Mare lucru trebue să fie de şi'o perdut soţia maul.

Dete să se scoale.

Atunci auzi glasul Myrthei.

– Poate sunt eu ,,sperietoare" d-nă?

– Dar de unde d-şoară dragă, response deschizând uşa femeia, dar nu te'am văzut de nici nu'mi mai aduc aminte de când.

– Ei vezi aşa's oamenii făloşi!

Bună ziua d-le învăţător!

– Bine ai venit în modestul meu lăcaş d-şoară!

Cocoş nu ştià ce să înceapă.

La toate se gândià numai la venirea ei nu.

După ce mai vorbiră multe şi de toate, fata întrebă:

– Bine nici nu mă întrebi la ce am venit?

Dăscăliţa eşi din odae, iar Myrtha se apropie de Cocoş. Scoase din manşonul ei o epistolă şi înmânându'o lui Cocoş îi zise grăbită:

– Pentru aceasta am venit. Iartă'mă!

În ochii ei se ţesù la aceste cuvinte o uşoară urzeală de lacrimi.

Cocoş strecură plicul în buzunarul surtucului seu vechiu şi o privi cu expresia unei compătimiri atât de sincere încât biata fată, al cărei suflet erà scos din ogaş erà cât pe aci să sbucnească în plâns.

Cocoş observă slăbiciunea Myrthei şi pentru a încunjurà orice act prin care ea s'ar simţi jignită, îi luă mâna şi mângăindu'o cu palma lui aspră zise încet:

– Curaj d-şoară, e bun Dumnezeu.

Pe buzele Myrthei apărù un suris trist.

– E bun, dar nu pentru mine.

– Na, na, nu trebue să exagerăm deloc. Ştii d-ta ce ziceau strămoşii: Qui habet tempus, habet vitam. Cine are timp are viaţă.

Myrtha se jucà nervoasă cu ciucurii manşonului. Ochii îi rătăciau peste obiectele din casă, încurajând privirile bătrânului.

Erà o notă atât de sinceră şi naturală în aceste mişcări reflexive prin cari căutà a evità ochii omului pe care'l iniţiase în taina inimei ei, încât dascălul se înduioşă şi nu putù continua conversaţia începută.

Myrtha simţi boldul unei porniri, o trebuinţă care i se părèa inexorabilă în aceste clipe de tăcere grea: de a spune ceva.

Îi venià ca o necesitate să ridice puţin colţul perdelei în dosul căreia se îngrămădià taina sufletului ei, înaintea acestui om, pe care'l credeà părtaş acum.

– De ce'mi vorbeşti acum aşà d-le învăţător? Când eram eleva d-tale, îţi mai aduci aminte cum mă învăţa'i: Cinsteşte pe tatăl teu şi pe mama ta ca să'ţi fie ţie bine pe pământ... Ei...

Cocoş simţi cum îi închide o putere tainică buzele: parcă ia pus cineva un lăcat ca să nu poată spune nimic.

– Vezi, continuă Myrtha, această poruncă o am eu în faţă acum. Autoritatea părintească de o parte şi voia mea de altă parte. De care să ascult?

Bătrânul dascăl înălţă ochii în sus ca şi cum ar aşteptà să găsiască un respuns potrivit în tavan, apoi plecă pleoapele şi închise ochii, lăsând fetei iluzia că se gândeşte.

De fapt, creerii bătrânului pedagog erau în plină lucrare.

Ce să respundă?

Să dee avans voinţei mamei, simţià că ar fi nedreptate. Să îndrume fata pe cărarea voinţei ei?

Dar atunci ar comite o crimă etică. Ar dărimà într'o clipă tot ce a zidit el la timpul seu în sufletul acestei fete şi restul ce l'au adaus alţi pe urma lui. Doar osia moralei este: autoritatea părintească. Aceasta a predicat'o el o viaţă întreagă. Şi iată'i într'o clipă ajuns în situaţia penibilă că i se fură convingerea în suflet că morala aceasta nu plăteşte nimic, e falsă şi neumană, întrucât jicneşte drepturile individuale ale singurateculuì.

Şi dânsul nu a văzut aceasta!

A fost orb ori ce? Să predici tu cu râvnă un lucru fără să te gândeşti de este bun ori nu.

Prin gând treceau în goană nebună gândiri şi icoane bizare. Simţi cum se învârte casa cu dânsul.

Myrtha aşteptă respunsul. Văzând că întârzie şi observând situaţia încurcată a lui Cocoş, se ridică gata de plecare.

– Vezi, nici d-ta nu ştii să'mi dai sfat. Cum aşteptaţi să mi'l dau eu? Eu, care sunt interesată la joc?

Cocoş în aceste clipe primeà ca soluţie şi aceea de a se prăbuşi sub pământ cu casă cu tot.

Bolborosi câteva cuvinte de scuză şi eşi uluit pe urma Myrthei.

Când reveni în odae, lăcaşul obicinuit i se părù atât de sombru, atât de rece.

Parcă odată cu plecarea Myrthei ar fi perit din odae şi unda unui farmec.

Propti spatele în masă şi'şi perdù privirea prin geamurile curate afară în împărăţia albă a ernii. Gândurile începuseră a se grupà din nou în jurul întrebărei ce i'o puse adineori fata, la care dânsul nu fu în stare a da respunsul cuvenit.

XVIII.

Într'o dimineaţă doamna Bogdan crezù că face o surpriză plăcută Myrthei spuindu'i.

– D-l Câmpian ne cade azi oaspe!

Fata erà ocupată cu ceva.

Îşi căutà de lucru şi respunse mai mult din datorinţă:

– Da?

Doamna Bogdan încreţi fruntea.

– Auzi fată! Fii bună şi lasă comediile acestea că ştii bine ce aversiune am pentru ele.

Myrtha înturnă capul privind mirată la mama ei.

– Da, da, – repetă aceasta.

–Înţeleg, respunse Myrtha, dar nu vei pretinde ca să sar în sus de bucurie?

Doamna Bogdan îşi muşcă buza de ciudă.

– Tu râzi de mine?

– Mamă!

– Taci! Aştept de la tine să te porţi ca o fată cuminte. Eu n'am grijă de inima ta. Eu cer să fii – cuminte.

Myrtha deschise ochii mari.

Privià ca omul ajuns în marginea unei prăpăstii fioroase în care e gata a se prăbuşi.

Sângele îi fugi pe un moment din faţă. Peptul se ridicà parcă sub presiunea unor puteri năvalnice. Cobori puţin pleoapele, un fulger straniu ţişni pribeag de sub streşina genelor fulgerând privirea încruntată a mamei şi respunse cu un gest abătut:

– Mamă, am să fiu... cuminte.

Doamna Bogdan avù pentru moment o rază de mângăere. Mângăerea ce o simţeşte îmblânzitorul de fiare când aceste deşi crâşnind, dar îi urmează porunca. Aceleaşi feare apoi la un moment dat nu pregeta a'şi sfăşià pe îmblânzitorul lor.

Aşà erà mângăerea d-nei Bogdan.

Cu trenul de unsprezece, advocatul sosi. Primise la timpul seu respunsul lui Bogdan şi venià acum cu vântrele umflate de cele mai frumoase nădejdi pentru a îndeplini penultima formalitate a căsătoriei, logodna.

Primirea în casa viitorilor socri fu din cale afară călduroasă, singura notă discordantă erà Myrtha, dar dânsa se cădeà să fie aşà: erà doară mireasă. O umbră de melancolie pe o faţă care stă în pragul fericirei este pentru ochi'i o notă distinctă.

Pe drum încă Bogdan iniţie pe ginerele seu în unele formalităţi la îndeplinirea cărora ţineà îndeosebi mama. Înainte de a cere formal mâna fetei să încerce a se înţelege şi cu fata între patru ochi.

Rezultatul acesteia nu are bineînţeles niciun rost. Şi apoi ţinând cont şi de naturelul fetei, e bine să se supue şi la aceste.

Câmpian la auzul acestor cuvinte începù să ascută din urechi. Într'o clipă se cristaliză în sufletul lui ideea că lucrurile cu fata nu au trecut tocmai neted. Ascunse acest gând şi se declară învoit.

Când ajunseră acasă, doamna Bogdan le eşi înainte cu o faţă atât de radioasă, încât puse în mirare şi pe soţul ei.

În coridor aşteptà Myrtha.

Erà o apariţie splendidă în haina'i albă, peste care şorţul negru pătrat se culcà atât de bine, cu părul peptenat simplu, lipsit de orice podoabă.

Faţa se potriveà cu haina la culoare iar ochii cu luciul catifelat adumbriţi de mari cearcăne păreau îndoit de mari.

Păreà de marmură.

La văzul ei sufletul mic a lui Câmpian tresări involuntar. Răceala care se desprindeà de pe trupul acela graţios se lipi de dânsul. O clipă înlăuntrul lui se ridică un glas de protest împotriva actului ce voeşte al sevârşi, un fel de remuşcare, dar glasul amuţi repede.

Vecinicul suris îi apărù şi acum în colţul gurii săltând peste buzele subţiri, subţiri, când se apropie de fată.

– Sărut mâna!

Myrtha întinse vârful degetelor silfidice cu gestul unei regine.

Câmpian când duse la buzele lui această mână se simţi strebătut de un nou fior.

Mâna erà ca de ghiaţă.

Şi din nou auzi glasul protestând înlăuntrul lui împotriva procedurei sale.

Când dete să ridice ochii la fată simţi că nu poate. Parcă îi apăsà cineva pleoapele în jos.

Ca şi cum i'ar fi şoptit o voce la ureche: Nu eşti vrednic să priveşti la dânsa.

Toate acestea n'au durat decât o clipă.

Bogdan dete fel de fel de porunci, fiitoarea soacră asaltà cu întrebări şi sub încrucişarea acestui sgomot de glasuri Câmpian simţi revenind curajul care'l părăsise cu o clipă mai nainte.

Vorba se învârti despre câte toate.

Arătătorul ceasornicului din părete îşi făceà cursa de astă dată parcă mai repede, parcă îi venià şi lui silă de aceea ce aveà să vină şi se grăbià să se vadă odată trecut peste toate.

De la un timp Bogdan se ridică şi eşi afară.

Din uşă întoarse capul şi întâlnind privirea lui Câmpian îi surise binevoitor.

Parcă ai zice: Acum e rândul teu.

Nu mult după dânsul părăsi ca la întâmplare şi madam Bogdan odaia.

Cei doui tineri remaseră singuri.

Orologiul îşi rărià tactul, curios să audă poate mai bine ce se petrece. Ori că liniştea prea mare, enervantă care se pogori peste cuprinsul celor patru păreţi l'a fi îngrozit şi pe el.

Câmpian tuşi dregându'şi glasul.

Myrtha şedeà rece cu ochii ţintă la tinerul din faţă.

Păreà că'l studiază.

Privirea'i lunecă începând de la creştetul omului până jos, oprindu'se la anumite părţi ca a unui medic care înainte de a face diagnoza şi a hotări tratamentul, voeşte să fie în clar cu pacientul.

În decursul acestei cercetări Câmpian aveà o situaţie vrednică de plâns.

Se simţià atât de stingherit de privirea fetii, încât nu mai ştià ce să facă. În lipsă de mai bun, începù a frecà nervos marginile scaunul căutând pe această cale un expedient pentru de a eşi din această situaţie penibilă. Îi venià că e un hoţ, un hoţ ordinar, care a pătruns într'o casă cu gândul de a'şi înstrăinà cel mai preţios obiect.

O pornire mai nobilă începù a'şi desface aripile în internul lui.

Dar ochii îi rătăciră în aceste momente critice prin geamurile ferestrilor în curtea lui Bogdan. Şi bogăţia care se desfăcù înaintea ochilor sei, sugrumă orice altă pornire decât aceea de a ajunge stăpân peste aceste toate şi peste...

La acest gând ochii lui deteră de fată.

O poftă nebună se avântă cuprinzându'i sufletul, văzând atâta frumuseţă, de a fi stăpânul absolut al acestei grămezi de farmece.

Un gând nebun gonià pe altul...

Sufletul colindà selbatec înainte în viitor...

Tablouri sguduitoare i se fermecau înaintea ochilor, tablouri cari reflectau fioruri de plăceri, cari treceau furnicându'i creerul...

Simţi cum i se usucă limba în gură. Parcă o văpaie a căzut asupra'i mistuindu'l.

Myrtha văzù expresia acestor gânduri transfigurându'se în ochii lui mici şi întoarse capul.

Îi veni o scârbă.

O scârbă abjectă.

Un altul resări în aceste clipe, înaintea ei unul care nu mai erà aci, care erà departe.

Tăcerea în odae devenise insuportabilă.

Câmpian îşi reveni şi plecându'se peste masă rupse tăcerea.

– D-şoară, de ce sunteţi atât de abătută?

– M'ai văzut d-ta pe mine altfel?

– Cred că da.

– Mă mir.

Tăcură din nou.

Se pogori peste odae aceeaşi împàraţie a gândirii atât de grea, atât de penibilă în anumite clipe.

Aşà nu poate merge.

– D-şoară ştii pentru ce sunt eu aici?

– Mi s'a spus d-le Câmpian.

– Uite, mă simt dator acum în aceste clipe să'ţi fac acel comunicat, pe care, ţinând cont de bunul ton ce l'am văzut stăpânind în această casă nu l'am putut face cu altă ocaziune. Domnişoară Myrtha! Din clipa în care am avut fericirea a vă vedeà pentru prima dată, am remas robul farmecelor d-voastre cu cari v'a înzestrat natura. V'am iubit. Iubirea mea însă, sunt om copt dejà – nu s'a manifestat poate în acte de visări, în cuvinte de elogii. Nu. Eu sunt de o meserie foarte reală, şi şi firea mea e mai reală. Eu nu pot fi altfel decât aşà cum m'a făurit natura. Şi conform firei melei am şi procedat.

Viaţa nu este aşa cum îşi închipuie unii. Roze nu sunt, sunt însă mulţi spini. Eu iau angajamentul de a trece prin această viaţă, nepromiţându'ţi o cale presărată cu flori, dar făgăduesc a te cruţà de spini. În schimb cer inima d-tale.

Myrtha ascultă această declaraţie fără nici o emoţie. O frapă la început căldura cu care vorbià Câmpian, de care nu'l ţinuse capabil.

Tresări când dânsul se opri.

Îi erà silă de respuns.

Prin creer vânjăiau gândurile ca vânturile toamnei prin crengile copacilor lipsiţi de podoabă, fără a se puteà fixà.

Simţi că i se pune o pânză pe ochi. O pânză sură, în care se contopeşte toată împrejurimea ei.

În mijlocul acestei pânze pe încetul începură a se ivi conturele unui chip: feciorul popii.

Sub impresia acestei vedenii sufletul ei se învârtoşă dintr'o dată.

Ridică capul şi ţiind în ochii pe Câmpian, care remăsese un martor tainic al sbuciumului ei scurt, îi puse întrebarea:

– Domnule Câmpian! După concepţiile meseriei d-tale de advocat, ce este acel om care se atinge de un lucru despre care ştie că este al altuia?

Câmpian păli la faţă. Dar se reculase repede şi respunse surizând:

– Un hoţ! Dar ce are aceasta...

– Ai să vezi. D-ta în puţinele clipe ce le'ai petrecut în casa noastră ai trebuit să observi unele lucruri, cari sunt adânci. [...] Eşti conştiu de ceea ce ai făcut?

– D-şoară, aceste sunt nişte lucruri atât de neînsemnate... şi eu... când eram mai tiner... Dar astea sunt nimicuri...

– Se poate pentru firi à la d-ta. Dar sunt firi cari nu sunt aşà. După cum sunt flori cari înfloresc în fiecare primăvară şi sunt de acele cari într'o viaţă înfloresc o singură dată şi – se prăpădesc.

– Înţeleg d-şoară. Aşà în teorie, sună frumos... dar vezi, în viaţă praxa dărimă...

– Şi fericirile? – întrebă fata.

– Fericirea, e ceva abstract.

– Da, pentru cel ce nu o simte. Vezi, d-ta te'ai atins de o atare floare, care o singură dată înfloreşte. De ce ai făcut'o?

– Fiindcă... mi'e dragă floarea aceea.

– Eşti sigur că şi ei eşti drag??

Câmpian surise. Erà acel suris cinic care repulsase în atâtea rânduri sufletul fetei.

– Floarea e aceluia d-şoară, care o rupe.

Myrtha îşi muşcă buza.

– Dacă cugeţi astfel, este păcat de tot cuvântul. În fine la întrebarea d-tale mascată eu ţin să ai un respuns clar.

Câmpian se ridică în picioare.

În privirea lui erà ceva din privirea pisicei când îşi deochează prada.

Myrtha suportă liniştită această privire şi respunse încet:

– Eu iubesc pe altul, pe d-ta nu.

Buzele lui Câmpian [...] atâta putere în decursul acestui răspuns, încât gura dispărù cu desăvârşire şi numai o linie subţire mai indegetà existenţa ei.

Capul i se plecă spre piept şi de sub genele coborite astfel, privirile lui săgetau cuptuşite de reutate fata, care uşurată de un mare greumânt şedeà liniştită.

Aveà o mângăere, că a adus din nou un prinos pe un altar care s'a depărtat şi lângă care cu sufletul ei vedeà veghind pe feciorul popii.

Sermana fată.

– Vă mulţumesc pentru sinceritatea pe care o onorez. Iau la cunoştinţă acest lucru, dar având prealabila învoire a părinţilor d-tale, nu mă voiu împedecà de el. Ştiu că cine e acela care ţi'a conturbat liniştea – pe care sunt sigur că o vei recâştigà. Astfel de relaţii nu durează...

Myrtha sări ca muşcată de şarpe. Cinismul acesta pe care nu şi'l închipuise la un om, o scoase din ţiţini.

În primul moment voia să'i spue o grobianitate, un gând venit pribeag îi dete însă altă îndrumare.

O roşeaţă de pudoare i se aşează pe faţă la ivirea lui. O clipă eşită apoi îi dete drumul.

– D-le te înşeli, în acel raport. Ascultă, ce idei vei vedeà d-ta despre mine dacă'ţi voiu spune că cu acel tiner eu am petrecut oare întregi într'o colibă din mijlocul câmpului, pe vreme de ploae. O după amiazăzi întreagă. Insişti şi acum?

Câmpian îşi însenină faţa. [...]

– Domnule Câmpian, te rog îndură'te de mine. Mergi cu Dumnezeu în altă parte, făureşte'ţi norocul cu alta care te'ar putea înţelege şi iubi. Eu, Dumnezeu îmi vede sufletul, nu sunt capabilă nici de una nici de alta. Aibi inimă D-ta, dacă părinţii mei nu au. Du'te, căci nefericirea ţi'o legi de capul d-tale odată cu mine. Pleacă până e timp. Nu mă cunoşti. De ce voieşti cu sila o duşmană alăturea de d-ta, când cauţi o prietenă.

Eu iubesc pe altul. Îndură'te! Lasă'mă în pace şi o viaţă voi cinsti în d-ta pe omul de omenie, pe binefăcătorul meu.

Te rog, uite, cu lacrămi în ochi te rog, pleacă!

Mărgăritarele mici străvezii se înşiruiră de'a lungul obrajilor palizi ca nişte părăiaşe mici.

Bătut de gânduri, frământat de diferite sentimente, Câmpian privià rece la fată.

În suflet i se grămădi o ură năpraznică împotriva aceluia care a putut câştigà pentru sine acest tesaur de fată.

Fiara cu ochii verzi, invidià, îl rodia năpraznic la suflet.

Să se deà învins? Dărâmă doar tot edificiul viitorului seu, ale cărui baze le aşezase doar anumit pe această legătură.

Când trecù acesta în revistă judecata lui se cristaliză dintr'o dată ca un sloi.

Cinismul învinse toate gândirile bune.

– Sentimentele mele sunt mult prea avansate d-şoară, decât să mă dau în laturi în faţa unui obstacol atât de neînsemnat.

Sper sub influinţa vieţii, vei deveni alta şi d-ta. Eu te cer de soţie d-şoară Myrtha.

Am promisiunea părinţilor d-tale!

Myrtha îşi ascunse faţa în palme.

Câmpian se apropia şi încercă să'i mângăe părul.

Fata ţâşni în sus.

– Să nu te atingi de mine! – strigă ia cu ochii fulgerători. – Dacă părinţii mei au hotărât să mă vindă, cumpără'mă. Dar de mine să nu te atingi. Eu sunt a altuia. Stăpân poţi să'mi fii, bărbat niciodată.

Vrei luptă – să fie luptă.

Ceasornicul din părete îşi porni mecanismul vestind ţivlitor jumătatea zilei, înecând în sunetul lui metalic ultimele cuvinte.

E curios din cale afară sufletul omenesc.

Cât sbucium n'a îndurat feciorul popii câtă vreme a stat în mediul îngust al satului seu.

Eşit o dată din hotar, apucat din nou de vârtejul nebun şi sgomotos al lumii, pe încetul dânsul simţi potolirea patimei, întrarea ei din nou în alvia normală.

Totul i se părià numai un vis, care a trecut, dar ale cărui urmări dureroase erà silit oarecum să le supoarte.

N'a uitat nimic. Dar privià la întâmplarea care'i sguduise în măsură atât de mare sufletul întocmai ca şi bolnavul scăpat din ghiarele unui morb îngrozitor.

Simţià bucuria inconştientă a firii văzându'se teafăr, fără a perde un moment măcar din vedere că pericolul de fapt mai există pentru dânsul.

Umbra sguduirei mari ia remas întipărită ca o undă uşoară de melancolie.

Vremea şi depărtarea au vindecat rana cojindu'o, dar înlăuntru lupta revenirei în ogaşul cel adevărat mai durà.

Locurile frumoase, lumea nouă care'i deschise porţile, contribuiau în măsură mare la înviorare.

Epistoalele lui, pline de melancolie vădiau din destul starea lui sufletească, dar suflul înviorător care răsbià totuşi prin graiul mut al literelor negre, încântà pe cei remaşi acasă cari urmăriau cu o nespusă râvnă prefacerea sufletului seu.

Pomenià în fiecare scrisoare şi de Myrtha.

Dovadă că icoana fetii nu s'a şters din sufletul lui. Forma în care'şi amintià însă de dânsa erà aceea a unui basm frumos.

Un chip ce nu puteà dispare.

Sufletul lui cinstit se dase în voia sorţii. Aşà a fost pesemne să fie.

Părinţii lui se simţiau după fiecare epistolă a feciorului venită de acolo din străini din ce în ce mai fericiţi.

Singur numai Cocoş care ştià mai multe, nu păreà încântat de întorsătura aceasta cam pripită.

El cunoşteà copilul, îi cunoşteà sufletul până în adâncimi.

De ce ar fi stricat el însă bucuria celor doui bătrâni? De ce s'ar fi apucat tocmai dânsul să rupă cu mână sacrilegă urzeala aceea tainică, de fericire pe care o nădiau în sfinţenia iubirei părinteşti cei doui bătrâni.

În sufletul dascălului mai remăsese o undă de nădejde. Subţire şi palidă ce'i drept, dar erà o dâră de nădejde.

Nici chiar logodna Myrthei, sevârşită între împrejurări atât de neobicinuite nu ucise această slabă încercare de mai bine ce remăsese în sufletul lui bătrân.

Îi veni aşà o credinţă că are să se întâmple o minune. Credinţă la ivirea căreia se îngrozi părându'i'se de'a dreptul – nebună, cu care se împrieteni însă repede.

În urma acestei credinţe a şi comunicat apoi lui Coriolan îndeplinirea actului, puind în plan cu atâta putere această credinţă a sa, încât acolo în depărtări feciorul popii nu ştià ce să creadă.

De fapt Cocoş a fost prooroc.

Căci ceriul se amestecă, nu aşà însă, cum ar fi dorit'o cineva.

După Bobotează popa Sofron căzù la pat.

Un morb venit pe furiş, hoţeşte, îl trântise în perini şi medicul chemat dedeà din cap plin de îngrijorare.

Popa Sofron erà dejà prea înaintat în vârstă decât să fi putut suportà fără un risc catastrofal un morb mai greu.

Complicaţiuni repentine, ivite în cursul morbului ce promiteà totuşi a trece uşor, reclamară cele mai serioase îngrijiri.

Într'o dimineaţă după o noapte neliniştită popa Sofron chemă pe Cocoş.

Acesta sosi grăbit.

Când remaseră singuri, preotul se ridică puţin în pat şi apucând mâna dascălului îi zise abătut.

– Frate, cu mine nu'i bine. Mi'am perdut încrederea. Simt că mă apropii de vecinicie.

Cocoş surise.

– Nu râde! Momentan se depeşezi copilului să vină. Se vină zi şi noapte dacă vrea se mă găsiască viu. Şi eu vreau să'i mai pot vorbi. Am cu el încă multe de rânduit. Ş'apoi cine ştie de voi puteà duce la cunsciinţă pănă atunci. Du'te acum deloc.

Cocoş nu puteà pricepe nimic. Îl înfioră ochii prietenului. În decursul vorbirii lui, pare că i se năzăriră prin luciul lor stins contururile triste ale totalei nimiciri.

Părintele însă deveni nerăbdător.

– Nici tu nu'mi crezi. Înţelegi că sunt pe sfârşite!

Du'te. Imediat. Şi să vină cât de repede.

Cocoş nu mai respunse nimic. Îşi luă pălăria şi aşà cum a eşit din casă a mers aţă la gară, îndeplinind în scurte cuvinte cea mai grozavă datorinţă prietenească.

Zilele ce urmară dedeau drept presimţirilor popii Sofron. Medicul deveni foarte sombru şi din sfaturile ce dedeà se puteà înţelege că totul e zădarnic.

Oarele vieţii păstorului umil din Vălişoara erau numerotate!

Bolnavul se svârcoleà în cuprinsul alb al pernelor cu ochii stinşi, pironiţi în tavanul încrustat. Unica întrebare la anumite momente era, de n'a venit copilul.

Şi vremea se cerneà atât de încet.

Vestea despre starea disperată a preotului se lăţise ca fulgerul prin sat.

Bogdan venise în câteva rânduri se cerceteze pe prietenul, cu care în ultimele zile se cam răcise.

Într'o după'amiază veni şi Myrtha.

Găsi preoteasa ştergându'şi ochii cu colţul sorţului în tindă.

Când întră înlăuntru, ochii bolnavului se deschiseră lacomi pironindu'se la fată.

Stăpânită de un sentiment ciudat Myrtha se apropie de pat.

– Sărut mâna taico popo!

La auzul glasului argintiu, peste faţa muribundului tremură o undă de înseninare. Se sforţă să ridice mâna slăbită, căutând pe a fetei.

Myrtha îi înlesni dorinţa.

Un fior o zgudui la atingerea acestei mâni. Erà rece.

Se aşeză pe un scaun la căpătâiul patului. Respirarea grea, horcăitoare a bolnavului, resunà în cuprinsul tăcut al odăii ca o muzică îngrozitoare, care izbià în creeri.

În restimpuri bolnavul redică ochii la fată. O privià lung, cu o vădită tristeţă apoi întorceà capul.

Numai mâna, care ţineà pe'a fetei continuà a vorbi prin stringerile continue.

Fata steteà mută privind emoţionată la lupta îngrozitoare care decurgeà înaintea ei.

Un fior neştiut îi trecù peste întreg corpul, un fior rece.

Vedeà înaintea ei ultimul act al tragediei vieţii. Epilogul necunoscut al unei piese al cărei prolog erà atât de neînţeles.

Gâfăiala grea a bolnavului se înteţià în măsură ce creşteà căldura corpului.

Erà pare că un un enorm proces de mistuire în sine, tainic, neînţeles, îngrozitor şi lugubru.

De câte ori pleoapele ochilor bolnavului se deschideau largi, îndreptându'şi imensul luciu gol asupra fetei, tresăria, căci i se părea că vede în acest gol nesfârşit, tărâmul unei alte lumi.

Acela care privià prin cele două giamuri împânzite, simţià ea că nu mai aparţine acestei lumi.

De pe ţermul unei alte împărăţii trimite numai ultima sa salutare.

Uşà se deschisă cu puţin zgomot.

Bolnavul deschisă ochii mari şi încercă să se ridice.

Văzù însă chipul soţiei şi capul îi căzù din nou pe perne.

– Credeam că a venit Coriolan! –gemù el– De ce nu vine? De ce întârzie?

La aceste întrebări cine erà se respundă.

Se aşteptà sosirea din zi în zi. Trebuià se vină. Popa Sofron duse mâna la frunte.

Myrtha într'o pornire firească începù să alinte această bucată de marmoră.

Bolnavul o respleti cu o privire plină de duioşie.

– Mulţumesc! – şopti încet. Dumnezeu să'ţi resplătească.

Se fii... fericită.

Întoarse capul.

Ce o fi voit să spue cu aceste cuvinte, nu se puteà şti. În creerul acela mistuit de foc gândurile se vor fi alungat într'o învălmăşială bizară. Cine poate şti ce gânduri se vânzolesc în sufletul unui om care se află în pragul veciniciei?

Vremeà să scurgeà încet.

Clepsidra vremii părea că şi'a opăcit cursul regulat. După plecarea Myrthei timpul părea de'a dreptul încremenit.

În fine seara căzù peste amurgul de iarnă.

Odată cu această seară sosi şi copilul mult aşteptat.

Când întră în odaia bolnavului, acesta radiè pe un moment de bucurie.

Lacrămi se iviseră în ochii stinşi.

Ce va fi făcut popa Sofron de spus feciorului în aceste clipe solemne nu se puteà şti.

Atât s'a ştiut că multă vreme a suflat spusele sale în urechea feciorului.

A doua zi dimineaţa glasul metalic al bisericii din Vălişoara vesti turmei că păstorul s'a despărţit de dânsa.

Popa Sofron se săvârşise.

Pe urma lui în casa parochială remăsese un gol imens. Un gol care nu se puteà umple.

Erà ca şi cum şi casa ca atare ar fi având un suflet şi acest suflet ar fi plecat.

Linişte, tăcere infiorătoare s'a pogorât peste odăile mici, întunecate. Odată cu căderea surdă a gliilor îngheţate acolo în cimiteriul de deasupra satului pe bradul cosciugului, pare că s'a înăduşit pentru totdeauna o lume.

Ca o fantomă se strecurà prin odăile, cari căscau a gol ortaca credincioasă, soţia remasă singură acum la zile de bătrâneţe.

Zile întregi însă mortul trăi şi după moarte.

Din zidurile albe se reflectà într'una deslipindu'se ecoul neted, metalic al glasului seu, care umpluse mai mult de treizeci de ani golul odăilor mici.

Zile întregi cei remaşi nu'şi puteau închipui să'l fi perdut.

La prânz îl aşteptau.

Se sfiau pare că să scoată din blidul înflorit, aşteptând se ia stăpânul.

Oftau apoi, revenindu'şi în pori.

Acel care se aşteptase nu mai aveà să vină.

Nicicând.

Zilele dintâiu, după ce rămăşiţele popii Sofron se deteră în seama eternei firi pentru a'le destinà germenului unei vieţi nuoi, deveniseră pentru Coriolan aproape de nesuportat.

Popa Sofron avusese în viaţa lui bogată un număr nesfârşit de cunoscuţi, prieteni mai mult ori mai puţin.

Acum când luaseră ştirea morţii lui de prin gazete, toţi aceştia se grăbiseră a'şi exprimà celor rămaşi <<cele mai sincere condolenţe>> din incidentul letal.

Ce barbar e omul!

Atunci când soartea îţi dă această lovitură atât de firească şi totuşi atât de îngrozitoare, căutând tot firea se cojească durerea prin puterea mângăetoare a firei însăşi, dându'ţi conştinţa că aşà e rostită viaţa se moară odată, zic atunci, în aceste clipe, vine omul în semnul celei mai curate iubiri a da aproapelui se rupă cu sincerele'i condoleanţe una într'una rana, ce abià începuse a se coji.

Am o antipatie faţă de această speţă.

Se fugi de omul care te compătimeşte.

Mai bine ridice piatră împotriva ta.

Feciorul popii desfăceà maşinal scrisoare după scrisoare, uitându'se numai la subscrieri.

Ce scriau aceştia nu'l importau.

Toţi îi doriau mângăere.

Câtă ironie!

Mâna'i apucă un plic la văzul căruià tresări ca atins de şerpe.

Crezù că ar comite un sacrilegiu desfăcând plicul acesta, care cuprindeà numele aceleia, care existà pentru dânsul numai în zbuciumul nopţilor de nedormire.

În realitate Myrtha nu mai erà.

Îşi adusese aminte de prima epistolă a lui Cocoş ce i'o scrisese scurt după plecare în care găsi alăturată şi pe a Myrthei.

Ce luptă a dus acolo în străini!

Să o primească ori nu.

Năzuinţa înspre bine –de fapt cerbicoşia şi o mândrie nelămurită– au dus cununa biruinţei din această luptă.

A remas scrisoarea ei, întocmai, neatinsă.

Îşi aduceà aminte cu drag de dânsa, ca de un vis, ca de o poveste care începuse atât de frumos şi care se termină brusc, dintr'o dată.

Şi acum iată o nouă încercare de a reînvià morţii.

Cu ochii aţintiţi asupra plicului, feciorului popii stătuse multă vreme adâncit în descurcarea propriilor sale gânduri.

Într'un târziu rupse cu o mişcare nervoasă plicul. Pe albastrul cartonului şirele dese cu literele mărunte şi rotogoale, se înşiruiau ca o legătură de mărgele pe fondul alb al unei cutii.

«*Coriolane! Ai venit şi de acum ştiu ai se remâi la noi. Mângăe'te căci nu aceasta este cea mai mare durere în lume. Fericiţi cei ce odihnesc în leagănul eternei firi; vai acelora, cari sunt osândiţi a purtà o viaţă întreagă mormântul nădejdilor de mai bine în sufletul lor.*

De nu aş simţi durerea ta, aş trebui să radiez de bucuria sosirii tale. Te condolez şi mă fericesc pe mine, că eşti aci, aproape de aceea pe care în gând o osândeşti atât de mult şi care de fapt nu este decât jertfa moravurilor înălţate de voi, de lumea voastră perfidă şi plină de convenţionalităţi false, îngrădită cu ziduri pe cari pe dinafară stă scris morală şi în dos zămisleşte o lume de păcate; de aceea de care te leagă dacă nu altceva, seninul aurit al aducerilor aminte şi care te iubeşte şi te va iubi împotriva întregei voastre morale, pe care o voi nesocoti şi o voi călcà în picioare ca pe o minciună, svârlindu'i în faţă eternele legi ale firii, cari nu ştiu de oprelişti care nu ştiu de păcate. Aşa'i că's o nebună? Să nu crezi. Sunt un biet suflet care a perdut cărarea vieţii. Tu mă înţelegi şi vei ertà pe Myrtha».

Feciorul popii începù a'şi netezi fruntea pe care se adunaseră încet mici mici bobişoare de sudori, ochii îi rătăciau în continuu peste şirele dese şi subţiri, cari închideau în sine mărturisirea îngrozitoare a unui suflet nenorocit.

Degetele băteau enervate pe dunga mesei de brad un tact neregulat.

Prin giamul luminat albeaţa orbitoare a zăpezii se reflectă peste hârtie ca o cunună luminoasă.

Păreà că firea a pus această aureolă anume deasupra scrisului fetii ca o îndegetare mută a adeveririi.

Feciorul popii oftă din greu şi ascunsă epistola în buzunarul surtucului.

Atunci bătù cineva în uşă.

Erà Cocoş.

Dascălul parcă îmbătrânise cu zece ani. Statura lui dreaptă, sveltă, se grămădi acum, capul îi căzuse înaintea iar picioarele parcă perdură mult din elasticitate.

– Ce faci Coriolane?

Feciorul popii arătă cu mâna vraful de epistole.

Dascălul ascuţi buzele.

– Măi, ce'mi gândit să începi acum?

– O să caut să împlinesc dorinţa tatii.

– ??

– Să mă preoţesc cât de curând voi să mă alegeţi!

Cocoş dete cu mâna.

– Atâta spargere de cap! Când pleci?

– Cât ce se va mai linişti mama plec. Am să caut ca în mult patru'cinci săptămâni să fiu la altar. Aşà i'am promis lui.

– Bine copile, dar… cum aşi zice… io ştiu că voi nu vă puteţi sfinţi… până…

Peste fruntea lui Coriolan trecù umbra unui nor.

– Am să remân celibe. Nu mă căsătoresc…

Cocoş nu ştiu de mirare ce să facă.

– Şi… el… s'o învoit?

Feciorul popii dete din cap.

– Eu i'am făgăduit împlinirea dorinţei lui, mi'a împlinit şi dânsul a mea.

Faţa lui Cocoş se lumină.

– Ascultă ce vreau să întreb. Bogdăneştii au condolat?

Coriolan privi lung în ochii lui Cocoş, parcă ar fi scrutat ceva în adâncul seninului lor, apoi încredinţat de ceea ce căutase, scoase din buzunar plicul şi'l întinse dascălului.

Acesta îl desfăcù cu o vădită curiozitate.

Din ce citeà, fruntea lui se întunecă tot mai mult. Ajuns la sfârşit opri privirea întrebătoare asupra lui Coriolan.

Acesta dete din umeri.

– Nu aşà prietene. Aici trebue făcut ceva.

– Ce să fac? – întrebă Coriolan.– Eu nu mă pot pune să stric un lucru încheiat. Ar fi ceva imoral.

– Mai, lăsaţi'mă în pace cu morala voastră. Cu dânsa aţi ucis toate pornirile bune în viaţa omului. Dai în dreapta, te împedeci de morală, dai în stânga tot de ea. Unde remâne atunci dreptul meu, al individului? Să'mi spui ce a dat Dumnezeu mai întâiu omului viaţă ori morala după care aveà să'şi întocmiască viaţa?

– Viaţa.

– Ei, atunci poftim. Drepturile vieţii sunt prin urmare sancţionate direct de Dumnezeu. Ce vreţi voi atunci cu legile voastre?

– Bine, bine învăţătorule, ceea ce'mi spui le'au spus alţii înaintea d-tale. Spune'mi mie d-ta ce vrei să atingi, ce scop ai?

Cocoş trâcni.

Tinerul îi văzù cărţile pe care nu le mestecă destul de isteţ.

Nu se lăsă.

– Ce vreau? Hm. Nici nu'i lucru mare… Să iubeşti fata aceasta care are drept se'ţi ceară această iubire.

Feciorul popii se ridică.

– Ce spui d-ta? Să o iubesc, de unde ştii d-ta că nu o iubesc.

– Nu o iubeşti.

– Ce vrei să fac. Ea e a altuia.

– Dar, e a altuià tocmai pe baza moralei voastre. Voi aţi pus autoritatea părintească ca o lege supremă a vieţii morale şi aţi ucis cu totul dreptul atavic, firesc, al individului. Voi aţi legat mânile naturii. Şi în orbirea voastră nu vedeţi cum se rezbună firea la fiecare paş în contra legiuirii voastre. Uite şi scrisul Myrthei… Ce va eşi de aici.

Coriolane! Homo sum et nil humani a me aliemum puto…

– Nu, nu, niciodată. Şi te rog se ştergi din programul convieţuirii noastre acest punct. Eu sunt conştiu de mine, stăpân peste voinţa şi simţurile mele eu am sufletul aranjat.

Dascălul îşi propti capul în cotul răzimat de dunga mesei şi privià dus la tinerul seu prieten.

Multă vreme îl privi astfel apoi dintr'o dată îi puse întrebarea.

– Şi ce ai de gând?

Feciorul popii făcù un gest de nerăbdare.

– Vieţii mele eu îi croesc drepturi, iar patimile voi ridicà zăgazuri.

– Şi dacă nu vei putea?

Feciorul popii nu response. Pleoapele se plecară peste globul luminos al ochilor, perzând privirea prin intredeschiderea îngustă la lumea din afară.

Peste zăpada albă, soarele turnà bielşugul lui de raze.

Căldura aceea păreà că pătrunse şi în sufletul lui. Simţi o mlădiere uşoară. O putere lăuntrică pare că ar fi voit să ese la larg.

Nările i se desfăcură largi şi aerul grămădit în piept eşi în forma unui oftat greu.

– De ce oftezi? – întrebă Cocoş.

– E atât de frumoasă viaţa.

Peste peisagiul de iarnă căzù o nouă revărsare de aur.

Pentru soţia lui Bogdan revenirea lui Coriolan a fost un eveniment din cale afară neplăcut.

Văzuse doar bine prefacerea mare prin care trecuse din nou sufletul Myrthei de când cu sosirea lui acasă.

Sufletul fetii se înveseli dintr'o dată.

Parcă un suflu înviorător, un vântuleţ de primăvară desfăcător de muguri ar fi adiat peste sufletul ei.

Schimbarea aceasta nu'i conveni defel.

Temerile ce'i munceau creerul le dete pe faţă într'o zi când stete de vorbă cu Myrtha.

– Ce'i cu tine fată? Parcă începi a trăi din nou?

– Cum să nu, mamă. Doar soseşte primăvara.

Doamna Bogdan privi lung fata prin sticla ochelarilor.

– Ce primăvară?

– Primăvară. O primăvară este.

Femeea dete din cap gânditoare.

– Ascultă Myrtha, am să'ţi comunic ceva. Să iai niţel în seamă conduita ta faţă de…

Aici se opri. Îi veni atât de greu să scoată numele aceluia, pe care îl urà atât de mult.

Myrtha gâcise însă gândurile cari se resboiau în capul mamei.

– N'ai nicio grijă mamă. Ţi'am promis doar că am să fiu – cuminte.

Pe doamna Bogdan de câte ori auzià pe Myrtha revenind la această expresiune o treceà un fior nedesluşit. Erà ceva în accentul cu care rostià acest cuvânt, un ce nelămurit, tainic, un ce prevestitor de o nefericire mare.

În suflet resărise legată de acest cuvânt o ciudată îngrămădire neagră, umbra unei tragedii care se asvârleà înainte.

– Nu mă înţelege reu. Dar ştii… lumea e lume şi mirele teu…

– Cine vorbeşte de acela? – întrebă brusc Myrtha. Ţi'am spus mamă, să nu'mi pomeneşti de dânsul.

– Myrtha!

– Nu, nu. Ce mai vreţi? Ia'ţi dat mâna mea, mâni'poimâni va fi stăpânul pământului vostru; va ajunge în fine aceea ce a dorit.

– Bine şi tu? – se miră mama.

– Eu? Ce sunt eu? O marfă. M'aţi dat. Punct.

– Myrtho, câte dureri pregăteşti tu părinţilor tăi? Fii cuminte.

Myrtha isbucni într'un ris hohotitor.

– O, cât pentru aceasta, te asigur mamă, am să fiu cuminte.

Pe urma cuvântului doamna Bogdan simţi din nou perdeaua aceea macabră pogorindu'se înaintea sufletului ei de undeva din înălţimi.

Se socoti să întoarcă vorba.

– Ai auzit ce e de nou?

– Nu.

– Mi'a spus Cocoş mai adineori că comuna va reclamà de preot pe… şi că s'a hotărit să se sfinţească fără a se căsători.

Fata nu vădi nicio emoţie.

– Sunt totuşi curioasă –continuă mamă– ce va fi adevărat.

Myrtha se chinui să treacă prin urechea acului un fir de mătasă. De mirare încercarea dedeà greş. Aţa treceà în continuu pe lângă ac.

Parcă'i tremurà mâna.

– Ce ţi'a scris Câmpian? – întrebă doamna Bogdan.

Myrtha dete din umeri.

– Cum, tu nu ştii?

– Eu nu'i desfac epistolele.

Doamna Bogdan ţâşni de pe scaun.

– Cum, nu'i desfaci epistolele? Myrtha ce'i aceasta? Ce va zice tinerul?

Myrtha dete din cap, cu un gest de nepăsare.

– Ştie, că nu i le desfac. Şi va ajunge să ştie şi altele.

– Dar ţi'e mire şi în curând bărbat!

– Mie? –întrebă Myrtha– Bărbat mie? Nu! – adause hotărit. Stăpân da, dar bărbat, ah, e mult până atunci, poate niciodată.

Ochii ei senini se brodară cu o urzeală umedă.

Doamna Bogdan cu toate formele convenţionale la cari ţineà atât de mult, auzind cuvintele fetei se perdù până într'atât încât îşi făcù cruce.

– Eşti cuminte fată?

– Aşà cred.

– Eu nu. Începi a dubità.

– Mă mir. Când i'am spus d-lui Câmpian acestea…

– Ce, tu i'ai spus… lui… Când?

– Înainte de logodnă.

– Şi?

Myrtha râse din nou.

– Şi mi'a cerut mâna. D-sa nu e omul care să se împedece în nimicuri de aceste.

Doamnă Bogdan amuţise. Ceea ce auzi acum din gura fetii erà atât de neobicinuit încât nu ştiù ce să facă.

Eşi afară să'şi mai limpeziască gândurile.

După plecarea ei Myrtha desfăcù bluza şi scoase din sân o fotografie.

O privi lung, cu un accent de durere. Buzele i se apropiară încet de ea.

O altă umbră se prelingeà pe lângă casele adormite.

Şi apoi pândià fericită cum se adaug umbrele contopindu'se cu desăvârşire până târziu în noaptea saturată de farmec şi de vrajă.

Erà primăvară. Faţa feciorului popii, oprindu'se într'un sărut lung, tăcut…

– Pentru tine… pentru tine am să le otrăvesc viaţa. Nu, nu protestà… Părinţi mi'au fost? Nu, neguţători de suflet. Şi celălalt o să ştie de resbunarea mea.

Îi duc cu mine în prăpăd pe toţi… Şi când vor cădeà în abis… cu o ultimă privire te voi căutà pe tine, chipul teu… să'ţi strig apoi că am resbunat o – iubire. Nu mai ştiu pe nimeni. Nici părinţi, nici Dumnezeu. Pe tine te ştiu, tu mi'ai fost tot, Dumnezeu, fericire tot; şi ei m'au rupt de la tine… vai de ei…

Şi bolborosind cuvintele'i neînţelese turnà durerea în lungi şi pătimaşe sărutări.

Erà un demon, care purtà în frunte făclia nimicirii.

De ce n'a putut'o vedeà în aceste clipe nefericitul care a rescolit acest cuibar de patimi?

De ce n'a putut-o vedeà tatăl ei, ca un ultim gest să fi oprit prăpădul care se îngrămădià deasupra capului seu?

N'a văzut'o niciunul.

Iar păreţii, martori cinstiţi tăceau, încremeniţi în faţa îngrozitoarei taine.

XX.

Se desprimăverà.

Sub adierea caldă a vântului de sud, zăpada începù a se topi şi pe alocuria, pământul îşi scoteà faţa mocnită, plictisit de atâta amorţeală.

Soarele intinerit îi săgetà sânii puternici cari fumegau de fiorul trezirii la viaţă.

În câteva săptămâni câmpul îşi încunună faţa neagră cu cununa verde a fecioriei, aşteptând sărutul nupţial al soarelui, care treceà tremurător de atâta deliciu peste bolta de un albastru lăptos, ca căzând departe sub zări se atingă trupul virgin al pământului, rescolindu'i vlaga eternei iubiri în încolţirea germenului fecundităţii.

Viaţă!

Pe crengile arborilor se umflau mugurii mânaţi de aceleaşi legi vecinice, pleznind în floare la o sărutare de dimineaţă.

Roiuri de albine, gândaci, fluturi râvniau la pulberea petalei, adunându'o hămisiţi de acelaşi tremor al plăcerii de viaţă şi ducându'o în mitra altor flori, sădind astfel embrionul neînţeles al fructificării imensei naturi.

La beţia aceasta a vieţii vântul de miazăzi făceà pe lăutarul, imbătând cu mirezme adunate pe alte tărâmuri tot ce ar mai fi remas treaz în largul cuprins al marelui ospăţ primăvăratic.

Pasageri grăbiau zorite la repararea cuiburilor.

Singură câte o turturea remase fără pereche se tânguià amarnic, pe câte un ram uscat după amorul altei primăveri, care s'a stins odată cu stingerea soţului.

Peste întregul covor tivit de beţia fericirii se trântià în serile senine luna buhavă ca o mare rană deschisă, ameţind pare că pentru o noapte simţurile espansive.

Myrtha sorbià din plin suflet această desfacere miraculoasă.

Stând în fereastră odăii ei târziu până în noapte, desfăcià larg porţile sufletului ei, lăsând să între crainicii primăverii, crainicii reînvierii.

Privirile îi cădeau pe covorul alb, scăldat în aurul lunei, al pomilor înfloriţi.

Pe lângă gardurile de nuele vedeà în aceste seri, conturele furişându'se încet. La câte un pârleaz resărià pe o clipă fulgerarea albă a câte unei cămeşi.

În sufletul de fată încolţiseră doruri necunoscute. Un tremor îi erà viaţa. O nelinişte a cărei obârşie nu o găsià, luà în stăpânire gândurile ei.

Nu'mi puteà da seama ce e. Dar de multe ori în alba bătae a lunii voluptoase îi venià un gând nebun de a'şi scoate sânii cari resăriau ca doui bulgări de zăpadă cu sfârcurile abià conturate, şi să'i arate lunei buhave, care'şi repezià peste dânşii privirea de satir, clipind din ochi.

Zvâcnià o lume nouă în sufletul ei.

Şi din fereastră privirea ei adastà tot mai des înspre lumina celor două fereşti, cari tremurau în noapte departe după biserică, spre cari o mânà o putere de al cărui nume nu ştià.

Când se dà apoi odihnei, îşi îngropà faţa în albul curat al pernelor, plângând ca un copil care a perdut un lucru ce i'a fost drag.

În dimineţi apoi, cearcăne groase, vinete, îi adumbriau ochii, dându'le dimensiuni şi mai mari de mari ce erau.

În cuprinsul bogat, în nemărginita revărsare în daruri fata se simţià atât de singură. I se părià că toată firea a adormit în jurul ei şi numai dânsa veghează aci ca deasupra unui sicriu sfânt, din care are să ese mântuire.

În una din zile îi veni un gând nebun.

Resărise aşà la întâmplare din uriaşul magazin al frământărilor ei sufleteşti.

Îi veni se vază câmpul şi… un anumit loc din acest câmp.

Un dor nebun se ivi de a mai vedea o dată locul acela, locul unde a pus pecete sorţii.

Să nu scrutaţi acest dor.

Este acelaşi, care mână pe mozlem o dată în viaţă la Caaba sfântă din Mecca, să o sărute.

E dorul care constrânge pe ucigaş. E dorul, care duce pe habotnicul evreu la remăşiţele zidului dărâmat din Ierusalim pentru a plânge în umbra lui mărirea stinsă a neamului lui Israil să revie de'a pururi la locul crimei sevârşite.

Erà o zi splendidă.

Soarele pare că voià să'şi deşerteze toată puterea, atâta aur turnà peste câmpie.

Pământul respira umezială în bătaia luminei.

Din depărtări dealurile cuprinse pare că într'o uriaşă cădelniţare de fum albăstriu se vedeau ca nişte brodituri sure pe o năsălie enormă.

Văzduhul tremurà de deliciul renaşterii. Mii de vietăţi îşi conturau imnurile de laudă la adresa eternului Creator într'o zumăitură spălătăcită, care samănà cu vibrările ultime ale unei orge puternice.

Totul trăià, totul să bucurà de viaţă.

În mijlocul acestui templu al naturei mame, străjuite de vecinicul preot Mitra, care împroşcà rodul vieţii prin eterna lui căldură de fecior, Myrtha să simţi cuprinsă de un adânc sentiment.

Îi veni să creadă, că calcă pe un loc sfinţit, pe un loc închinat.

Feeria firei, huetul vieţi, care zorià înferbântată în jurul ei, mirosul virgin, crud al pământului reînviat o îmbetase cu desăvârşire. În spate Vălişoara să aciuià în dosul pânzei sinilie a văzduhului, care ferbeà ca un pastel duios.

Nimic nu conturbà armonia întregei opera de renaştere.

Doar câte un sul albastru de fum, care urcà vămile eşind din huceagul cutărei case dacă mai disonà. Şi acest fum păreà însă venit de pe un jertfelnic. Pe coastele din apropiere, români în cămeşi albe <<hoisăi>> au <<buşanii>> lor albi, urcând dealul.

Din învârtoşarea pământului negru fulgerà în restimpuri ferul luciu al plugului, care brăzdà trupul uriaş şi virgin.

Încolo tăcere sfântă, pacea eternă a firii.

Aşà trebue, că a fost şi în ziua a şaptea după Facere, când Domnul se odihni bucurându'se de aceea ce a îndeplinit.

Cu sufletul plin de frumseţa naturei cu simţurile îmbătate de mirezmele dulci ale reînvierii, Myrtha apucase cărarea la mijlocul căreia şi văzù înălţându'se gomila de pământ, în dosul căreia azi'vară îşi legătu'i'se sufletul. Plopuşorul din vârful dâmpului i se părù acum dintr'o dată ca un uriaş deget arătător, care îi revocă în amintire o făgăduinţă, un vot sevârşit.

Se cutremură.

Icoane vechi, vii, îi apărură în suflet şi în locul simţului de fericire, care se întronase mai adineori în sufletul ei se furişă umbra durerii.

Ajunse la loc.

Aici a fost.

Myrtha se opri şi'şi turnă privirea jur'împrejur. Nu erà nimeni în largul cuprins. Singur ceriul străjuià deasupra ei ca o uriaşă rogojină albastră de la iarmaroc.

În jurul gurii se ivi un suris sarbăd.

Ochii ei deteră ceva şi mai departe în mijlocul câmpiei de coliba lui Moş Lisandru.

Ce gânduri vor fi năvălit în sufletul ei de fată în aceste clipe.

Poate va fi auzit ecoul surd al fulgerelor cari căđeau, ropotul ploei şi urletele vântului ce gonià nebun peste câmpie – atunci.

Se întoarse.

Căută un loc mai uscat în faţa soarelui, pe care'l găsi lângă o tufă de răchită şi se aşeză. De acolo din coasta dâmpuleţului de pământ privirile fetii puteau cuprinde întregul tablou al imensului şes, care se perdeà de trei părţi în zarea nemărginită, – Banatul.

Sufletul Myrthei desfăcut, primeà hăliu senzaţiile cari se grămădiau de'a dreptul într'însul.

În faţa vezului atâtu'i farmec, atâtei armonii în curând însă sufletul ei închise porţile.

Icoane din ce în ce mai tulburi îşi făceau apariţia în dosul porţilor sufleteşti şi sub impresia lor mohorâtă, ochii Myrthei perdură puterea de a mai prinde şi a reflectà în suflet chipul frumosului colţ de ţeară.

Ochii pare că şi întoarse pupilele înlăuntru, şi icoanele ce le vedeau acolo erau, triste.

Ce nefericită să simţeà Myrtha.

Şi tocmai aici, în acest loc cu amintiri atât de frumoase, se văzù silită aşi face această mărturisire!

De ce a venit aici?

Ce a mânat'o încoace?

Nu erà în stare se respunză, dar simţià un fel de satisfacţie dureroasă pentru faptul, că a venit.

Erà ca şi cum ar fi datorit această visită nu locului, ci unui altcineva.

Cuprinsă în contemplarea macabrelor ei tablouri sufleteşti, tresări dintr'o dată.

Un sunet străin pătrunse în simfonia melancolică a sufletului şi toate acordurile se rupseră brusc.

Fata ascultă întins.

Sunetul unui pas se auzià venind din cealaltă parte a potecei, din câmp.

Erà un pas hotărit.

Myrtha începù aşà din senin să se agite.

I se vârâse dintr'o dată în creer ideea, că pasul nu poate fi al altuia decât a lui – Coriolan.

Gândul se legă cu atâta cerbicoşie de creerul ei încât nu se mai puteà scăpà de dânsul oricât ar fi voit să o facă.

Şi din ce gândul prindeà rădăcini în sufletul ei, simţi pogorându'se peste dânsa un fel de groază.

Nelămurită erà şi aceasta.

Doar trăind în cuprinsul îngust al unui şi aceluiaş sat, erà aproape o necesitate ca să se întâlnească.

Şi totuşi nu s'au întâlnit.

Şi'au întocmit amândoi drumurile în aşà fel, ca să se vază dar să nu se întâlnească niciodată.

Erà în această hotârire luată pare că un fel de înţelegere tainică.

Ca şi cum ar fi ştiut, că o întâlnire ar fi pentru liniştirea lor rescolită, pentru sufletele lor destrunate aceea, ce este uleiul turnat pe foc.

Patima, care dormità în adâncuri, hrănindu'se numai din amintirile trecutului ar fi înălţat flăcările sale de mistuire până la ceriuri şi cine ştie dacă în aceste flăcări nu şi'ar fi găsit un tragic sfârşit şi sfinţenia tainei lor.

Şi acum să se întâlnească iar şi tocmai aici, în locul saturat cu amintirile unui trecut care reflectà asupra zilei de azi numai şi numai dureri.

Paşii sunau tot mai aproape.

Deodată Myrtha ţipă ascuţit şi sări în picioare. La câţiva paşi de la dânsa se opri brusc, uluit de ecoul ţipătului feciorului popii, Coriolan!

De sus din azurul boltei soarele turnà potop de zare peste câmpie.

Întocmai ca şi înainte cu un an.

Şi totuşi câtă deosebire!

Peste haina neagră, lungă a tinerului, cuprinsă la mijloc cu acelaş brâu cernit al jăluirii întregei vieţi, rozele se prelingeau obosite căzând jos pe pământul moale ca nişte suliţe cu vârful tocit.

Tăcerea, care se aşează peste petecul acesta îngust, şi care în aceste clipe părea o scenă, pe care să petrece actul unei tragedii înspăimântătoare.

Erà cel mai penibil moment: actorii trebuiau să'şi înceapă ralele.

Myrtha nu se putù stăpâni. Îi venià reu. Simţi o greutate uriaşă pogorându'i'se pe suflet, şi care ameninţă să'i ucidă sufletul cu desăvârşire.

Ar fi voit să strige, se teme, să plângă să ridă, dar n'a putut. Greul acela apăsà în măsură enormă asupra simţurilor ei.

Liniştea aceasta silită erà îngrozitoare.

Myrtha ridică ochii ei încet de la pământ şi'i opri în cei ai – preotului.

Pentru prima dată îl vedeà din aproape.

În haina'i neagră, în potopul de lumină păria o statuă vie resărită din fecunditatea bogată a câmpului.

Nici Coriolan însă nu erà mai altfel.

Şi în sufletul lui se grămădiră nouri grei la văzul fetii.

Pentru moment o întrebare rătăci prin învălmăşeala de impresii.

Cine i'a adus'o în cale.

De unde a resărit dânsa tocmai acum şi aici în mijlocul câmpului.

Ce să'i spună?

Să treacă pe lângă dânsa căutându'şi de drum?

Ori să stee de vorbă cu dânsa?

Ce rezultă din una şi ce din alta.

Toate acestea duraseră însă numai o clipă.

Erà doar dânsa, Myrtha, care'i resări în cale, odorul lui, iubirea lui nefericită, idolul gândurilor de ani de zile.

Soarele îşi înteţi căldura.

Din pământ mirosul înfruptării svâcnià în unde regulate, îmbătând simţurile şi chemând firea întreagă la praznic.

Prin sufletul tinerului se strecură ca un hoţ, tiptil, un gând străin.

Un gând străin de firea lui, străin de sufletul lui cinstit, care'l făcù să se cutremure.

În vremea acestor frământări cei doui tineri steteau tăcuţi faţă în faţă.

Şi se mirau, în parte fiecare, cum de îşi sunt atât de străini încât nici atât nu ştiu de ce să'şi spue.

Li se părià că o eternitate i'a despărţit.

Le părea ca un vis, ca un basm de necrezut, trecutul lor scurt şi atât de bogat în suferinţe.

Un basm în care nu mai crede nimeni.

Şi totuşi sufletele lor erau atât de aproape.

Cine ar puteà însă descurcà enigma aceasta a sufletului omenesc?

Cine ştie tălmăci conturele fine ale vieţii?

Myrtha făcù capăt situaţiei penibile.

Se apropie încet de Coriolan şi'i întinse mâna.

Tinerul o duse la buzele lui şi când îşi ridică ochii întâlnind privirea Myrthei în luminişul albastru săltà o lume plină de bucurie.

Ca prin minune se rupse dintr'o dată încordarea aceea, căreia nu'i puteau da nume cu câteva clipe mai nainte.

– Tu eşti supărat Coriolane?

– De ce aşi fi?

– Numai, vezi aşà îmi pare mie. Eşti supărat pe mine.

– Să nu crezi Myrtho, aşi păcătui. De ce m'aşi supărà eu pe tine? Mi'ai făcut tu vreun reu. Din contră, îţi sunt mulţumitor şi voiu şi fi o viaţă întreagă!

– Mie? întrebă fata mirată.

– Da ţie. Pentru că tu mi'ai dat să gust pe o clipă măcar, un dram de fericire. Că a remas numai la atât – tu nu porţi vina.

– Aşà dar ştii totul?

Feciorul popii dete din cap.

– Eu port vina la toate Myrtha. Trebuià să'mi ştiu măsurà pasul. Mă mângăi însă cu aceea că tot ce am făcut, am făcut cu gând curat. Niciun scop meschin, un gând slab nu m'a îndemnat. Eram copil, nu ştiam că averea poate împedecà o fericire. Azi văd că am greşit. Şi în clipa aceasta tot ce'ţi doresc este să – fii fericită, să poţi uità pe acela care purtat de gând senin ţi'e turburat pacea.

– Coriolane! Inceată!

Feciorul o privi mirat.

– Tu nu ştii ce faci.

– Cum aşà?

Myrtha se aşeză la locul ei de mai nainte învitând lângă dânsa şi pe Coriolan.

O clipă preotul stătù pe gânduri. Privirea lui cercetă rotogolul câmpului, apoi urmă gestul fetei şi se aşeză lângă dânsa.

Myrtha începù a rupe cu degetele ei mici vârfurile firicelelor de iarbă cari se înălţau râvnitoare la viaţă.

Trecù apoi la istorisirea întregei povestiri a întâmplărilor cari i'au constituit nefericirea.

Tinerul ascultà cu capul plecat în pept.

Erà atâta durere în istorisirea Myrthei încât la urmă glasul îi deveni din ce în ce mai slab, până ce trecù dintr'o dată într'un plâns hohotitor.

Coriolan începù s'o mângăe. Îl apucă o frică, să nu audă cineva plânsul fetii, îi erà teamă să nu aibe un martor nechemat la scenele aceste grozave pentru dânşii.

Degetele lui lunecară peste gâtul Myrthei.

Fata tresări ca lovită de un curent electric.

Ridică capul. În ochii mari, tremurau încă ultimii stropi de lacrimi.

Privi lung, rugător pare că la tiner.

– Sărută'mă!

Preotul tresări.

– Myrtha, liniştеşte'te. Tu eşti agitată din cale afară.

– Sărută'mă! – îngână aceasta drept respuns. Privirea ei deveni mai expresivă. Cerşià cu ochii.

Coriolan se ridică.

– Să ne despărţim Myrtho! Ne poate vedeà cineva. Şi în situaţia mea... înţelegi...

– Nu vreau să înţeleg nimic... Sărută'mă...

Ştii totul acum... Te rog...

– Myrtha! Vină'ţi în pori...

– Lasă... nu vreau se ştiu de nimeni şi de nimic... sunt a ta, numai a ta... fă ce vrei cu mine... nu te gândi la nimic...

Vino!!

Preotul păli la faţă. Ochii îi fugiră în orbite, respirarea îi deveni mai repede... o văpae pare că îi eşià din pept uscându'i gura, arzându'i buzele.

– Vino! – se auzi glasul fetii, ademenitor şi dulce.

Sub impulsul soarelui, mirosul pământului deveni mai intensiv, îmbătător.

– Myrtho! Gândeşte'te... aici...

– Vino!!

Cu Coriolan începù a se învârti pământul. Simţi o moleşală dulce, o înfrângere uşoară a muşchilor. Un gând mai bun se nezui zădarnic să'şi impue voinţa. Câmpul întreg trecù într'o culoare rosa... El se plecă şi cuprinsă capul fetei...

O clipă se mai îndoi.

Printre buze se strecură cuvântul: păcat.

– Nu există păcat... Sărută'mă... gemù fata.

Şi capul lui se pogorî încet peste faţa îmbujorată a fetii.

Sus pe bolta albastră soarele pufăi trântind un nou şivoi de ferbinţeală peste câmpul care ferbeà.

– Îţi mulţumesc! – râsă Myrtha ridicându'se şi tocmindu'şi haina. – Păcat că nu ni'a suprins – dl Câmpian.

La auzul numelui acestuia faţa preotului se întunecà dintr'o dată.

Myrtha observă aceasta.

– Vezi, tu te întuneci numai la auzul lui, ce se zic eu care sunt osândită se trăesc cu el, dar... n'am să trăiesc.

– Myrtha...

– Nu zice nimic. N'am putut fi a ta, spre care mă trage întregul meu suflet, pe care te'am iubit şi te voi iubi... nu voi fi nici a lui pe care'l uresc.

– E bărbatul tău.

– Al meu? – Te înşeli! Ţi'am spus doar ce plan am.

Preotul îşi perdù privirea peste dealurile depărtate. Prin suflet treceau ca fulgere icnirile durerii.

Vedeà în gând viaţa sa viitoare, îmbrobodită cu un linţoliu de jale.

Ce are el?

Nimic.

– Eu voiu remâne numai a ta, căzù Myrtha în gândurile lui.

Un suflu de uşorare îi trecù prin pept.

Da, va aveà'o pe dânsa, un suflet care nu'l va uità nicicând. O legătură străină de legile oamenilor... o legătură zămislită în păcat.

Gândul îl îngrozi.

Îşi aduse aminte că el e preot. Nu e al lumii, ci a puterii aceleia mari care planează peste această lume. El este păzitorul şi vestitorul legii. Cum va vesti el legea altora, când singur ajunge să o calce în picioare.

Îi veni o scârbă pentru el însuşi. Se văzù atât de nemernic, atât de pătat încât îi venià se plângă.

Ce'a făcut?

– De ce te zbuciumi? – întrebă Myrtha.

– Am greşit – respunsă el trist.

– Fii tare Coriolane! – stărui, fata. Cu ce ai greşit?

Fiindcă mă iubeşti? Şi eu te iubesc. Numai pe tine te iubesc! Unde ţi'e greşala?

– Sunt preot – îngână tinerul.

– Adevărat, dar preotul altarului ce am înălţat aici acum vara, noi doui. Viaţa e scurtă. Sunt multe dureri, puţine plăceri. Fiecare are drept la plăceri. Eşti om înainte de toate.

Şi Myrtha se apropie de dânsul întinzându'i gura.

– Sărută'mă. Peste o lună sunt a altuia.

Preotul tresări.

O ură îi cuprinse sufletul o ură împotriva oamenilor şi a lumei, care i'a zădărnicit fericirea.

Nu mai voià să ştie de nimic.

Soarele căzù cu o adâncă părere de rău sub zare şi de la resărit amurgul de primăvară venià grăbit, înghiţind în gura'i enormă puţina lumină ce mai remăsese.

Pe îngusta potecă cei doui mergeau ţiindu'se strânşi.

Erà atâta farmec, atâta beţie în sara aceasta care te invità la viaţă.

Viaţă.

La margine de sat, buzele lor se contopiră într'un lung sărut de adio, care pare că nu mai voià să ia un sfârşit.

– Când ne întâlnim? – întrebă Coriolan.

Myrtha se gândi o clipă.

– Când vrei.

– Atunci mâne, eşim la gară.

Myrtha îi întinse mâna veselă.

– Adio!

– Noapte bună.

Peste uliţa înmormântată în întunerec fata se strecură ca un fantom.

Coriolan o petrecù cu ochii până ce dispărù apoi plecă pe altă cale spre casă.

Să temeà să nu'l vadă cineva.

Capul îi vâjâià.

De după dealuri luna eşi scăldată într'o pată de sânge.

XXI

Vremea îşi continuà mersul ei regulat.

Bogdăneştii începuseră a bănui reluarea legăturilor între fată şi tinerul preot al satului şi se puseră pe gânduri.

Bogdan voià chiar să întervină căci lucrurile nu'i plăceau cum s'au pornit.

Soţia însă îl opri.

Fata aveà în curând să se mărite. Să'şi facă plăcerile până se mai poate.

Bogdan luă cu oarecare mirare la cunoştinţă schimbarea de vederi a soţiei lui.

Şi tăcù.

Cei doui tineri păreau aşi fi perdut cu totul cumpăna judecăţii. Până şi satul ştià să spue unele lucruri.

Positiv nimic, dar bănueli cu atât mai multe.

Prea erau laolaltă totdeauna.

Asupra Myrthei bănuelile pe încetul începuseră a se îngrămădi în formă de acusă chiar.

O fată logodită, trebue să fie altfel – resonau unii; e preot pentru Dumnezeu, ce face? – să întrebau alţii.

Vestea rea are aripi. Nici nu ajunseră în pragul românului. Sfintele Paşti şi dejà pe întreaga vale a Bârzăvei să şopotià mai pe faţă mai pe ascuns de <<scandalul>> din Vălişoara. Căci de <<scandal>> erà cvalificată, tragedia acestor două suflete.

Scandalul se discutà cu mult interes.

Întreaga vale a Bârzăvei să rupse pe încet în două tabere mari, cari să duşmăniau ca cei mai aprigi adversari. Unii erau pentru <<scandal>> ceilalţi contra.

Şi lucru de mirat toţi păcătoşii erau contra.

Cei cu musca pe căciulă vociferau mai tare şi se puneau apărători moralei.

Cei fără morală!

Singur Câmpian părea a nu şti nimic.

Ori se va fi găsit şi pentru dânsul un suflet caritativ care în semnul iubirei de aproapele se'i fi făcut bucuria destăinuirii, nu se poate şti; atâta e fapt că dânsul nu dedeà un semn din care să nu fi putut deduce, că ştie ceva.

Pe la Vălişoara dedeà rar.

Iar de când cu aşezara noului preot în sat nu venise măcar o dată.

Pare că anume ar fi căutat să înconjure satul.

Bătrânul Cocoş, singurul care cuprindeà în întregime zbuciumul acestor doui copii nefericiţi, jucà pe enigmaticul.

În târgul de la Bocşa îl apucà lumea, că ce'i şi cum e.

Şi erà atât de nostim bătrânul cum se mirà, de întrebări, de cari dânsul nu ştià nimic.

Iar acei cari se puneau cu dânsul la sfat remâneau pe urma conversării cu Cocoş atât de nedumeriţi în sufletele lor încât erau convinşi, că tot zgomotul care s'a rostogolit peste Bârzavă s'a născut din izvorul pururea tulbure al fleacurilor muereşti.

Când veneà însă acasă, luà frumos pe prietenul seu la o parte şi'l sfătuià.

Nu ascundeà nimic. Îi spuneà tot ce se vorbeşte despre dânsul şi relaţia lui cu fata lui Bogdan.

La început preotul tresări ca în atâte alte dăţi când ajungeà la consciinţa poziţiei sale. Repulsiunile durau însă de regulă foarte scurt. O privire din adâncul albastru al celor doui ochi, un cuvânt din aceea filosofie crudă şi laxă a Myrthei ajungeau, pentru ca uitând toate să i se dea cu totul ei, uitând de chemarea lui, de Dumnezeu, de toate. Myrtha erà pentru dânsul – lumea.

Şi din ce se apropià termenul nunţii relaţiile deveneau tot mai intime.

În tot zbuciumul lor sufletesc se vădià acel ftisis nervos, care goneşte trupul bolnav din plăceri în plăceri, pentru ca să'şi mântuiască rostul vieţii cât de curând fiind fixat dejà hotarul.

De aceea sunt morboşii toţi atât de pătimaşi.

Iar ei ştiau, că vraja acestui vis nebun are terminul dejà fixat. În curând trebue să se termine.

Şi cu cât vremea să apropià cu atât mai nebun se aruncau ei în clocotul frământările patimilor luând dram câte dram din conceptul vag al – fericirii.

Deodată apoi se pomeniră la marginea visului, peste care pluteà un ce sur şi nelămurit.

Un enorm nimic.

Paştile vesele, sărbători duioase ale omenimii, veniseră cu seninul lor suflu de reînviere şi au trecut tot aşa.

Cununia Myrthei se stabili pentru a doua Duminecă după aceste sfinte sărbători. Se compuse lista celor ce aveau să fie chemaţi şi în scurt toţi cunoscuţii din jur puteau reveni asupra «scandalului» din Vălişoara, care acum aveà să fie terminat.

Câtă curiozitate nu s'a pornit faţă de acest ultim act, cu care credeà lumea că s'au terminat toate.

Se vorbià numai de nunta Myrthei.

Fel de fel de ştiri începuseră a se strecurà prin văzduh, dete din gură în gură cu sigiliul adevărului pomenindu'se surse de prima valoare.

Se ştia că Myrtha va zice «nu» la întrebarea de învoire a preotului, că nu va fi cu putinţă să fie dusă în faţa altarului.

Se pomenià de ameninţări grave, de presionări, de certe.

În fine tot ştiri eronate.

Un tremur de enervare se înstăpâni peste sufletele curioşilor şi nu ar fi intrelăsat unul pentru toate bunătăţile lumii să nu fie de faţă la nuntă.

În ultimul moment o ştire nouă sensaţională căzù ca un treznet în mijlocul ferberilor.

Cununia a trebuit accelerată din anumite motive.

Surisele acele caracteristice apăruseră pe buzele oamenilor.

Procesul atât de abject al uciderii morale s'a desevârşit.

Lumea şi'a făcut datorinţa şi de data aceasta.

– Poftim! – grăiau satisfăcuţi moralişţii. Cine ar mai fi gândit una ca asta. Fată de casă bună. Cu şcoale. Of, Doamne unde o să ajungă lumea.

Şi toţi dedeau din capete, gravi, ca nişte judecători severi.

– Nemaipomenit! – îşi frecau alţii mânile. Na, aşà un scandal n'a mai fost pe la noi!

Şi întreaga vale a Bârzavei vuià de valurile scandalizării.

Ce le păsà şacalilor? Ei îşi aveau hoitul deasupra căruia puteau urlà acum în dragă voe.

Omul s'a adeverit şi aci a fi om.

Unul nu s'a găsit se ia în apărare fata. Unul n'a fost, care să judece şi din punctul de vedere a fetei, care aveà să fie svârlită în braţele unui om pe care nu'l voià.

Nu. Moralisatorii şi moraliştii nu ştiau de aceasta.

Ear în Vălişoara totul era liniştit.

Cel puţin pe dinafară. Înlăuntru în suflete, cine mai umblă se cerceteze.

În casa lui Bogdan pregătirile se urmau cu zor.

Nimic nu dovedeà că înlăuntrul casei s'ar petrece ceva nefiresc, nenatural.

Numai târziu în serile senine din pragul verii, la fereastra din dosul casei apăreà o silhoetă albă, ca o arătare din poveşti fermecate, oprindu'se în cuprinsul îngust, resfirând privirea peste vraja nopţii scăldată în blânda lumină a lunii.

Păreà o statuă, un înger de peatră care veghează încremenită în liniştea eternei păci, deasupra unui mormânt.

Erà Myrtha.

În aceste nopţi sufletul ei se desfăceà în toată goliciunea durerii. Aici în împărăţia aurită a fetiei ei venià ca o preoteasă a bătrânelor legi, se adaugă câte un mănunchi de amintiri pe altarul veciniciei jertfiri. În liniştea nopţilor recapitulà faţa faselor povestei ei triste, cumpănind desnădăjduită viaţa ei cea viitoare.

Luceafărul de dimineaţa cu ploaia de rouă o găsià tot acolo unde o lăsase luceafărul de seara. Cu capul răzimat în coate, cu ochii scăldaţi în lacrimi.

Ear vremea gonià. Se grăbià pare că anume se pună cruce povestei acestea triste.

Cu câteva zile înainte de cununie Bogdan întrebă pe Myrtha:

– Auzi Myrtha, uite, eu şi cu mamă'ta ne'am dat în vorbă că cine să te cunune. În drept ar fi s'o facă Coriolan... dar... nu ştiu întrucât ar voi dânsul... ori... poate... ţi'ar fi greu... ţie... poate... ştii e bine să limpezim şi aceasta... Eu ştiu... ei ce zici?

Lui Bogdan îi căzù din cale afară greu afacerea asta.

Myrtha se gândi puţin.

– Eu vreau să fie el...

Peste faţa'i albă trecură în goană nebună două fulgere. Unul ca o umbră celalalt ca o undă de înseninare.

Bogdan oftă uşurat.

Peste cel mai greu lucru trecuse, acum ce va zice celalalt.

Îl cheamă pe Cocoş.

Cocoş dete din cap gânditor o vreme apoi rosti sentinţa.

– Trebue să o facă, chiar de i s'ar rupe sufletul.

Bogdan tuşi jenat.

– Nu, nu, continuă Cocoş. – Pentru lume, Domnule. Doar o să vie lumea anume să se mire. Amândoi trebuie să'şi adune toate puterile.

Las' pe mine.

Şi plecă.

Coriolan când auzi de ce este vorba se îngrozi.

– Cum puteţi fi atât de barbari, să cereţi o astfel de jertfă de la mine? – Eu nu voi fi în ziua aceea acasă.

– Stai puţin! – îl stâmpără Cocoş. – Tu ştii ce a vorbit lumea?

– Ştiu. Adevărat. Am iubit'o!

– Asta ca asta, dar celelalte... de... nopţile...

– Te rog!

– Ei vezi, aşa'i că te atinge? Ce crezi ce va zice lumea pe care numai curiozitatea o aduce când nu te va vedeà pe tine?

Preotul tăcù. Ear Cocoş continuă.

– Va vedeà întărindu'se toate minciunile, toate porcăriile oamenilor. Te întreb, poţi tu contribui la pângărirea cununei de myrth a fetei tocmai acuma?

În clipa aceasta, când toate privirile murdare ale lumei setoase după scandal vor fi îndreptate spre voi doui? Poţi tu face aceasta?

– Aşi fi un nemernic, – şopti preotul.

– Atunci...

– Învăţătorule! – Ştii ce ceri de la mine?

Cocoş afirmă zicând.

– Corectitate şi tărie.

– Bine, fie. Voi trece şi prin focul acesta.

Voi fi tare, ţi'o promit. Am să fiu de peatră. Să nu se bucure nimeni de nefericirea mea.

Cocoş îi strânse mâna.

– Aşa te vreau, aşa îmi placi. Fii bărbat. Ce ai tu cu sufletul tău, să remâe taina ta.

Lumea să vadă numai faţa ta senină.

Preotul plecă capul în pept.

O dungă resări de'a curmezişul frunţii late ca o brazdă resturnată pe un plan întins.

În noaptea ce urmă acestei zile, ferestrile mici de la casa parohială clipiră somnoroase până în zori.

Stăpânul, sluga Domnului, omul, nu'şi găsi în această noapte odihna.

Zilele ce urmară se strecuraseră repede.

Odată cu sosirea primului invitat şi ziua cea mare erà sosită.

Vălişoara începù se prindă suflet.

Dascălul Cocoş în decursul acestor zile prea să tot învârteà în jurul lui Coriolan.

Când îl căutà omul, erà în casa parohială, cudescrând în dosul uşii încuiate neînţelesele rosturi ale unei poveşti care se apropià de sfârşite.

Bătrânul trebue se fi avut o teamă oarecare. Poate să temeà se nu facă tinerii vreo prostie în preajma cununiei. Mai ştii? Sufletul tiner nu prea ştie de margini.

Coriolan însă nici prin gând nu se ocupà cu astfel de eventualităţi. Sufletul lui ajunsese la acel stadiu când de marea încordare, trece în aceea depresie îngrozitoare în care totul îi este omului totuna.

Un clopot, lipsit de limba menită se dee viaţă dangătul aramei.

Cei păsà lui acum. Puteà veni price nimic nu'l mai scoteà din toropeală.

Când remâneà singur, recità epistola Myrthei, ultima poate, scrisă cu trei zile înainte de cununie. Ochii i se umpleau de lacrămi de câte ori desfăceà hârtia. Ce'i puteà oare scrie fata? Un adio sentimental, vreun program lugubru pentru viitor, ori făgăduinţi de patimi?

Nu se ştià. Aceasta a remas taina sufletului lor.

Cu apropierea zilei de cununie se îmbulziau şi oaspeţii învitaţi.

Ţiind cont de vechile îndemnări a lui Bogdan, acei cari căutau şi la aceste ocasiuni proza veniseră încă de vineri, odată cu lăutarii, cari astfel nu puteau stà cu mânile în sin.

Zgomotul furtunoaselor petreceri, aşà cum numai pământul pururea înferbântat al Bănatului le ştie produce, se aşează peste pacea senină a Vălişoarei.

Chiotele se revărsau în ecouri ţivlitoare peste liniştеà încremenită, iar alăuţile tarafului lui Floria din Butin ţipau văitându'se, ca nişte suflete chinuite.

Vinul curgeà la mesele încărcate şi sub impulsul lui, firea expansivă a bănăţeanului să desfăceà în plenitudineà ei. Cântece în cor, alimentate de glasul tânguitor al muzicei se culcau leneşe peste sat, iar podelele odăilor lui Bogdan icneau sub ropotul furtunos, plin de vijelie a «bănăţenelor». Reînviase un nou capitol din vechile petreceri. În cadrul acesta luminos de veselie numai mireasa de mâne, Myrtha făceà excepţiune.

Numai dânsa rătăceà ca un duh, care şi'a perdut liniştеà în mijlocul acestei furtuni de voe bună. Se vedeà însă că'şi dedeà toate silinţele să arate altfel…

Simţise fata, că mulţimea de ochi o pândesc numai pe dânsa, că numai pentru a o vedeà pe ea au venit mulţi în casă la dânşii.

Şi jucà rolul cu atâta măestrie încât toţi curioşii remaseră nedumeriţi.

Ear cu o zi înainte de cununie, puse de'a dreptul în mirare lumea.

Erà atât de veselă, atât de expansivă şi de vioae, încât lumea numai ştià ce se gândească.

Cocoş care se învârtià printre oaspeţi ciocnind cu ei şi prinzându'le gândurile le ziceà voios:

– Ce v'am spus eu măi copii? – Vedeţi, acum cu ochii voştri.

Şi oamenii afirmau. Numai câte unul dacă se găsià se întrebe.

– Dar popa de ce nu vine?

Pe acesta Cocoş îl ţintià cu ochii lui suri şi îi reflectà încet.

– Păgânule, doar n'o să vină să joace cu noi la trei luni după moartea tătâni'seu. Impresionabilele firi bănăţeneşti sunt doar atât de uşor de cârmuit. Cu o singură vorbă domoală, desarmezi pe cel mai infuriat.

Pământul atât de bogat şi fecund a asămuit şi sufletul oamenilor după chipul seu.

Cocoş luà masă după'masă, după cum i se părеà lui că se grupează oamenii împrăştiind nedumeriri, ucigând minciuna în clipa încolţirei ei.

Iar lumea îşi petreceà.

În curtea largă hora se întinsese într'un lanţ enorm, şi vreo câţiva năbădăioşi, cari nu'şi mai încăpeau în pele deşi nu închiseră ochii de două zile voiau cu adinsul să scoată hora pe stradă, să încunjure satul.

Găsiră însă cea mai mare împotrivire la stăpânul casei.

Cocoş încă erà de părere că jocul să remâe în curte.

– Mâne sară copii, mâne! – îi mângăe el.

Târziu până în noapte, muzica nu încetase cu cântecele ei. Câte un chiot scos din peptul cutărui roman necăjit săgetà satul de la un capăt până la celălalt, trezind toţi dulăii de prin curţi.

În această noapte feciorul popii Sofron, se sforţă zadarnic ca să se dee legat somnului. Acesta'l încunjurà.

Acordurile din vecini se fremântau la ferestrile mici căutând să intre înlăuntru şi sufletul preotului se înorà de un simţemânt greu, care i se aşezà nu numai pe suflet, ci şi pe pept amenințând să'l sugrume.

Din tavanul scund pare că se coborau ca dintr'un caer imens subţirile fire ale aducerilor aminte. Înaintea ochilor lui se făceà ultima scenă a unei tragedii.

Chiotele răzbiau clare până la dânsul lovind în creerul agitat pare că ar fi fost nişte ciocane.

Ştià după chiot cine'şi petrece.

Gândurile cari năvăliau în suflet în această noapte îi depărtară cu desăvârşire somnul.

Glasul metalic al clopotului care'l chemă în zori la sfânta slujbă de dimineaţa îl găsi la fereastra ce da în curte, inhalând cu dorul pustiu al nenorociţilor ozonul recoros al aerului de dimineaţă.

Când îl întâlni Cocoş în uşa bisericii asvârli ochii asupra lui şi tuşi supărat.

Coriolan erà palid. Ochii îi fugiseră în orbitele mari, în jurul cărora cearcăne groase vesteau zbuciumul nopţilor de veghe.

La liturgie biserica mică din Vălişoara se umpluse de lume străină.

Toţi oaspeţii ţinură să vie la slujbă. Nu râvna celor dumnezeeşti i'a adus aci, ci curiositatea.

Voiau să vadă pe eroul trist al atâtor poveşti.

Coriolan simţi suflul străin care a întrat odată cu oaspeţii în cuprinsul bisericii.

Şi niciodată vocea lui nu a sunat mai metalic, mai melodios, mai înălţată ca tocmai în aceste clipe.

Cocoş urmărià cu atenţiune tot ce se petreceà în jurul lui şi un zimbet apărut ca un pribeag pe buzele lui subţiri atestă îndestulirea lui.

După ce eşi din biserică o mică serbătorire spontană avù loc în faţa sfântului locaş.

Cunoscuţii cari pentru prima dată vedeau pe <<doctorul>> slujind la altar ţinură să'l felicite.

Simţemintele erau sincere.

Pare că simţise toţi câţi erau de faţă că sufletului acestui om i se cuvine o satisfacţie oarecare.

Nu erau poate în clar cu cauza, dar simţeau ca o necesitate această trebuinţă.

Ajuns acasă, Coriolan căzù frânt de emoţiile prin cari trecuse pe un scaun.

Ochii rătăcind peste păreţii chiliei se opriră pe vechea icoană afumată a Nazarineanului, ca şi cum ar invocà un ajutor de la acest prototip al suferinţei, pentru marele act de încheere care aveà să urmeze peste câteva oare.

Mamă'sa, duioasă, simănând cu sufletul ei simplu durerile prin cari trece fiul ei iubit se apropie de dânsul cercând să'l mângăe în felul ei simplu şi cinstit.

Şi cum îl mângăià copilul culcă capul seu pe peptul uscat al femeii care i se păreà totuşi atât de moale acum.

– Dragul mamii, dragul mamii – aşa a vrut poate Dumnezeu!

Copilul se scutură ca'n friguri.

– Nu mestecaţi pe Domnezeu în astfel de afaceri.

Prin sticla ferestrii câteva raze resleţe de soare căzură pe acest tablou de duioşie împletind deasupra celor două capete o cunună de mucenicie.

Sunete stridente de clarinet pătrundeau în restimpuri până în odaia mică, săgetând durerea celor două inimi.

Mama priveà perdută în neant netezind alinător părul feciorului ei, care rezimându'şi capul de peptul de mamă se perdeà pe sine însuşi în învălmăşala gândurilor cari se frământau în orele de ameazi în dosul pleoapelor închise.

– Să'i dea Dumnezeu noroc, maichii, iar tu să fii sănătos – îngână mama.

– Să te audă Domnul mamă.

Şi iar se pogori tăcere adâncă peste durerea celor două suflete.

Un sunet resărit în tindă îi făcù se tresară.

Erà Cocoş.

– Ei, frate dragă ce mai faci?

Coriolan dete din umeri. Îl plictisi întrebarea aceasta al cărei rost nu'l putù cuprinde.

Cocoş văzù semnul de neplăcere întipărindu'se pe faţa preotului.

– Bine, bine, nu te supără. Eu am venit numai să te vestesc că la ora trei tu să fii dejà în biserică.

E bine să fii tu mai nainte acolo.

Coriolan nu respunse. Pare că nici nu auzi ce'i spuse Cocoş.

Acesta urmărindu'i privirea dedù de chipul afumat din părete.

Bătrânul dascăl simţi, că gândurile obosite ale preotului tăbăriseră la vecinicul izvor de mângăere.

Simţi o duioşie şi în gând rugà pare că vremea se treacă mai repede.

Coriolan stătù mult timp şi tăcut.

În câteva rânduri încercă pare că se întrebe ceva, dar se lăsà.

Cocoş băteà un marş pe tabla mesei îngândurat.

Cine ştie la ce gândià.

Un bubuit căzù peste sat rescolind până departe ecouri înfundate.

Preotul trăcni.

– Vine «mirele»! – zise zâmbind.

Cocoş dete numai din cap fără se cuteze a adăugà ceva.

Iar ecourile rescolite pe urma bubuitului de treasc se prinseră în lanţul horei cu acordurile marşului lui Floria cu care primise la poartă pe mire pe advocatul Câmpian.

Resfrângeri de urale sgomotoase pătrundeau până în odae.

Coriolan nu putù opri un suris sarbed, care'i apărù pe buzele arse.

Se gândeà poate că în anumite împrejurări aceleaşi urale puteau să sune şi la adresa lui.

Într'un târziu Cocoş plecă.

Remas singur cu mamă'sa, aduse vorba la lucruri cu totul indiferente.

Preoteasa bătrână îl ascultà cu luare aminte, cu aceea gingăşie duioasă de cari numai mamele sunt capabile.

Orologiul vechiu cu arabescuri, de pe cari din tele vremii mântu'i'se auritura vesti cu glas ţivlitor două ore.

Coriolan tresări.

Se apropià vremea. Trecù pentru un moment în odaia de alături. Când reveni părù mai liniştit. Îşi luă pălăria, şi oprindu'se pentru câteva clipe în faţa oglinzii îşi tocmi părul.

Erà tocmai gata de eşit, când cineva bătù la uşă.

Erà o ciocănire lină, timidă.

Coriolan erà să strige de mirare când văzù întrând pe cameriera Myrthei.

Fata îl rugă să ostenească puţin până afară.

În pragul tindei îi dete cu o mişcare repede, un plic pe care'l ascunsese până atunci în sin.

Fără a mai aşteptà respuns romînca se depărtă apucând drumul prin grădini.

În prag preotul remăsese încremenit ca statuele sfinţilor de pe la respântia drumurilor, ţiind în mâna tremurândă plicul alb.

Un gând de mai bine venindu'i el cufundă plicul în buzunarul pardesiului şi plecă.

Recoarea din biserică îi făcù bine.

Se aşeză pe un jilţ din altar şi luă din nou plicul.

Sigilul mic roşu părea o rană deschisă.

Când dete să'l rupă, atunci văzù abià o slabă înşiruire de litere: <<Epistola să se desfacă abià mâne dimineaţa la ora trei. Pretind aceasta! M.>>

Mâne dimineaţa la trei… Prin capul preotului goniau gânduri nebune… Ce va fi la această oră?

De ce a pus dânsa tocmai acest termin?

Micile fereşti ale bisericii cu giamurile sugrumate în învăliş de plumb, opriau lumina din afară să între în biserică.

Domnià un amurg cenuşiu. Prin geamul cel mai înălţat o rază se strecură ţinându'se în vârful aurit al crucii de pe altar.

Părea o cunună de flăcări.

Coriolan nu vedeà nimic.

Stăpânit de evenimentul, neaşteptat, subjugat şi dripit cu desăvârşire de sbuciumul îngrozitor ce a premers liniştei forţate pe care o are azi, în lumina sură a bisericei scunde gândurile îl furară de pe această lume.

Cu deosebire un gând îl stăpânià. Ce are să facă Myrtha? Îşi aminti şi de cealaltă epistoală şi se cutremură. Acolo Myrtha îi vorbià de amor vecinic, de amintiri, de aduceri aminte, de morminte uitate într'un ton atât de macabre, încât citindu'le nu'şi puteà suprimà lacrimile. Ce vrea?

Şi acum altă scrisoare. Pornită cu o oră înainte de a se închinà altuia.

E înger ori demon sufletul sălăşluit în fata aceasta?

Umbra creşteà în cuprinsul bisericii.

Praporii înşiraţi pe lângă zid păreau nişte liliaci monstri din magazinul unei închipuiri bolnave.

Deodată un fulger brăzdă liniştea, luminând pentru o clipă întreg cuprinsul. Feştila unei lumini de ceară se aprinse. Pâlpăi de câteva ori, aproape să'şi dee sufletul sub sugrumarea întunerecului care o spăimântà din toate părţile, apoi înălţă deodată flacăra. Scrâşnind, întunerecul se retrase treptat spre ziduri îngrămădindu'se la un moment dat într'un colţ din tinda femeilor.

Coriolan nu aveà ochi pentru toate acestea. În sufletul lui se înşiruiau alte icoane… Erà ca o revărsare stranie puhoiul de gânduri care'i năpădi sufletul.

Crâsnicul intrat în altar să aprinză candelele trăcni, văzând preotul grămădit în jilţul cu spetează înaltă.

Când acesta îl luă în seamă îl pofti afară spuindu'i că nu are lipsă de dânsul.

Căzù din nou pe gânduri.

Ce erà viaţa lui? Şi peste tot ce rost are a mai fi? Cu ziua de mâne va plecà şi aceea care îi erà aproape şi care suplinià totul în sufletul lui. Cu ziua de mâne va remâne singur, cu mama lui bătrână cu Cocoş… Şi prin gând anii se precipitau trecând în goană nebună. În calea acestor ani el se vedeà pe sine, bătrân, ramolit, plictisit de oameni şi de viaţă, decăzut poate, stăpânit de alcool, singurul prieten al oamenilor ce nu'şi găsesc mediul potrivit…

Se cutremură.

Nu, nu are să fie aşà. Va remâneà pururea acela care a fost.

Alte icoane se îmbulziau înaintea porţilor sale sufleteşti.

Vedeà poporul, binecuvântându'l ca pe un părinte. Simţi o căldură în pept. Crâmpee dintr'o formulă de rugăciune îi rătăciră prin creer.

Se vedeà <<părintele>> poporului.

Un alt tablou resări din neant.

Erà Myrtha, mai altfel decât acum, tot frumoasă, privindu'l cu drag, cu o oarecare mândrie. Iubirea lor remase pururea arzândă. Se vedeà alintându'o în restimpuri rare când dânsa îl chemà la sine, dorită de braţele lui, de buzele lui moi.

Sări de pe scaun.

O ciudă neputincioasă îl cuprinsă pentru că s'a lăsat răpit de astfel de gânduri aici, în sfântul locaş al Domnului.

Un pocnet surd se auzi urmat de un chor de chiote cari sosiau obosite, frânte, înaintea bisericii.

Crâsnicul ţinù să strige din uşă: Vin!

Coriolan simţi o săgetare în creştet.

Genunchii îi simţi îndoindu'se, o frică se sălăşlui în inima lui. Îi venià că bolta bisericii trebue să se urue asupra lui în cea mai apropiată clipă.

Îi venià să fugă.

Chiotele se tot apropiau. Prin uşa bisericii pe jumătate întredeschisă se strecurà câte o umbră.

Crâsnicul se apropie de altar cu gândul să între.

Uşà erà încuiată.

Înlăuntru în cuprinsul mistic, preotul îngenunchie la pristol culcându'şi capul pe lespedea rece, implorând cu sufletul puterea aceluia care are leac pentru toate durerile.

Tresări.

Zgomotul erà acum de tot aproape. Deosebià clar târguiala diverilor cu crâsnicul care nu voià să'i lese să între până nu achită <<birul vămilor fericirei>>.

Coriolan se îmbrăcă.

O dungă se culcă de'a curmezişul frunţii, o dungă care păreà un nor aşezat pe geana unui ceriu senin.

Sprâncenele încreţite întunecau şi mai mult faţa.

Deodată apoi se însenină ca la un cuvânt de vrajă.

Peste faţa albă se aşeză reflexul unei duioşii dureroase, pecetea simţemântului împăcării cu soartea.

Ochii lui îşi desfăcură luminişul mare şi prin porţile acestea o viaţă privià curioasă în lume.

Corul lui Cocoş începù psalmul nupţial... <<O vino, vino, scumpa mea… mireasă>>.

Glasurile metalice umpluseră biserica mică. O linişte se pogorî peste publicul care desăvârşise spaţiul. Acordurile corului ondulau vibrând prin aerul saturat de tămâe şi miros de ceară, culcându'se duios peste adunarea de oameni, rescolind din afunduri toate simţemintele de mai bine.

«*Vino, vino din Liban – mireasă –*
Vino scumpa mea, vino porumbiţa mea
Arată mie faţa ta şi să aud glasul tău».

Treceà un suflu de înviorare peste capetele mulţimei.

În faţa iconostasului mirii steteau ca turnaţi în fer. Myrtha cu rochia'i albă, lungă, care se aşterneà pe urma ei ca un gând curat, păreà un înger. Diademul de myrth de sub care pornià voalul alb cuprinzându'i mijlocul silfidic îi vădeà ilusia unei regine a ţerilor cu ţermi azuri din poveşti. Buchetul mare numai din trandafiri albi desăvârşià până la cele mai fine conture icoana aceasta de nevinovăţie.

Totul armonià numai faţa dedeà contrastul. Vai, privită din faţă Myrtha păreà o moartă.

Nu, ochii aceia stinşi, perduţi în orbitele cercuite, obrajii palizi şi supţi abià răzimându'se în vinele cari se puteau numerà sub pielea fină, nu mai spuneau de Myrtha.

S'a făcut înşelăciune.

Alta e aceasta care stă acum în faţa altarului.

Nu e Myrtha.

Corul cântà.

Câte o damă, îşi făceà rost să tocmească câte ceva la haina albă a Myrthei.

Dar ochii tuturor celor din biserică erau aţintiţi la perdeaua de catifea care acopereà uşile împărăteşti.

Spre această perdea năvăleau gândurile celor prezenţi.

Ah, cu câtă nerăbdare aşteptau clipa în care se va trage la o parte şi va apare <<el>>!

Corul repetà cântarea:

«*Arată mie faţa ta…*
Şi să aud glasul tău… mireasă»!

Un fulger trecù prin mulţime.

Cei dindărăt se ridicaseră în vârful degetelor.

Perdeaua de la uşile împărăteşti se dete la o parte şi în uşi apărù – «el».

Un «ah» uşor întreţesut mai mult în respirare plană peste mulţime.

Ultimele acorduri ale corului muriau prin colţuri întunecate.

«…mireasă…»

Având în faţă făcliile aprinse, în spate amurgul mistic al altarului cu crucea aurită care reflectă schinteind undele de lumină, Coriolan aveà ceva profetic în apariţia lui. Peste faţa de marmor se turnà seninul privirilor cari se ţintuiseră undeva în neant.

În biserică se pogorî o linişte de moarte.

Coriolan aşteptă până se perdù şi ultimul acord apoi cu un gest hotărât învită la sine pe miri cerându'le inelele.

O clipă părù ca şi cum Myrtha s'ar fi clătinat.

Erà numai înşelăciune optică.

Prin uşile deschise, nouri de tămâie se vânzoliau împrăştiindu'se peste publicul din care nu se vedeà decât feţele luminate de făcliile de ciară. La întrebările obicinuite mirii respunseră limpede în auzul tuturor.

Lumea se privià înşălată în aşteptări.

Nu s'a întâmplat nimic.

La încununare însă a avut loc un accident care a remas de pomină de atunci. Cununa de myrth a Myrthei erà cu mult prea mare decât se poate încape coroana bisericei peste dânsa.

Cu mâni tremurânde încercă preotul să treacă peste accident neplăcut.

Nu se puteà.

Erà o scenă penibilă.

Oricum încercà preotul să aşeze cununa, aceea lunecà în jos.

La urmă enervat o aşează pe măsuţa de alături continuând ceremonialul fără a mai încercà se o aşeze pe cap.

Printre mulţime trecù un fior.

În clipele acestea în sufletul fiecăruia se aşează presimţul unei nefericiri.

Fumul de tămâe planà în mici nouraşi albastrii peste capetele mulţimei.

Ceremonialul se termină.

Palid şi rezimându'se de stâlpul uşii intră Coriolan în altar trăgând cu o mişcare obosită perdeaua la loc.

Afară în nae, lumea se îmbulzià se feliciteze pe noii soţi.

O clipă Myrtha fulgeră cu ochii perdeaua de la altar. Aceasta se mişcă puţin ca şi cum ar fi fost cineva în dosul ei care privià afară.

Pe încetul convoiul părăsi biserica.

O linişte se pogorî între cei patru păreţi.

Numai coloane albastre de fum de tămâe se înălţau în rotogoale perzându'se în cuprinsul bolţii întunecate.

Luminile mari de ceară se stingeau în icniri dureroase sub suflul puternic al crâsnicului.

În altar, căzut în genunchi cu capul răzimat de lespedea rece a prestolului preotul plângeà în hohote înfundate.

O dâră de lumină pătrunzând prin crepătura tâmplei se îngânà cu aurul crucii de la epitrahil.

În cădelniţa de alături cărbunii muriau în clipiri obosite.

Uşa de la tinda femeilor căzù în bravă cu un zgomot surd.

XXII.

Erà pe la unsprezece ciasuri din noapte când cineva bătù la fereastra preotului.

Acesta se ridică grăbit de la masă unde stătuse cufundat în gânduri deasupra tainicului plic ce'l primise în după'amiaza zilei.

Se apropie cu mişcări obosite de oblon şi'l dete în laturi întrebând cine bate.

Erà Cocoş.

Coriolan deschisă fereastra.

– Cum, tu nu dormi? – întrebă Cocoş.

– Pot eu dormi în noaptea aceasta?

Îşi aduse aminte de epistolă.

– Pleci acasă, ori ai mai aveà chef să stai cu mine de vorbă? întrebă Coriolan.

Mă simţesc atât de abătut încât mi'ai face un serviciu mare dacă ai stà cu mine. Vino înlăuntru.

Cocoş nu esită să între.

Când se aşeză la masă Coriolan îi arătă plicul.

– Ce zici?

Cocoş învârti scrisoarea între degete, o cântări în palmă şi ridică din umeri.

– Ce mai ştii, ce vreà fata aceasta. E un suflet compus din atâtea contraste încât niciodată nu poţi fi în clar cu dânsa. Acum două zile m'a pus în mirare cu veselia ei expansivă şi azi, când am văzut'o în faţa altarului m'am îngrozit de faţa ei. Părea o moartă.

Apropo! strigă el, să nu uit. N'ai băgat de seamă forma cununei de myrth?

Coriolan îl privi mirat.

– Pare'mi'se erà prea mare.

– Aş, aia ca aia, forma înţeleg eu.

Preotul dete din cap negativ.

– Erà cununa morţilor. La început am crezut că părerea mea e un joc al închipuirii, dar mai târziu când am privit mai bine, am văzut cu groază că cununa e tocmită în fazonul cununilor cari se poartă la înmormântarea fetelor mari.

Coriolan erà palid.

– Nu pot înţelege continuă Cocoş, cum de nu a observat nimenea acest lucru. Dar iar mă întorc, nici nu erà cine să'l observe.

Trebue ochi deosebiţi şi apoi chiar de i'ai aveà cine se gândeşte la aşa ceva... înaintea cununiei. Făcu'mi cruce, aşà ceva n'am mai pomenit.

Şi Cocoş în adevăr se încrucişă.

Preotul oftă din greu.

– Bine că am trecut peste toate...

M'am scârbit de purtarea scandaloasă a oamenilor. Cum se înholbau la mine. Ce au aşteptat? Să fie scandal?

– Sigur! – adausă Cocoş.– Nu mint, prietene şi eu mă temeam că nu voi aveà tăria se suporţi actul. Sermanul meu – copil. Întăreşte'te, timpul vindecă toate ranele. Ştiu că ţi'e greu, înţeleg toate... aşa a fost să fie.

Preotul închise pleoapele şi'şi propti capul în cotul rezimat de masă.

Respirarea deveni mai repede.

Deodată apucă mâna lui Cocoş.

– Învăţătorule, prietene! De'ai şti prin ce foc trece sufletul meu în aceste clipe mi'ai plânge de milă. Ori poate nici d-ta nu vei înţelege, cum nu a înţeles şi nu va înţelege lumea din care o parte venise azi să ne vadă. Ştii ce perd eu?... Totul! Credinţă, nădejdi, încredere, bucurie, – totul.

Mă simţesc atât de gol, încât mă întreb:

La ce mai trăesc eu? Are viaţa aceasta rost pentru mine acum?

Cât am iubit'o, Dumnezeule! Viaţa de mi'ar fi cerut'o i'o dedeam. Tot îi asvârliam la picioare. Mă lăpădam chiar de Dumnezeu pentru dânsa. Nu s'a putut. Să fie fericită. Nu poartă vina. Iar acei care vor fi vinovaţi de aceste două suflete svârlite în prăpastie vor aveà să respunză la judecata mare de fapta lor.

Cocoş nu respunse nimic. Înţelegeà că sufletul încărcat trebuià să arunce ceva din balastul cel mare care'l îngreonà. Lăsă deci curs liber tinerului să'şi verse năcazul.

– Ce va fi de acum înainte? Spune d-ta, care eşti bătrân, care eşti acum la apusul vieţii spune, ce poate resări de aci? Ce se va întâmplà când noi doui ne vom întâlni în viitor? A cui e dânsa de fapt? Căci de drept este a lui...

– Linişteşte'te! Agitat cum eşti acum nu poţi judecà limpede. Las'că o să mai vorbim noi – încercă Cocoş să'l abată de la tema care o începuse.

Bătrânului dascăl îi veni din cale afară greu să asculte aberaţiile sbuciumului turnându'se în concepte cari nu cadrau de fel cu sufletul lui.

Nu luà în nume de reu nimic tinerului.

Înţelegeà doar în plină măsură starea sufletească a acestuia. Orologiul vechiu căzù în vorbă cu graiul lui ţivlitor vestind cu'n timbru de ironie miezul acestei nopţi de sbucium.

Din vecini un cocoş trezindu'se ţinù să'şi îndeplinească rostul. Un pocnet de pistol despica liniştea nopţii undeva sub grădini.

Coriolan opri privirea pe platforma orologiului şoptind încet:

– Încă trei ore!

Capul îi căzù în palme.

Prin creerul lui Cocoş se frământau gândurile nebuneşte. Privi plin de milă la Coriolan şi în gând îşi închipuià ce altfel se puteau întocmi lucrurile. Câtă fericire nu s'ar fi revărsat atunci în cuprinsul umililor păreţi.

Îşi aduse aminte de soţia lui Bogdan şi scrâşni din dinţi. Ea e de vină. Ea şi'a ucis dacă şi nu trupeşte, dar moraliceşte fata pentru viitor.

Icoana cu cununa Myrthei i se fixă din nou în suflet.

Se scutură. Îi veni un gând straniu. Oare plicul acela nu cuprinde în sinul lui un «adio» pentru totdeauna. Mai ştii?

Firile impresionabile sunt pururea incalculabile.

Se cutremură.

Lampa îşi revărsà lumina'i plăpândă prin reflexul globului alb.

Tic, tac, tic, tac, sunà cadenţatul glas al orologiului, cum măcinà fărimând în clipe, eternitatea.

Simţi cum i se prinde sufletul în hora icoanelor apuse. O putere tainică veni să'i aşeze un tub magic înaintea sufletului trecându'i pe dinainte, crâmpee rezleţe din povestea vieţii lui.

Bătrânul dascăl visà.

Liniştea din casă se aşternù peste cei doui bărbaţi ca o pânză feerică.

Deodată tresăriră.

Uşa dulapului bătrân trosni îngrozitor, ca şi cum s'ar fi crepat în două.

Orologiul icni de trei ori îngrozit.

Coriolan cu ochii holbaţi stetea palid, cu mâna pe plicul Myrthei.

Cocoş îşi făcù cruce zicând: Doamne fereşte!

Inima începù să'i salte nebuneşte în coşul peptului, ear în gât i se aşează pare că un dop care oprià circularea aerului ameninţându'l să'l zugrume.

Esità.

Mânile îi tremurau ca scuturate de friguri.

– Rupe! – grăi Cocoş.

Preotul desfăcù tremurând plicul.

Pe hârtia albă şirele se îndesau ca nişte mărgele negre. Ochii stânşi alergau nebun peste dânsele.

Deodată se opri brusc. Luciul ochilor se frânse ca atins de suflul unui îngheţ.

Un ţipet straniu, îngrozitor căzù în liniştea de moarte.

Cocoş se repezi la Coriolan.

Preotul se îndoi ca subt o lovitură de măciucă şi căzù grămadă, înainte de ce Cocoş îl putù sprijini.

Epistola scăpă din mâni căzând cu un ţişăit uscat departe lângă cuptor...

Dascălul opinti şi ridică în braţe trupul neînsufleţit, culcându'l pe divan.

Un ştergar muiat în apă rece aplicat în grabă recori fruntea înferbântată a preotului.

Cocoş îşi frângeà mânile, desperat.

Să scoale pe preoteasa ori ba?

Nu.

Ochii rătăcind prin odae deteră de făşia de hârtie.

Un gând de a şti cauza luă în stàpânire sufletul dascălului.

Puse tremurând ochelarii şi apropie hârtia de lumina lampei.

Mâna îi tremură rău cum citeà.

«*Coriolane,*

Remâi cu bine. Sufletul aceleia care te'a iubit atât de mult a ajuns la respântie. Din încurcătura mare eu am ales drumul cel mai bun, mă despart de lume. A ta nu am putut fi, a altuia nu am voit eu să fiu. Mă duc. Să erţi fapta mea şi să nu mă uiţi. Mângăe pe urma mea părinţii mei şi mângăe'te pe tine. Mă despart de lumea aceasta fără părere de rău. Fericirea am căutat'o; nu mi'a fost dat să o găsesc – nu mai am ce căută. Când citeşti aceste şire, Myrtha a plecat spre alte tărâmuri, mai fericite, mai frumoase, unde te va aşteptà.

Adio iubitului meu! Să nu mă uiţi cum nu te voi uità nici eu. Cu chipul tău în suflet îmi iau zborul spre vecinicie. Adio!

Myrtha.

P.S. Să nu mă uiţi nicicând».

Cocoş începù să'şi frece tâmplele.

Simţià cum i se ridică părul în cap.

Aruncă ochii la Coriolan care zăceà dus, apoi îşi luà pălăria şi fugi afară.

În casa lui Bogdan veselia erà la culme. Taraful cântà ear oaspeţii îngrămădiţi în jurul meselor întinse urmau cu glasuri răguşite acordurile cântecelor.

Obosiseră de dans.

Mireasa s'a dat demult odihnei şi oaspeţii remaseră să facă <<adio>>-ul mirelui de la plăcerile burlăciei.

Erau aburaţi de'a binele.

Când întră Cocoş odată cu uşa în odae se născù un zgomot infernal.

– Ce'i mă, ai văzut pe Marţoalea?

– Te'a dat cocoana afară – beţicule!

– Pe unde ai dat târcoale, Don Juanule!

Văzând însă că faţa lui Cocoş nu se schimbă mesenii începură să se trezească.

– Ce'i omule!

– Vorbeşte!

– Ţi s'a întâmplat ceva?

Cocoş nu respunse nimic. Ochii lui stânşi aiurau peste feţele îmbujorate ale oaspeţilor căutând pe Bogdan.

O răceală se aşează în sală. Lăutarii încremeniră cu arcuşurile pe strune.

Bogdan veni grăbit din odaia alăturată.

Când văzù aspectul dascălului păli fără voe.

Presimţul unei nefericiri adie peste oaspeţi.

– Cocoş îl luă de mână şi'l duse în coridor.

Bogdan îl urmă ca o maşină.

XXII

– Unde'i Myrtha? – întrebă înecându'se Cocoş.

– Ce s'a întâmplat? îngână Bogdan.

Cocoş însă nu mai ştià de sine. Instinctiv plecă spre odaia pe care o ştià a fetii. Bogdan încercă să'l reţină...

– Unde vrei să mergi omule? Eşti nebun? Ce va zice lumea? Te'ai turmentat rău!

Palma aceasta îl trezi pe o clipă pe bătrânul dascăl.

Se înţepeni pe picioare. Măsură cu o privire care îngheţă sângele în vine pe Bogdan şi'i zise într'un ton compătimitor.

Serman nebun. De lume'ţi spargi tu capul acum?

– Pentru Dumnezeu, spune'mi ce'i – omule. Mă nebuneşti.

Buimac, Cocoş îl privi lung, fără a puteà rosti un cuvânt. Priveà numai cu un reflex de groază în ochii lui senini.

Pe urma celor doui oaspeţi se înşiraseră lanţ. Veni şi mirele care vârându'şi mânile în buzunar priveà foarte enervat la scena aceasta.

Curiozitatea adună toată taifa în jurul dascălului care păreà asfixiat.

Taraful lui Floria amuţise demult. Un timbru macabru se aşeză peste golul odăilor mari, peste aburii de căldură şi nouraşii albastrii de fum.

– Învăţătorule, ce s'a întâmplat? – insistă rugător Bogdan.

– S'a cherchelit bătrânul! adause plictisit Câmpian, săltându'şi banii din buzunar.

Sunetul metalic birui cele câteva schinciturі de încercări de râsete.

Cocoş făcù un gest ca şi cum ar luà aer şi abià rosti rupt.

– Ne'fe'ri'ci're!

– Unde? Unde? Hai, omule! Unde? – întrebau oamenii de'a valma.

Un fior se strecură prin sufletul lor. Fiorul unei presimţiri sinistre. În aceia clipă în sufletul fiecăruia se reflectă chipul blând al preotului.

Cocoş steteà în mijlocul întrebărilor ca o stâncă izbită de valuri.

Când apoi bătrânul dascăl întorsese capul spre odaia fetii lui Bogdan şi rosti cuvântul Myrtha, pare că ar fi căzut un trăznet în mijlocul casei.

Numai strigătul lui Bogdan se avântă ca un chiot răguşit, peste liniştea de mormânt.

Flăcările lampelor începură să clipească straniu.

Bogdan apucă, clătinându'se, spre odaia fetii.

Ca nişte umbre, în degete, se furişau pe urma lui oaspeţii cu feţele palide, cu respirarea reţinută.

Undeva trebue să se fi deschis o fereastră, căci o undă de recoreală pătrunse în coridor.

Bogdan îşi apăsă o mână pe piept, cu cealaltă bătù încet în uşe.

Căderea unui fulg s'ar fi auzit în tăcerea grea.

Ecoul bradului se prelinsă pe lângă ziduri, resunând surd prin coturile depărtate.

Ca nişte ciocane tainice se auziau bătăile inimilor în pepturi.

Niciun respuns.

Altă bătae, mai tare.

Acelaşi rezultat.

– Myrtha! – îngână Bogdan – eu sunt, tatăl tău. Pare că era o nuanţă de plânset în conturul glasului.

– Myrtha, deschide! Eu sunt! repetă dânsul chemarea.

Niciun respuns.

Bogdan îşi frângeà mânile, desperat. Cocoş sughiţà în fund de mişcat ce erà.

Pânza tăcerii enorme pare că se mai strânse peste capetele oamenilor.

Bogdan se plecă la broasca uşii şi'şi potrivi ochiul.

Deodată se îndreptă ca un sul. Faţa'i erà albă ca varul, ochii îşi frânseră luciul.

Duse mânile la pept şi scoase un ţipăt care îngheţă măduva în oasele celor din jur.

Apoi ca un nebun sări în uşă. Aripile de brad se isbiră în laturi, iar Bogdan căzù grămadă pe covorul odăii.

Un strigăt de groază se porni din coridor care se resfiră îngrozit prin largul cuprins al casei.

Pe patul tras în mijlocul odăii, îmbrăcată în haina de mireasă, ţiind în mânile împreunate pe pept drept cruce, chipul gălbenit al feciorului popii – zăceà întinsă rece şi fără viaţă, Myrtha.

De lături două lumini de ciară ardiau lacrămând în stropi mari, cari se scurgeau pe albul sfeşnicilor de argint.

Oaspeţii se grămădiră îngroziţi spre eşire. În învălmăşală o strună de la chimbala lăutarilor plesni ca un vaet sinistru.

Numai ţipetele mamei şi geamătul nearticulat al nenorocitului Bogdan stăpâneau acum locaşul plin de veselie de adineori.

În prag îngrozit, cu batista la gură, încremenisă mirele zilei de eri – Câmpian.

Trei săptămâni de zile feciorul popii o duse într'o luptă teribilă cu moartea. Anii tinereţii biruiseră însă groaznicul atac de nervi.

Când s'a sculat pentru prima dată din pat aşezându'se la fereastra deschisă, ploaia de aur a zilei de primăvară îi însenină sufletul pentru o clipă.

Erà frumoasă viaţa.

Un gol imens pe care'l simţià în suflet, pare că începù pe încetul să se umple.

Peste frunte trecù un nor.

Amintirea unui vis.

Preoteasa observă unda întunecată şi întrebă îngrijită:

– Ţi'e frig dragul mamii?

Coriolan dete din cap.

Propti fruntea în cotul rezimat de parmalâcul ferestrii, perzându'şi ochii peste tabloul fermecător al firei.

Cirăşii erau în floare.

Erà un farmec şi o chemare tainică la – viaţă.

Din seninul celor doui ochi se rupseră două mărgăritare mici pornind la vale peste obrajii supţi şi palizi.

Mama întoarse capul în altă parte şi duse sorţul la ochi.

Erà ca şi când i'ar fi picat ceva într'înşii.

Deodată auzi glasul odorului:

– Mamă!

– Ce'i puiu mamii?

– Ştii, în sărtarul din stânga, în masa mea este un pachet legat, adă'l aci... şi un creion.

Bătrâna tipui repede pe uşă.

În vremea aceasta reconvalescentul sorbià cu patimă aerul fecund, bogat, îmbălsămat al vieţii.

Soarele îşi trinteà căldura molatică din înaltul albastru al ceriului.

Albine zoriau într'un murmur adormitor în jurul cireşilor înfloriţi.

Preoteasa reveni.

Feciorul luă pachetul, îl cumpăni pe genunchi... O undă de adâncă duioşie se revărsa peste obrajii transparenţi.

O clipă pleoapele se închiseră şi fisionomia suptă de boală se făcù ca de rugăciune.

Privi înc'o dată lung la tabloul feeric al zilei de Mai.

Afară zvâcneà viaţa – viaţa.

Luă creionul şi proptind pacheţelul alb scrisă deasupra cu mână tremurândă:

«Altare dărâmate»,

şi pironi ochii în neantul aurit de soare.

Sub streşina casei un porumb îşi pomeneà dragostea, în glasul lui afund.

Erà atâta frumuseţe în tabloul acesta de desăvârşită armonie.

Erà «Viaţa».

Carnetul lui Radu Roman[17]

I.

… Mi'e frig. Îmi adun plaidul peste genunchii umflaţi şi'mi perd privirea în jocul flăcărilor din cămin. E greu să fii bătrân.

Şi privind mereu la jocul limbilor de foc, mi se pare că renaşte aevea povestea unei vieţi. Povestea fieştecărei vieţi. Aşa am ars cu toţi într'o vreme. Astfel cuprindeam în flăcările tinereţii în noi fiinţe dragi şi, precum plânge lemnul topindu'şi energia în boburi aburoase, plângeam şi noi.

Cine descurcă taina cea mare a vieţii? Nimeni. Şi este bine aşa.

Flăcările saltă în horă macabră; se învârtesc, se pleacă, se alintă şi se'npreună în fierbinţi îmbrăţişări de dragoste. Dar peste o clipă icoana se va şterge. Focul se potoleşte, căldura scade, iar limbile de foc se vor micşora văzând cu ochii; un oftat, sunet lipsit de armonie şi – nimic. Cenuşă. Peste mormanul sur al sbuciumului care mai adineaori trăia, sufletul rece pogorând de sus din horn, v'a plana sfidător rostindu'şi biruinţa.

În creer îmi vâjăe gândurile ca frunzişul mort al pădurii când apucă vântul toamnei printr'însul. O goană nebună şi zadarnică. Ce vreau să ştiu? Nu'mi pot da seamă…

Ah, cum trec fulgere de ghiaţă prin genunchii mei umflaţi… e iarna aici, nemiloasa iarnă a vieţii. Închid ochii. În clipa aceea, în dosul pleoapelor obosite mâna tainică a unui regisor nevăzut ridică încet cortina… Şi pe dinaintea ochilor închişi mai trece o dată aceea ce a fost. Tablou neuitat al neuitatei tinereţe… Primăvară… cer senin… caişi troeniţi de floare şi cireşi cu însângerate fructe… Curcubeu cu culori spectrale… chiote vesele la întinsele mese ale iubirii… coroane împletite din lotos roz'alb şi… în fond proptit de coloanele lui de marmură templul Venerei magnifice… În aerul de azur porumbei şi suluri de fum de mirezme.

Cine râde?

Ah, Mephisto eşti aproape? Tu etern princip al tăgăduirii. De ce răzi? Că sunt un nebun ca toţi semenii mei? Că de la Adam şi pân'la mine tu nu ai văzut omul decât sub chipul meu care este al tuturora? Alergători după fantome, trudnici în nevoi şi desnădăjduiţi în faţa veciniciei…?

Vai Mephisto! Din această vecinicie eu cunosc numai ecoul râsului tău. Şi mă frământă mereu gândul că ce sens are să râzi mereu acelaş râs de veacuri şi de aceeaş fiinţă?

[17] Romanul a apărut în revista „Cosânzeana" (Cluj), I, 1923, nr. 2, p. 34; nr. 3, pag. 48; nr. 5-6, p. 81-82; nr. 7, p. 97-98; nr. 9, p. 114; nr. 10, p. 140-141; nr. 11, p. 163-164; nr. 12, p. 184-185; nr. 14, p. 216-217; nr. 15, p. 236-237; nr. 19, p. 299-301, nr. 24, p. 358-359; 1924, nr. 404-412.

De ce nu ne laşi nevinovata plăcere a înşelăciunii de sine? De ce stropeşti cu picuri de otravă micile noastre bucurii tu, cel care ştie sfârşitul?

Nu râde, răspunde!

Îmi amintesc de clipa când pentru cea dintâiaşi dată ţi'am auzit râsul. Era în Roma, de Rosalii. În biserica San Pietro o lume de om venită din toate colţurile pământului. O mare de lumini, de candele îşi înălţă în suluri străvezii de fum albastru aromat căldura credinţii milenară spre bolta mistică de piatră. Peste feţele luminate de focul sufletului pregătit de sărbătoare, uriaşa orgă şi ansamblul orchestrei coborau un cataract de sublime acorduri silind prin armonia înfricoşător de măreaţă tot sufletul la umilinţă. Mă simţiam în acest cadru încărcat de evlavie, de tămâe, de armonie divină atât de mic… Eram în acele clipe Vameşul carele nu cuteza nici ochii să'i ridice. Orchestra şi corul se contopise într'un acord final asămănător fulgerului în clipa descărcării… Şi'n liniştea de moarte care se făcu… departe înainte, lângă altarul cel mare, un moşneag în alb îşi înălţă trupul slăbit de ani şi o mână, suptă şi albă, se ridică peste marea de oameni în semnul lemnului de pe Golgotha… Urbi et orbi… Binecuvântarea tuturor!!

Mephisto! În clipa aceasta, am auzit râsul tău sarcastic pentru întâiaşi dată.

De ce ai râs?

Taci?

S'a stins focul în cămin şi din gura mare, neagră, mă izbeşte suflul rece al iernii. Plaidul a lunecat de pe genunchi şi dureri fulgerătoare, ca tăcturi de sabie, aleargă prin picioarele bolnave.

Mi'e frig…

II.

…Azi viscoleşte. În goană nebună crivăţul dă târcoale în jurul casei, prăvălind omeţii pe după colţuri. Din înălţimi vopsite pare că cu o culoare murdară de okkăr spălătăcit, se cern şiroae nesfârşite de fulgi îngheţaţi. În restimpuri, vântul înfuriat, văzându'mă privind liniştit la hora'i nebună, îmi trânteşte câte un pumn de omăt în geam. Bruşul îngheţat să sfarmă în mii de cristale, pe cari le apucă din nou în braţe, le suceşte, izbindu'le pe cine ştie unde.

Mă întreb, de ce urlă crivăţul? De ce s'a înfuriat aşa? De unde vine şi ce voeşte?

Sunt un nebun. Se vede că nervii îmi sunt azi mai îndârjiţi ca altădată. Cu ce stau să'mi bat capul? Adevărat, dar când îl aud urlând şi alergând ca un nebun, purtând înaintea sa volbura de zăpadă ca pe o cămaşă de moarte, îmi vine să cred că e o fiinţă transcedentală. O fiinţă ca toate fiinţele. Auzi, cum ţipă! E parcă atâta durere în sunetul acesta brusc. Acum se vaită… şi trece apoi în hohote de nebun, de pare că ar fi o mamă care'şi plânge nădejdile perdute.

Mugetul lui lugubru se înteţeşte cu căderea amurgului. De sus pare că fulgue cenuşă. Totul e sur, murdar. Pe încetul ca o fiară apocaliptică noaptea se coboară de undeva din infinit înghiţind hăloasă şi ultimul dram de lumină.

E un amurg curios amurgul de earnă. Amurgul acesta sur, cleios şi murdar. Aşa trebue să fi fost şi în clipa când peste frământările chaosului demiurgic a tunat porunca: Să fie lumină!

Şi'mi închipuesc ce senzaţie a avut şubreda coajă abia întărită, când cea dintâi rază de soare a căzut blândă, luminoasă peste dânsa, trecând prin molatica'i căldură primii germeni ai vieţii de pământ.

Sub raza caldă, cea dintâi celulă masculină se va fi înfiorat de tremurul unui zbucium nelămurit, şi urmând unei legi, mai veche decât eternitatea, se va fi plecat spre o altă celulă şi'n căldura celei dintâi raze luminoase s'a înfăptuit cea dintâi dragoste.

Mephisto! Eşti aici? De ce nu râzi?

Nu râzi… fiindcă tu ai fost martor la cele dintâi clipe ale fecundităţii. Tu ai văzut primul fior, tu ai auzit primul ţipăt al voluptăţii în chaos.

Fiinţa ta glacială, eterică, se va fi cutremurat şi dânsa oare la auzul acestui ţipăt devenit dintr'o dată leagăn şi coşciug?

Cutremuratu'te'ai de măreţia tainei sau, ai râs şi atunci, acelaşi râs de răutate pe care l'am auzit de atâtea ori?

Eu cred că în cea dintâi clipă, până şi duhul tău compus din negaţiune s'a plecat… Şi numai în urmă, când a apărut şi durerea, izvorând din acelaşi izvor de lumină, abia atunci ai râs.

Da, când ai văzut clădindu'se palatele efemere din nădejdi vagi, când conştiinţele trezite tindeau mereu în sus pe treptele milioanelor de ani spre eterna rază de lumină iniţială, grămădind în acelaş timp şi din aceleaşi năzuinţi mormane uriaşe de nădejdi risipite, atunci – atunci abia ai râs!

Şi ai avut dreptate.

Dar te întreb: ce rost a avut atunci peste tot trezirea primului germen de viaţă? De ce n'a putut remânea şi mai departe inert şi nesimţitor în acel amurg sur şi nelămurit al haosului în fermentare?

Acum râzi?

Şi ai iarăşi dreptate.

A trăi pentru a muri – este doar suprema lege şi eternul ,,perpetuum mobile" al acestei lumi.

Nebuni, noi nu ne putem împăca cu această lege.

Ah, Mephisto, a fost un timp când gândurile acestea erau streine de sufletul – meu. Unde sunt anii aceia Mephisto? Când îţi ţineam dinainte pocalul plin, când braţul meu vânjos cuprindea cel mai mlădios mijloc de femee şi'n fiorul celei dintâi iubiri ţi'am strigat sfidător şi încrezut ca un Cezar: Râde Mephisto!

N'ai râs, atunci.

Acum râzi şi ai dreptate. Braţul vânjos de odinioară e slăbit şi tremură, inima păciuită nu mai tresaltă de sensaţii dulci, iar ochiul obosit îşi întoarce privirea înlăuntru pândind timid poarta unei alte lumi. Deşertăciunea, deşertăciunilor.

Ah, Mephisto! Înc'o dată aş mai voi să trec pe sub poarta celor douăzeci de ani. Îngădue'mi încă o dată parfumul îmbătător al lunei Mai… potopul floarei de cireş şi umbra sombră a chiparoşilor din cimiterul Ejub.

Mephisto! Înc'o dată la Ejub, la Anadol'Hissar pe Bosfor! Lasă'mă să închid ochii să mă revăd ţermii scăldaţi în aur şi cerul de un albastru fără seamăn… şi chioşcul mic… şti… ca o colivie, din Anadol'Hissar…

Înc'o dată Mephisto! Îngădue minunea şi atunci – râde!

III.

N'am putut pricepe nicicând dragostea mea pentru cimitire. Nu'mi puteam da seama ce anume mă mână mereu spre această lume a ceea ce a fost.

Şi nu'mi pot da seama nici azi, când folosindu'mă de cea dintâi zi senină, paşii mei se îndreaptă iarăşi spre lăcaşul acesta al liniştei. Cimiteriul nostru e un simplu cimiter de la sate. Un şanţ nivelat pe alocuri, îl înconjură de formă căci oprelişte nu prezintă pentru nicio vietate. Monumente nu sunt. Aici încă nu a pătruns trufia obraznică a oraşului. Crucile pare că eşite din aceiaşi mână, străjuesc fără poză, modeste, ca şi aceia la capătâiul cărora au fost aşezate! Mormintele acoperite de iarbă se nivelează încet. Niciun cuvânt de laudă, de mărire, nicio literă scrisă cu bronz având pretenţia de a trece drept aur. Nicio coloană de marmură care să ţină pept vremii. Nimic. Doar remăşiţe de cărbuni stânşi şi hârburi de lut ars dacă mai amintesc de un suflet care a venit să ,,ocolească".

Încolo, egalitate. Şi numai seara în preajma apunerii soarelui, vântul, apucând printre ramurile salcâmilor credincioşi, tremurându'le frunza, încearcă vechea şi eterna melodie a troparelor de pogrebanie, trecându'le peste muşuroaele modeste, ca pe nişte cântece de leagăn pornite de la inima duioasă a eternei mame.

Pentru mine cimitirul e o carte deschisă. Cunosc toate crucile, iar aceia cari dorm sub ele, dreptcredincioşi adormiţi în nădejdea învierii cu faţa spre Răsărit, spre eternul izvor de lumină, mi'au fost odată prieteni şi cunoscuţi.

Au fost.

Azi dorm, după neertătoarea poruncă a firii, acel somn al vecinicei, care e partea tuturora din dreptatea eternă.

Prin mintea mea cumpenită, trec icoane din trecut. Îi aud pe toţi vorbind, glumind; îi văd veseli şi, supăraţi, cu sufletul plin de nădejdi şi desnădăjduiţi. Bătrâni, în vlaga săcătuită de asprele nevoi ale vieţii au plecat unii, alţii de plină putere, s'au despărţit după înfiorătoare lupte de această viaţă.

În serbătorească atitudine a morţii însă au rămas cu toţii liniştiţi, solemni.

E o linişte în jurul meu încât cred că'mi aud gândurile cum deapănă încet de pe creţurile creerului.

Sunt un nebun. Sunt eu chemat să descurc rosturi al căror rost nu'l înţeleg? Ei, atunci de ce atâta frământare? Pentru ca să ajung la conclusia că trebue să fie? Că de milioane de ani mereu moare aceea ce trăeşte? Ridicol.

Şi totuşi gândul răsvrătirii nu'mi dă pace. Mă gândesc în mine: şi tu te vei aşterne odată gliei sub aceiaşi salcâmi. Şi peste pământul care te acoperă, viaţa îşi va serba mereu orgiile ei de dragoste şi fecunditate. Simţi'voi oare eu acolo fiorul primăverii? Pătrunde'va până la mine mirosul dulce al floarei de salcâm, şi zumzetul domol al albinelor cari vor veni să culeagă de aici dulceaţa vieţii.

Ce idee bizară!

Şi cine ştie să'mi spună, dacă în petala feciorelnică a floarei din salcâmul care mă va umbri, nu va tremura oare în lumina soarelui de primăvară o parte din mine, din fiinţa mea, din dorurile mele?

Ah! Aud iarăşi sarcasticul râs a lui Mephisto!

Sună atât de fals în cadrul acesta de vecinică pace, încât mă bruschează.

Ah, Mephisto! Ţi'e lesne să râzi. Tu nu cunoşti nici timp, nici spaţiu. Tu nu cunoşti nici bucuria, nici durerea.

Râzi iarăşi! Îmi pare însă că râsul tău are o altă nuanţă.

Se poate??

Adevărat! Cine ştie se spue, ce este mai bine? Să trăeşti îndeplinindu'ţi chemarea de individ în sujba soiului, gustând şi îndurând toate plăcerile şi durerile materiei sau să străjueşti din veac şi până'n veac, glacial şi nesimţitor, imensele cimitire în cari se aştern de la început atâtea bucurii, atâtea patimi, atâtea nădejdi zadarnice?

Nu am dreptate?

Tu n'ai avut tinereţe Mephisto! Tu nu cunoşti glasul dulce de mamă, tu nu ştii taina divină a întâiului fior de dragoste, tu nu pricepi simfonia gângăvirei glasului de copil!

Tu ştii să fii rece, astral şi să râzi mereu de nădejdile, deşertăciunile noastre.

Atunci, dacă este aşa, ce rost ai tu şi ce rost am eu?

Prin suflet îmi trece o icoană bătrână. Văd pe moş Ion Orbu, crâsnicul, lângă a cărui groapă stau, într'o dimineaţă de toamnă în strană, cu faţa luminată de lumina palidă a mucului de luminare cu care luminează pagina Triodului stropit cu ceară – cântând.

Faţa lui brăzdată de creţuri, în lumina blândă se netezeşte încet şi glasul plângător şi trist umple aerul săturat de miros de untdelemn şi busuioc al bisericuţei noastre.

Sub impresia cântării faţa lui devine din ce în ce mai sărbătorească… din singurul ochi porneşte o rază de fericire târzie… Moş Ion Orbu în aceste clipe seamănă aevea cu icoana lui Ioan Botezătorul de pe iconostas…

Din strana dreaptă un alt glas cade cu altă cadenţă:

„Îndură'te spre noi Dumnezeule după mare mila Ta…"

Să mergem Mephisto!

IV.

…Se apropie Prier. Se umflă mugurii liliacului îmbrăcaţi în mâzga ocrotitoare. Vântul adie cald, un fior trece prin văzduh. Pământul obosit încă de îmbrăţişarea rece a ernii îşi umflă sinii şi'n presimţirea sfintei clipe a fecundităţii transpiră aburi de voluptate. Din pădurea încă goală, vin rebufniri de mirezme necunoscute. Mirosul dulceag al frunzişul irosit se amestecă cu parfumul primilor ghiocei. Mierloiul îşi cheamă în ţipete stridente părechea şi din adâncuri un cuc îşi plânge singurătatea în tonuri cadenţate, de pare că ar fi un vornic al veciniciei. Mereu acelaşi, mereu singur. E atâta farmec în serile din preajma primăverii.

În dosul tufelor de corn, pădurea tremură înfiorată şi adoarme lin. Rând pe rând amuţesc cântăreţii zilei şi o dată cu ivirea luceafărului de seară, porneşte din nemărginire şi

vântul de seară colindând ca un gornic fără astâmpăr de la copac la copac, de la floare la floare, şoptind în parte fieştecăruia aceiaşi solie de bucurie: Învierea!

Şi cum privesc desfăşurarea tainei acesteia mari, văd pânza dantelată a negurilor de pe vale cum se ţese încet într'un covor diafan fluturându'şi marginile în întortocheri bizare cercând să îmbrăţişeze pădurea. În dosul negurei contopită cu amurgul mistic al pădurii pare că o lume nouă ia fiinţă.

Văd apărând chentauri monstruoşi cu naiul la gură privind spărioşi la îndepărtatele becuri electrice. În jurul lor figure eterice, nimfe cu haină de abur şi trupuri de fildeş se prind în horă nebună devreme ce un Satir hazliu cu picioare de ţap le cântă duios din fluer. Din adâncul întunecat al codrului porneşte un glas, un chiot de biruinţă, prăvălindu'se înspre văi: – A înviat Pan! Codrul respunde în mii şi mii de ecouri chiotul: – A înviat Pan! Pan a înviat… Pan!! Pan!!!

Nimfele se învârtesc mai repede, părul le flutură în vânt, cununile de ghiocei se desprind şi cad pe jos, chentaurii rânjesc sub pornirea unui fior de voluptate… satirul grăbeşte tot mai mult tactul…

Un ţipăt prelung străpunge înserarea. Chentaurii s'au repezit la nimfe. Lângă mine isbucneşte în icniri resfrânte râsul saturat de sarcasm a lui Mephisto!

Din vale, în aceeaşi clipă, porneşte un val de sunete argintii, revărsându'se armonic peste liniştea serii.

Clopotul bisericuţii din cimitir îşi rosteşte în glas de clopot rugăciunea de seară. Pădurea adoarme liniştită… Au dispărut chentaurii cu prada lor de carne, nu mai sunt nimfe, nici satiri.

Codrul încremenit nu mai repetă chiotul de biruinţă a învierii lui Pan. Mephisto, Mephisto!! Unde a dispărut icoana? Era atât de frumoasă. Era atâta farmec, atâta viaţă, atâta bucurie în ea – Mephisto!

Poate că vedeam şi conturul templelor de marmură albă, îmbrăcate în haine de ederă.

De ce ai râs? Râsul tău pururea tăgăduitor şi îngheţat a omorât – poesia!

Nu?

Ah! Înţeleg râsul tău a fost numai precursorul glasului de clopot.

N'a înviat deci Pan, a fost o minciună, o halucinare a simţirilor strigătul de biruinţă.

Pan nu mai învie!

L'a ucis tâmplarul din Nazaretul Galileei.

Luceafărul de seară îşi tremură lumina albă din sferele'i de ghiaţă, în clipiri scurte, enervate. Ecoul celui din urmă dangăt de clopot moare lin ca un copil, peste înserarea încremenită.

De după creasta dealului luna îşi scoate faţa pală, mirată.

În lumina ei, crucea aurită a bisericuţei luceşte biruitoare.

V.

Mephisto! Cunoşti tu farmecul tinereţii? Simţit'ai tu vreodată fiorul unei seri de mai? Adastat'ai vreodată sub ploaia florii de cireş într'un amurg de primăvară cu ochii ţintă la o fereastră cu oblonul întredeschis?

Nu?

Atunci, la ce ţi'e bună nemurirea?

Priveşte splendoarea din jurul tău. Uite, marea de verdeaţă şi potopul de floare. Ascultă corul psalţilor naturii, scaldă'ţi fiinţa în baia de lumină… Pleacă urechea şi prinde graiul mut al firii… Auzi cum râde totul în jurul nostru, cum schinceşte în porniri de voluptate firea şi totul cântă şi ţipă şi strigă mereu eternal imn al iubirii… izvor nesecat al vieţii.

Mephisto! Acestea sunt zilele de sărbătoare în univers. În aceste zile e praznic pretutindeni. Acestea sunt zilele când şi Făcătorul se bucură de opera sa.

Tu însă stai şi astăzi rece ca şi eri… ca şi în clipa când duhul tău a trecut pentru

Întâiaş dată peste chaos.

Desfă învălişul tău îngheţat de suflul eternei negaţiuni... şi gustă din plin splendoarea lunei de Mai. Las' să bată mai repede inima ta încremenită din clipa revoltei voastre contra Lui, să treacă o singură dată numai printr'însa raza caldă a celei dintâi iubiri… ş'atunci du'te şi cerşeşte în schimbul nemuririi tale, un drum din vieaţa scăldată în aurul lunei Mai.

Nu vrei să mă înţelegi?

Odată erai aproape s'o faci. Îţi mai aduci aminte? Nebun ce sunt, doar mintea ta nu are hotar, pentru tine nu există nici azi, nici eri, nici mâne.

Eram pe insula Capri, cu plămânile zdruncinate şi locuiam în ,,Quisisana" având ferestrile spre minunatul sân al Neapolei.

Numai un singur loc e mai frumos ca Capri – Mephisto!

Anadol'Hissar, pe Bosfor!

Mi se prescrisese linişte desăvârşită şi mi se dăduse o slabă rază de nădejde. Nu cunoşteam pe nimeni. Tu'mi erai şi atunci, ca şi acum, singurul tovarăş. Din fereastra mea priviam ziua întreagă marea admirându'i firea de femee cochetă. O vedeam ca pe o bachantă în nopţi de orgii, îmbiindu'şi sânii mari şi voluptoşi tuturora; şi o văzusem ca pe o furie din tragediile greceşti urmărindu'şi jertfele.

O admiram şi sufletul meu îşi pleca adânc fruntea înaintea celui ce a chemat la vieaţă imensul cuprins de azur.

Cu râsul tău răutăcios tu şi atunci puneai zăgaz sufletului meu.

Într'o zi sosi o familie de englezi. Tatăl, mama şi – o minune cu faţa de marmură şi cu doui ochi, mai albastrii decât azurul mării lângă Capri. Pe faţa de marmură, thanatos îşi pusese însă semnul înfricoşat.

Bolnavii fac atât de uşor cunoştinţă. Sub cerul de azur şi în umbra pădurilor de oleandrii înfloriţi se nădesc lesnicios basmele.

Minunea cu ochi albastrii sorbia cu toată hălia plămânilor bolnavi balsamul îmbătător al sudului. Un medic acolo, în ţara lui de neguri îi spusese, că Capri e o Vitezdă. Trupul istovit se cramponase cu întregul lui dor nebun de a trăi de acest colţ minunat.

Pe o stâncă, care domnia portul mititel şi zarea albastră îşi alese locul de odihnă. Acolo s'au ţesut timp de două luni atâtea doruri; de pe cuprinsul acela îngust au pornit atâtea nădejdi spre zări infinite, nădejdi cari au murit în clipa naşterii.

Într'o zi, pe buzele crispate de dorul vieţii s'a ivit un mărgăritar răş... mugurul înfricoşat al trandafirului morţii... Peste alte trei zile, minunea cu ochi albastrii, pleca în cuprinsul

coşciugului de metal din port spre ţara lui de neguri. De pe stânca care i'a fost atât de dragă o petreceam cu ochii. Eram atât de gol în ceasul acela, încât sufletul meu nu simţia nimic. Dar în liniştea desăvârşită care mă încunjura urechea mea osebi clar icnirile unui plâns înecat.

Cine a plâns în clipa aceea Mephisto?

De ce n'ai râs ca'n alte dăţi?

Vezi, şi nemuritorii au clipa de slăbiciune omenească.

VI.

Mephisto! Înfloresc cireşii!

Potopul de floare respiră valuri de miros îmbătător. Albinele aleargă înebunite de la floare la floare, culegând ambrozia şi îndeplinindu'şi marea taină a fecundităţii. Pământul înferbântat se cutremură în deliciul conceperii. Valuri de miresme dulcege aleargă peste cuprinsul scăldat în floare. Psalţi împănaţi îşi cântă ariile nemuritoare, chemând în stihuri neîntrecute pe părtaşa bucurie de mâne. Se repareză cuiburi, se leagă noi căsnicii. E o beţie a vieţii Mephisto!

Sufletul tău rece şi nesimţitor nu se mişcă la văzul acestei icoane? Ştiu, te gândeşti că toate acestea trec; că bucuriilor acestora v'a urma stropul de pelin. Adevărat, dar ce are să însemne amarul clipelor din urmă, alături de voluptatea unui lanţ de bucurii?

Vezi, în faţa acestei icoane simţesc cu adevărat că am şi suflet şi că sufletul meu e străin de mine. Aşi vrea să cuprind în braţe întreaga această lume înflorită şi aşi vrea să culeg dintr'o dată mierea tuturor bucuriilor. Să simţesc, întreg, tot sbuciumul acestei lumi. Să plângă în mine toate durerile şi să mă cutremur de fiorul tuturor bucuriilor.

Ai râs? Ai dreptate. Sunt un nebun. Tu doar ai aceea, ce eu cer şi totuşi treci cu zâmbet rece şi sfidător pe lângă lumea noastră de plăceri. Pornit din înfinit, din dimensiuni astrale şi senine, pe cari sufletul nostru le bănue numai, tu râzi de bucuriile noastre, tu râzi de durerile noastre.

Dar atunci pentru ce unele şi pentru ce celelalte?

Ce rost are atunci beţia aceasta a firii din luna Mai şi pregătirea înspre moarte din pragul ernii?

Descurcă'mi taina aceasta Mephisto!

Nu, nu! Lasă'o aşa, e mai bine. Să'mi merg drumul fără să ştiu unde am să ajung. De mă aşteaptă la popasuri bucurii ori dureri.

Lasă să mă bucur de viaţă.

Priveşte, ce frumoasă este. Ascultă slujba aceasta solemnă din domul acesta fără măsuri, ascultă şi râde. De nu cu râsul tău care îngheaţă, nu, râde tu râsul nostru mărginit, argintiu şi metalic, chiotul vijelios al făpturii care'şi cunoaşte sfârşitul. Şi prin sufletul tău ţesut din nemărginire, las' să treacă fiorii cari fac să plesnească mugurii, să răzbată cântecul de dragoste care îmbată codrii ocrotitori de taine şi să se resfângă în el dorul nebun...

Şi când toate vor fi trecut, când la picioarele tale tremurânde tu vei vedea zăcând pocalul spart din care ai sorbit odată atâtea bucurii, când ochiul nu va mai privi în soare

ca'n anii vijelioşi ai tinereţii atunci... să vie ciasul. Din mănunchiul amintirilor, tu îţi vei toarce firul povestei vieţii tale, plecându'ţi liniştit capul, închizând blând ochii.

Şi pe urma ta, viaţa va trece mereu pe acelaşi drum, presărat cu flori şi spini, îmbiind în dreapta şi stânga pocalul bucuriilor şi al durerilor.

Tu nu râzi Mephisto?

De ce ai râde, doar tot ce ţi'am spus mie mi le'am spus. E soartea mea aceasta, a noastră, a tuturor.

Ascultă chemarea sturzului! Pare că ar fi dangăt de clopot de argint în zgomotul atâtor cântăreţi. Închid ochii, să zăgăzuiesc în sufletul meu zbuciumat întregul acest tablou de frumuseţe.

Adânc de tot, răsar conturele altei icoane în această zi de primăvară. O icoană pe care n'o întunecă anii, n'o spălătăcesc amintirile. Aevea trăeşte de ani şi ani va mai trăi.

Mephisto! Aşi dori să mai revăd ţărmul înfloritor de la Anadol'Hissar pe Bosfor! Să mă mai plimb cu barca pe la Kdi'Kiöi, să mai stau în umbra întunecaţilor chiparoşi din cimiterul Eiub.

Acolo, au florile alt miros, aerul alt balzam, cerul un alt albastru.

Mephisto! Aşa'i că acolo a fost raiul, perdut pentru un sărut al Evei?

De ce râzi??

Azi nu mă simţesc bine. Nu sunt bolnav, dar simţesc un gol uriaş lăţindu'se în suflet şi pe măsură ce creşte în dimensiuni, am impresia clară cum îmi sacă energia. O moleşală letargică, soră cu nesimţirea, mă cuprinde pe nevrute. Mă dau în braţele acestei simţiri ca şi cum m'aşi da în braţele somnului ahtiat în atâtea nopţi de nedormire. Încerc să mă adun şi nu pot. Vreau să mă cuget, dar creerul pare o masă grea de plumb. Singură inima îşi bate în cadenţe regulate drumul scurtându'l cu fiecare bătae. Grecii aveau noţiunea acestei stări a psihicului dar nu mi'o pot reaminti. O învălmăşire haotică domneşte înlăuntrul meu. Frânturi de gânduri se gonesc nebunatec şi dispar fără a se putea lega. Ochiul îngreunat şi el, îşi închide obosit obloanele.

Dar în această clipă se săvârşeşte minunea. O mână tainică resfiră tulbureala aceasta şi sufletul îşi deschide încet porţile. Şi cum stau în poartă, vedenii dragi, aduse de pe un alt tărâm, unele mai vii altele spălătăcite, trec pe dinainte'mi ca pe pânza unui cinematograf. Desprind clar ţăcănitul surd al maşinei.

E inima, care bate mai repede la văzul amintirilor cari, defilează într'o înşiruire continuă.

Poveste a vieţii mele – te salut!!

Ridic braţele tremurânde să prind o icoană. A trecut. Deschid ochii mari şi simţesc cum se aprinde în ei e lumina de demult; – nu mai au cui lumina. Iar firul povestei a tot ce a fost, se deapănă grăbit şi din culisele nebuloase izvoresc mereu icoane noi. Aşi vrea să opresc numai pentru o clipă măcar una singură. Nu se poate. Grăbit dispar icoanele, împinse brusc de cele ce'şi aşteaptă rândul. Simţesc inima bătând tot mai repede şi mai puternic, gura mi'e uscată, ochii pare că ar voi să'şi părăsească locul...

Cu trupul plecat înainte sorb înşiruirea de icoane, mâna se ridică şi întreaga mea fiinţă zbuciumată se grămădeşte într'un strigăt:

Opreşte!!

Un râs rece, tăios, strident şi saturat de batjocură fulgeră peste mine şi porţile sufletului cad brusc în încuetori.

Mephisto! Ce ai făcut? De ce mi'ai furat visul, era atât de dulce, atât de frumos.

Ce duh amarnic te stăpâneşte ca să distrugi mereu la bucurii? Taci?

Tăcerea asta a ta e îngrozitoare. Te înţeleg şi nu o dată am crezut că te pot pot cuprinde.

În râsul tău răutăcios căutam de atâtea ori deslegarea atâtor taine. Dar tăcerea ta mocnită şi încăpăţinată mă depărta iarăşi şi tu ai rămas de atâta vreme tovarăşul meu mut şi răutăcios.

O clipă să mai fi întârziat, o clipă numai. Eram atât de fericit. Să'mi fi lăsat bucuria vârstei, singura bucurie ce o mai am, să'mi torc firul amintirilor încet, gustându'le de nou. E atât de mult ce'ţi cer? E doar înşiruirea unui vis, care poate a fost vis şi când credeam că e realitate. Ce'ţi pasă ţie? Dacă sufletul meu vrea această înşălăciune, lasă'l să se înşele. Te doare? Sau ai tu vre'un câştig?

Ei, atunci ce sens are să'i distrugi aceste vise, să dărâmi atâtea ilusii?

Tu taci şi tăcerea ta mă înfiorează.

Şi mă întreb dacă râsul tău sinistru este o menire sau un blăstăm? L'ai primit ca dar sau ţi s'a dat drept pedeapsă atunci, în marea clipă a resvrătirii?

De ce una şi pentru ce cealaltă?

Tu cunoşti enigma vieţii, mie'mi este o taină. O taină a cărei deslegare zadarnic o caut eu, zădarnic o vor căuta veacurile cari vin după mine. Venim din necunoscut şi în necunoscut mergem. Foarte bine. Calea pe care au făcut'o atâtea milioane înaintea noastră, e firesc să o facem şi noi. Drumul bătut de înaintaşi este şi drumul nostru. Avem cunoştiinţă acestei fatalităţi inexorabile şi proza milioanelor de ani ne'a dat liniştea împăcării cu dânsa.

Dar dacă este aşa şi aşa este atunci să'mi spui mie: ce rost are menirea ta, ca să amărăşti până şi cea mai mică bucurie a acestei vieţi pe care n'am cerut'o, care'a ni s'a dat, fără s'o fi voit?

Nu răspunzi?

...Ah! Să lăsăm acestea Mephisto! Îţi spui cu alta. Mă munceşte mereu dorul coastei înflorite de la Anadol'Hissar. Să mai revăd sinii albaştrii ai mării, acolo în Bosfor. Să'i mângâi înc'o dată cum am făcut'o cu ani înainte, să mai privesc în soare poate că atunci sufletul meu răsvrătit se va împăca şi râsul tău îmi va părea dulce ca un cântec de leagăn.

Ce zici?

VIII.

Mirosul floarei de tei mă îmbeată formal, de vreo două zile. E un miros dulceag, insubstanţial, nelămurit; dar sufletul pare că nu se poate sătura de dânsul. Străbate până în cel mai tainic ungher al odăiţei mele şi, ca un biruitor, alungă biet duiosul miros al busuiocului irosit. Ca şi cum şi aceste două eterice substanţe ar fi supuse aceloraşi legi ale eternei distrugeri. O iarnă întreagă, cele câteva firicele înegrite, coborau în cuprinsul îngust al schimniciei mele, întregul farmec al primăverii apuse; pentru ca acum, să cedeze

biruitorului nou, tiner şi cuceritor. Comparând acest fenomen, sufletul meu, pururea pribeag, să aşază iarăşi pe bătrâna peatră de hotar, cercând să cuprindă înţelesul atâtor lucruri neînţelese. Rotind în cercuri largi, încearcă să se apropie de marea taină a vieţii. Şi din adâncul complexului încurcat, dibuind ca un orb, îşi face cale eterna întrebare: pentru ce?

Simţurile mele, toate, perfecţionate prin creştere şi cultură, se comentează mereu asupra chestiei: care este scopul, care este ţinta? De unde, pentru ce şi unde? Şi treimea aceasta, învălită în misterul veciniciei, planează ca o nevăzută sabie a lui Damocle deasupra mea şi a tuturora. Ce legătură este între mine şi caisul de sub ferestrii? Ce consecinţă logică între dorul sufletului meu şi mirosul teiului de Rusalii? Cine descurcă taina plesnirii mugurului de brad şi nelinştea nopţilor din preajma tinereţii?

Privirea mea aleargă peste coasta troenită de floare. Primăvara pretutindeni. Cântec, miros dulceag, şi îmbătător de simţuri, soare fierbinte, chemări de dragoste în toate părţile. Oriunde priveşti, vezi goana după dulcele vieţii. Începând de la umila insectă şi până la om, totul e supus aceleiaşi porunci siluitoare: înmulţiţi'vă!

Şi fără să vreau, fără să'mi dau seama măcar la poarta sufletului meu se opreşte, sfidătoare, o nouă întrebare: Unde începe în această împărăţie a firii virtutea, şi unde păcatul?

Mă cutremur şi nu îndrăznesc să plec mai departe. Mi'e teamă să mă ating de pilaştrii credinţelor milenare. Alt veac şi alt genunche de om v'a încerca aceasta. În suflet cumpenesc probabilităţile, care are să fie, peste tot, care ar putea fi rezultatul. Şi dacă nici veacul acela şi nici oamenii acelui veac nu vor putea clătina nici cât o iotă...?

Pe crenguţa din vârful cireşului meu se aşează o păreche de vrăbii. El, obraznic ca tot neamul, îşi ascute ciocul de scoarţa crengii. Ea, timidă ca orice fecioară, priveşte cu spaimă şi temere la dânsul. O apropiere bruscă o face să'şi schimbe locul. El o urmăreşte într'o clipă, stăruind în obrăznicie. Temerea ei cedează unei curiozităţi. În sufletul ei candid poate lucrează aceeaşi lege a instinctului, deşteptând conturul unor dorinţi fără nume. În graiul lui, vrăbioiul o acopere cu căldura iubirii. La o nouă apropriere, dânsa nu mai fuge, se apără. Dorul de cucerire se intensifică, declaraţiile ciripite tot mai grăbit şi mai cald se aglomerează... trupurile se apropie. Se face o pausă în intercalarea ei, e ca şi cum dânsul i'ar şopti ceva la ureche. Femeiuşca se cutremură ca atinsă de un curent de vrajă, trupurile se desprind de crenguţa subţire trecând în zbor scurt spre o grădină în vecini. În clipa plecării, el, scoase un ciripit prelung şi strident. Era trâmbiţa biruinţei.

Cine a fost sfătuitorul acestei părechi?

În care dar au legat căsătorie şi care preot a binecuvântat legătura lor?

...De ce răzi, Mephisto!?

Nu râde, ci ajută'mi să descurc cât de cât taina aceasta mare. Nu, nu cer aceasta, ar fi prea mult. Ci arată'mi rostul meu de om, în imensul cuprins al firii.

Atât cer şi nimic mai mult. Ţi se pare că cer mult? Nu. Doar mă ştii împăcat cu destinul; nu mă revolt şi nu mă umilesc. Îmi ţin drumul pe care am crezut că trebue să'l urmez.

Căci nu pot pricepe, vezi, un lucru. Am învăţat că eu, omul, formez coroana firii.

Credinţa aceasta, care a fost a părinţilor mei şi, a părinţilor părinţilor lor, am moştenit'o deja prin puterea sângelui. În această credinţă am crescut. Dar, pribegind pe îngustele şi pietroasele cărări ale acestei vieţi, am cules altă învăţătură. Şi dacă am cules'o m'a mirat, cum de nu a fost băgată în seamă de acei cari au frământat înaintea mea cărările grele ale aceleiaşi vieţi. În tovărăşia Ta călătorind Mephisto, prinzând mereu resfrângerea râsului tău răutăcios, ţinut de acest râs mereu pe drumul cel drept, am văzut, că e o minciună superioritatea mea închipuită. În cadrul necuprins al firii, eu sunt cu nimic mai mult, decât musca obraznică, care'mi ţârâe la urechi. Doar că avem aceiaşi menire. Să depunem cantitatea de phosphor stabilită proporţionat din veac, pentru asigurarea vieţii în univers.

Şi atunci, dacă e aşa, pentru ce atâta frământare?

La ce bun cultură, progres, şedinţi umanitare?

Iar dacă nu este aşa, atunci, cine are dreptate asupra ţelului vieţii: Rabindranath Tagore sau, fie ertatul părintele Zachei din Potlogii Bănatului, că viaţa nu face cât o groşiţă găurită?

IX.

...18 Mai... În ziua aceia caisii înfloreau la fel. Acelaş miros ondulà în văzduh şi, acelaş soare înfierbânta firea. Ca şi azi, simţiam şi atunci pretutindeni, eternul puls al vieţii. Dar eu, eu eram un altul.

S'au strecurat, trecând în nemărginire douăzeci şi cinci de ani. Pentru eternitate o nimica, pentru mărginita noastră fiinţă o eternitate. Şi nu înţeleg de ce sufletul meu se opreşte mereu asupra zilei acesteia? Pentru ce ţine se facă în această zi pe cioclul, desgropând mormântul celei dintâi iluzii risipite? Căci ziua aceasta cu adevărat, e zi aniversară. Sunt douăzeci şi cinci ani de când mi'am dus la groapă prima iluzie, răsărită în calea mea de pribeag într'o mohorâtă zi de toamnă.

Întâiul vis al tinereţii mele, fii binecuvântat!

Şi binecuvântat să fie, şi zăbranicul cernitelor amintiri cari bat năvalnic, la poarta sufletului meu obosit, în această zi de Mai.

Din fondul luminos al anilor trecuţi, risipitele frunze din cununa vestejitelor nădejdi zboară spre mine răzleţe, rotesc în jurul capului meu, căzând, obosite, pe umerii subţiaţi. În şopotul lor pribeag urechea mea, hipersensibilă, deosebeşte clar, melodia duioasă a troparelor de pogrebanie. Şi în cadrul amintirilor şi al perdutelor nădejdi, se conturează clar rana, pentru care, un sfert de veac, n'a găsit tămăduitoarea iarbă. Şi fără să vreau aduc prinosul obicinuit... Simţesc cum se desprind din tainicul rezervoar al durerilor pământeşti doui stropi de cleştar... E darul cu care stropesc, de ani de zile, mormântul celei dintâi iluzii risipite. Azi e aniversarea zilei, când sufletul meu şi'a zăvorit porţile, plângând în umbra lor durerea primei amăgiri.

X.

...Mephisto! Mi se împlineşte dorul. Am să revăd locurile de acum douăzeci de ani. Am să revăd ţermii Bosforului iarăşi, am să mă plimb din nou pe sub chiparoşii sombrii din

Eiub. Sufletul meu are să se răsfăţească sub umbra portocalilor din Prinkipo şi ochiul o să lăcrămeze de emoţie la văzul fermecătorului oraş.

Mă însoţeşti Mephisto? Vino, prieten nedespărţit! Însoţeşte'mă! Şi chiar dacă râsul tău răutăcios îmi va turbura atâtea şi atâtea clipe, vreau să te ştiu aproape. Am impresia că voi fi singur. Căci din acei, pe cari i'am întâlnit atunci, cine ştie dacă v'a mai trăi careva. Şi chiar de ar şi trăi, cine ştie unde i'a zvârlit furtuna cea mare? Aşa, îmi vei rămânea tu, însoţitor şi prieten. În clipe de zbucium sufletesc te voi ştii aproape. Ca atunci de demult.

Simţesc cum mă cuprinde neliniştea. E un vechiu cunoscut din zilele de pribegie. De atunci avea înţeles. Acum însă nu înţeleg de ce? Nu mai aştept doar nimic, nici sensaţii, nici bucurii, nici...

Ai râs?

Nu?

Curios, mi se părea că aud aevea râsul tău.

XI.

...Câmpia românească rămânea în urmă, îmbrăţişându'se la orizont, cu neantul albastru. În cadenţata cădere a roţilor de la tren, mă prind, că fredonez melodii învăţate în copilărie. Şi ceea ce mă surprinde este, că cadenţa aceasta a roţilor, se potriveşte la toate melodiile... Dunărea se conturează în zare cu ţermii presăraţi cu sălcii. Un duruit lung îmi spune că încălecăm bătrânul râu, prin vadurile căruia s'a strecurat întreaga poveste a Europei. În dreapta văd colnicii sterpi ai Dobrogei, cu poalele scăldate în lanuri de rapiţă. Privirea aleargă nervoasă peste vâlcele şi dâmbuleţe adaptând ceva... caut urmele sângerosului praznic... locurile de jertfă sângeroasă... prinosul scump adus de copiii neamului meu pe aceste locuri... Sufletul meu evoacă toate icoanele ororilor cari au dăinuit aicia. Şi mă gândesc, ce urâtă a putut fi moartea aici, în monotonia aceasta cenuşie, unde nu dai cu ciasurile de un copac, de un izvor, de o tufă.

Turci bătrâni dar încă drepţi, români răzimaţi în bâte, tătari cu capul colţuros şi ochii adânciţi, bulgari incolori, murdari şi cu privirea amară... Biata Dobrogea noastră! Drum de ţară al tuturor neamurilor cari au năvălit peste colnicii sterpi spre sud, spre acelaş oraş de aur, al cărui miraj mă chiamă şi pe mine acum.

În zarea Răsăritului luminat de razele soarelui ce apune se conturează icoana unui zid cenuşiu. E ca şi cum ar fi o pânză de dealuri...

Marea!!!

Nu m'am putut stăpâni şi am plecat în toiul nopţii să'i aud glasul.

În lumina becurilor, o lume forfotea pe terasa largă învăluită în acordurile celor două muzici. Deasupra cheiului noaptea plutea ca o pasere uriaşă, al cărei cap îl vedeau cele două lumini de la far. Răzimat de parapetul de piatră adastai să prind graiul mării.

Şi'l osebii limpede, cum izbea clipocind în dig, cadenţat, ca un vers metric.

Un zăngănit uşor, venit de la şlepurile ţintuite pe loc, părea că e zăngănit de lanţuri... O boare uşoară saturată de iod şi ozon îmi învioră faţa. Deasupra miliarde de stele îşi tremurau icoana în valurile tremurânde.

O linişte perfectă, cum nu o găseşte omul nicăirea. Din depărtări, de pe terasa fără de griji doar frânturi dintr'un vals modern de mai rătăceau peste aceste locuri. Mâne! Mâne am s'o revăd în toată splendoarea ei. Am să'i văd sinii plini, pururea virginali, mişcările graţioase şi faţa'i senină.

Aş vrea să plec şi nu mă pot despărţi de dânsa. Ochiul meu rătăceşte înspre Sud, acolo unde e oraşul dorurile sufletului meu.

Într'un arc mare o stea, din milioanele nebănuite îşi schimbă locul în neant.

Speriat, poate de viziunea unui vis, un pescăruş ţişneşte în noapte cu un ţipăt ascuţit.

XII.

...,,Împăratul Traian" face o curbă mare, pentru a ocoli capul Tuzla. Farul, în zorii zilei, pare degetul arătător al unui uriaş îngropat sub apă, în vreme ce stâncile ţermului dantelat, se aseamănă cu nişte sprincene năpraznice. Pe copertă, la acest ceas timpuriu, nu este nimeni. Pe puntea de comandă secondul se plimbă plictisit, cu mânile la spate căscând înfundat. Numai matelotul de la cârmă stă încremenit lângă roată, cu privirea fixă pe busolă. Sinii mării aburesc. Din tainice adâncuri rebufnesc unde de acreală. Din lumea ce moare acolo, în nebănuitele adâncuri de milioane de ani, şi zi de zi, gazurile îşi fac cale spre neant, îndeplinind şi ici şi acolo un post pe care noi, fosilele unui alt mileniu, îl bănuiam azi fără a'l cuprinde. Departe înspre răsărit, zidul de ceaţă se luminează pe încetul. Culori spectrale se conturează pentru clipe, pentru ca după un timp anumit să se statornicească biruitorul roş, culoarea iniţială, demiurgică. Şi dintr'o dată, stropit de miliarde boabe brilantate, se iveşte faţa roşie, scăldată în ceaţă şi rouă a soarelui. Sirena răcneşte prelung, resfirându'se peste imensele nesfârşituri de apă şi o boare lină, rece împrăştie din calea lui Phoibos Apollo şi ultimele sdrenţe de ceaţă.

Marea se resfaţă, înălţindu'şi sinii puternici ca o femee în preajma dimineţii de după o noapte de nedormire, mişcându'se a lene în patu'i de sidef. Mateloţi tineri, cu feţele supte şi bronzate apar, îndreptându'şi trupurile tinere. Pescari treziţi de foame, ţâşnesc ca nişte bulgări de zăpadă venind dinspre ţerm, căzând din înălţimi uşori ca nişte fulgi, peste valuri.

Pe urma vasului apele caută să se niveleze în triunghiul tăiat de dânsul. De sub copertă răzbeşte miros de cafea prăjită. Cu o uşoară înclinare vasul ia direcţia spre Sud, spre oraşul înspre care mă poartă dorul de aproape un sfert de veac. Prin minte îmi trec icoane, prinse din alte lumi. Văd, tăind acelaş drum spre acelaş oraş de aur pe lopătarii din Oleg, mânând cu trupurile îndoite de povara lopeţilor grelele bărci, în care un suflet de visător îşi ducea întreg orgoliul de glorie şi mărire. Şi văd şi sombrele galere şi semiluna la catarg, cari veacuri de'a rândul au dus atâtea bogăţii, stoarse din sudoarea şi la ceimile neamului meu, din blagoslovitele câmpii ale ţării româneşti, spre acelaş oraş de aur. Şi tot pe aceste valuri au trecut mii de robi, mii de fete zmulse de pe acelaş pământ şi din acelaş neam, pentru plăcerile mai marilor aceluiaş oraş. Câte planuri, câte doruri, câte lacrămi şi câte blăsteme n'au făcut aceiaşi cale pe care o fac eu?

Ce s'au ales din toate acestea? Nimic.

Soarele şi'a făcut cursa ca şi azi, luminând şi încălzind deopotrivă pe tirani şi pe robi, pe desfrânaţi şi pe cei virtuoşi.

Iar marea, va fi fost şi atunci mereu verde'sură ca şi azi, râzând sfidătoare şi reoglindind în mii şi mii de chipuri razele soarelui care o iubeşte din începutul începuturilor.

Lacrămile cari au stropit suprafaţa'i nepăsătoare n'au adăugat nimic şi n'au schimbat nimica.

La dreapta coasta de argint sclipeşte în bătaia soarelui, iar promontorul Caliacra se ridică ca uriaşă strajă la marginea pământului românesc. Balcicul ascuns în verdeaţă şi lipit de mal mai că nu se vede. Adio, scump pământ românesc! Ţara atâtor viteji şi atâtor nemernici, rămâi cu bine!!

Glasul speriat al unui ,,gong" chiamă călătorii la dejun!

XIII.

Călătoria Constanţa-Constantinopol, de scurtă durată, nu obligă pe călători de a lega cunoştinţă. Răzimat cu spatele pe parapetul din pupă şi acoperit de umbra bărcii de salvare, trec în revistă călătorii. Cei mai mulţi tipuri obicinuite: ovrei, voiajori, vorbind cu mânile, greci palavragii cu priviri şirete şi neliniştite, turci sobrii şi aşezaţi. Câteva eleve ale unui pension din Iaşi, cu două profesoare, umpleau coperta cu ciripitul lor voios. Încolo nu mai era nimeni. Adecă da. În umbra celor două hornuri şedeau două dame voalate. Erau în doliu. Costumul lor negru contrasta cu cadrul vesel al bordului. Sus, pe fruntea de comandă locul secondului îl luase căpitanul, un român îndesat cu părul şi bărbişonul argintat.

Soarele încălzia de'a binelea. Peste valurile verzi'albastre căldura încerca să toarne acea apă a morţilor, mirajul şesurilor înferbântate. Coasta bulgărească se vedea departe înspre vest cu o dungă sură, spălătăcită.

Cine pot fi cele două dame? Merg în calea unei nenorociri sau fug de una, care a dat peste dânsele undeva într'o ţară depărtată? Gândesc aşa, fiindcă îmi fac impresia de străine. De ce? Nu ştiu, dar am această impresie.

Cea mai tineră pare fi o frumuseţe nordică, înaltă, bine încheiată şi blondă. Aceasta o arată cele câteva şuviţe de păr pe care vântul le scotea de sub voal, jucându'se cu dânsele. Cealaltă poate fi o mamă sau o damă de companie. Eleganţa lor discretă şi ţinuta măsurată vădeşte dacă nu o înaltă situaţie socială, o educaţie aleasă.

Vorbesc încet şi admiră marea. Un potop de râsete vesele, venit din partea unde erau elevele le sileşte să întoarcă capul într'acolo. La văzul tinereţii vesele, cea mai tineră are un surâs blând, dureros, cu o nuanţă de ertare. Ca şi cum ar fi înţeles, că sunt unii cari râd când altora li'e să plângă.

Trecând pe la serviciul personalului cer să mi se arate tabloul călătorilor. Într'atâtea nume banale ochiul să opreşte asupra unuia: Contesa Lydia Danilovicz Varşovia, Maria Dudinsky Varşovia. Ţinta: Constantinopol.

Sunt lămurit.

XIV.

Trântit pe chaiselonge'ul din cabină, închid ochii. Sufletul meu caută să adaste ţermii feerici pe cari o să'i revăd înspre sară. Icoane spălătăcite, icoane vechi îmi resar în suflet. Stambulul de altădată îmi apare cu întregul farmec al anilor prin prizma cărora îl văzusem. Oameni şi străzi le văd aevea, în lumina mulcomă a amurgurilor de sară, fermecătoare, cum nu cred să mai fie altundeva. Silueta minareţilor ţuguiaţi îmi apar ca nişte semne de esclamaţiune puse la sfârşitul unor sure din Coran. Oare pe contesa Danilovicz ce dor o poartă spre aceleaşi meleaguri?

Tresar.

Cum ajunge contesa Danilovicz să se întreţese în pânza visărilor mele?

Jeleşte un mort şi caută uitare la poala pădurilor de portocali şi oleandri?

Eh! Ce'mi pasă mie de nevoile ei.

Încerc să prind din nou mirajul icoanelor uitate. În zădar. Figura femeii acesteia, a cărei esistenţă nici n'o bănuiam cu o oară înainte se intercalează mereu în lanţul vedeniilor mele.

Ce vrea?

Ah! Mephisto, eşti aici? De ce ai râs?

XV.

La masă, steward'ul mă dădu vecin polonezelor. După formalităţile prezentărilor, conversaţiunea începu agale şi învârtindu'se în jurul obicinuitelor banalităţi. Marea, etern subiect de conversaţie şi inepuisabil, umplea cadrul sec. Căpitanul comandor, pururea amfitrion pentru pasagerii clasa întâi, susţinea voia bună cu povestiri tragicomice din viaţa lui de marinar.

Când vinul servit în abundenţă, potenţă discuţia şi formă grupările între sageri, mă trezi izolat cu vecinele mele. Instinctul meu nu mă înşelase. Dama tineră, cea blondă, era contesa, cealaltă damă de companie, o rudă îndepărtată şi săracă.

Am vorbit de ţara lor, de Polonia, de zbuciumul acestui popor eroic cu atâtea pagini aurite în trecutul lui. Tinera contesă era o poloneză de rasă. Blondul Nordic era o infiltraţie veche provenită de la o străbunică din Litvania. Vorbia o franceză admirabilă şi din toată vorba transpire un patriotism sincer, cald.

Când i'am amintit că cunosc Bosforul de mai demult, că merg spre a'l mai vedea o dată în viaţă, văzui trezindu'i'se interesul.

N'am întrebat de ce poartă doliul şi nici ce caută în Sud. Cred însă că vorba mea mulcomă şi fanatismul meu pentru locurile înspre cari mergeam a făcut'o să bănuiască scopul.

Aprinsese o ţigare fină, parfumată şi asculta cu ochii pe jumătate închişi descrierea ce o făceam. Punea întrebări cari vădiau că a citit mult, că cunoşte obiceiurile locului înspre care mergem.

Când s'a ridicat masa, ne'am despărţit cu promisiunea de a remânea aproape unii de alţii. Socotea să rămâe două luni în oraşul de aur.

* *
*

…Un răcnet prelung al sirenei rescoli liniştea mării pe mari întinderi. Ne apropiem de intrarea în strâmtoare. Signalul sunase pilotului turc pe care avem să'l luăm până la post. Nu pot reprima o uşoară enervare. Un dor nebun, nepotolit, o înfrigurare mă cuprinde: Bosforul visurilor, Bosforul amintirilor de acum douăzeci de ani îl revăd din nou. În curând am să culeg adânc în suflet tablourile cari mi'au stăpânit cândva fiinţa.

Ce încet lucrează azi maşinile? Sau sunt bătăile inimei nerăbdătoare? Soarele se închină încet spre apus. Când îşi va ascunde faţa în mare, ochii mei vor paşte icoana unică a Cornului de Aur scăldat în pulbera aurită a apusului de soare.

Prin minte îmi fulgeră un nume: Kanlidja!

Un ,,garçon" îmi comunică dorinţa contesei Danilovicz de a o însoţi pe bord.

Ce vrea cu mine?

XVII.

…Înainte, ţermul european se îmbrăţişează cu cel asiatic. Coline verzi par a ne închide drumul. Farul de la Feneraki se înalţa pe o stâncă împinsă în mare ca un pinten. Sirena urlă chemând pilotul. Pasagerii proptiţi de parapet binoclează depărtările. În ciripitul vesel al pensionului din Iaşi şi esclamaţii banale, cei câţiva turci impun prin seriozitatea lor. Unde se gândesc oamenii aceştia acum? Contesa ştie să pue mulţime de întrebări. Cunoaşte foarte bine istoria osmanliilor şi are un dar osebit de a conversa. Glasul ei brodat pe un fond bărbătesc are un timbru interesant.

Fac constatarea că e frumoasă. O faţă brună, câştigă mult de pe urma celor doui ochi, de un albastru închis. Fruntea, frumos boltită, vădeşte inteligenţa.

Ca un ţipăt prelung şi strident ,,Traian" intră în Bosfor. Simţesc cum nervii mei încep a se nelinişti. Ca într'un caleidoscop piesagiile se schimbă pe clipe. Böiü'Deze, Beicos, Candilli, Terapia…

O înfiorare a nervilor, un sentiment fără nume, intens, necuprins.

Mă simţesc atât de mic, atât de slab şi atât de fericit.

Te'am revăzut Stambul!!

XVIII.

Cameră la etajul patru, cu un balconaş spre Cornul de Aur. În întinderi mari, în acest splendid asfinţit de soare oraşul, imens, aurit de mulţimea cupolelor spoleite cu bronz pare cu adevărat din aur. Minareţii de la cele peste cinci sute de moşee, par nişte lănci uriaşe pe cari se sprijineşte bolta de un roşu aprins. Ah. Stambul! Oraş care ai fost mirajul miilor de ani şi a tuturor neamurilor din Răsărit. Privirea'mi lacomă nu găseşte prilej de a se odihni.

Aleargă de la o margine la alta, în vreme ce sufletul recapitulează povestea mărilor şi a umilirilor apuse. Câte suflete te'au dorit? Câţi artişti au cercat să eternizeze frumuseţea ta? Câţi eroi au voit să te stăpânească? În faţa ta s'au prăbuşit în praf o lume întreagă, splendoarea ta au cântat'o barzii tuturor neamurilor. Icoana ta, aurită, a fost cântecul de leagăn, atâtor puternici lacomi după mărire, împrejurimile tale mormântul seminţiilor cari năzuiau spre mirajul tău fermecător.

Simţesc în jurul pletelor mele rărite, suflul înviorător al apelor întinse. Ca ecoul unei enorme frământări, răzbate pulsul vieţii, pornit de jos de la furnicarul care mişună în cuprinsul oraşului.

Nu s'a schimbat nimic. Acelaş mulcom apus de soare cu aceleaşi culori ca acum douăzeci de ani. Aceiaşi minareţi şi, parcă aceiaşi oameni. În depărtări Üsküdar'ul vesel, Scutari'ul europenilor, îşi arată faţa juvenilă în bătaia ultimelor raze. În fund ca printr'o pânză răsărită de vreme, se vădesc contururile spălătăcite ale Kaulidjei…

Kaulidjia! Tu perlă a Bosforului, mângăerea fiecărui moslem!

Dis'de'dimineaţă, mâne, am să te revăd. Tăcutelor tale străditze întortochiate, cu caldarâmul neglijat şi învestmântat în troscoţel, se cuvine cel dintâi omagiu. Căsuţei cu cerdacul suspendat deasupra apelor albastre, din a cărei mititele ferestre că zăbrele de lemn, adastam de atâtea ori ivirea tainicului semn, voi închina mănunchiului de flori ofilite din apusele aduceri aminte.

Fiinţa mea o simţesc, cuprinsă în farmecul legănatului uşor al bărcii…

Închid ochii şi, icoana carea a fermecat frumseţea anilor tinereţii apare aevea.

Fatimah! Unde vei fi, ai murit sau împodobeşti casa tăcută a vreunui credincios din Kalidja?

Douăzeci de ani, înseamnă o vecinicie. Şi mie'mi pare, că eri am fost aici. Ce va să însemne atunci vreme şi ce înseamnă distanţa?

Nebunie! Nu vreau să ştiu de nimic. Vreau să sorb farmecul acestei minuni şi icoana ei să'mi închid ochii obosiţi.

Din întunerecul crescând se iveşte mărunta licărire a miilor de becuri electrice. Ce suflet sacrileg a încercat această corectură nătângă? Stambulul luminat cu becuri electrice! O profanare a atotputerniciei lui Dumnezeu, carele a zămislit frumuseţea locului acestuia într'o clipă de mărinimie eternă. Şi omul acest vierme neodihnit vine să strice cu mâna'i murdară opera divină.

Ce s'a făcut neamul lui Osman, de a tolerat acest sacrilegiu?

Nu s'au ridicat de sub lespezile lor de peatră cuceritorii crânceni să treacă prin sabie pe lacomii pângăritori veniţi să strice alcătuirile Profetului?

Din portul Galatei se porneşte ţipetul unei sirene, străbătând ca un râs ascuţit şi sfidător, farmecul serii.

Ecoul răscoleşte liniştea depărtărilor şi cum se îngână de la ţerm la ţerm, îmi sună în urechi ca un protest zgomotos, ridicat de o lume care nu mai este.

Luceafărul serii îşi tremură lumina strălucitoare pe bolta jumătate întunecată. Din minareţi, miezuini vestesc tânguitor ultima oră a zilei.

Trăgănatul cântec pornit din înălţimi, pare un cântec, în care se prohodeşte un neam.

XIX.

Mephisto! Am fost la Kaulidja. Am cutreerat bătrânele străzi unde a rămas totul ca acum douăzeci de ani. Nimic nu s'a schimbat în cadrul acestui restimp. Umbra ţuguiatului minaret găzdueşte şi acum în recoarea ei acelaşi număr de copii şi tencuiala căzută de pe ziduri nu s'a găsit cine să o repare. Păpucarul din colţul maidanului, lucrează exact pe acelaşi scăunel şi papucii rânduiţi în jurul lui, par a nu să fi mişcat din loc.

Dar oamenii, Mephisto, nu mai sunt aceiaşi. Nu am găsit pe niciunul din aceia pe cari i'am cunoscut. Sub umbrarul cafenelei lui Mehmet, ce'i drept, credincioşii sorb cafeaua ocupând acelaşi locuri; măsuţe, bărbi, turbane, totul este cum a fost, dar oamenii Mephisto, sunt alţii.

Şi pe Mehmet îl face un altul.

Simţiam cum mi se strânge ceva în piept, când am apucat pe sub zidul grădinei lui Celebi, barcagiul. Am stat o bună bucată de vreme în faţa portiţei, mereu zăvorită. Cireşii au crescut mari şi liliacul din colţ s'a lăţit ca un ţăran lacom, ocupând aproape tot frontul. Cei doui nuci, cari atunci erau svelţi şi tineri, nu mai erau de recunoscut. Plopşorii de către mare îşi tremurau însă şi acum frunzele argintii ca'n neuitatele seri de demult. Singură casa am găsit'o neschimbată. Ascunsă în verdeaţă, cu olanele acoperite de muşchi, am găsit'o încremenită în liniştea care o înconjoară.

De'ai ştii, cu câtă teamă m'am apropiat de ciocanul de lemn.

Simţiam perfect de bine şi desluşiam clar lupta pe care o dedeau înlăuntrul meu cele două tabere. Era cât pe aci să dau ascultare aceleia care mă sfătuia să plec, să nu mai caut ceea ce nu mai pot găsi.

Dar eu m'am lăsat convins de cealaltă şi ciocanul de lemn izbi în scândura porţii, răscolind pentru o clipă liniştea adormită.

Un bătrân deschise şi văzându'mă tresări. Evident nu aşteptase un ghiaur. Îl întreb dacă mai locueşte aici Ali Celebi barcagiul.

Ah Mephisto! Bătrânul trecuse deja demult în raiul credinţei sale. Cei doui feciori, lumina ochilor săi, Rah şi Selim, îşi închinară vieţile tinere padişahul în Trakia, în luptă cu Bulgarii. Vei înţelege, că inima mi se strângea de durere. Adastam acum ultima lovitură. Şi bătrânul turc mi'o dădu inconştient istorisind cum Fatimah… rămasă singură şi fără sprijin primi vălul unui tinăr de prin părţile Brusei.

Mai mult, nu ştia să'mi spue. În schimb mi'a putut citi de pe faţă atât cât i'a ajuns să înţeleagă rostul meu aci. Bun ca toţi moslinii, rosti câteva cuvinte de mângăere de cari nu'mi mai amintesc. Un gând pribegit îmi dădu un îndemn. Îi cerui voie să întru puţin în grădină. Cu gestul larg al omului cu suflet bun mă pofti înlăuntru.

Mephisto! Cuprinzi tu ce a trecut prin sufletul meu în acele clipe?

Era, ca şi când învelit în pânză ţesută din raze de soare, m'aşi fi coborât în mormânt. Nu pot, de mi'ai dat în schimbul ei zece vieţi să adaug o vorbă măcar.

Iar când, într'un târziu, barca mă îndepărta de casă, aveam impresia că inima mea era un ghem de pe care de acolo din casă o mână nevăzută depăna încet, firul.

La dreapta mea, vilele europenilor din Terapia îşi muiau icoana în apele albastre. Mai în sus, Stambulul străpungea văzduhul cu minareţii lui.

XX.

Contesa Danilovicz, care locueşte în acelaşi otel m'a învitat să o însoţesc. Deşi nu prea dispus, căci vizita mea la Kaulidja m'a desechilibrat sufleteşte niţel, am primit. În mod firesc, cunoscând mentalitatea europenilor am propus Pera şi Galata. Dânsa ridică ochii mari, de un albastru curios la mine şi zice: Ceea ce'mi ofere Pera sau Galata pot vedea în oricare oraş din Apus, vreau să văd un colţ turcesc, o icoană din Răsărit.

Curios, ce timbru are vocea femeii acesteia.

Vom merge deci la Tophanè. Acolo e încă Turcia, acolo e Răsăritul. Trecem prin strade înguste cu caldarâmul stricat. Maidane largi urmează, cu cete de copii, cari îşi fac jocurile tacticos şi fără zgomot. O linişte de ţintirim aici, pretutindeni. Neguţătorii turci îşi sorb netulburaţi cafelele în uşa dughianei, fără să te învrednicească de o singură privire. Hamali spătoşi, încărcaţi cu baloturi uriaşe trec prin mijlocul străzii în pas cadenţat. De după un colţ, resare albă, împodobită cu beteală de aur ca o mireasă gata de nuntă, moşeia lui Mahmed. Este singura moşee înzestrată cu clopote cari nu sună însă niciodată. Turcii ,,bătrâni" n'ar îngădui, o dată cu viaţa, aceasta. La această biserică venia, cu vădită plăcere odinioară, Sultanul Abdul'Medjid. Avea şi o poveste.

Luarăm loc la umbra groasă a doui platani uriaşi, pe o piatră răsturnată. Să'i spui povestea pentru ce venia Abdul'Medjid cu atâta plăcere în această moşee.

Ascultă Doamnă!

Când Abdul'Medjid era numai moştenitorul tronului, dedea cele mai frumoase nădejdi pentru viitor. Cum însă regenţilor niciodată nu le convine, ca urmaşii lor să devie prea populari, mai marii curţii s'au gândit cum ar putea sugruma ambiţia tinărului prinţ. Invocară vechea reţetă bizantină pururea sigură: femeea. Or, de data aceasta reţeta dădu greş. Haremul, întocmit cu rafinament oriental trebui disolvat. În cartea lui Alah însă pare că a fost scris prinţului, să cunoască totuşi prin femee, bucuria şi durerea acestei vieţi. Într'o zi, trecând pe aici, prin faţa moşeei, dânsul întâlni o roabă, o circasiană, de o frumuseţe atât de mare, încât dânsul rămase trăsnit. A doua zi, circasiana era în casa prinţului.

La anul roaba născu un băiat. Acesta trebuia să moară, fiindcă legea nu îngădue ca moştenitorul să aibe copii de parte bărbătească atât timp cât regentul este încă în viaţă.

Medjid însă a declarat că va apăra cu sabia viaţa feciorului său.

Palatul la aparenţă a cedat. La câteva luni însă prinţul a fost învitat la o vânătoare. Când a venit acasă, nu mai găsi nici pe circasiană, nici băiatul. Doui albaneji credincioşi străjuiau morţi intrarea la harem.

Nimeni n'a ştiut ce s'a întâmplat. Prinţul s'a zbuciumat un an'doui în dureri şi accese de furie.

Un şir întreg de nevinovaţi au plătit cu viaţa lor taina aceasta. O viaţă întreagă Abdu'Medjid a căutat mereu circasiana şi copilul. Şi o viaţă întreagă Abdul'Medjid, sultanul, n'a mai cunoscut altă femee.

Aşa spune povestea.

Dar, să mergem Doamnă, nu e consult să ne surprindă seară în aceste locuri. Când îmi întinse mâna, era rece. Lângă turnătoria de tunuri tocmirăm un barcagiu. Când urcai barca, mi se păru, că în ochii polonezei tremura o lumină stranie.

Pe ţărmul de la Üsküdar, se aprindeau tocmai becurile electrice.

XXI.

Azi noapte, am dormit rău de tot. Nu'mi pot da bine seama ce a fost ce nu, ajunge că nu'mi găseam liniştea. Simţeam bine, că mă apropiu de acel miraculos stadiu când se amestecă realitatea cu visul, dar, când era să trec pragul pe tărâmul celalalt, mă treziam. În această străduinţă de semisomn aveam cele mai bizare viziuni. Şi era o concentrare egocentrică la culme: eram de toate: om de stat, beliduce, poet, bancher… Timpul şi spaţiul dispăreau, se anihilau. Trăiam cu veacuri în urmă, cu veacuri înainte. Trecerea era uşoară şi fără nicio zguduire.

Dar ce căuta chipul femeii acesteia în cadrul visărilor mele?

Pentru ce mă urmăresc ochii aceia mari cenuşii?

Nu înţeleg.

Şi totuşi pare a esista între noi doui, o ciudată legătură sufletească. Am esperiat aceasta nu o dată în aceste câteva zile, de când ne cunoaştem. Nu mai departe, azi dimineaţă. Eşim împreună. Eu îmi propusesem de cu seară să cercetez Eiubul.

Când o întrebai pe dânsa unde vrea să meargă, mă privi lung şi zise: ,,Acolo, unde doreşti Dta, la Eiub!"

De unde a ştiut dânsa că doresc să văd locul aceasta? Mi'a spus apoi că a avut clar impresia că eu doresc să merg acolo.

Când am intrat în lumina misterioasă a acestui mare cimitir, simţi o sensaţie dureroasă. La umbra miilor de chiparoşi înalţi, seculari, cerniţi, dorm credincioşii Profetului de veacuri. Înşiruirea imensă a coloanelor de peatră cenuşie, cu turbanul în vârf, cu inscripţii din Coran, ţi se par o armie a vremurilor trecute. Liniştea de aici parcă e mai grea, mai apăsătoare. Aici nu sunt cavouri splendide, nu sunt inscripţii aurite, lipsesc sarbedele glorificări ale cimitirelor din Apus.

În uniformitatea petrilor sure e depusă măreaţa lege a egalităţii. Numai Sultanii şi'au eternisat amintirea în moscheele splendide. Încolo, egali, dorm copiii lui Alah, în braţele atotnivelatoarei mame, pământul. Cine ştie spune, cine doarme sub cutare peatră? Un puternic, sau un târgoveţ?

Peatra căpătâiului e sură la unul, sură la altul.

Prin mintea mea trece în crâmpee povestea anilor trecuţi. Nu văd nicio schimbare de când am mai fost aici. Aceiaşi chiparoşi, aceleaşi pietrii sure.

Prin întredeschiderea strâmtă a unei alee, icoana luminoasă a Cornului de Aur pare un miracol transcedental. Marea scăldată în zefir, cupolele muiate în aur. Întreg tabloul, cu minareţi, cu case, scăldat în baia razelor de soare. Din Stambulul pitoresc răzbate murmurul vieţii. Caicuri svelte, şalupe cu catarguri subţiri, vaporaşe mărunte ca nişte jucării, forfotesc, de la un ţerm la altul.

La Eiub, pătrunde numai ecoul vieţii. Zidul de chiparoşi, caraule credincioase, îneacă orice zgomot, sugrumă orice sensaţie de a tulbura liniştea celor ce dorm cu feţele spre Răsărit.

Împărăţia aceasta, este cu adevărat împărăţia păcii, dorită de oricare moslim.

Mă surprinde glasul Lydiei.

– Aici aş vrea să mă odihnesc!

Cum rosteşte aceste vorbe, îi urmăresc privirea perdută în zare. Şi ştiu, că în aceste clipe sufletul ei colindă departe, îmbrăţişând tărâmuri şi ani. E o clipă aceasta, când sufletul simte nevoia mărturisirilor tainice, când şi porţile pururea închise îşi deschid aripile.

Mă gândiam în mine aşa: ce taină apasă oare asupra femeii acesteia? Ce întrebare? Ca şi cum ar fi om care să nu aibe o taină. O clipă stau în cumpănă, să încerc uşa sufletului ei. Gândul mi se pare însă brutal şi'l alung. Ce'mi pasă mie? În definitiv ce am eu cu dânsa? Că fac pe călăuza în labirintul acestui furnicar? Asta nu va să însemne nimica.

Cum stă în întredeschiderea luminoasă, cufundată în priveliştea fără seamăn ce o dă Cornul de Aur şi vechiul Stambul, pare o statue, aşezată de o mână străină la marginea cimitirului.

Boarea uşoară venită dinspre mare, îi tremură nişte fire din părul ei bălai.

Fusta cernită, lipindu'se de corp, conturează nişte forme, de o plasticitate superbă.

Mi'e ciudă pe mine însumi pentru aceste observaţii?

Încerc un alt şir de idei, când îi aud glasul:

– Ce'ar fi, să mă aşez definitiv aici?

Văzându'mă mirat continuă.

– Eu nu am pe nimeni şi nu sunt legată de nimeni şi de nimic. Aici, parcă e o altă lume, şi văzându'o nici că'mi pot închipui, să mai trăesc în alte locuri. Nu'i aşa? N'am ştiut să'i răspund. Simţiam bine, că se ridică un colţ de la perdeaua ce ascunde un trecut.

Apucai drumul spre chei şi alături de mine Lydia, îmi părea o taină. În faţa noastră, turlele aurite ale Stei Sofii luceau orbitor, iar minaretul de la intrare se făcea ca un deget uriaş care mă ameninţă.

XXII.

Lydia şi'a găsit o casă. Pe drumul spre Anadol'Hissar, cu ferestrile spre Bosfor, în mijlocul unei grădini de oleandrii şi pini. De jur'împrejur vile cochete, închiriate de legaţiunile streine şi bogătaşi din Pera. Când am mers să o văd şi am găsit'o frumoasă, bucuria femeii nu avea margini. Îmi arătă totul. Patru încăperi spaţioase, toate spre sud, erau fermecătoare. Dormitorul îndeosebi părea ca o satisfacere pe deplin. După ce îmi arătă covoarele cumpărate din Bazar, decorurile orientale de pe pereţi, mă întrebă:

– Şi acum să'mi spui, nu'ţi bate ceva la ochi, ceva deosebit, aparte?

Şi cum nu putui ghici, bătu în palme şi se trânti râzând copilăreşte pe unul din paturi.

– Nu vezi? Zăbrelele de lemn la geamuri! Aidomà ca la un harem... numai cât... aici nu este niciun paşă!

Şi'n aceeaşi clipă ţişni în odaia de alături şi ascunsă după o perdea strigă: Cu'cu! Cu'cu!

Soarele, strecurându'şi razele prin ferestrile înguste, umplu odaia de lumină. În cadrul acesta luminos îmi veniam ca un strein. Râsul argintiu, nota zglobie a zbucnirilor copilăreşti atinseră o coardă simţitoare înlăuntrul meu. Ecoul acestui râs, venia pare că de undeva din depărtări imense, dintr'o vreme, de care îmi aminteam nelămurit, ca de un depărtat cântec de leagăn.

Un şuerat lung pătrunzând din largul Bosforului, se icni în armonia interiorului ca un străin, ca o notă falsă.

Am închis ochii. Simţii cum se mişcă valul de aer în jurul meu urmat de un foşnet uşor. Când ridicai pleoapele, văzui pe Lydia grămădită la picioarele otomanului unde şedeam. Împreună mâinile ca de rugăciune şi le culcă peste genunchii mei, proptindu'şi capul de ele.

Soarele coborî un mănunchiu de raze peste bogăţia părului blond, aşezând deasupra lui o cunună de glorie.

Cuprins de o nelinişte care'mi amintea de alte vremuri şi de alţi ani, mâna mea rătăci peste comoara aceasta de un blond curios alintându'o cu mângăieri demult uitate. Aveam cunoştiinţa stângăciei mele pe deplin. Simţiam cum un suflu cald îmi usucă gura, cum inima îşi grăbeşte bătăile, şi, o mână necunoscută îmi trece cu degetele aprinse peste tâmplele agitate.

Gâtul de marmoră lucea în spendoarea'i originală şi faldurile netezite ale japonicei largi, îngăduiau să se bănue comori nepreţuite.

Deodată îşi întoarse faţa şi din adâncurile misterioase ale ochilor ei mari, suri, se resfrânse icoana unei nespuse dureri. Ochii ei mi se păreau un uriaş vârtej, ameţitor, îngrozitor şi totuşi amăgitor, spre vraja căruia mă împingea o putere mai mare ca a mea.

Aveam impresia că înlăuntrul meu se laxează, se destramă pe încetul un ce necunoscut şi, un sentiment larg, incolor şi nehotărât, se dilatează în infinit, sugrumându'mi energia, încălecându'mi voinţa, nimicindu'mă.

Învălişul meu de lut în schimb, înviorat de un curent fără nume, ardea, mistuindu'se şi, un dor vag, dulceag şi îmbătător, răsărind din nimic, îşi vânzolea fiorii ferbinţi. Prin creerii înfierbântaţi colinda ca o fantomă întrebarea: ,,Când am mai cunoscut eu acestea?"

Nu pot răspunde. Capul îl simţii cum se pleacă, iar buzele fripte de văpaie, căutau Nu pot răspunde. Capul îl simţii cum se pleacă, iar buzele fripte de văpaie, căutau dornice isvorul atâtor bucurii...

Luna eşită de după forturile de la Böjük'Dere, aruncă şalul ei de argint peste apele Bosforului. Sus, stelele tremurau înfrigurate în neantul îngheţat. Dinspre Kandillü vine, o boare uşoară şi dulce, ca un oftat. În umbra chiparoşilor şi a platanilor uriaşi, Kaulidja doarme cu căsuţele ei albe, senină şi liniştită, ca o fată mare.

Kaulidja!

Un gând mă fulgeră, îngrozindu'mă. În aceeaş clipă o icoană, o dată atât de scumpă, mi se arată, răsărind din valuri. Fatimah!!! Întind braţele… A dispărut!!! Barcagiul mă priveşte mirat.

Câinii din Tophanè se întrec, lătrând din ce în ce mai îndârjiţi la lună.

XXIII.

…Mephisto! Te'am minţit ani de zile, ani de zile m'am înşelat pe mine însumi. Unde am fost, ce am făcut? Nu ştiu. Un zid de pâclă s'a culcat între eri şi astăzi. Îmi vine că am fost adormit de un vrăjitor din bătrânele basme ale copilăriei mele, din puterea căruia m'a scos acum o zină. Spune'mi, ce a fost? Tâlcueşte'mi enigma aceasta a sufletului omenesc? De ce am lâncezit atâta vreme? De ce am fost ca o alăută descordată? Unde mi'a fost sufletul şi de ce a fost îngheţat viaţa mea. Tu taci?

Priveşte cum râde firea! Priveşte şi vezi, câtă lumină e afară, cât soare şi ce de balsam în aer. Uite, ce albastră e marea, şi ascultă cum trosnesc muşchii mei, amorţiţi de atâţia ani. De unde puterea asta dintr'o dată, de unde valul de energie? Şi aşi râde într'una Mephisto! Aşi râde şi aşi îmbrăţişa aşa, într'o cuprindere, întreagă această lume. Mephisto! E frumoasă viaţa şi are înţeles!

Ah! Mă plictiseşte tăcerea ta.

XXIV.

Locuim acum împreună. Lydia are un suflet de copil şi, stăpânit de temperamentul ei pare că întineresc şi eu. Zilele trec într'o veselie fără să le port de grijă. Nu mai am interes pentru nimic. Lumea, o simţesc, a rămas undeva departe. Sufletul meu, acrit de mizerile vieţii trece acum prin o puternică criză. Să fi găsit acum, la zenitul vieţii aceea, ce zădarnic căutasem până acum? Mă folosesc de ceasurile dimineţii când dorm toţi ai casei, pentru a mă reculege sufleteşte. Şi stând în faţa carnetului meu, îi frunzăresc agale filele îngălbenite pe alocuri şi, mă gândesc, dacă sunt tot eu cel ce înseamnă note zilnice sau, un altul s'a sălăşluit în bătrâna alcătuire de lut. Gândurile aleargă răsleţe peste ani. În rotirile fumului de ţigară se conturează chipuri şi icoane din cele trecute vremi. Prieteni şi duşmani, iubiri de o zi, peste cari vremea a culcat păinjenişul amintirilor. Toate îmi par ca nişte plăsmuiri ale unui creer înfierbântat. A fost sau nu?

Şi peste întreg acest tablou răsare, aşa fără s'o fi chemat, icoana Lydiei. Cine tălmăceşte enigma aceasta? Cine ştie să'mi descurce rostul acestei legături nevisate? Ah, viaţa are atâtea taine şi e atât de scurtă, încât nu ajunge nici măcar pentru descurcarea uneia.

Ce frumoasă este femeea aceasta!

Câtă viaţă, cât suflet într'însa! Am voit nu o dată, să'i pun întrebarea, să'mi spună, ce a fost anume, ce a îndemnat'o să facă popas vieţii ei tinere la mine, copac şubred şi despoiat de bătaia atâtor vânturi?

N'am îndrăznit. De ce, nu ştiu. Mă prindea aşa o teamă nelămurită, o înfrigurare mistică. Îmi venea, că aş încerca taina unui cavou. Şi aşa, stau aici la fereastra deschisă, adastând glasul ei dulce care'mi dă de ştire că ochii ei frumoşi, ochii aceia mari, cenuşii, s'au deschis iară pentru a mai ferici o zi – sufletul meu. Ce egoist am devenit.

Nu pot însă scăpa de un sentiment ciudat. E o umbră care o simţesc puindu'se între mine şi femeea aceasta la toate prilejurile. Şi o simţesc aceea, îmi dau bine seama de

prezenţa ei. Nu i'am spus încă nimic Lydiei deşi sufletul ei bănue ceva. La început credeam că e reflexul sentimentului întrării în necunoscut. Căci, e totuşi un ce curios, că nici azi nu ştiu nimic din trecutul acestei femei.

Ne'am găsit aşa la întâmplare şi întâmplarea a fost şi nunul căsniciei noastre. Bătrâna ei prietenă e o carte cu şapte peceţi. Peste tot îmi face impresia că nu are individualitate. E umbra Lydiei. Voinţa acesteia este şi voinţa ei. Ce legătură este între dânsele, nu pot să ştiu. Nu o dată eul meu încearcă să se revolte împotriva acestei situaţii curioase. Dar la auzul glasului metalic, cu timbru de argint, nedumeririle mi se resfiră şi sentimentul unei dulci neputinţe îmi încătuşează voinţa. Şi atunci mă întreb: ce rost are curiositatea mea? Şi, la ce bun?

Las' să grăiască în limba'i tainică sărutul lung cu fiori necunoscuţi şi îmbrăţişarea albelor braţe. În beţia târziei iubiri să tacă creerul. Soartea carea ne'a împreunat cărările, respunde dânsa la toate întrebările. Moslimii au un cuvânt pentru toate lucrurile necuprinse de mintea omenească: ,,Mektub", aşa a fost scris. O lume întreagă se împacă cu acest cuvânt nu înţeleg de ce nu m'aşi împăca chiar eu?

XXV.

Pe ruinele fortăreţei vestite a celor şapte turnuri, – Iediculah – am avut o senzaţie bizară. Am contopit în noi istoria atâtor suferinţi cari au dăinuit în pivniţele acestei citadele, prefăcută în temniţă pentru delicvenţii politici, în epoca de strălucire a imperiului osman.

Şezând lipiţi unul de altul, am ştiut pomenii de atâţia mazili, poloni şi români, cari şi'au îngropat tinereţea şi bărbăţia în beciurile întunecoase. Ne'am adus aminte de atâtea jupânese, din ambele ţări care îşi secau vlaga ochilor acolo departe, de dorul bărbaţilor cari putrezeau aici, pe ţermul celei mai fermecătoare mări. Lydia îşi culcă capul ei blond pe umerii mei, şi ascultând perdută în reverii povestirile mele despre boeri, magnaţi, pretendenţi de tron, cari în dorul după mărire, şi'au găsit în pivniţele acestei Iediculah mormânt înainte de vreme.

Şi mă întreabă:

– Radule, mai este oare sub soare neam, carele să fi îndurat atâtea ca neamul meu şi al tău?

– Să întoarcem chestia Lydio. Mai este neam sub soare, care să se poată mândri cu atâtea pagini aurite în istoria lui, ca neamul meu şi al tău?

– Ce bun eşti tu, Radule! Spune, de ce eşti tu atât de bun?

– Cum asta:

– Nu ştiu, dar îmi închipuesc că tu eşti cel mai bun între oameni. De cum te'am văzut pentru întâiaş dată am avut această impresie. De atunci impresia mi'a devenit credinţă. Şi de multe ori când mă simţesc copleşită de bunătatea ta, îmi vine aşa, că tu trebue să fi suferit mult, mult, în viaţă. Atât am învăţat şi eu, că numai oamenii cari au suferit mult, pot fi buni ca – tine.

– Eşti o copilă Lydio! Am suferit, e drept, dar am suferit prin mine însumi. Cum să'ţi explic aceasta? În mine era suferinţa, nu mi'a venit de la oameni. În oameni eu m'am înşelat, numai cum se înşală fiecare om în semenii săi. În viaţa mea de hoinar eu n'am

prea avut atingere cu oamenii. Din puţinul însă ce a fost, am cules atât, ca să învăţ să nu'i cinstesc. Încolo, eram şi eu ca şi dânşii. E o lege mai tare ca noi, pe care am înţeles'o târziu.

– Te superi dacă aş deveni indiscretă?

– Nu, întreabă.

– Ai iubit mult?

– Am iubit Lydio şi am fost înşelat. Am iubit apoi iarăşi şi atunci am înşelat eu şi aşa mai departe, mereu cu aceeaşi variaţie. E şi aceasta o lege mai tare decât noi, şi şi pe aceasta ajungem să o cunoaştem prea târziu. Capul blond al Lydiei se plecă. Între degete fărămiţia inconştientă cotorul unei vineţele, crescută aici între două cărămizi. Într'un târziu, ridică ochii ei mari şi frumoşi –de câte ori îi vedeam mi se păreau tot mai frumoşi– privindu'mă lung şi cercetător. Simţeam că vrea să pătrundă în sufletul meu. Pe urmă văzui apărând conturele unui surâs galeş în colţul gurii şi cu jumătate glas îmi zise:

– Eşti un cinic şi urâcios.

Îi apucai capul în mâni, întorcându'i faţa spre mine. Mi'am pierdut pentru câteva clipe privirea în nemărginitul albastru al ochilor ei. Ah, ochii aceştia, îmi păreau pururea un abis imens, carele mă atrăgea mereu spre nenumăratele lui visuri, tainice şi mute. Ce ascund în adâncul lor aceşti doui ochi? Mă simţesc atras de culoarea lor şi buzele mele se pleacă tremurând pe gura ei pe jumătate întredeschisă…

Din vârful minaretului moscheei din Anadol'Hissar müezzinul asvârleşte în văzduhul siniliu sura a treia a zilei: Alah e mare şi singur puternic… Cântecul plângător se răsfrânge în crâmpee sfărâmăţite peste apele liniştite. Dinspre ţărmul asiatic casele albe şi mărunte din Kaulidja arată ca nişte mărgele înşirate pe un piept brun, ars de soare. Prin aerul care tremură de căldură, ochii mei încearcă să descopere căsuţa mică, lipită de ţărm a lui Ali Celebi…

Îmi simţesc gâtul cuprins de două braţe pline… Mirosul parfumat al cărnii îmi gâdilă nervii… În una din încăperile tainice ale sufletului meu simţesc cum se dărâmă un altar, clădit acolo pe vremuri. În pânza prafului răscolit de prăbuşire se fixează încet o icoană nouă, lămurindu'şi tot mai desluşit conturele… Lydia!

Cele mai frumoase clipe ale tovărăşiei noastre sunt cele de seară.

După'masă coborâm în veranda de pe ţărm. Lydia îşi pregăteşte culcuşul, un fel de cuib, pe otomanul larg, baricadându'se în perne; eu mă aşez turceşte la căpătâiul ei, iar Maria, bătrâna, pe un taburet de cealaltă parte. În faţă, avem marea scăldată în laptele de argint al lunei, dincolo, ţărmul asiatic cu miile de becuri electrice. În dreapta Stambulul adâncit în tainele nopţii sudice, iar în jurul nostru, o presărare de vile mărunte. Pe apele argintate se strecură sute de bărci, alunecând între Terapia şi Cornul de Aur. Aproape toate trec pe dinaintea noastră.

Unele trec tăcute, din altele răsună vorbă, chiote vesele ori hohote ţinute în acorduri largi. Fără să cunoaştem pe cei cari trec, ne întrecem să ghicim din felul cum se manifestă, de ce neam ţin. Caicele cari trec ca nişte năluci, uşoare, din cuprinsul cărora nu se aude vorbă, cu siguranţă că adăpostesc turci… Chicotul vesel şi râsul argintiu e caracteristicul rasei latine… Hohotul plin, larg, care cade în cadrul acesta de desăvârşită armonie ca un

accord fals, ca un ce străin, îţi descopere rasa anglo'saxonă… brutală, egoistă, pornită la cuceriri.

Pe tema aceasta se intend discuţii vehemente între noi şi nu o dată biata Maria, cu sufletul ei timid şi de o nespusă fineţe, trebue să facă pe judecătorul. Neputinţa ei de a judeca între noi doui dă apoi naştere la alte scene, mai totdeauna hazlii; Lydia îi reproşează că mă părtineşte mai mult pe mine, că prin urmare e parţială… Bătrâna îşi tocmeşte ochelarii şi prin luciul sticlei îi trimite priviri atât de duioase, saturate de atâta dragoste, de atâta gingăşie, încât sub covârşitorul lor grai Lydia îi cade după gât, alintându'o în sărutări, ca pe o mamă.

Pentru mine, tabloul acesta este totdeauna ceva încântător dar totodată mă simţesc cuprins şi de un osebit sentiment amestecat. Şi duioşie şi durere şi nemulţumire. În astfel de clipe mă fură sufletul cu ani îndărăt, cu mulţi, mulţi ani. Icoana casei părinteşti, leagănul fericitei copilării, îmi resare aevea, întunecând până şi luminoasa icoană a Kaulidjei. Şi apoi aşa din senin simţesc o amărăciune în mine, o nemulţumire cu tot ce'i în jurul meu. În aceste clipe mă simţesc în război cu viaţa. Nu'mi pot da seama de acest sentiment cu toate că'mi pun toată sforţarea să'l analizez. E şi acesta una din nenumăratele rotile ale maşineriei complicate, care compune sufletul omenesc.

În seri de aceste am clipe, când toate micile atenţiuni ale Lydiei îmi sunt insuportabile. Şi numai disciplinei căreia am supus eul meu intuindu'l de atâţia ani pot mulţumi, că nu ofensez gingăşia ei cu comportarea mea. Şi toate acestea fără causă, fără motiv pipăibil. Atunci sufletul meu sare în alte extreme. Pare că în femeia aceasta, în sufletul ei, în trupul ei, în gura ei e cuprinsă lumea întreagă, cu toate senzaţiile, cu toate bucuriile. Totul ia haina aurită a visătorilor, deasupra se coboară curcubeul multicolor al fanteziei şi, un nespus dor de viaţă mă cuprinde… un dor de a trăi… de a trăi…

Lydia bănue lupta mea sufletească şi are cuminţenia să'mi dee pace. Nu cade în greşala atâtor femei, de a se folosi tocmai de aceste clipe de criză sufletească, pentru a cerca să pătrundă în sufletul bărbatului.

O singură dată, într'o seară tot atât de frumoasă ca şi aceasta, când treceam prin aceleaşi senzaţii, a ţinut să mă întrebe ce am. Cum nu i'am răspuns nu s'a supărat, ci luându'mi capul, l'a culcat pe pieptul ei şi plecându'se mi'a şoptit în ureche: –Sunt amintirile cari bat la poarta sufletului şi cer intrare…

Din această clipă, iubirii mele mari i s'a adăugat şi respectul pentru gingăşia ei. Mai târziu am fost eu, care i'am descoperit momentele de criză. Am fost fericit că m'a înţeles. Mi'a mărturisit că şi sufletul ei are, nu o dată, clipe, când trece prin asemenea strâmtori.

Un obiect cu care ne ocupăm des, este întâlnirea noastră Lydia cu toată cultura ei sufletească nu s'a putut emancipa de sub impresiile primite odată cu educaţia. Aşa, crede, că liaisonul nostru este opera unei puteri supranaturale, a aceleia care dirigă până şi amănuntele cele mai neînsemnate din viaţa muritorilor. Când i'am spus părerea că, în acest caz, legătura noastră ar însemna o contradicţie întrucât –după părerea oamenilor– noi trăim în afară de legea atribuită acestei puteri. Deci legătura noastră înseamnă ,,păcat" iar puterea care ne'a adus împreună nu poate promova un – păcat.

Surâsul meu îi vădia că gândesc altcum şi mă întrebă mirată:

– Tu eşti ateu?

– Doamne păzeşte, îi răspunsei, sunt unul dintre puţinii credincioşi.

Căpşorul ei mititel nu cuprindea sensul cuvintelor şi ceru explicare.

– Lydio rostul tău e să iubeşti… îndeplineşte'ţi rostul…

Candela din colţul salonaşului lumina în icniri tremurătoare o icoană a Maicii Domnului din Censtochova.

În clipele de tăcere cari urmau după astfel de discuţii, nu se auzia decât oftatul bătrânei Maria. De ce ofta oare?

XXVII.

Este ceva în purtarea Lydiei ce nu pot înţelege. De câte ori se face că eşim în oraş, pe străzi, unde circulaţia este mai mare sau vizităm bazarele, ese pururea voalată. În căldurile adeseori tropicale aceasta trebue să'i fie foarte neplăcut. Am întrebat'o o dată aşa, din curiozitate şi am simţit că întrebarea mea a frapat'o. Mi'a răspuns cu o frază convenţională, ca să spue ceva. Indispoziţia însă, care a stăpânit'o de pe urma întrebării mele a vădit, că întrebarea nu i'a convenit.

Incidentul a trecut la aparenţă fără a lăsa altă urmă. În adâncul sufletului meu bănuitor, a rămas însă sentimental curiosităţii nesatisfăcute. Am mai observat apoi şi alte lucruri, cari, mi'au întărit bănuiala că Lydia are un secret, un ce în viaţa ei, de care se teme, pe care cearcă să'l ascundă. Cum dânsa nu găsia prilej să'mi confieze nimic, eu, nu mă pretez să o descos. Într'o zi însă, am întâlnit în drum un grup de muscali. Erau din zecile de mii de pribegi pe cari soartea împărăţiei i'a asvârlit aici ca pe nişte naufragiaţi ai împrejurărilor. Veniau zgomotoşi cum li este firea, de pare că nu ar fi bejenari, ci stăpâni. De cum i'a văzut, Lydia s'a lipit de mine. O clipă am simţit că evită. Evident, căuta un prilej de a se feri din calea lor. Cum însă străzile din Pera –căci aici ne'am întâlnit– sunt toate strâmte, lucrul era cu neputinţă. Într'aceea ruşii să apropiau. Deodată Lydia, cu un gest brusc mă târî, într'o dughiană mică, scundă şi murdară. Era dughiana unui alvagiu, o dughiană de o murdărie fenomenală, ceea ce nu se potrivea defel cu zaharicalele ce vindea. La dreptul vorbind, nici nu mi'am dat seamă cum am ajuns aici. De voe de nevoe, îmbrăţişai pachetul cumpărat şi eşit afară, întrebai pe Lydia ce a fost aceasta. De astă dată se vede că era deja stăpână pe sine şi înarmată pentru un răspuns.

–Ştii –îmi zise dânsa– mi'a rămas în suflet scârba faţa de moscoviţi, pe care n'o pot birui nici acum, când la dreptul vorbind aş trebui să'i compătimesc.

– Cum, – o întrebai – de nu mi'ai spus niciodată că'i urăşti atât de mult?

– Vai, ce copil mai eşti Radule!

Puteam eu bănui că tu să nu ştii, că nu este polon, care să nu'i urască pe aceşti barbari.

– Chestie discutabilă Lydio! În pribegiile mele, am întâlnit mulţi poloni cari îmi făceau impresia, că sunt împăcaţi cu dânşii.

Lydia se opri brusc. Mă privi drept în ochi şi'mi spuse:

– Aceia n'au fost poloni, ci – trădători.

Spre norocul meu în clipa aceea nişte hamali, purtând în spinare lăzi uriaşe, ne închisese drumul aşa, că trebuind să vedem cum să ne apărăm capetele, discuţia se termină.

De pe urma ei însă eu am rămas nedumirit. Simţiam bine că altceva a fost ceea ce făcu pe Lydia să evite întâlnirea cu muscalii. De ce? Iată întrebarea.

Ajunşi acasă, Lydia se transformă cu desăvârşire. Era de'o veselie cu care nu prea eram obişnuit. Mă sili să şed turceşte şi să mănânc halva, cumpărată de la armeanul a cărui murdărie mă înfiorase mai adineaori. Eu însă nu puteam birui în mine credinţa, că luminişul acesta vesel e numai o perdea, trasă anume pentru mine, ca să'mi ascundă aceea ce se petrecea de fapt după dânsa. Bănuiala aceasta m'a indispus.

Era pentru întâiaşi dată că în sufletul meu încerca să se încuibeze umbra stranie a îndoielii. Ce poate să aibă femeea aceasta?

Cercam să mă liniştesc. La urma urmelor ce drept am eu să mă îndoiesc? Şi ce mă priveşte pe mine trecutul ei? Am întâlnit'o pe larga şosea a vieţii, pe care călătoresc mii şi mii de oameni.

Ne'am găsit doui pribegi cari am prins firul vieţii noastre în marea caravană. Ca şi noi, o fac milioane de fiinţe.

Dânsa nu a cercat să ştie cine sunt, de unde vin, ce am făcut?

Cum vin eu acum să pătrund în tainele vieţii ei? Ar fi o brutalitate. Afară, soarele preface marea în aur fluid. Într'unul din tamarinzi, un mierloi mare, şueră ca un haiduc pe o potecă de codru.

– Lydio! Vino lângă mine!

Şi cum îi simţesc părul mătăsos, şi cum îmi rătăcesc privirea în azurul ochilor ei adânci, simţesc cum lumea întreagă se adună într'înşii!... Peste masa mai odinioară atât de veselă se coborî ca un borangic negru, tăcerea spaimei venită pe neaşteptate.

După câteva clipe de tăcere, Lydia mă asaltă cu un potop de întrebări. Şi după ce'i povesti tot ce am văzut, dânsa se încrucişă mânuţele albe peste sânii purtători de atâta farmec şi cu espresia unei nemărginite temeri în ochi gemù desperată:

– El este, el este!!

Urmă o clipă de înfiorare. Biata Maria părea ţintuită de scaun. Deodată apoi Lydia îmi sări în gât şi îmbrăţişându'mă cu toată puterea ţipă:

Nu mă lăsa, nu mă lăsa!! Apără'mă de el! Apără'mă!!

XXVIII.

Ce curioasă fiinţă este omul. Ajunge cea mai neînsemnată alterare, pentru ca să'l scoată din sărite. Fac această constatare cu mine însumi. A fost de ajuns întâmplarea aceea de mai deunăzi din Pera, pentru ca să ameninţe cu prăbuşire întreaga clădire a sufletului meu. Cerc toate mijloacele ca să alung bănuiala care se furişează în sufletul meu şi nu pot. O simţesc ca o umbră, mereu după mine. Lydia, evident că simţeşte ceea ce se petrece în sufletul meu dar nu vădeşte nimic. De ar şti dânsa ce serviciu ar aduce iubirii noastre dacă şi'ar deschide sufletul! Aşa, ne pândim reciproc, otrăvind izvorul curat al sufletelor noastre.

Aş vrea să uit incidentul acesta, să'l scot din suflet, dar nu pot, nu pot.

Îmi vine să'mi car pumni, când mă văd degradat la rolul de spion. Căci am devenit spion. Pândesc totul ce se petrece în jurul meu. Pândesc pe Lydia, pe Maria, factorul poştal, până şi pe Bob, dogul Lydiei. De dimineaţa până seara nu fac altceva decât pândesc... M'a apucat un fel de mânie, de a pătrunde chiar fără voia Lydiei în misterul trecutului ei.

Lydia suferă sub bănuiala mea îngrozitor. Se poate şi fiindcă mă vede pe mine suferind. Sunt mai nebun ca Otello. Şi nebunia mi'o simţesc crescând cu cât mă conving că dreptatea nu este de partea mea. Unde are să ducă acestea?

Mă gândesc cu groază, că într'o bună zi, firul de aur al iubirii noastre se poate rupe brusc, banal, ca povestea atâtor şi atâtor iubiri din mahalele oraşelor mari. Simţesc că ar însemna un dezastru, o catastrofă pentru sufletul meu. Căci numai în aceste clipe de desnădejde simţesc cu adevărat, cât de puternică este legătura dintre noi.

De ce nu vorbeşte atunci? De ce nu mă linişteşte? De ce tace?

Dar dacă nu are nimic de spus? Dacă tot ce'mi pare mie că este, ar fi numai o surescitare nervoasă, închipuiri?

Nu, nu vreau să merg mai departe. Ar însemna, că sunt nebun. Lydio!! De ce'mi eşti atât de dragă!

XXIX.

Am impresia că nu sunt tocmai departe de a cunoaşte adevărul. Dar acum când sunt aproape să'i dau de urmă, mă înfiorez de dânsul. Cum a şi fost? Veniam dinspre Iedicula, cele şase turnuri. De când ne'am mutat în casa noastră, mă dedicasem cu trup şi suflet acestor ruine. Găsii un ştrengar, din cei cari mişună cu miile pe maidanele Stambulului, pe Ibrahim, carele mă însoţia zilnic la aceste ruine. Când stau să gândesc nu fac vreun lucru mare. Vechea cetate e doar cunoscută tuturor. Cu toate acestea mă ispitea mereu dorul de a o cerceta, cu gândul ascuns de a descoperi ceva ce au uitat prin pivniţele acestea vechii boeri din Moldova şi Ţara Românească, cari au robit aici ani grei şi mulţi.

Era într'o Vineri. În ziua aceasta la Stambul, Sultanul, face Selamlikul, rugăciunea lui de Kalif în una din marile moschee. Veniam cu Ibrahim, carele nu'şi mai închidea gura şi'mi povestia câte lucruri toate, din Stambul, şi din depărtata Trabezunda unde se născuse. Pe şoseaua largă, bine întreţinută a Therapiei un automobil gonia pe cel'lalt. Personalul legaţilor străine cari îşi aveau aici reşedinţele de vară, se întorcea de la parada Selamlikului.

Când se dau înspre grădina noastră, mă opri brusc. În dosul gardului de lângă portiţă, acoperit, de trunchiul gros a unui plop bătrân care ţinea de strajă, văzui un bărbat înalt, spătos, spionând casa. Apucai de braţ pe Ibrahim poruncindu'i tăcere şi trăgându'l după mine în umbra unui gard viu.

Străinul pândea nemişcat. De câteva ori întoarse capul ispitind şoseaua. Şapca cu cozoroc şi cămaşa'veston îl vădiau însă rus. Prin mintea mea înferbântată, trecu ca un fulger întâmplarea de mai deunăzi, din Bazar.

Văzând că străinul nu are de gând să'şi părăsească postul, luai hotărârea de a'l privi în faţă. Părăsi brusc ascunzătoarea şi începui să trec drumul. La zgomotul paşilor mei, străinul se întoarse mirat şi mă privi cu nişte ochi mari, cenuşii. În privirea lui vedeam lămurit oglindirea unor sentimente. Curiozitatea şi şi o jenă pentru că a fost suprins. Fără să mă aştepte plecă agale în direcţia opusă, lăsându'mi doar numai icoana spatelor lui late şi pasului greoi şi apăsat. Ajuns la portiţă, îl urmării însă multă vreme, dar el îşi vedea de drum fără a întoarce o singură dată capul. Cu toate acestea luai pe Ibrahim cu mine în casă îndrumându'l, să'şi găsească în partea dinspre mare un caic cu care să plece. Ţineam să nu fie ispitit.

Ajuns în casă, menajera mă întâmpină cu vestea că doamnele au eşit, cu barca.

Vestea aceasta mă linişti puţin. Mă urcai în iatac, cutreerai camerile şi mă opri în dosul unei perdele de la fereastra care dedea înspre şosea.

M'am pus la pândă. În liniştea camerei bătăile inimei le auziam cum se iau la întrecere cu tic'tacul orologiului. Clipă de clipă se strecura timpul. Mie'mi părea o veşnicie. Deodată... iată'l!

Trecea încet cu mânile aduse cruce în spate, cu o ţigare între dinţi. Mergia cu liniştea unui pasant carele nu are grabă. Când ajunse în dreptul portiţei, întoarse faţa spre casă. În lumina albă a soarelui văzui un bărbat înalt, de'o statură simetrică, o faţă lungăreaţă cu un nas pronunţat. Adastă o clipă în această situaţie, în vreme ce ochii lui cuprinseseră grăbiţi casa şi împrejmuirea ei. Apoi, agale pe cum venise, trecu mai departe.

Nu s'a mai întors.

Prin minte îmi fulgeră întrebarea: pe unde să fi apucat? Mai era o singură cale, pe apă. Coborâi scara şi trecui pe terasa de la ţărm. Pe treapta ultimă dădui cu ochii de Ibrahim, cum stetea pe vine, oglindindu'şi zdrenţele şi faţa murdară în apele de alabastru ale Cornului de Aur, în aşteptarea unui caic, care să'l ducă la Stambul.

Îi mai dădui un bacşiş şi'l îndrumai spre şosea. Voiam acum să ştiu ce vrea necunoscutul. Dar pândi în zădar, streinul nu se mai arătă.

Într'un târziu Lydia veni, veselă, fermecătoare, ca un cântec veneţian. Când îi simţi trupul plin şi buzele înferbântate cu cari îmi căuta gura dispăruse pentru o clipă vedenia neliniştitoare de mai odinioară. La masă, dânsa ştiu să'mi spună o mie de nimicuri, cu atâta căldură, cu atâta haz, încât râdeam ca un copil.

Când îi pomeni însă de întâmplarea mea, faţa ei îmbrăcă haina unei spaime grozave. Ochii i se împânziră şi căutau refugiu la cei ai Mariei. Şi faţa acesteia se schimbă. [...]

XXXII.

Prin zăbrelele de mesteacăn faţa lui Ibrahim apăru rotundă ca un pepene copt. Gesturile vii îmi vădeau că are să'mi spue ceva. Îi eşi în cale şi micul moslim îmi comunică în acel amestec bizar de limbi căruia îi zice levantină, că ,,Le Russe" l'a oprit în drum între Therapia şi Galata, l'a cinstit cu cinci piastrii întrebându'l cine locueşte în casă, cine sunt eu şi că de când locuim aici în căsuţă. Mulţumii lui Ibrahim pentru preţioasele lui destăinuiri şi'l concediai repede! Simţiam o surescitare a nervilor şi aveam nevoe de linişte. După plecarea lui Ibrahim însă o întrebare mă neliniştea. Pe unde putuse ,,El" se ese în calea

băiatului? Întrebarea necesita un răspuns. Trebuia să dau de urma lui altcum nu mă puteam linişti. Eşi în drum şi luai direcţia în care plecase ,,El" în seara aceea. Drumul ducea neted spre Resărit printre vilele şi grădinele cunoscute. La vreo două sute de paşi de la noi, în partea stângă, între două intravilane, descoperi o potecă care se perdea acoperită de două tufe de trandafiri, între cele două grădini. Luai poteca şi mă trezii la o distanţă oarecare în faţa unui drum carele mergea paralel cu şoseaua. Enigma era deslegată. Mă liniştii. Făcui calea îndărăt şi întrai în casă. Storurile de la apartamentul Lydiei erau lăsate, semn că nu'i trecuse încă migrena. Maria dispăruse din curte. Acum, îmi gândeam, reportează dânsa Lydiei ceea ce apucase de la mine. Împrejurarea aceasta o găseam firească şi nu mă supără. Dimpotrivă găsi acest fel de comunicaţie între Lydia şi mine ca cel mai bun. Lydia nu voia să'şi desfacă sufletul, eu nu aveam de ce să o silesc la aceasta. Cum însă pericolul ce o ameninţa pe dânsa să resfrângea şi asupra mea era natural să'i dau să înţeleagă că încep să fiu atras şi eu în vârtejul acestei taine care de fapt nu era a mea. Apariţia ,,Lui" pe scenă simţeam clar că nu mă altera. M'aşi minţi însă dacă afirm că nu mă preocupă. Dimpotrivă. Toată clipa ce o am liberă este ocupată de această taină. Şi că e o taină mare, o simţesc. Şi simţirea mea, intuită în crâncenile frământări sufleteşti nu m'a înşelat niciodată. fără se vreau îmi apăru pentru o clipă numai idea, de a mă da la o parte din calea furtunei. Dar avui o repulsiune atât de puternică a eului încât ideea resărită aşa ca un reflex nenorocit, dispăru pentru totdeauna. Nu, nu am să stau neclintit lângă femeea aceasta, care mi'a dat totul, mai mult, imens mai mult decât mai puteam aştepta la vârsta mea. Acum noi numai împreună ne mai putem mântui ori peri. Ce nebun sunt? Habar n'am de ceea ce este de fapt şi fantazia mea mă şi poartă prin toate peripeţiile unei tragedii. Ochii mei se opresc fără voe la fereastra ei. Gândurile mă fură lângă dânsa, o văd o simţesc femeea aceasta cu sufletul închis şi mă simţesc atras spre dânsa ca înspre un magnet. Vină orice, eu sunt gata. Sunt hotărât să'i dau tot, după cum dânsa mi'a dat totul. N'ar fi decât să'mi achit o datorie în mod cinstit. Şi mă voi achita. O mână pală deschise o fereastră înspre mare. Când întorsei capul într'acolo, Lydia în desăvârşita ei frumseţe îmi zâmbia blând. Cu o ochire cuprinsei toată splendoarea acestei fiinţe enigmatice şi în clipa aceea credinţa mea primi pecetea. Dacă femea aceasta mi'ar cere să ucid, aşi ucide. Şi'ntr'un elan tineresc luai cu asalt scările cerdacului spre a pătrunde la dânsa. Şi când trupul ei molatec se culcă în braţele mele, mă simţii o fiară din şesurile Nubiei, gata a şfâşia o lume. Nu ştiu cât am stat îmbrăţişaţi. Boarea mării ne cuprinse într'o adiere dulce mutându'ne din această lume. Ne desfăcurăm cu vădită părere de rău, când figura Mariei apăru în uşă chemându'ne la masă.

Lydia era acum iarăşi ca înainte. Veselă, gălăgioasă şi espansivă ca un mic ştrengar. Guriţa îi mergea ca meliţa şi copilăreştile ei păţanii din lungile călătorii în străinătate, coborâră un aer de o rustică seninătate asupra noastră. Într'un moment de reculegere mă întrebai mirat: unde dispărură nedumeririle de mai adineaori? Avea femeia aceasta atâta putere asupra mea deja încât să'mi schimbe din una'n alta dispoziţia sufletului?

După'masă, când învăluiţi în albastrul fumului de ţigare să cobori acea linişte caracteristică a căsniciilor peste mica noastră cameră luai o hotărâre eroică. Maria punea ordine în farfurii. Lydia resturnată în scaunul ei de repaos urmăria cu interes jocul unui ţinţăruş rătăcit în odae, în jurul becului electric.

Tuşi aşa, fără a avea nevoe şi întrebarea căzu pe neaşteptate.

– Lydia, de ce nu'mi spui ceva din viaţa ta?

Maria scăpă o farfurie şi remase pe loc ca încremenită. Lydia întoarse capul ei blond spre mine şi din cuprinsul obrajilor ei frumoşi cei doui ochi mari, suri, mă priviră cu groază. O tăcere de cavou căzu peste noi. Era ca şi când o mână nevăzută ar fi oprit în clipa aceea viaţa în noi, ear eu, îmi veniam ca un hoţ ordinar pătruns într'o casă streină. Impresia provocată de întrebarea mea mă spăimântă şi pe mine. Spaima aceasta trebuie să se fi vădit în privirea mea căci Lydia, spre marea mea mirare se schimbă. Era dintr'o dată în ochii ei atâta compătimire şi o notă de durere atât de pregnantă încât, aşteptam să apară lacrimile în colţul genelor mătăsoase.

Lacrimile n'au sosit. Dar Lydia să sculă, veni încet lângă mine îmi luă în braţe gâtul şi lipindu'şi faţa de obrajii mei îmi zise molcom:

– Ţii mult Radule să cunoşti viaţa mea?

– Da.

– Şi dacă te'ai înşela în aşteptări?

– Şi atunci!

– Şi când ai auzi o poveste îngrozitoare?

Maria tuşi semnificativ. Nimeni nu'i dădu atenţie.

– Şi atunci, răspunsei apăsat.

– Chiar şi dacă povestea vieţii mele ar fi încărcată cu ruşine?

– Şi atunci! Te iubesc Lydio, poţi să'mi spui ce vrei. Nu mai schimbă acest sentiment nimic.

– Absolut nimic?

– Nu.

– Nici dacă m'aşi dovedi mai rea decât ultima femee de stradă?

– Nici.

– E dragostea ta atât de mare?

– Nemărginită.

– Vei asculta liniştit tot ce vei fi nevoit să auzi?

– Nici ochiul nu'mi va clipi.

– Radule! Idolul meu, fericirea mea, lumina vieţii mele, – renunţă!

O ploae de desmierdări se revărsà asupra mea. Simţiam în uraganul acesta de porniri toată căldura sufletului ei, toată dragostea, teama ei... Simţiam cum îmi slăbeşte voinţa. O dorinţă ferbinte, îmbătătoare, de a pune stăpânire în clipele acestea pe trupul şi sufletul femeii acesteia începuse să mă ispitească. Simţiam cum mi se înferbintează tâmplele, trupul il simţiam îndoindu'se sub furtunoasa mea îmbrăţişare... dar în mijlocul aceste beţii a simţurilor resări dintr'o dată, pe neaşteptate, ca căzută dintr'o altă lume figura ,,Lui" cu spatele late, cu faţa aspră, cu ochii izvorând două lumini de ură de sub cozorocul şăpcii. Şi mă trezii. Azi nu e vreme pentru dragoste. Eu sunt azi un hoţ ordinar, un pângăritor de morminte. Vreau să scotocească taina ascunsă în şipul sufletului femeii pe care o iubesc. Ce'mi pasă mie, mie dacă e cinstit ceea ce fac? Vreau şi ajunge. Simţesc că Lydia este acum în puterea mea. Nu'i permis să scap ocaziunea.

– Nu pot renunţa.

Femeea lunecă ca un balot de bumbac pe duşumea şi'mi cuprinse genunchii.

– Mi'e teamă Radule, mi'e teamă!

– De ce?

– Sunt vieţi cari n'au fost trăite frumos, sunt tragedii, Radule, pe cari sufletul tău nici nu le poate bănui măcar.

– Totuna, Lydia. Vreau să ştiu ce'a fost, ca să pot calcula ce ne poate aştepta.

– Dar mie mi'e teamă.

– De ce ţi'e teamă?

– Să nu te perd!!

Ochii ei căutară pe ai mei. Părul ei blond, comoara aceasta de aur, căzu pe umeri încunjurându'i faţa cu o gloriolă de mucenic. Sufletul il simţiam revoltat, îmi veni o scârbă pentru mine însumi, pentru purtarea mea, pentru durerea ei. Dar, cele două făşii de ură cari le'am înâlnit pe podul de la Karakioi, îmi pomeniau de alte lucruri. Siguranţa mea şi a aceleia pe care o iubesc, şi care zace grămădită ca o dona Marie din Magdala la picioarele mele nu'mi îngădue nici pic de milă.

Începusem să mângăi ca'n atâtea ceasuri de fericire comoara părul ei blond.

– Lydia, ascultă! Ascultă mărturisirea unui om carele nu'i ca orişicare altul. Te iubesc. Te'oi iubi şi atunci când aş şti că ai fost ultima între femei. Ajunge?

Drept răspuns, îmi simţii mâna ca atinsă de un jăratec.

Magdalena era învinsă, se umilise în recunoştinţa ei, sărutându'mi mâna.

XXXIII.

Evenimentele se precipitează. Îmi pare că am să descurc taina mai repede de cum credeam. Azi dimineaţa, când stam că es, mă trezii la poartă faţă în faţă cu un comisionar de cari mişună Stambulul modern. Întrebându'l pe cine caută, îmi spuse că aduce o epistolă contesei Lydia Danilovicz, că are ordin să o dee numai în mâna ei şi că răspuns nu aşteaptă. Pentru o clipă, îmi simţii inima palpitând mai repede. Dându'mi aerul unui om liniştit întrebai cine i'a dat epistola. Omul răspunse liniştit că un strein, la aparenţă rus. I'a plătit împărăteşte drumul, mai de aproape nu ştie cine e. Îl îndrumai spre casă şi'mi văzui de drum. În internul meu însă, neliniştea crescu. Bănuiam că epistola aceasta trebuie să fie în strânsă legătură cu Lydia, cu taina ei, cu El. O încordare se produse în sufletul meu care mă enerva. Mergând agale pe acelaşi drum al Therapiei, calculam posibilităţile. Fantazia surescitată începu să bată câmpii. Totodată însă mă cuprinse şi o îndârjire neesplicabilă. O undă de ură nelămurită, nemotivată, împotriva Lydiei se furişă încet ca umbra unui tâlhar în sufletul meu. Şi printr'o neînţeleasă dospeală a senzurilor mă trezii, că m'aş bucura dacă Lydiei epistola i'ar pricinui dureri. Şi oricât încercam să alung acest produs al nervilor surescitaţi, nu puteam. În faţa legaţiunii britanice tocmii un barcagiu pentru ziua întreagă. Îmi veni aşa un dor să mă depărtez de casă, de Lydia; să fiu iarăşi singur şi nestingherit. Am colindat Bosforul, am trecut prin faţa Kaulidjei şi... m'am izbit constatarea, că locul odată atât de fermecătător nu m'a mai impresionat de loc... Am forţat amintirile silindu'le să defileze din nou pe dinaintea mea dar atât... Ce e cu mine? Sunt eu tot cel de eri, ori am devenit peste noapte un altul? Nu mă mai înţeleg. Am luat masa într'un restaurant francez

din Scutari, am descins în port, am colindat pe la toate cafenelele şi otelurile din Petra şi Galata mânat de un ce căruia nu'i pot da nume. Spre sară, când soarele se pleca peste culmile de la Prinkipo, dădui ordin de întoarcere.

Mă apropiam de casă, de cuibul atâtor plăceri, cu sufletul sterp şi gol. Ce să fie aceasta? Nu'mi puteam da seama.

Grădina cu platanii umbroşi mă întâmpină şi acum ca altădată cu verdele ei chemător. Eu însă îmi veniam ca un străin care pune pentru întâiaşi dată piciorul într'însa. Cu un sentiment de oboseală urcai treptele. Când deschisei uşa de la verandă, văzui pe Lydia în mijlocul ei stând nemişcată, ca o statuie.

Mă oprisem brusc în prag. Ne priveam tăcuţi, cu oarecare mirare, dar pare că atunci ne'am fi văzut pentru întâiaşi dată. Ce e cu noi?

– Lydia! – strigai.

Statuia din faţă se mişcă. Plecă capul şi se apropie încet. Mă izbi ca un val ferbinte parfumul ei. Văzui două braţe de marmură desfăcându'se... şi mă trezii în cuprinsul acestor cleşte de carne trandafirie.

– ,,Lydia! Lydia mea!!... şi'n nebunia unei furtuni de dragoste se restabili echilibrul perdut. În semi'umbra înserării, ţinându'o strâns în braţe eu îi spuneam de criza prin care am trecut în ziua aceasta. Mă asculta mângâindu'mi fruntea fără a mă întrerupe, fără a mă contrazice. N'a avut un cuvânt de reproş, primi toate ca un ce firesc, ca şi cum altfel nici nu putea să fie. Şi în sufletul meu nota aceasta de bunătate răscoli o brazdă adâncă. Mă simţiam iarăşi eu, cel de eri, cel vechiu, gata să'mi pun viaţa pentru dânsa. Când i'am spus aceasta, dânsa avu un surâs atât de blând, atât de plin de ertare încât mă simţiam umilit. După cină mă luă de braţ şi mă conduse în odaia mea de dormit.

Nu făcuse aceasta niciodată.

În sufrageria luminată Maria, rămase ca o enigmă nedeslegată privind pe urma noastră cu ochii înfioraţi. Simţiam că sara aceasta e menită să fie peatră de hotar în viaţa noastră. Copleşit de acest sentiment să simţii cuprins de uşoară emoţie. Lydia era aşa, nu ştiu cum, cum nu o văzusem niciodată. Era ceva în ţinuta ei din ţinuta omului care merge spre jertfă. Aevea aerul liniştit şi resfira din fiinţa ei un val de armonie. Dar tocmai această linişte aparentă mă înspăimântă. Şi în sufletul meu încolţi bănuiala că o furtună îngrozitoare are să se deslănţue peste câteva clipe. În vederea acestei descărcări pe care nu o vădia încă nimic, îmi pusei sufletul în stare de apărare. Prin minte îmi trecu comisionarul de azi dimineaţă, epistola ce o adusese şi aşteptam.

Încet trecurăm la fereastra mică, care dedea înspre Bosfor. Noaptea coborâse şi dinspre capul Feneraki faţa roşie a lunei începù să se ridice. Peste apele liniştite, dincolo, pe ţermul asiatic, trecuse reflexul miilor de lumini electrice. Sute de bărci, cu felinare roşii la catargurile subţiri mişunau între ţermuri. Era acelaşi tablou pe care'l admirasem de sute de ori. Aceiaşi icoană pe care o văzusem şi înainte cu douăzeci de ani şi a cărei amintire n'a mai putut'o şterge nimic din sufletul meu.

Simţii capul Lydiei culcându'se pe umărul meu şi un oftat adânc, întretăie liniştea. Mâna îmi rătăci şi de data asta, ca de atâtea ori, peste părul ei mătăsos. Şi simţii din nou cum un fluid tainic pornit din această comoară aurie îmi înfrigură întregul corp.

Ce femee e aceasta?

Respirarea ei uşoară era atât de liniştea şi regulată încât părea că doarme. Deodată apoi îl simţii corpul tresărind.

– Ce'i Lydia? – întrebai.

Ea ridică privirea; o privire căreia nu'i pot da nume, un amalgam de durere, de blândeţe, de iubire; un ce atât de dulce şi fermecător pentru care nu găsesc cuvânt în vocabularul meu. Simţii trupul ei plin şi cald lipindu'se de parcă ar fi voit să se topească în fiinţa mea.

– Ştii tu la ce gândesc?

– Nu, Lydio.

– Mă gândesc că ce curioasă e viaţa! – Stăm aici noi doui, lipiţi unul de altul, cu sufletul împletit în aurul celei mai curate iubiri. Şi mâne, ori poimâne, unul din noi poate plecà undeva departe de unde nu mai e reîntoarcere... Şi mă gândesc, ce va fi cu locul celui plecat...

Prin sufletul meu trecu tăişul unui cuţit. Mă înfioră tonul acesta mulcom, liniştit, cu nuanţa de împăcare, de îngenunchere în faţa unui ce, la care am încetat demult să mă mai gândesc.

– Lydia! Cum ajungi tu la aceste idei stranii?

În ochii ei apărù o împânzire uşoară şi o lacrimă se adună timidă ca un oaspe sărac în colţul genelor. Nu apucă însă să cază căci buzele mele îi curmară drumul.

– Întrebi cum am ajuns la aceste idei? Vai, Radule, sunt doar atât de fireşti.

– Adevărul, dar tocmai pentru că sunt fireşti nu au să te nelinişteascà.

– Aşa este, dar... nu ştiu cum să'ţi spui... eu cred că...

– Ce crezi?

– Vezi dragostea noastră e atât de altfel decât cele obicinuite încât cred, că e ceva nefiresc, ceva anormal şi că prin urmare nu poate dăinui.

Fără să vreau fui nevoit să surâd. Vedeam clar punctul de plecare al Lydiei. Era eternul caracteristic al sufletului femeesc, de a se apropia pe de departe.

Ce o îndemna la aceasta, nu puteam înţelege.

Era clar că stam în preajma destăinuirilor. Vedeam bine că sufletul ei numai poate purta balastul îngrămădit, că o descărcare este aproape. Simţiam însă că greutatea trebue să fie extraordinară. O vădia aceasta temerea Lydiei, o temere neîntemeiată ce'i drept, dar, o temere care era.

Într'o clipă mă hotărîi să'i vin în ajutor. O luai frumos de mijloc ca pe un copil suferind şi o aşezai în scaunul ei de odihnă. Ţinându'i mereu mâna în mâna mea mă lungi la picioarele ei.

– Lydia, zisei, câtă vreme este de când ne'am cunoscut?

O spaimă i se oglindi în ochi.

– Peste jumătate de an...

– Aşa este... În restimpul acesta avut'ai tu o clipă măcar în care să fi regretat legătura noastră?

– Radule, ce vrei?

– Nimic, Lydia. Să'mi răspunzi.

– Nu!

– Tulburat'a în vremea aceasta măcar un singur nouraş fericirea noastră?

– Nu.

– Atunci să'mi spui Lydio, de ce tocmai acum, când un nor, pe care nu'l cunosc dar îl simţesc că stă gata să ne întunece fericirea, tu te închizi faţă de mine?

– Radule! strigă Lydia şi încercă să se ridice. O sili să rămână liniştită.

– Te rog, Lydia calmează'te. Nu sunt copil şi ştiu ce fac.

Tu îmi datorezi un răspuns. Nu l'aş fi cerut dacă împrejurările nu m'ar sili. Taina care te apasă, nu e numai a ta. Este şi a mea. Legându'mi viaţa de viaţa ta eu am luat şi îndatoriri. Drumul cât mai este, avem să'l facem împreună. Nu sunt aventurier şi nici flăcău îmbătat de setea cărnii. Părul meu argintat întăreşte spusele mele. Ştiu că te ameninţă un pericol mare. Nu ştiu ce poate fi, nu te'am întrebat. Ori, de un timp încoace eu am impresia că suntem mereu urmăriţi, amândoi, de cine nu ştiu. Tu trebue să ştii. Odată ce pericolul există, vreau să'l cunosc, vreau să mă apăr şi să te apăr. Eu nu sunt slav ca să mă plec în faţa primejdiei. Firea mea românească se opune concepţiei fatalismului orb. Dacă mă ameninţă primejdia, vreau să o cunosc, vreau să o privesc în faţă.

În culcuşul ei, Lydia se frământa îngrozitor. Mişcările nervoase, tresăririle corpului, schincete înecate care în alte împrejurări ar fi fost ţipete, evidenţiau lupta care curgea înlăuntrul ei.

O compătimeam, simţeam o milă pentru fiinţa aceasta care'mi era atât de dragă şi care a pătimit mult... Nu puteam însă ceda. Trebuia, simţeam aceasta cu un imperativ categoric, să termin. Orice zi perdută putea deveni fatală. Şi aceasta voiam să o evit.

– Înainte de toate, continuai, spune'mi cine este necunoscutul care te urmăreşte? Într'o clipă, Lydia fu lângă mine. Îmi cuprinse capul între mâni, se grămădi pe duşumea şi încercând să mă sugrume cu accesele ei de dragoste, strigă cu glasul înebunit pare că:

– Nu, nu, nu... nu pot... nu te las!... nu te las!!

Abia mă desfăcui din braţele ei.

– Lydia, vreau să ştiu... Dacă nu'mi spui...

N'am putut continua. Lydia se ridică în picioare, ochii i se măriră ca de o spaimă mare, faţa era albă ca varul. Abia silabiză întrebarea:

– Tu... vrei... să... ştii?...

– Da.

Urmă o pausă sinistră. Apoi răspunsul porni greu, răguşit:

– Este bărbatul meu!!!

XXXIV.

A fost iarăşi o noapte cum n'am avut demult. Cu toate acestea, această a doua criză n'a fost nici pe departe atât de acută ca cea dintâi. Lydia n'a închis ochii nici pe o clipă măcar. N'a avut atacuri nervoase, era mai mult o toropeală a nervilor. Dar tocmai această aparentă linişte, după care bănuiam izbucnirea crizei, ne'a luat şi nouă casnicilor liniştea. A fost o noapte plină de griji, de temeri, de aşteptări dar, s'a terminat cu bine şi înspre ziuă. Lydia sfârşită de puteri aţipise. Toată noaptea nu m'am mişcat de lângă dânsa. Simţiam că prezenţa mea o influinţează înspre bine, o linişteşte. Ce i'am spus în decursul acestor

ciasuri de veghe nu ştiu. Trebue cuvintele mele să o fi impresionat căci nu o dată îmi lua mâna şi până să mă pot apăra o ducea la buze, sărutându'o. Nu ştiu de ce, dar nu mă puteam împăca nicidecum cu această expresie a iubirei. Mi se părea şi acest gest, ca o moştenire a sclăviei slave de acolo din nordul Europei, o infiltraţie moscovită în care eu vedeam un grad oarecare de umilire a femeii.

În ciasurile nopţii cari treceau cu o încetineală care mă esaspera am avut prilej să mă aprofundez în situaţia noastră. Eram acum în posesiunea tainei celei mari. Cunoşteam acum umbra care neliniştea din început viaţa noastră. Bărbatul ei era deci necunoscutul. Curios, pe cât de neliniştit eram mai înainte, acum, când ştiu cine e adversarul, mă simţesc calm, dar absolut calm. Judec situaţia, combinez eventualităţile posibile cari pot resulta din această afacere şi nu descopăr în sinea mea nici cea mai mică urmă de nelinişte. Dimpotrivă, îmi pare că această situaţie este cea normală, cea adevărată.

Restul tainei pare că nu mă intrigă. Şi cum şed aci, alături de patul ei, mă mir oarecum, de ce a ascuns atât timp această taină? De ce? Ştiu eu? Cine poate pătrunde adâncurile unui suflet de femee?

În sfârşit, bine că am ajuns până aici. Ce are să fie se va vedea.

Ei, şi ce poate să fie?

Interesant. Nu mă mai recunosc. Hotărât, nu mai sunt cel vechiu. Un altul trebue că mi'a luat locul. Să mă fi schimbat dragostea acestei femei? Nu ştiu, nu'mi pot da acum seama de nimic dar simţesc că sunt legat de dânsa întreaga vieaţă.

Îi ascult respirarea uşoară şi mă simţesc furat de gânduri. Icoane răsleţe din vieaţa mea de mai demult trec în pas alergător prin creeru'mi obosit. Locurile copilăriei mele îmi resar aevea în această noapte şi pentru o clipă sentimentul unei nostalgii uşoare mă cuprinde în braţe. Dar numai pentru o clipă. Privirea mea cade asupra trupului alb'trandafiriu şi la văzul acestei capodopere a firii pier toate icoanele de mai odinioară. Nu, eu n'am avut viaţă. Eu trăesc numai de când am descoperit comoara aceasta. Şi trăesc numai pentru dânsa.

Un gând straniu venit din senin îmi strânge inima. Dacă are să o reclame îndărăt el, cel îndreptăţit?

N'am s'o dau, nici pe preţul vieţii nu am să o dau. Doar simţesc desluşit că fără de ea nu mai pot trăi.

Frământarea aceasta m'a enervat şi pesemne am făcut o mişcare involuntară.

Lydia s'a trezit şi mă privi speriată.

– Radule, tu nu te'ai culcat?

– Nu Lydia.

– Vai, ce copil eşti. Culcă'te, doar mă simţesc bine. Te ştiu lângă mine şi atunci mi'e atât de bine... Eşti tu supărat pe mine?

– Pe tine, eu? De unde...

– Credeam şi... gândul acesta îmi pricinuia dureri.

– Linişteşte'te Lydia, mâine o să vorbim liniştit asupra afacerii. N'ai să te agiţi.

Orice s'ar întâmpla, mă vei avea mereu pe lângă tine.

– Ce bun eşti Radule... dar mă tem grozav...

– De ce te'ai teme? Eu sunt la tine şi nu este putere care să'ţi poată face ceva.

– Dar el... el... este de drept...

– Ştiu, e bărbatul tău, fostul tău bărbat... A fost, azi eu sunt bărbatul tău...

Mai mult nu biruiră puterile ei. Întoarse faţa acoperindu'şi ochii şi un plâns începu să'i sgudue corpul.

N'am încercat s'o opresc. Să plângă numai. Lacrămile când pot curge în voe sunt cel mai perfect calmant.

Ridicai storurile. Afară se crepa de ziuă. Deasupra Cornului de Aur pluteau făşii de negură îmbrăcând totul în haină cenuşie. Cocoşii din Therapia se întreceau cu cei din Kaulidja în a vesti aurora. Aprinsei o ţigare şi eşi în verandă. Aerul umed al dimineţii îmi încunjură fruntea cu răceala unei comprese. În lumina crescândă ţărmul asiatic începu să se trezească. Bărci lungi, diforme, pe cari le vede omul numai la acel ceas timpuriu al zilei lunecau grăbite, încărcate cu zarzavaturi, cu fructe, cu berbeci pregătiţi înspre gura mereu flămândă a Stambulului.

În aerul acesta răcorit şi săturat de iod mă simţii din nou stăpânit de destăinuirea Lydiei. Aveam impresia că depărtându'mă de dânsa, văd lucrurile mai clar şi judecata mi'ar fi mai limpede. Cu toate acestea înţelegeam, că în lipsa amănuntelor acestei tragedii – căci o tragedie a fost – nu puteam lua o hotărâre. În stare de acum, cel mult puteam da curs liber fantaziei mele să'şi facă pe plac, să ţese înainte eventualităţi, cari puteau deveni şi realizate în viitor.

Un lucru era însă cert.

Lydia era o enigmă.

Situaţia mea era clară. Cel puţin cum o vedeam eu. N'aveam pe nime în lumea aceasta largă decât această femee. Tot ce m'a legat de trecut am nimicit. Prieteni şi dacă am avut m'au uitat demult. Îmi rămâneam deci eu, viaţa mea, asupra căreia eram stăpân. Şi ce'mi era viaţa fără Lydia?

XXXV.

În după'amiaza acestei zile, dânsa îşi desfăcu sufletul. Ceea ce mă neliniştea de atâta timp, povestea vieţii ei, tragedia unei vieţi, acum o cunoşteam. Acum, când încerc să reconstruesc această tragedie în toate amănuntele ei, mă simţesc de parcă aş sta deasupra unei prăpăstii îngrozitoare cu creerul ameninţat de ameţeală. Când stau să mă gândesc nici nu ştiu cum a venit destăinuirea aceasta aşa, pe neaşteptate. Căci eu nu am provocat'o şi nici altă împrejurare n'a contribuit la grăbirea ei.

Eram şi azi, ca în toate zilele în verandă. În faţa noastră marea cu eternul şopot al valurilor şi dincolo, ţermul asiatic presărat cu mici căsuţe albe. În fund de tot, şirul arămiu al dealurilor anatoliene.

Eram singuri. Maria plecase imediat după'masă în oraş să complecteze golurile ivite în menajul nostru. Jur'împrejur acea tăcere de după'prânz caracteristică în ţările Sudului. Şi cum şedeam aşa tolăniţi pe o largă dormeză orientală, Lydia cu o carte a lui Claude Farrère iar eu cu un jurnal din Ţară, simţii când dânsa pune la o parte cartea, îşi aduce mânile sub cap îşi închide ochii. În credinţa că se pregăteşte să intre în acea stare de

odihnă dulceagă pentru care italianul a găsit cel mai potrivit cuvânt, dolce farniente, îmi vedeam liniştit de lectură.

Deodată apoi mă chemă:

– Radule!

– ?!?

– Ai răbdarea să mă asculţi? Aş vrea să'ţi istorisesc viaţa mea!

Spuse aceste cuvinte cu atâta linişte, atât de domol şi fără pic de emoţie încât tresării.

Observă aceasta şi surâse dureros.

– Să nu crezi că eu nu bănuiam zbuciumul tău, Radule! Vedeam eu bine cum te munceşti şi nu o dată îmi propusesem să curm nedumerirea ta, dar, ţi'o spui drept mă reţinea în clipa hotărâtoare o putere, pe care nu o pot precisa. La început eu nu credeam că cunoştinţa noastră să lase urme mai adânci. Întâlnirea noastră, curioasă în felul ei la început avea doar o singură îndreptăţire, simpatia. M'am simţit atrasă aşa, fără să ştiu cum, către tine. Era ceva în fiinţa ta, ceea ce e şi azi, o putere tainică care mă atrăgea mereu în sfera ta. Am luptat mult. Am încercat să mă opun. A fost zădarnică încercarea. Destinul poate a voit aşa şi a fost bine. Dar, din începutul începutului o temere îşi găsi culcuş în sufletul meu. Ştiam că eu nu sunt liberă. Eu eram încătuşată de un alt bărbat, după legile omeneşti, de un bărbat care trăia încă undeva şi de care bărbat eu fugeam. Tu m'ai întâlnit fugară. Ori, acest bărbat putea să apară într'o bună zi şi să mă reclame. Eram de drept, femeea lui.

Acest lanţ, aceste obezi mă îndemnau să lupt împotriva sentimentului care încolţise în inima mea de la prima noastră întâlnire. Eu pluteam deasupra unei prăpăsti şi nu'mi era ertat să te atrag şi pe tine după mine. A fost o împăcare pentru sufletul meu când am cunoscut că eşti călător singuratic al vieţii. Oricum, eu nu am purces corect, mărturisesc aceasta, atunci, când nu te'am iniţiat în taina mea. Dar, te iubeam Radule, cu întreaga dragoste a unei femei nenorocite. După atâţia ani de întunerec, mi'ai eşit în cale tu ca un soare luminându'mi sufletul îngheţat. Şi, gândiam că avem drept la iubire, după ce am îndurat atât de mult. Şi fiindcă te iubeam prea mult nu voiam să murdăresc legătura noastră atât de curată cu o minciună, şi am tăcut.

Tăcu pentru o clipă. Ecoul unui oftat trecu ca o umbră peste liniştea din jur.

– Temerile mele – continuă Lydia – s'au adeverit. Azi, regret că nu ţi'am mărturisit totul. Poate că m'ai fi părăsit, scârbit de femeea care ţi'a fost totuşi dragă. Rămâneam singură, dar aveam măcar amintirea celor mai frumoase clipe ale vieţii mele. Acum, te port cu mine peste o mină ascunsă, care poate exploda în orice clipă, făcându'te părtaş sorţii mele. Am greşit şi nu ştiu dacă înţelegându'mă mă poţi erta. Dar am făcut'o pentru că te'am iubit mai mult decât pe mine, mai mult decât viaţa mea. În braţele tale, Radule, eu am uitat trecutul, am uitat sufletul meu, am uitat de Dumnezeu, de oameni.

– Lydio!!

– Nu, nu, lasă'mă să vorbesc. Tu mi'ai devenit totul, idol, noroc, viaţă, cu o vorbă tot. Trăiam mereu în ideea să'mi curm zilele în braţele tale, în una din nopţile aceste luminoase de pe Bosfor, în supremele clipe, ale fericirii. Mă obseda şi gândul să te ucid întâi pe tine, să curm firul ambelor vieţi dintr'o dată. Mă gândiam la aceasta, pentru că nu'mi dedea pace

frica că va veni o zi, când voalul de vrajă îl va rupe brusc o mână sacrilegă, pe care o simţiam mereu intrând cu răceala ei de ghiaţă între mine şi între tine.

– Calmează'te Lydio!

– Sunt calmă. Ţi'e frică că mă enervez? N'ai teamă... Ei, Radule, mâna de care mă temeam – s'a întins deja după mine. Tot ce...

Ultima silabă răsună scurt ca un ţăcănit de metal. Era ca şi cum ar fi căzut capacul unui coşciug.

În uşă apăru figura Mariei.

XXXVI.

Zilele trec cu o repeziciune uimitoare, de când cu criza a doua, Lydia a devenit alta. A cuprins'o o nebunie formală. Nu'mi este îngăduit nici măcar pentru un cias să părăsesc casa. În sufletul ei, a intrat o groază, e stăpânită mereu de viziuni şi, pare că aşteaptă mereu o întâmplare îngrozitoare. Nimic nu'i poate linişti. Silinţa mea de'a o convinge că astfel nu se poate trăi, că azi'mâne, viaţa aceasta de sihăstrie trebue să se curme, să ia un sfârşit, e zădarnică. Ca şi când aşi vorbi valurilor mării. Şi ceea ce este mai curios în acest fenomen ciudat, pe mine mă teme. Pericolul carele ameninţă propria ei persoană, adevăratul pericol, pare că nu o nelinişteşte. Toată teama ei se concertează în eventualitatea că eu pot cădea jertfă. Odată am întrebat'o:

– De ce atâta frică pentru mine Lydia?

– Ţi'oi spune odată, răspunse dânsa. Acum e timpul, în curând însă ai să înţelegi...

Cunoscându'i firea, n'am mai inzistat. Trebuia să aştept în linişte până ce rezervorul sufletului ei se umple ca să'mi reverse un val nou de mărturisiri. Aş minţi dacă zic, că nu aştept aceasta cu nerăbdare. Dealtfel, purtarea ei de grijă e de tot firească. O femee, când iubeşte, nu poate fi altfel.

Pe mine, închisoarea aceasta mă plictiseşte. Şi măcar de i'aşi cuprinde rostul. Pericolul care ameninţă pe Lydia, prin faptul că stau sechestrat în cuprinsul celor patru pereţi, încă nu a trecut. Dimpotrivă, se va înteţi, fiindcă ţinuta noastră vădeşte frică. Contrarii trebue să observe aceasta. Am impresia că suntem mereu urmăriţi, că stăm sub o continuă observare. Cine ne obsearvă şi cum, nu'mi pot însă da seama. În jurul casei, de cum dădusem peste ,,El", peste bărbatul Lydiei, nu am mai văzut pe nimeni carele să'mi fi trezit bănuiala. Ibrahim s'a înstrăinat cu totul de mine şi n'a mai dat pe la noi. Maria, pleacă numai cu caicul în oraş şi mereu cu acelaşi bătrân barcagiu din vecini. Şi cu toate aceste semne liniştitoare ştiu, că suntem supraveghiaţi mereu. Poate că în toată afacerea aceasta aş putea coborî o dâră de lumină dacă Lydia ar fi mai comunicativă. Dar dânsa tace, dintr'un sentiment pe care nu mi'l pot explica şi ca să o conving despre contrarul, nu'mi vine mie la socoteală. Suntem două firi contrare şi împrejurarea aceasta îşi are partea ei de vină, că lucrurile au ajuns până aici. Odată, nu'mi mai aduc aminte cu ce prilej, am spus aceasta Lydiei. Dânsa dovedi însă şi în privinţa aceasta altă concepţie. Psihicul ei este săturat de un fatalism pe care nu ştiu unde l'a putut culege. Destinul este pentru viaţa ei sufletească suprema putere, suprema autoritate.

Dacă nu era acest destin, noi doui, –aşa spune dânsa,– treceam nu o dată, ci de mii şi mii de ori în această viaţă unul pe lângă altul, fără ca în sufletele noastre să se fi trezit nici cel mai mic ecou al unei simpatii. Dacă întâlnirea noastră ar fi fost produsul propriului nostru eu, atunci, se poate că noi, cari am cutreerat lumea aceasta largă, să nu fi aşteptat exact momentul de a ne întâlni pe bordul vaporului ,,Traian"? Pentru ca aici să ne cunoaştem? A trebuit ca eu să fac drumul celui mai îndurător calvar, iar tu, să trăeşti scârbit de lume, de oameni, de viaţă, de tine însuţi, pentru ca să găsim fericirea aici, într'o clipă, când niciunul din noi nu ne mai gândeam la dânsa? A fost nevoe ca tu să încărunţeşti în aşteptarea fericirii dacă aceasta depindea de la tine? Dar tu singur mi'ai confiat şi nu o dată, faptul, că n'a fost femee care să te fi stăpânit în aşa chip sufleteşte ca şi mine? Nu'i aşa?

Eram nevoit în astfel de clipe să'i dau dreptate. Cu atât mai mult, cu cât eu însumi eram stăpânit de'o notă fatalistă. În sinea mea eram convins, că totul în lumea aceasta îşi are cursul său firesc şi fixat dinainte, că atât individul singuratic cât şi neamurile adunate în mase, nu pot face nimic din voinţa şi puterea lor proprie.

Lydia credea absolut în acest destin. Osebit, când era vorba de raportul dintre noi. Aci nu admitea nicio discuţie. Nu'şi putea închipui că întâlnirea şi cunoştinţa noastră să fie eşit din sinul întâmplării oarbe. Credea, că o putere mai mare decât noi mai puternică a voit această legătură. În această credinţă dânsa găsia o nemărginită linişte sufletească. La început, când avu convingerea că soţul ei este aproape subt acelaş coperiş cu dânsa, pentru o clipă îşi dădu seama de consecinţele acestei împrejurări. Pe încetul însă se liniştise. Pericolul perduse din iminenţă fiindcă credinţa ei o făcea să nu'l vadă aşa cum era. Dânsa credea că puterea aceea care i'a purtat paşii înspre mine, va întocmi într'un chip oarecare, înlăturându'l. De aci şi încăpăţinarea ei de a'şi descoperi trecutul. Scrisoarea aceea, din dimineaţa zilei căreia îi urmă în mod firesc a doua criză nervoasă, a slăbit iarăş numai pentru un moment credinţa ei. Cum însă epistolei nu i'a urmat nimic nou, sufletul ei s'a împăcat repede cu situaţia aceasta pe care eu, nu o puteam vedea de fel atât de liniştitoare.

Îmi dedeam perfect seama de realitate. Cuprindeam în întregimea ei partea mea la această tragedie. Având un rol atât de însemnat într'însa, prevedeam absolut clar şi urmările ce le poate avea. Mărturisesc că voiam să evit aceste urmări. Nu pentru că mi'ar fi lipsit curajul de a le privi în faţă. Doamne fereşte, doar le vedeam clar şi dintr'un sentiment logic. Mă găsiam între două pietrii de moară. Şi aceasta situaţie voiam să o evit. Odată am pomenit Lydiei aceasta.

Dânsa, ascultă cu atenţie încordată, părea chiar că se cugetă asupra chestiei apoi, mă privi lung, cu ochii ei plini de bunătate şi'mi zise:

– Eşti în rătăcire, Radule. Eu cred că a pleca de aici ar însemna totuşi să fugim dinaintea lui. Şi cine garantează că nu ne va urmări?

Şi apoi tu crezi că prin faptul că nu aici, ci altundeva ne întâlnim, am micşorat pericolul? Nu crezi că e absurd? Eu –continuă dânsa– sunt de părere să rămânem pe loc. Ce ni este scris, rămâne nealterat. Aici ori altundeva, rămâne egal.

– Bine, replicai eu, dar atunci pentru ce mă ţii mereu ascuns în casă? Faptul acesta ce ni este rostit, atunci scumpa mea Lydia, înseamnă curată nebunie să ne ascundem între

aceşti patru pereţi. Urmând logicei tale, a trebuit din contră, să ne mişcăm liber, căutând chiar primejdia. Căci ori o căutăm înadins, ori cercăm să o evităm, rezultatul este, că se va întâmpla numai aceea, ce ni este scris. Aşa înţeleg eu spusele tale.

În faţa acestei ţinute, Lydia rămase pasivă. Nu reflectă nimic, cu toate că o vedeam frământându'se. Ca să o liniştesc îi spusei:

– Ce ni se poate întâmpla? Se va încerca un atac sau asupra mea sau asupra ta.

Durere, eu nu cunosc taina, care acopere trecutul tău şi prin urmare nici nu sunt în situaţia de a'mi putea da seama, că ce puteri au pus în mişcare urmărirea ta. Nu înţeleg ce caută aici? Nu'mi pot da seama ce vrea. Mă înţelegi Lydia?

Dânsa oftă. Fata îşi perdu coloarea şi în ochi coborî o lumină stranie, care dedea privirii un ce fix, îngrozit. Încercă un gest evasiv ca şi când ar fi voit să se apare de ceva... apoi îmi cuprinse grumazii şi găsindu'se pe genunchii mei îmi acoperi faţa aşa, din senin, cu sărutări.

– De n'ai fi tu, de nu te'aş iubi atât de mult, nu mi'aş bate acum capul cu acestea. Dar, te iubesc... te iubesc, cum n'a mai iubit femee şi nu pot Radule, nu pot...

Cunoşteam pe Lydia într'atât, încât să'i dau pace în astfel de clipe.

O luai pe de departe cu mângăeri, cercând să o liniştesc, reducând la minim toată afacerea.

Şi astfel, înşelându'ne cu bunăvoe, aşteptam din zi în zi deslănţuirea furtunei.

Într'o seară însă, într'o seară de'o linişte şi seninătate care era o raritate şi între serile frumoase de aici, Lydia îmi făcu o mărturisire care mă scoase cu desăvârşire din ogaşul obicinuit.

Lydia se simţia mamă!

În clipa când mi'a şoptit această taină, roşise ca o fecioară. Eu am stat o clipă ca şi când ar fi trăznit lângă mine, uluit, neputincios de'a scoate măcar un grai. O mişcare n'am fost în stare să fac. Păream cu desăvârşire paralisat. Trebue că am făcut o figură extraordinară de jalnică căci Lydia mă apucă de umeri scuturându'mă.

Ce'a urmat apoi nu pot descrie. Îmi pare totul un vis şi în acele clipe nici nu cred să fi ştiut de mine. Îmi aduc numai aminte că am căzut la picioarele ei sărutându'le, şi plângând ca un copil. Pe urmă, nemaiputând suporta odaia, am eşit afară în grădină, găsind un refugiu pe treptele de peatră cari duceau la mare. Pe lespedea rece, ştiu că am stat mult, într'o absolută inerţie sufletească. Aveam sensaţia unui imens gol în jurul meu şi totuşi, eram atât de mângăiat, atât de mulţumit. Trebue că această stare sufletească este ceea ce numim fericire.

Tată eu!? Nu, e o nebunie, un joc bizar al nervilor mei prea încordaţi. Dar Lydia mi'a mărturisit aceasta!!

Revenindu'mi acolo, pe lespedea rece, nu ştiam ce să încep? La ce să gândesc, ce se fac? Simţiam însă că o lume nouă se conturează în jurul meu, o lume pe care n'am ştiut'o.

Tată!!

Şi prin noaptea luminată de tremurul miliardelor de stele, cu ochii sufleteşti îmi vedeam copilul, os din osul meu, sânge din sângele meu, produsul unei iubiri târzii. Valurile mării se jucau cu piatra pe care şedeam chicotind, clipoceala lor intensă îmi dădeau ilusia unui dulce schincet de copil.

Sufletul meu trudit îl întunecă dintr'o dată icoana viitorului. Şi simţii dintr'o dată trupul meu cutremurându'se.

Cine'l va creşte, copilul?

Gândul acesta răsărit pe neaşteptate, ca un oaspe neplăcut, mă întristă umplându'mi sufletul de durere. Mă vedeam bătrân şi neputincios, lipsit de energie şi frânt. Iar alături de mine răsărind, icoana mlădiţei eşită din această tulpină – copilul meu.

Şi n'am pe nimeni. Nu am pe nimeni în jurul meu cui să împărtăşesc taina aceasta mare. Sunt străin în lumea aceasta largă.

O undă duioasă mă încălzi pe încetul. Era sentimentul mândriei, că neamul Românilor nu se va sfârşi cu mine asigurată fiindu'i de acum continuitatea.

Unde e acum prietenul pribegiilor mele lungi, tovarăşul nopţilor de zbucium? Unde e duhul tăgăduirii care'mi curmase brusc atâtea bucurii ale acestei vieţi? Mephisto! etern sfidător al norocului nostru mărginit, unde eşti? Te'a chemat în altă parte rostul tău, ori a dat faliment filosofia ta glacială? Auzi tu, secretul cel mai sublim al vieţii mele? Mephisto! Sunt tată!!

Nu răspunzi? M'ai părăsit cu desăvârşire ori nu să înţelegi slava acestui singur cuvânt?

Prost ce sunt.

M'au apucat iarăşi gândurile neroade de mai demult. Mă credeam deja scăpat de ele şi uite, dau însuşi asupra mea tocmai acum.

Dar ,,El"? Ce va fi cu bărbatul ei acum? Peste stratul de fericire supra'pământească se coborî dintr'o dată pânza gheţoasă a realităţii. În bucuria mea nebună uitasem, că năpasta ne pândeşte, că un nor negru, încărcat cu nenorociri stă gata, să'şi toarne cuprinsul peste capetele noastre.

Ridicai obrajii mei înferbântaţi spre bolta stropită cu stele. În liniştea nemărginită niciun desacord. Numai valurile săltau cadenţat în eternul lor joc zglobiu care'mi părea în aceste clipe veşnica goană după noroc. Cum mi'a venit această idee nu ştiu. Dar îmi aminti, că în noaptea aceasta tainică, tăcută, acolo pe ţărmul eternei mări, gândul meu a pornit înălţându'se mereu spre stele cari sclipeau ca nişte ochi de mărgăritate obosiţi de veghe. Ce'am căutat, pe cine, ştiu eu?

Cât că m'am trezit plângând încet, un plâns pe care l'au uitat demult şi, odată cu scurgerea lacrimilor m'am simţit cuprins de o linişte neînţeleasă. Şi, pare că de acolo de sus de undeva, unde mai odinioară mi'am ridicat ochii, ar fi coborât o solie sfântă, o poruncă aspră zicându'mi:

– Ai să'ţi aperi copilul!!

XXXVII.

Lydia îşi începu astfel mărturisirea:

Familia mea, a fost una din cele mai bătrâne familii în Polonia. Zic, a fost, fiindcă eu sunt ultimul vlăstar. În mausoleul de la Skorticz, unde ni'a fost leagănul familiei, în coşciugurile de plumb în cari zac osămintele strămoşilor mei, e închisă aproape întreaga istorie a Poloniei, voevozi, castelani, cneazi, episcopi, abaţi, începând de acum şapte sute

de ani, îşi dorm acolo somnul veciniciei. Şi sunt adunaţi acei cari au murit acasă. Cronica noastră însă pomeneşte de o samă de strămoşi cari, au murit departe de ţară, în lupte, în temniţe, ucişi prin otravă şi junghiu. Mulţi au murit în ocnele din Siberia. Tatăl meu, însurat cu mama, o litvancă, a trăit departe de frământările politice. În răscoala lui Koşciusko a participat şi dânsul, –se putea să nu o facă?– dar a fost amnestiat, graţie intervenţiei rudelor mamei. Faptul că a fost graţiat i'a amărât viaţa până la moarte. Trăia în credinţa că e privit trădător. Jena aceasta l'a hotărât să se îngroape la Skorticz pentru întreaga lui viaţă. Nicio singură dată dânsul nu a părăsit acest bun, trăind numai pentru familia lui şi pentru ţăranii din satele ce ne aparţineau. A clădit biserici, le'a înfrumseţat, dar nu a călcat o singură dată peste pragul lor. Îi era teamă să nu întâlnească acolo mame a căror copii s'au prăpădit prin Siberia, soţii câţi nu'şi mai văzuseră soţii.

Noi eram trei copii la casă. Doui fraţi mai mari şi cu mine care am intrat în lume târziu de tot. Fraţii mei şi'au făcut studiile în particular, acasă sub conducerea unor profesori aduşi din Franţa. Pentru mine, a fost adusă Maria, ca fată orfană, orfana unui nobil care a luptat cu tata sub Kosciuşko şi apoi executat prin ştreang. Mama ei murise de durere şi tata a luat'o lângă noi ca soră mai mare a mea. Când împlinisem doisprezece ani, într'o iarnă, mama răci de la un drum şi în primăvară coborî şi dânsa în mausoleul familiei alături de strămoşi. Fraţii mei erau atunci la Paris la studii.

În castelul de la Skorticz trăiam acum numai noi trei. Tata, de pe urma perderei mamei devenise mizantrop cu desăvârşire. Adecă mizantrop în înţelesul că nu mai voia să vadă pe nimeni în jurul lui. Se izolase cu desăvârşire până şi de mine. Treceau săptămâni, uneori chiar luni de zile fără să'l fi văzut. Doar în nopţi când nu puteam adormi, impresionantă de poveştile Marincăi, o bătrână îngrijitoare, îi auziam paşii cadenţaţi deasupra noastră, cum măsura ciasuri întregi odăile din etaj.

După ani de zile, trăiţi în seninul vieţii de la ţară, fraţii mei se întoarseră, bărbaţi. După atâţia ani, în prima zi a sosirii lor, văzusem pe tata ca'n vremurile de demult. De bucurie că i'au venit feciorii, luă atunci masa cu noi, şi punea mii de întrebări. Beuse chiar cu fraţii vinuri vechi şi îmi aduc aminte că a rostit şi un discurs pe care atunci nu'l înţelegeam. A amintit de Polonia îngenunchiată şi de datoria ce o are fieştecare polon faţă de neamul său. Fraţii mei se vede că au înţeles intenţiunea tatii, căci unul trecu scurt după sosire la o gazetă din Varşovia, iar cel mic, Stefko, rămase la moşie.

Trecuseră iar câţiva ani, plini de frământări politice. Noi nu simţiam nimic în liniştea castelului, dar le auziam din gura fratelui nostru. Într'o zi apoi, un curier aduse ştirea că fratele mai mare a fost deţinut şi exilat la Tomsk în Siberia. O percheziţie a urmat o zi în urmă, apoi din nou linişte. Dar ce linişte! O linişte de mormânt.

Tata devenise tot mai amărât. Încadrase fotografia fratelui martir cu un voal negru şi stetea de vorbă ciasuri întregi cu chipul fiului său. Eu aveam atunci optsprezece ani.

Prin servitori prinsesem vorba că fratele mai mari ar fi căzut jertfa unui denunţ mizerabil.

Era aceasta în anii de tristă pomenire când presiunea moscovită atinsese culmea la noi. Multora le'a slăbit credinţa, şi momelile stăpânirii a găsit multe suflete slabe. Se călăria vajnic pe ideea panslavistă, şi în mirajul creat de un imperiu mondial al tuturor slavilor, mulţi poloni îşi plecaseră grumajii în jugul aurit al dujmanului. Familii ilustre cari au susţinut

de veacuri lupta, au depus armele şi au închinat steagul. Saloanele din Petersburg se umpluseră de trădători. Cele mai înalte demnităţi, începuseră să le ocupe polonii. Ranguri, titluri, beneficii, decoraţiuni steteau la dispoziţia noastră. Şi toţi aceşti nemernici, toţi aceşti laşi găsiseră un acoperământ aurit pentru mişelia, pentru trădarea lor. Acest paliativ era: panslavismul.

Ca tot atâtea perderi de bătălii, cădeau aceste ştiri în castelul nostru. Şi după fieştecare caz de dezertare, tatăl nostru devenia tot mai amărât, tot mai năcăjit. Stefko, fratele mai mic, blăstăma şi înjura mai urât ca haiducul nostru, pe aceşti mişei.

Dar ştiri veneau zilnic, că alţi mişei au trecut aşa, că se luase hotărârea de a nu se mai pomeni despre lucrurile acestea.

Cu cei optsprezece ani ai mei, înţelegeam absolut tragedia mare a neamului meu. Cuprindeam prea bine ce va să însemneze calul acesta de trădare, de umilire, de contopire cu vrăjmaşul. În castelul din Skorticz eu vedeam ultima candelă polonă, în Stefko cel din urmă slahtic.

Îmi închipuiam că întreaga Polonie de altădată, vechea Polonie a vitejilor, a caracterelor, s'a redus la castelul din Skorticz.

Tocmai pe vremea însă când torceam aceste visări de vrajă, se întâmplă o altă nenorocire.

La un iarmaroc din apropiere unde fratele meu Sfetko plecase să cumpere cai pentru moşie, a ajuns în societatea mai multor nobili din vecini. În toiul petrecerilor –cum e obiceiul la noi cu astfel de prilejuri– politica a ajuns în planul prim al discuţiilor.

Tu cunoşti sângele nostru aprins şi iute. O vorbă provoacă alta, destul că fratele meu a trântit în obrazul unui vecin carele încercă să apare pe trădători, aceiaşi ofensă.

A doua zi, îl aduseră la castel pe o targă improvizată, cu fruntea găurită. Murise în duelul ce'a urmat ofensei.

Doliu şi doliu. Începusem să urăsc cavoul nostru familiar din adâncul sufletului, cu ura neînţelegătoare a anilor mei de atunci.

Tata, în faţa destinului îngrozitor şi crud, îngenunchiase cu desăvârşire. Rămăsese doar o ruină. Îl priviam îngrozită, de câte ori întâmplarea îl aducea în calea mea. Simţiam cu groază că e nevoe de cea mai mică emoţie pentru ca şi dânsul să apuce drumul spre acelaşi cavou lacom. Într'o dimineaţă Walda, vânătorul curţii şi servitorul personal al tatii ne îngrozi cu ştirea că tata e ţintuit de pat de pe urma unui atac de apoplexie.

Aveam acum nouăsprezece ani. Viaţa deci, cum vezi Radule, mă aştepta cu braţele deschise.

Medicii chemaţi de la Varşovia nu'mi dedeau decât nădejdea câtorva zile.

Şi n'aveam pe nimeni.

Nici rude, nici prieteni. Felul de a fi al tatălui meu îndepărtase deja, de decenii, pe toţi cari îmi puteau fi acum de folos.

Maria, neschimbată ca şi azi, îmi era totul.

Zilele îngăduite de medici se împliniseră şi iubitul meu tată plecă la mamă şi feciorul lui cel mic.

Am plâns, m'am zbuciumat, pe urmă sufletul meu s'a liniştit şi s'a împietrit. Îmi dădusem repede seama de datoria mea ce'o aveam acum ca cap al familiei.

Preotul din Skorticz, un om de'o rară cultură a inimii, îmi dedea în aceste zile de grea cumpănă sprijinul de care aveam atâta nevoe. Într'o seară, pe când se pregătia să plece, dânsul mă luă frumuşel de mână şi mă duse în odaia tatii în faţa fotografiei, fratelui exilat la Siberia.

Deşi n'a adăugat gestului o vorbă măcar, l'am înţeles pe acest bun om.

Voia să'mi spună să cer graţierea lui.

A fost o clipă când eram gata să'i sărut mâna care m'a purtat până aici, întărindu'mi gândul carele mă ispitea deja demult.

Dar creşterea mea, tradiţia şi sângele meu de slahtic polon se revoltă împotriva ideei. Mi se păru în acele clipe că acolo jos, în cavou, se clatină coşciugurile de plumb şi strămoşii se pregătesc să se scoale, să mă pedepsească pentru gândul meu carele însemna – trădare.

N'am răspuns preotului, ci la rândul meu l'am luat de mână, acum eu, şi l'am dus în sala de arme a familiei. În amurgul înserării chipurile aspre ale străbunilor înşiruiţi de'a lungul păreţilor în cadre aurite păreau şi mai încruntate.

L'am pus, pe servitorul umil al altarului în faţa acestor bărbaţi îmbrăcaţi în zale şi contuşe bogate şi l'am întrebat:

– Aş îngădui aceştia să urmez sfatul Sf. Tale?

Bătrânul îşi plecă capul pentru o clipă, mă privi drept în ochi – în ai lui cred că lucea ceva în acest moment – şi zise brusc:

– Nu.

Şi la atât am rămas.

Şi a fost bine. Căci nu după multă vreme, o hârtie galbenă acoperită cu peceţi şi plină de subscrieri ne vesti, că ocnaşul Stanislaw Skorticzky, castelan de Skorticz, a închis ochii pentru totdeauna în spitalul temniţei din Tomsk, răpus de tuberculoză, în etate de 35 ani.

Efectele găsite asupra lui, un medalion cu chipul mamei şi un inel, suvenire de la tata, mi s'au restituit.

Aveam acum douăzeci de ani. Vrâstnicele mele îşi ţese la aceşti ani cele mai frumoase visuri şi'şi pregătesc haina de mireasă. Eu afară de haina neagră a jalei nu cunosc alta.

Aveam acum douăzeci de ani, eram stăpână pe cel mai vechi blazon şi cel mai respectat nume din Polonia şi, fata cu cea mai mare zestre.

Când cinovnicii galonaţi, după muncă încordată, abia după săptămâni de zile au putut termina inventarul, şi când mi s'a citit de către preşedintele tribunalului am simţit, cum mi se îndoesc grumazii sub povara uriaşelor cifre.

Vestea a purtat apoi aceste coloane de cifre peste toată ţara şi în toate casele unde era un bărbat de vânzare, se pomenia de moştenitoarea din Skorticz.

Şi o lume întreagă între Varşovia şi Petersburg ardea de nerăbdare că cine are să fie fericitul câştigător.

De mine, cădea mai puţină vorbă. Doar nu mă ştia nimeni.

Dar e târziu Radule şi am obosit.

XXXVIII.

În seara aceasta, nici nu apucarăm se terminăm masa când Lydia mă şi zori.

– Vreau să'mi scutur povara din spate – zise dânsa însoţind cuvintele cu un surâs blând şi dureros. Tolăniţi pe aceeaşi dormeză largă, urmărind rotocoalele de fum de la ţigările noastre, dânsa îşi continuă povestea.

– M'am oprit la vremea care a urmat după moartea iubitului meu tată. Cum am zis, eram singură, fără prieteni, fără rude. Tot ce am avut, toţi de cei care mă lega amintirea, îşi durmeau somnul veciniciei în cavoul din Skorticz. În zilele acestea de mâhnire, Maria, prietenă atunci ca şi acum, îmi era singurul meu reazim. În tăcerea sărbătorească a castelului nostru îmi treceau zilele în dezbateri, cari priveau mersul moşiilor mele, cu logofeţi, cu samsari ovrei, cu lume care'şi urmărea scopul ei. Pe încetul şi cum vremea treceam, am început să mă împrietenesc cu rolul meu. Îmi veniam ca o regină în moştenirea mea întinsă. Aşa am dus'o vreo doui ani. Într'o zi de toamnă apoi, curierul nostru între alte epistole aduse una neobicinuită. Era un plic mare, cu adresa mea scrisă cu nişte caractere cari vădiau că au fost aşternute pe hârtie de o mână de femee. Îţi poţi lesne închipui cu ce sentimente am rupt plicul. O rudă a mamei, pe care n'o văzusem nicicând, îmi făcea învitarea să viu la dânsa la Varşovia pentru a petrece iarna şi şi carnavalul la dânsa. Spunea că e văduvă, fără copii, şi că ceea ce o îndeamnă să mă cheme este, că nu am pe nimeni şi, că o fată nu se poate îngropa la sat, osebit o fată care poartă un nume ca al nostru. Mai spunea, că nu am de unde s'o cunosc, dat fiind că între familia ei şi a noastră a dăinuit de pe urma unei moşteniri un proces care a înstrăinat rudele. Cum însă acum, toţi cari s'au războit cândva pentru petecul de pământ au găsit odihnă în braţele aceleaşi ţărine, e de datoria ei, să mă ia pe mine sub aripele ei ocrotitoare şi, să'mi înlesnească întrarea în lume. După lungi desbateri cu Maria, m'am decis să primesc invitaţia. Nu mult după aceia lăsând castelul în grija celui mai bun dintre slugile noastre, am plecat. Să'ţi istorisesc impresiile mele de atunci, ce am simţit şi cum am simţit pentru prima dată în istoricul oraş al ţării mele nenorocite, –ar fi să repet lucruri banale şi cari azi, nu mai au nimic interesant. Oricât de neajutorată şi stângace eram, totuşi am constatat de la primul pas, că eram primită pretutindeni cu foarte mare interes. Saloanele rudei mele, poate de când au fost clădite n'au văzut atâta lume dându'şi întâlnire, ca în iarna aceia. Petreceri, pârtii de sănii, vânători, baluri se succedau într'un lanţ nesfârşit. Pe mine mă purtau pe braţe şi erau nopţi în cari nici cu ivirea zorilor nu puteam adormi. Ce'a fost tineret pe vremurile acelea în Polonia, l'am văzut în jurul meu. Eram deja în anii când ştiam aprecia râvna acestor tineri. Eram în clar cu aceea că se aştepta de la mine. Era mâna mea şi moşia de la Skorticz. Mătuşa mea, era neobosită în a'mi da informaţiile necesare. Era un almach viu al tuturor familiilor noastre nobile. Cunoştea toate amănuntele. Ştia toate întâmplările şi spre lauda ei fie zis, n'a încercat cu un singur cuvânt nici cea mai mică influinţare a voinţei mele. Lasă totul în sarcina inimii mele. Dar inima mea tăcea. Niciunul din cei cari îmi făceau curte – se zic aşa – nu a fost în stare să o facă să bată mai repede.

Nemeza însă pândea. Fără să bănuesc mă şi luase la ochi. La cel din urmă bal din carnavalul acelui an îmi fu prezentat contele Ioţco Danilovicz, locotenent în garda imperială, carele se nimerise în afaceri pe vremea aceea în Varşovia. De cum s'a apropiat de mine am simţit, că omul acesta este ursita mea. Seara aceia întreagă eu n'am fost în stare să es de sub vraja pe care omul acesta o respira în jurul său. Frumos, de o statură impunătoare, tinăr, răsfăţat de toată lumea, asupra mea a făcut o impresie care mi'a devenit fatală. În ciasul când l'am cunoscut m'am şi decis. Acesta –mi'am zis– ori nimeni altul. La despărţire m'a întrebat doar atât, când aş conveni să ne cerceteze. Fără să'mi dau seama de situaţia mea, de referinţele mele familiare, de regulele adoptate de societate, l'am invitat de Paşti la Skorticz.

Am părăsit Varşovia, au sosit şi Paştile şi odată cu dânsele a sosit şi dânsul.

A fost ceremonial şi corect. A dat o vizită reglementară. Dar atât i'a fost de ajuns ca să'mi facă ofertul. I'am cerut timp de cugetare, deşi mai bucuros i'aşi fi sărit în gât. Iubiam omul acesta, din întâia clipă a întâlnirii noastre. Şi'l iubiam la nebunie. A plecat şi după o lună toate ziarele şi toate revistele din Polonia şi din Rusia vestiau cititorilor, că contele Ioţco Danilovicz va deveni bărbatul fericit al castelanei.

Aveam atunci Radule, douăzeci şi trei ani.

Eram într'un vis al fericirii. Am crezut atunci, că în primăvara aceia toate florile din lume de dragul meu au înflorit, că verdele întinselor câmpii e numai un covor pentru nunta mea, că paserile din imensul nostru parc pentru ospăţul meu îşi instruesc psalmii.

Eram atât de fericită.

Castelul din Skorticz se schimbase cu desăvârşire. Croitorese din Varşovia şi Petersburg, ovrei din toate părţile, o puzderie de meseriaşi, ciocăniau, vopseau, reparau.

În coşciugele lor de piatră şi metal oare înaintaşii mei simţit'au schimbarea cea mare care se petrecea în jurul lor? Şi dacă au simţit'o, şi dacă au ştiut că ce are să fie, de ce nu mi'au dat un semn? De ce nu a venit unul din ei şi să'mi fi spus: Lydio, întoarce'te.

Aş, ce stau să vorbesc. În clipele acelea chiar să se fi făcut minunea, eu tot nu ascultam. În acele zile, uitasem până şi de morţii mei. Un gând aveam, unul singur, El.

În fine a sosit şi ziua cea mare. Cum a fost, cum a trecut, nu mai ştiu. Pare că nici nu mai vreau să ştiu. Ajunge că în seara nunţii am plecat în voiaj de nuntă în Italia. Expresul Petersburg–Viena ne ducea în goană nebună peste ţări atingând capitale şi oraşe renumite. N'am văzut nimic. Vedeam numai doui ochi mari, negrii învălindu'mă mereu în privirea lor vrăjită. Aceşti doui ochi erau pentru mine lumea. Am cutreerat timp de şase luni ţara iubirii, ţara pădurilor de portocale şi a floarei de lămâi, ţara cu cerul pururea albastru. Ca prin vis îmi amintesc de arta şi frumseţile milenare ale vechilor oraşe. Până şi icoana Romei mi'a rămas ca un tablou fumuriu. Ce'mi era mie de toate acestea. Ioţco era pentru mine totul. A lui eram cu trupul meu cast, cu sufletul meu de înger.

Nimic n'a turburat în acest restimp fericirea noastră.

Şi ne'am reîntors acasă, la casa noastră, în preajma toamnei, când Polonia totul e de'o culoare galbin'murdară, oameni, câmp, drumuri, oraşe.

Servitorimea din Skorticz ne'a pregătit o întrare triumfală.

Ioţco îşi luase concediu lung, cu gândul de a nu'l mai reînoi. Se lăsase convins, că slujba în armata Ţarului nu face pentru dânsul. Socotiam această împrejurare ca o biruinţă a mea ca o biruinţă mare. Şi'l iubeam şi mai mult.

În aceste zile viaţa noastră era încă un lanţ de bucurii.

El se interesa de gospodărie, era mereu călare pe urma argaţilor.

Şi pare că se vedea în toate că este un bărbat la casă.

În plină fericire dete peste noi iarna. Am deschis şi noi larg porţile castelului, şi viaţa zgomotoasă, această caracteristică a vieţii neamului meu, îşi făcu intrarea în sombrele odăi, cari uitaseră demult aceste petreceri.

Odată cu această începciere a noastră în viaţa socială, un fenomen ciudat îmi atrase luarea aminte. La început nu l'am luat în seamă, mai târziu însă m'am simţit izbit de dânsul aşa, că vrând'nevrând m'am ocupat de el.

Uitasem să'ţi spun că familia bărbatului meu era din Ucraina. Era de obârşie ruteană dar catolică, şi prin urmare trecea drept polonă. Familia trăia în apropiere de Chiev şi rudele mele eu le văzusem doar în ziua nunţii. Distanţa mare, absenţa noastră de acasă, iarna care dăduse peste noi, nu mi'a dat prilejul să intru într'un contact mai intim cu dânsa.

Aceasta numai pentru lămurirea celor ce urmează.

Ca să reviu, zic, am observat că familiile poloneze la cari ceream întrare, familii bătrâne, cu trecut vijelios, familii cu tradiţii sfinte, zic, în aceste familii, am observat că eu eram privită cu o amabilitate mare, în schimb bărbatul meu deşi nu cu receală, dar cu o rezervă vătămătoare.

La început lucrul acesta eu nu l'am observat. Ci, observările lui Ioţco, când comentam acasă cele văzute, observări din cari transpira la început un fel de nemulţumire, iar mai târziu o ură, mi'a dat întâiul impuls să fiu mai atentă.

Şi de cum am constatat această dublă ţinută a familiilor, mi'a întrat în suflet ca un cuţit. Şi mai vârtos m'am pus la pândă. Femeile au un aliat puternic în slăbiciunea lor: masca. Şi eu mi'am pus masca pe obraz trecând în ofensivă. Voiam să ştiu ce are o anumită lume cu bărbatul meu. Zic, o anumită lume căci erau şi familii unde rezerva aceea rece faţă de dânsul lipsea. Acestea erau însă familiile de înalţi funcţionari, civili şi militari, în parte streini, letoni, finlandeji, dar şi poloni împăcaţi cu împrejurările. Toate acestea le constatai însă mai târziu.

O iarnă mi'a ajuns pentru ca să dau de urma secretului. Care secret nu'l poate descoperi o femee frumoasă dacă e şi cuminte şi şi vroeşte? Un vecin, pe vremuri cu multă trecere la femei, pe vremea mea însă blocat de reumatisme şi alte nevoi, se vădi de mediu bun. O atenţie la aparenţă nevinovată, şi fără obiectiv aprinse în scurtă vreme iasca uscată.

Şi cu prilejul unui bal la noi, la umbra unui portocal în sera noastră renumită omul şi'a făcut datoria, confiindu'mi secretul.

Pentru mine aceea ce mi s'a spus a fost moarte. Bărbatul meu, Iaţco al meu, idolul gândurilor, stăpânul vieţii mele a fost autorul moral al morţii fratelui meu Stanislaw. Dânsul, bărbatul meu, a fost spionul, trădătorul, ucigaşul sângelui meu.

Ştii tu ce a însemnat pentru mine cunoaşterea acestei taine?

Crezi că am leşinat, am ţipat, am înscenat accese de desperare?

Nu, Radule.

Ci, în clipa aceea am murit. Am murit acolo, sub portocal, cu evantaiul peste piept, subt privirile lacome ale bunului meu vecin.

Pe urmă m'am ridicat, eu moartă acum, şi am trecut în sala de bal.

Am avut tăria să mai râd lumii, să primesc complimente şi vorbe dulci, să spui chiar şi acestea altora, să primesc învitări pentru zilele viitoare.

Şi eu, eram doar moartă.

Aşa suntem vezi, noi femeile când voim!

În dimineaţa aceia, când oaspeţii goliră casa, când am remas numai noi doui, eu şi ucigaşul fratelui meu, am ordonat să mi se aranjeze drept dormitor odaia lui Stanislaw.

Pentru o clipă ,,el" rămase încurcat. Pe urmă îi apăru un suris pe buze, un suris înţelegător şi s'a liniştit. Credea mizerabilul că sunt mamă.

Din ziua aceea însă am devenit alta. Voiam răzbunare, răzbunare crudă, groaznică, doriam cu toată fibra fiinţei mele ruina acestui om.

Şi războiul între noi a început. Fără milă, fără cruţare. ,,El" nu bănuia încă nimic. Socotia purtarea mea drept capriciu al stării mele. N'aveam niciun motiv să'l lămuresc.

Am cerut să mergem la Varşovia. Am mers. Acolo, am căutat cunoştinţa celor mai marcaţi patrioţi, cari toţi figurau în cartea neagră a poliţiei ţariste. Am deschis casa mea celor mai disperate existenţe, unor oameni a căror contact era ca o sentinţă pentru Siberia. Aceştia îmi deveniră prieteni, oaspeţi. Pentru ei aveam mese, bani. Toate le întocmiam însă aşa că nu eu, ci ,,el" figura ca punct iniţial. Cu falsitatea mea îl adusesem atât de departe încât îşi pierduse orientarea cu desăvârşire. Nu'şi mai dădea seama că ce face.

Poliţia secretă îl luase la ochi. În neînsemnate rânduri îl lăsam singur la Varşovia, iar eu plecam la Skorticz. Mă închideam în castel şi nu lăsam nimănui să bănue că ce fac.

La sfatul patrioţilor l'am pus să cumpere o casă într'un suburbiu al Varşoviei şi să o înscrie sub un nume fals. Dar tot în aceaş zi, am denunţat fapta poliţiei. În această casă nenorociţii mei compatrioţi au instalat o tipografie secretă, din care scoteau proclamaţii revoluţionare. Cu toate că poliţia ştia acum de casă şi o ţinea mereu la ochi, nu bănuia într'însa tipografia.

Era mascată într'o aripă de locuinţa unui modest copist de la tribunal, carele însuşi habar n'avea de vecinătatea periculoasă.

Într'o zi apoi, la vreo doui ani în urmă, când societatea teroristă pregătia o lovitură, subt un pretext oarecare l'am convins că casa din chestie reparată şi e nevoe ca dânsul să controleze ceea ce este de făcut.

Tot atunci un denunţ al meu, a descoperit secretul tipografiei poliţiei şi ora când să prindă pe autorul moral. Era timpul când şi ,,el" era acolo pentru reparaturi.

În ziua aceea, exact la ciasul indicat a fost deţinut cu alţi nenorociţi dimpreună. Procese de aşa natură la noi, atunci, se judecau repede. După opt zile contele Ioţco Danilovicz, degradat; şters din armată, a fost judecat la deportare pe viaţă la Siberia. După lege aveam dreptul să'l urmez. N'am respins, ci, m'am dus să'l văz înainte de plecare. Trebuia să'mi desăvârşesc triumful. L'am găsit în obezi, tuns scurt şi cu sprâncenele rase.

Când am întrat la dânsul, a început să plângă.

M'am oprit în faţa lui, l'am privit sfidător şi ca pe o fiară şi i'am zis:

– Conte Danilovicz, dinte pentru dinte, pentru Stanislaw Skorticky, fratele meu!

Şi l'am scuipat în faţă...

Atât a fost. Nu l'am mai văzut.

Şi acuma vine să'mi ceară socoteală.

XXXIX.

În noaptea aceasta n'am putut închide ochii nici măcar pentru o clipă. De cum am auzit primii cocoşi din Therpia şi chiotul răguşit al celui mai zornic barcagiu, am părăsit aşternutul. O putere stranie, mă îndemna parcă să ies la larg. Mă năduşia aerul camerii. Alături de mine trupul alb al Lydiei se odihnea liniştit în braţele unui somn copilăresc. Respirarea ei uşoară şi regulată dovedea o linişte, pe care n'o puteam înţelege. Am adăstat o clipă în faţa acestei statuie vii, admirând cu ochii primei noastre împliniri belşugul de frumseţă antică. Prin creer treceau grămădindu'se icoane stranii, reflexe puternice ale emoţiei mele sufleteşti.

Afară! Afară! Aşa mă îndemna ceva sau cineva, care vorbià undeva într'un colţ tainic al fiinţei mele.

În jurul nostru liniştea cuvioasă a oraşelor mari, în preajma deşteptării. Pe întinsul apelor împânzite de neguri, bărcile luceau ca nişte năluci. Formele lor, curioase de altfel, luau aspecte din cale afară ciudate. Dinspre Marea Neagră o boare rece încreţia suprafaţa. O uşoară înfrigurare încearcă şi corpul meu obosit. Înspre est orizontul începu să se contureze într'o uşoară culoare violetă. În partea opusă, negura nopţii înălţată ca un enorm zid, bătea pas cu pas în retragere.

Îmi ardea fruntea.

M'am aşezat pe ţărmul mării, şi acoperit de tufişul unui alun am încercat să mă reculeg.

Lydio, Lydio!

Creerul meu înferbântat, sub influenţa răcoarei matinale începu munca lui de cinematograf. Povestea vieţii ei, o mai văzui o dată alergând în paşii aceia mari în cari mi'a arătat'o dânsa.

Şi pe încetul începui să cuprind de ce s'a ferit dânsa atâta vreme de descoperirea acestei tanine. Am înţeles groaza femeii de a'mi confia trecutul ei. Am ştiut acum de ce m'a întrebat în atâtea rânduri, dacă o voi mai mai iubi şi după ce voi cunoaşte taina ei? Sărman farmec!

Şi când mă gândesc că ceea ce mi'a spus dânsa în aceste două seri, e numai o infimă parte din ceea ce a îndurat.

Şi acum eu să fiu arbitru în această cauză. Să o judec? Să o absolv?

Am eu dreptul acesta, căderea de a mă pronunţa?

Fapta ei?

Simţiam că urmând această cale, mă voi încurca ca într'un labirint.

Nu, pe această potecă nu puteam să intru.

Cum voi judeca mâine sau poimâne fapta ei, nu ştiu; pentru azi, pentru zilele acestea când Lydia are nevoie de tot sprijinul meu, eu trebue să rămân încă străin faţă de îndemnurile cari au determinat la timpul său acţiunea ei nenorocită.

Din ce mi'a spus dânsa, enervată cum era ea, nu'mi puteam face o icoană desăvârşită. Simţiam că sunt încă atâtea lacune, atâtea lucruri necunoscute pentru mine în viaţa acestei femei, fără de cunoaşterea cărora eu nu puteam să fac un pas.

Voi pândi deci prilejul cel mai apropiat.

N'am aşteptat mult. Doar câteva oare.

La dejun, când ne'am întâlnit Lydia era liniştită ca poate nicicând. Împrejurarea aceasta mă izbi. Chipul ei senin, aşa cum îl purtam eu în suflet începu să se întunece. Se poate să fie femeea aceasta tot cea de eri, mă gândeam, femeea care ştie că sabia lui Damocle atârnă deasupra capului ei?

Ochiul ei prinse clipa de şovăială care mă stăpâni. Şi în aceeaşi clipă rămase consternată în faţa mea. Ciaşca cu cafea, pe care tocmai se pregătea să mi'o servească, începu să oscileze în mâna'i tremurândă. Avusei doar atâta timp să i'o iau din mână, cu cealaltă mijlocul Lydiei sprijinindu'l să se lase într'un scaun.

Ochii mai adineaoră râzători se împânziră cu lacrimi.

– Lydia, ce ai?

Un plâns, izbucnit dintr'o dată, întunecă orice răspuns.

Când faţa ei ajunse să se însenineze, afară soarele era deja sus şi pripià din puteri. Un moment am stat pe gânduri, cumpănind în sufletul meu dacă e consult să'i cer lămuriri sau să mai aştept.

De după paravanul amintirilor însă răsari pe neaşteptate figura întunecată a lui şi aceasta mă determină.

Lydia ascultă tăcută cu privirea ei curioasă, ca şi cum ar fi pândit ceva, şi nu'mi răspunse imediat.

Părea că se răfueşte cu sine.

Într'un târziu îmi zise:

– Ai dreptate Radule. Din povestea vieţii mele am omis cea mai dureroasă pagină. Recunosc că am făcut'o intenţionat. Voiam să şterg icoana seriilor de amintiri din cele mai grozave, de cari am avut parte. Credeam că te mulţumeşti cu ce ţi'am spus. Cunoaşte dar cu ,,el" a păcătuit faţă de mine mai mult, infinit de mult. Că a fost indirect ucigaşul fratelui meu, poate mă determina la un act de răzbunare. Poate făceam tot ceea ce am făcut şi de altfel.

Eram doar sora fratelui meu. Dar, el a umilit, ce umilit? – a batjocorit în mine mai târziu femeea, soţia.

Tăcu pentru o clipă. Apoi continuă:

– Judecă. Omul acesta în al treilea an de căsnicie m'a schimbat pe mine cu o ceată de beţivani şi cartofori. A prefăcut lăcaşul părinţilor mei în tavernă de desfrâu unde'şi plângeau fete nenorocite de ţăran fecioria siluită, blăstămându'şi zilele. Mai mult, în patima lui bestială animalul acesta mă silia, pe mine, os din osul Skorticzky'lor, să asist la bachanalele acestor descreeraţi. Toate acestea le'am îndurat fără vorbă. Doar într'o

noapte de beţie, de pe urma unui pariu încolţit în capul lui bestial mi'a adus ceata de desfrânaţi în odaia de dormit şi...

– Ajunge Lydia!, strigai. Nu mai voesc să ştiu nimic. Iartă'mă. Am şovăit o clipă. Am fost slab. Omul intelectului s'a suprapus pentru un moment sufletul meu. A mea eşti, Lydia mea, şi numai moartea te poate răpi din braţele mele.

Nu'mi pot da seama ce voi mai fi spus, ajunge, că sub impresia cuvintelor ei, în adâncul sufletului meu zbuciumat şi hărţuit, încolţise un gând straniu în acele clipe.

Omul acela trebuia să piară!!

Ideea la început mă înspăimântă. Se ridicase împotriva ei tot eul meu, creşterea mea, tradiţia, trecutul meu. Ca să scap de dânsa iniţiam nevoia de a eşi undeva, unde să'mi resfir gândurile, să mă liniştesc.

Era zi de Vineri, sărbătoare la mahomedani.

Lydia nu încercă să mă reţină.

În barcă şi în drum spre Stambul mă zbătiam ca un peşte pe uscat, luptând cu mine însumi.

Ce are să se aleagă din afacerea aceasta? Cu cât mai mult mă opriam însă asupra acestei întrebări, cu atât mai mult simţiam că devin tot mai neputincios.

Podul Karaköi, pe care nu'l mai văzusem demult, gemea şi azi de lume. În apropierea lui părăsi barca şi o luai aşa, fără ţintă spre Seraskierat. Îmi adusesem aminte că e zi de Vineri, Padişahul îşi făcea azi rugăciunea obişnuită în public, selamlicul, şi lumea care se îngrămădeşte cu acest prilej te poate distra. Cum treceam îngândurat prin spatele trupelor înşirate de ambele laturi ale drumului, am ajuns la o încrucişare de strade. Fiind cald mă îndreptai spre partea opusă unde nişte salcâmi bătrâni ademeniau la umbra lor. Nu ştiu cât timp va fi stat acolo, ascultând fără niciun interes convorbiri banale în toate limbile lumii, când deodată mă simţii ca electrizat. Urechea mea prinse frânturi de vorbe rostite în ruseşte. Vocile veneau din spate. Într'o clipă întorsei capul, cum însă zidul de oameni din spatele meu era gros nu văzui nimic. Îmi făcui deci cu mult năcaz loc de eşire. Când ajunsei pe trotoar unde lumea era mai rară, dădui cu ochii de un grup de muscali.

Simţii că picioarele mi se prind de pământ.

Era şi ,,el".

Ochii noştri se încrucişară într'o clipă şi ca la o comandă. Distanţa care ne despărţia să fi fost ca la zece paşi. Nu ştiu cum îl voi fi fixat eu, ochii lui însă mă ţinură ca două cue de oţel. De sub fruntea irosită şi de culoarea pergamentului cei doui ochi păreau două făşii de lavă, cari m'ar fi prefăcut în scrum.

Totul a durat o secundă. Sub imboldul unei porniri, venită aşa din senin i'am făcut un semn de chemare şi am plecat spre o stradă dosnică, îngustă şi întunecată cum sunt toate stradele vechiului Stambul.

Mergeam agale înainte, fără să privesc îndărăt. Ştiam că vine după mine.

Îl simţeam pe urma mea venind în acelaş pas.

Ce nebunie am făcut? Ce m'a îndemnat s'o fac şi pentru ce?

Întrebările acestea mă asaltau neroade în strada aceea îngustă în care singurii pasanţi eram noi doui.

Sub porunca unui nou imbold mă opri întorcându'mă.

Venia după mine.

Îl putui observa bine. Mai înalt ca mine, puţin adus de spate, şi mai bine legat, venia liniştit, cu mersul greoi şi legănat al ruşilor.

Când fu aproape, se opri, duse un deget la cozorocul şepcii şi întrebă pe franţuzeşte:

– Domnul? şi rămase în aşteptare. Şi se născu următoarea conversaţie între noi:

– Dta eşti Conte Ioţco Danilovicz?

– Fost conte, până bine de curând, ocnaş din graţia soţiei mele, azi, amanta Dtale.

– Domnule, răspunsei, tocmai chestia aceasta m'a determinat la acest pas. Ca bărbaţi, cred că vom găsi calea de a lichida această chestie gingaşă.

Ochii lui până acum reci, se aprinseră în lumina unei nemărginite uri.

– Cu D-voastră, nu înţeleg ce aş avea de lichidat.

– Ce răspuns este acesta? Simţiam că încep să'mi perd cumpătul.

– Nu este răspuns. A fost o lămurire pentru Dta. Răspunsul meu îl va primi Doamna.

– Şi care are să fie acel răspuns, dacă e permis să întreb?

Peste faţa lui trecu unda unei bucurii diabolice.

– Permite'mi, zise dânsul, să mergem alături. Suntem streini aici amândoi şi e bine să evităm orice conflict cu poziţia engleză. Dacă ar fi tot turcii stăpâni, am putea să ne ucidem în stradă, aşa însă, e bine să evităm orice conflict pe cât se poate. În interesul miilor de ruşi cari au găsit aici adăpost în aceste zile. Acestea pentru ca să'mi înţelegeţi gestul.

Cine ne'ar fi văzut mergând umăr la umăr ar fi crezut, că sunt doui rentieri cari îşi aranjează socotelile în chip prietenesc. Nimănui nu i'ar fi trăznit prin minte că o tragedie îşi ia începutul în această strădiţă tăcută.

Cel care deschise vorba fu contele.

– Domnul meu, zise dânsul, aş fi putut să te întreb din început asupra dreptului ce aveţi în această cauză. N'am făcut'o, fiindcă ştiu totul şi nu sunt dintre farisei. Am convenit să iau lucrurile aşa, cum sunt. Amanta D-voastră –Vă rog nu încercaţi nici un protest– zic şi repet, amanta D-voastră, este încă de drept soţia mea. Aş fi putut să reclam poliţiei cazul şi, în cazul acesta situaţia D-voastră în special, ar fi suferit grave consecinţe. Reclamarea nu avea însă niciun rost. Eu urmăresc răsbunarea. Femeea aceasta, soţia mea şi amanta D-voastră, trebue să moară.

– Domnule! strigai îngrozit.

– Vă rog, lăsaţi emoţiile. Repet, trebue să moară. Este singura soluţie. O hotărâre a mea, veche, care mi'a devenit al doilea rost al vieţii. Aş, singurul rost. Altul nu mai am. Şi acum, zise el salutându'mă ceremonios, aveţi răspunsul meu, hotărârea mea.

S'a întors pe loc, milităreşte şi a plecat.

Pe urma lui eu am rămas înmărmurit, privind cum se depărtează figura lui tot mai mult, în aerul scăldat în baia de aur a acestei zile de Iunie.

Când a dispărut în mulţime mi s'a părut că a pierit un vis urât.

Durere, era realitate.

Ştiam acum ce ne aşteaptă.

În desperarea mea, în neputinţa mea, îmi venea să'mi car la pumni peste cap. În sinea mea se ridică un glas care mă acuza ţipând:

Eşti un laş! Un laş! Un laş!!

Îmi veni aşa dintr'o dată să alerg după dânsul, să'l atac, să'l sugrum, să'l ucid.

Nu puteam să fac un pas.

Eram ca ţintuit pe petecul acela de loc, unde mi se comunică sentinţa de moarte asupra celei ce însemna pentru mine totul.

Din toropeala care mă cuprinse şi mă ţinea încătuşat, mă smuci un alt gând, mai grozav, mai crud, mai înfiorător: copilul meu!

XL.

O săptămână am umblat ca un nebun să găsesc pe contele Danilovicz.

Nu'mi dedeam seama de ceea ce fac, nici nu ştiam ce vreau cu dânsul, ci simţiam imperativ nevoia de a'l întâlni. Nu l'am întâlnit. În oficiul controlului streinilor n'am dat de numele lui. Evident, era trecut sub alt nume. Am acostat sute de refugiaţi ruşi din toate treptele societăţii pornită în pribegie, dar nimeni nu ştia să'mi dee nici cea mai palidă indicaţiune.

Un birou de urmărire englez căruia'i încredinţasem descoperirea contelui, n'a dat niciun rezultat.

După atâta zădărnicie un gând, o rază de nădejde mi se furişă în suflet, încălzindu'mă pentru o clipă. Credeam că contele, speriat singur de ameninţarea sa, să fi părăsit Stambulul.

În curând am fost silit să mă conving că m'am lăsat legănat în o nădejde falsă.

Era într'o dimineaţă, la vreo zece zile de la întâlnirea noastră. Lydiei, nu'i spusesem nimic, bineînţeles. În dimineaţa aceea, când factorul inmână poşta noastră, îmi bătu la ochi un plic de coloare gălbue adresat Lydiei.

La văzul lui, fără voe mă simţii enervat. Bănuiam o nouă ameninţare. Bănuiala mea se prefăcu în credinţă şi –pentru prima dată în viaţă– înstrăinai un lucru care nu'mi aparţinea. Voiam însă să evit, dacă se putea, un nou atac de nervi, o nouă criză sufletească pentru Lydia.

Dânsa se liniştise complet, devenise ceea ce a fost, o femee adorabilă, un înger. Liniştindu'mi conştiinţa asupra primului furt ce săvârşiam, m'am retras pe o bancă ascunsă după nişte tufe de liliac şi rupsei plicul. O foaie de aceeaşi culoare gălbue eşi la iveală cuprinzând numai două şire scrisoare.

Dar ce două şire erau acelea! Cu litere mari, purtate de o mână aspră, într'o franţuzească ireproşabilă, cele două şire cuprindeau o ameninţare grozavă.

Anunţau brutal şi lapidar că dujmanul pândeşte, este aproape şi e gata să lovească.

Cele două şire spuneau: Doamnă, ciasul răsplătirii se apropie. Îngrijiţi de suflet până mai e vreme.

Nicio subscriere, niciun semn. Era o ameninţare apocaliptică. Asupra mea se prăvăli cu greutatea unei stânci.

Rămăsei cu fila gălbue în mână, cu sufletul tulburat, cu inima înfiorată. Simţii o durere cum n'am mai avut şi o paralizare a voinţii cum n'am mai simţit niciodată în viaţă.

Soarele de vară îmbrăca în lumină şi căldură lumea, marea schinteia ca o uriaşă platoşă argintată, firea râdea. Şi'n cadrul acesta scăldat în fericire, eu îmi simţeam trupul

amorţit. În urechi îmi vâjâia sângele revoltat şi ecouri sinistre de pe urma enervării îmi umpluseră sufletul cu groază. Chipul Lydiei îmi apăru ca un miraj viaţa noastră ca un roman citit cândva de mult, în anii copilăriei.

După ce mă liniştii, începusem să mă cuget asupra acestei stranii afaceri. Nu mă puteam împăca cu un desnodământ brutal. Nu'i prindeam rostul. Şi iarăşi, vechea bănuială se ivi. Dar dacă Lydia nu mi'a împărtăşit adevărul întreg? Dacă altele au fost motivele iniţiale ale tragediei celor doui soţi? Simţiam că avansând în acest labirint mă voi perde. Erau atâtea lucruri, întâmplări, cari nu se potriveau, cadrului întreg îi lipsea un cuprins plausibil, logic.

Taina continua să rămâe tainã.

Chemai în scenă, din nou, povestea Lydiei aevea.

Înţelegeam, sau cel puţin mă sileam să înţeleg, ura dintre soţi, admit toate causele, în fine totul şi totuşi, nu pot înţelege, de ce această formă?

Aici zace, în formă, întregul centru al nedumeririlor mele.

Dacă după atâţia ani, dânsul i'a dat de urmă, de ce n'a cerut esplicare, avea doar tot dreptul, Lydia este soţia lui legitimă.

De ce forma aceasta mistică, copilărească chiar?

Persoana mea nu putea forma o piedică. Şi dacă totuş, eram aci, gata a răspunde. De ce se trece peste mine, ca şi când nu aş esista, câtă vreme raportul dintre mine şi Lydia e clar ca lumina soarelui.

Acest fenomen ciudat aş vrea să'l lămuresc cu bărbatul ei.

Aşi! ce să mai lămuresc? Nu mai e nevoe de nici o lămurire.

Trebue acţionat repede.

Ameninţarea în forma ei brutală nu mai îngădue lămuriri.

Hotărârea mea e gata.

Trebue să plecăm de aici. Mă voi retrage în ţara mea, într'un colţişor ascuns, între români cinstiţi şi harnici, unde să nu ne dea de urmă urmăritorii şi unde vom urma povestea de acum, neştiuţi de nimeni, uitând de lume.

Avem să plecăm. Trebue să plecăm.

Hotărârea aceasta mă înviorã. Gândul îmi dete noi nădejdi.

Rupsei în bucăţele scrisoarea zvârlindu'le în apă. Privii spre azurul curat al cerului.

Era atât de caldă raza soarelui, atât de frumoasă lumea.

XLI.

Lydia primi, peste toate aşteptările mele, cu entusiasm ideea. Nu i'am spus nimic nici de data aceasta şi nu am încercat să motivez propunerea. Se vede însă că în felul meu de a vedea lucrurile am pus de data aceasta atâta convingere, atâta tărie încât, dânsa n'a mai îndrăznit să reacţioneze. Sau, instinctul ei fin i'a dictat să renunţe la orice împotrivire. Nu ştiu şi nici nu ţin să ştiu. Gândul că plecăm, mi'a umplut sufletul cu o bucurie pe care nu o pot esplica. Căci, am conştiinţa clară că nu pericolul mă îndemnă să plec. Sau este şi aceasta numai o autoînşelăciune ca toate celelalte?

Nu, nu voesc acum să resonez.

Vreau de data aceasta să gust din plin plăcerea care'mi cuprinde eul. Lydia împărtăşeşte aceeaşi bucurie. Îmi pune mii şi mii de întrebări. Cum e ţara, cum sunt codrii şi ce fel de oameni, românii. Câte o întrebare ne face să izbucnim în hohote, lucru, care pune în mirare pe scumpa noastră Maria. La fiecare prilej când râdem, trebue să'i comunicăm şi causa.

Lydia, pe lângă toată cultura ei, are uneori întrebări cari mă fac să cred, că viaţa ei întreagă a petrecut'o în cuprinsul împrejmuirilor de la Skorticz.

Aşa, mă întreabă, dacă românii au case, de locuesc în sate sau în bârloage şi vizuini?

Se putea să nu râzi?

Dar dânsa era de credinţă că oraşele pe cari le'a văzut în drumul ei spre Constanţa, nu ar fi româneşti, ci a Nemţilor şi ovreilor. Ceea ce ştia dânsa despre noi era, că suntem un neam de oameni răi, gata de harţă şi pururea dispuşi pentru jaf. Aşa a învăţat dânsa în cărţile istoriei neamului ei.

Acum că vedea prin pizma poveştilor mele pe români, ardea de nerăbdare să se poată aşeza în sfârşit în mijlocul lor.

Am scris unui prieten vechi, să ne caute prin apropierea Haţegului o căsuţă modestă, cu o mică grădină, undeva unde să avem sensaţia că suntem departe de lume. Lydia pe când scriam stetea la spatele mele dictându'mi ce anume avantaje să aibe casa.

Doria să fie bătrână cu coperişul încărcat de muşchiu, încăpătoare, cu faţă înspre Răsărit căzând soarele să'şi aducă aminte de ţara părinţilor ei şi de Skorticz'ul ei drag. Să fie o livadă în jurul ei cu pomi, cu un mic părău în apropiere şi munţi cu păduri de brad dacă se poate.

– Ştii, Radule, îmi ciripea dânsa, la noi sunt imense păduri de brazi.

Şi e atât de frumoasă pădurea de brad. Ştii, bradul are două feţe. Una o arată când priveşte în soare. Atunci brădetul râde. Când se întunecă însă cerul, atunci brădetul se închide şi faţa lui înegreşte. Vai, să şti tu ce frumoasă e pădurea de brazi în furtună.

Eu aşterneam pe pe hârtie tot ce doria dânsa. În mine, îmi închipuiam faţa mirată a prietenului meu citind rândurile mele. Desigur, îşi va zice, Român a nebunit cu desăvârşire.

Şi aşa cu planuri şi pregătiri ne trecea vremea.

Am încărcat toată grija plecării pe umerii Mariei, iar Lydia şi cu mine facem vizite de adio pe Bosfor.

Am cercetat Eiubul cu miile de morminte tăcute, cu chiparoşi trişti, Kaulidjea cu străduţele amuţite în dogoreala după'amiezilor înferbântate, apele dulci de pe ambii ţărmi unde am întărit legătura noastră.

Am trecut pe la toate moscheele din Stambul, am fost la copacul minunat de la Buiuc'Dere sub care împărţise încă Soliman dreptatea. Am stat, stăpâniţi de emoţii şi cuprinşi de reverii, pe zidurile de la Iedi'Cula.

Am colindat bazarul şi uliţele întortochiate din vechiul Stambul, despărţindu'ne greu de fieştecare colţ.

Căci toate locurile acestea erau bunii noştri cunoscuţi. Toate aceste locuri, arbori, uliţi, moschee, cintirime, au fost martorii dragostei noastre.

Mărturiile acestea lipsite de glas ar putea mărturisi –singurele– ce'a fost dragostea noastră.

Era just să ne luăm adio de la dânsele. Căci, cine ştie, ne mai vedem noi oare?

Interesant. Gândul acesta ne stăpâni în cimiteriul de la Eiub. Demult, când venisem cu Lydia pentru întâiaş dată aici, dânsa, impresionată de măreţia fără pereche în lume a acestei necropole păgâne şi'a mărturisit dorinţa de a odihni aici, la Eiub, în umbra melancolică a chiparoşilor tăcuţi!

Acum, când am venit să ne luăm adio de la acest loc încântător, amândurora ne'a trecut prin minte reminescenţa aceasta. Sub imboldul ei Lydia mă întrebă: Radule, mai vedem noi oare vreodată Eiubul? Şi cum eram emoţionat şi nu răspunsei imediat, Lydia mă ameninţă cu degetul zicând: ,,On revient toujours"...

Da, da, revenim pururea... la întâia dragoste.

Şi era o zi aceasta şi un soare, cum numai Bosforul îl are. În bătaia acestui soare Lydia era ca o zână, peste care un Soare'Împărat a pus un giulgiu de aur.

Ochii ei luceau, iar părul blond credeai că'i o pară de foc.

XLII.

Suntem acum gata de plecare. Mai aşteptăm numai să vedem ce scrie avocatul Lydiei din Wilna. Dânsa împuternici pe acesta să scoată vânzătoare moşia de la Skorticz. Numai mauzoleul familiar urma să rămâe scutit. Ne'am înţeles să lase mausoleul cu o parte de parc în grija bisericii din Skorticz, asigurând acesteia pentru îngrijire o sumă care să îngădue nu numai întreţinerea cavoului, ci şi susţinerea şcoalelor şi a bisericii din Skorticz cu întregul lor personal. Lydia era să rupă cu întregul ei trecut. Nu mai voia nici să vază locurile de cari o legau amintiri atât de dureroase. Nu'i vorbă, o podiau lacrimile de câte ori nu mai vedea bine că viaţa o îndruma spre alte zări.

Zi de zi aşteptăm sosirea răspunsului. Până ce vine facem planuri. Aranjăm casa noastră – aşa în teorie, şi ne împărţim postul. La câte prin scularea, cine vede de economie; am uitat să spui, că avem să purtăm economie. Lydia doreşte acest lucru. În fine are să fie un fel de ,,Petit Trianon" à la Versailles. Cadrul îl îngrijeşte fantazia mea: munţii de pe Valea Jiului, Retezatul şi prăpăstiosul pas al Vulcanului. Serile minunate de pe Bosfor trec astfel repede. Pe toţi ne'a cuprins o bucurie de copii, până şi Maria a căzut jertfă, cu toate că sermana nu mai ştie unde'i stă capul. Lydia o învârteşte de dimineaţa până seara de pare că ar fi un fus, nu altceva.

Prietenul meu Ibrahim se întristează în schimb treptat după cum treptat ne creşte bucuria. Măcar că nu ar avea motiv şi nu pot să nu'l bănuesc. De data aceasta Ibrahim pare farizeu. Lydia i'a cumpărat un caic nou, elegant, cum sunt cele din Stambul, folosite de lumea mai subţire. Caicul acesta a însemnat pentru Ibrahim atât ca şi când Profetul i'ar fi pus mâna în cap. Şi am convingerea că Ibrahim când ne arată nouă faţa cea mai întristată, în sinea lui, el calcula piastrii pe care o să'i câştige şi a căror sunet metalic rămâne cea mai frumoasă muzică pentru un dreptcredincios.

Nici de bătrânul barcagiu din vecini n'a uitat Lydia. Bătrân cum era, o ducea greu. Lumea căuta barcagii tineri, vânjoşi cu faţa veselă. Lydia i'a dat o sumă care punea pe bătrân la adăpost, de'ar fi trăit chiar o sută de ani.

Şi aşa încerca să mulţumească pe toată lumea aceea măruntă cu care ajunseserăm în atingere în timpul petrecerii noastre aici.

Pe toţi vrea să'i vază mulţumiţi.

Eu nu mă opuneam, căci n'avea senz.

– Las' să'şi aducă aminte de mine, Radule! Când Ibrahim are să treacă cu barca lui prin preajma acestei case are să spună musafirilor sei: Vedeţi, aici a locuit cândva o ghiaură frumoasă, venită ca şi voi de departe, avea părul de aur şi inima de diamant. Aşa are să spună, ce?

Adeveriam şi'mi aşteptam plata. Două braţe de fildeş încolăcindu'se în jurul gâtului şi parfumul îmbătător al ,,lânei de aur", cum botezisem odată părul Lydiei.

Ce drac întârzie avocatul acela?

XLIII.

Aveam şi biletele pentru vapor. Lucrurile sunt deja toate pachetate în lăzi şi aşteaptă numai să fie transportate. Şedem acum mai mult acasă. Ne perdem vremea prin grădină şi pe ţermul mării. Deşi n'o mărturisim, ne pare totuşi rău că plecăm. Ce ştim noi ce ne aşteaptă acasă? Aici a fost raiul iubirii noastre. Lydia e din cale afară zglobie. Mă poartă pe la toate tufele, pe la butucii de trandafir, la platanul uriaş de lângă poartă şi pe la chiparoşii întunecaţi. De la toţi şi toate ţine să'şi ia remas bun. Tuturora le spune o vorbă de iubire, de încurajare mângăindu'i cu gândul revederii. E atât de dulce în clipele acestea şi respiră atâta bunătate încât mă înduioşază cu desăvârşire. Văzându'o, nu pot sufoca regretul care mă stăpâneşte. De ce nu mi'a eşit în cale îngerul acesta înainte cu douăzeci de ani? Aş avea acum la spate două decenii de fericire. Aşa, în fericirea mea fără nume se amestecă mereu stropul de pelin al conştiinţei că anii cari au să urmeze nu mai sunt meniţi pentru dragoste. Simţesc deja desluşit adierea toamnei care se apropie. Firele de argint se inteţesc în jurul frunţii şi trupul care a fost lăcaşul atâtor frământări, e dornic după odihnă.

Glasul metalic al Lydiei alungă oaspeţii nechemaţi. Sub alintările ei, bătrâna şandramală se înviorează şi ia aiere de întindere.

Odată, când ne năpădiseră iarăşi gânduri tomnatice, i'am recitat versurile nemuritorului nostru Eminescu:

,,S' a stins viaţa falnicei Veneţii..."

A râs în hohote argintate, pe urmă a căzut pe gânduri. În pornirea mea egoistă am răstălmăcit îngândurarea ei. Pe urmă mi'a mărturisit, că poesia poetului durerilor a impresionat'o din cale afară.

Să mai mergem o dată la Eiub!

Dorinţa aceasta i'a răsărit aşa din senin. Lydia are salturi de acestea neînţelese.

Şi ne'am plimbat din nou prin aceelea largi străjuite de coloane sure de peatră cu turbane în vârf, în umbra chiparoşilor vecinic tineri. Prin pânza întunecată a coroanelor lor, se vedea marea scăldată în aur. Peste ape forfoteala debarcaderelor din Pera şi mai în stânga vechiul Stambul încremenit în gloria'i de altădată.

Turci molcomi îşi purtau agale paşii peste aleele acestea adormite pare că odată cu morţii din cuprinsul lor. Cadâne incolore treceau pare că plutind pe alături săgetând cu priviri lacome frumseţea descoperită a Lydiei.

Mergem alături fără vorbă. Măreţia acestui lăcaş al morţilor, care nu se poate turna în cuvinte banale ne amuţia. Era atâta linişte, o linişte vagă, imaterială, uşoară în acest locaş încât te simţiai ispitit să dormi la fel, sub coloane de piatră sură, fără însemnări, fără leat, în cuprinsul acestei păci nemărginite.

XLIV.

În fine, solia aşteptată sosi. Avocatul a aranjat afacerea perfect. A găsit o societate engleză care a cumpărat imensul domeniu. Preţul de cumpărare, o sumă fabuloasă, s'a depus la banca Angliei în Londra, remânând ca un cec tras asupra numitei bănci pentru o sumă carea însăşi însemna o avere, să'l ridic eu de la filiala de aici.

La început n'am înţeles. Pe urmă Lydia îmi lămuri că întreaga ei avere a trecut'o asupra mea. Am rămas trăsnit. Protestul meu n'a făcut nicio impresie. Aşa a voit şi aşa a făcut. Şi dânsa e de credinţa că e bine aşa. Ce mai era să zic. Fără să pierd vremea am luat o barcă şi m'am înfăţişat la filiala indicată cu toate documentele ce aveam: paşaport, bilet de liberă petrecere şi un act de naştere purtând signatura bunicului meu şi pe care'l ocrotiam ca pe o relicvie. Banca nu ridică nicio piedică. Îmi liberă cecul care suna pentru o seamă de bănci din toate ţările şi plecai ca unul din cei mai bogaţi oameni de pe continent. Am trecut pe la agenţia română interesându'mă când soseşte ,,Împăratul Traian". Era pe undeva pe la Jaffa şi avea să sosiască peste trei zile. Reservai cabinele pentru această cursă, aranjai transportul bagajului cu o altă intreprindere, de camionaj şi ajunsei acasă mulţumit cu aranjamentul.

Lydia mă aşteaptă la ţărm. Se bucură de venirea mea ca şi când aş fi absentat un an. Îmi comunică cât de agitată era, ce nelinişte o cuprinsese văzând că nu vin la timpul ce'l calculase dânsa. Fără să pot scoate un cuvânt mă cutropi cu sărutări.

– Plecăm, Radule!?

– Peste trei zile.

– Vai, ce fericită sunt.

La scări nenorocul scoase în calea noastră pe Maria. Într'o clipă Lydia îi atârnă de gât şi o înăbuşi în îmbrăţişări. Sărutându'i obrajii îi striga mereu:

– Mario, plecăm, peste trei zile, Mario!

Şi cum biata femee încearcă să'şi caute un razim în vederea unui nou vârtej de îmbrăţişări, Lydia adaugă:

– Ai să fii şi fericită şi tu în Ţara Românească, Mario!

Şi cum aceasta se arată mirată, Lydia continuă:

– Îţi căutăm un ,,moldovan" cât un brad şi frumos ca un vârf de codru...

Maria îşi acoperi faţa şi fugi în iatac.

Pe urma ei Lydia râdea bătând în palme.

– Vai Radule! Azi aş fi capabilă de cea mai mare prostie. Sunt atât de fericită... tu..., tu...! – Vino să te sărut!

Soarele, în apunere, îi turnă un maldăr de aur peste părul mătăsos.
Era aevea o Madonă.

XLV.

Agenţia română ne aviză des'de'dimineaţă că ,,Împăratul Traian" suferind o avarie la Pireu va sosi cu o întârziere de douăzeci şi patru ore. Vestea aceasta ne indispusă puţin, ori, Lydia revenindu'şi, ne spuse sentenţios:

– Nu ne îngădue Bosforul cu una cu două.

Pe la ora zece, tocmai când ne sculam de la dejun ni se anunţă o vizită.

Două doamne sosite cu un ,,taxi" insistau să fie primite de doamna contesă.

Eram frapaţi. S'a întâmplat pentru întâiaş dată de când suntem aici să ne caute cineva. Lydia părea nehotărâtă. Cum vizitatoarele nu'şi trimiseseră biletele, dânsa era să le refuze protestând că nu este acasă. Ori, Maria, care a dat faţă cu şoferul spusese deja contrarul.

Eu eram de părere să le primească. Trecui în dormitor şi nu peste mult auzii o conversaţie foarte animată. Vorbeau englezeşte şi deci, nu priceam nicio vorbă. După ce plecară, Lydia veni la mine spunându'mi că erau două dame din societatea engleză şi că se proectează o mare serbare pentru azi seară la Pera în favorul creştinilor fugăriţi din Azia mică. Că damele, fiind la o familie engleză care locuia o vilă în vecinătatea noastră, doamna aceasta le'a atras atenţia asupra ei, lăudându'i inima bună şi aşa au ţinut să o învite fără multe forme. Se vede că Ibrahim n'a fost discret.

Eu nu eram încântat defel. Un sentiment resărit aşa dintr'o dată mă făcu să fiu contra participării. Îi dădui sfatul să trimită o sumă oarecare şi să nu participe. Din partea mea declarai categoric că în niciun caz nu merg. Din principiu eram contra acestei forme a caritătii publice. Uram, de când mă ştiam, ciaiurile dansante, bazarele şi toate celelalte petreceri aranjate pentru a veni în ajutorul nevoiaşilor. Forma aceasta de a face bine, mi se părea totdeauna brutală. Înţelegeam să ajut în forma evangelică, cea mai simplă, cea mai frumoasă să nu ştie stânga ce face dreapta. E atâta discreţie duioasă în forma aceasta. Pe mine mă brusca când auziam că dame în haine de mătase se coborau în mahalalele mizeriei pentru a împărţi cu mâna lor, milostenie. Nu ştiu, de aveam dreptate sau nu, dar mi se părea lucru brutal. Acolo unde preoţii, dânşii cunosc mai bine referinţele din parochiile lor, ei au un contact mai firesc cu fiii lor sufleteşti, fie aceştia înstăriţi ori nevoiaşi.

În cazul de faţă simţiam însă o repulsiune specifică. Nu'mi dedeam seama ce era. Era ca o presimţire nelămurită. Cum însă Lydia încercă să mă convingă, am înţeles că dânsa vrea să meargă şi de aceea nu m'am mai opus.

Mă gândiam cel mult, la eterna slăbiciune a femeii.

Ziua întreagă a trecut cu pregătiri agitate. Maria a fost nevoită să dispară din nou ceea ce împachetase, pentru a scoate toaletele dorite. Ibrahim a avut de pe urma aceasta şi dânsul o zi caldă. A alergat ca un cal de cursă pe la croitorese, pentru farmacie, la diferite magazii de mode, făcând şi de câte ori acelaş drum. Vorba e, că ziua a însemnat pentru dânsul şi o zi de bogat seceriş. În tot cazul un refugiat din Azia nu va primi de pe urma serbării de azi seară, cât a încasat dânsul de pe urma capriciului Lydiei.

Pe mine mă plictiseau preparativele acestea. Pentru a nu fi în cale şi a nu produce disarmonie cu mutra mea ursuză, imediat după'masă, plecai cu bătrânul nostru barcagiu pe Bosfor. N'aveam nicio ţintă, nicio dorire. Mă simţeam neliniştit şi credeam că marea îmi va restitui echilibrul sufletesc.

Când m'am reîntors, în preajma amurgului, găsii pe Lydia în mare ţinută.

– Fii cuminte Radule! Nu te apropia, ai să mă deranjezi şi tu nu ştii cât m'am necăjit...

Şi cum dedui pe supăratul, începu să mă roage:

– Lasă'mi voia de data aceasta Radule. Vreau să fiu frumoasă, vreau să cuceresc azi pe toată lumea, vreau să'i văd pe toţi la picioarele mele, e un capriciu femeesc acesta şi la noapte când mă întorc la tine, odată cu haina aceasta au să cadă la picioare şi toate minciunile cari mi se vor spune...

O priviam şi nu'mi puteam stăpâni neliniştea. Am încercat din nou să o reţin. Pare că mă îndemna cineva să nu o las. Şi i'am zis:

– Lydio, te rog să mă crezi, nu gelozia mă face să te abat. Ţi'o spui franc, sunt mereu neliniştit. Nu ştiu ce am, dar mă apăsă ceva că trebue să pleci. Rămâi acasă. Aşa cum eşti, rămâi la mine.

Am pus în rugămintea mea întreaga căldură a sufletului meu.

Drept răspuns dânsa îşi adună buzele, bosumflate şi mă privia cochetă.

– Lasă'mi voia...

O cunoşteam de'ajuns şi n'am mai încercat să o reţin.

Când a plecat abia s'a putut despărţi de mine. Până la poartă, unde aştepta o birjă recvirată de Ibrahim, poate s'a oprit de zece ori.

– Radule, ai să mă aştepţi.

– Te aştept Lydio!

Sărutarea de adio, pe care fui nevoit să o primesc cu mânile la spate spre marea mirare a lui Ibrahim, ameninţa să nu mai ia sfârşit. Lydia era atât de dulce, atât de caldă în acest moment, încât mă simţii uşurat. Dar cum se depărtă birja, neliniştea mă copleşi din nou. Simţii dintr'o dată trebuinţa poruncitoare să alerg pe urma ei, să o întorc.

Dar Ibrahim trânti poarta şi întoarse cheia.

A plecat.

Ibrahim se cotorogi pe scară îngropându'se într'o giubea mare cafenie. Eu mă urcai sus, deschizându'mi ziarul, însemnând şi întâmplările zilei acesteia.

Fumau ţigare după ţigare. Promisesem Lydei să o aştept dar vremea trecea îngrozitor de încet. Încercai să citesc, nu mă putui însă concentra. Mă chinueşte neliniştea aceasta nelămurită şi pace bună.

Am eşit în ciardac, încercai să'mi adun gândurile în zădar.

Mai aştern câte nu ştiu pe hârtie controlând pe fiecare clipă orologiul. Ornicul vremii însă nu are azi nici o grabă. Ca şi când ar fi încremenit vremea.

În sfârşit, miezul nopţii.

Din clipă în clipă, Lydia trebue se sosiască.

Deodată tresar.

Din depărtare se aude uruitul unei trăsuri. O trăsură care cernia în goana cailor. Nu ştiu de ce, dar mi se strânge inima. Doamne, numai s'o văd acasă!

Sunt atât de neliniştit. Abia mai ţin condeiul în mână.
Aud bine cum pleacă Ibrahim spre poartă.
Zgomotul trăsurii se aude tot mai lămurit.
Ea este!
Trăsura s'a oprit la poartă.
Dar ce'a fost aceasta? Un ţipăt?

VI.

Vai, ce slăbit sunt. Picioarele par de plumb. Şi capul, ah capul, mă doare mereu. Simţesc aşa un gol într'însul şi vâjâitul acesta continuu mă esasperează. Şi mă doare mereu. Aş vrea să'mi adun gândurile şi nu pot. De câte ori încerc să reconstruesc evenimentele, mă perd ca într'un desiş secular. Totul se amestecă, se amalganizează, luând o formă bizară, nereală. Mă urmăreşte ideea că am murit demult şi că ceea ce este, e numai un reflex transcedental, o umbră a vieţii de odinioară. Nu pot să scriu, nu pot gândi.

Aşa mă doare capul.

XLVII.

Soarele!

Demult nu i'am simţit căldura. Închid ochii şi'i întind obrajii să mi'i pripească. E toamnă şi căldura lui muiată îmi face totuşi atât de bine. Podoaba cireşului e ruginită şi frunzele stau gata să cază. O brumă, un vânt şi toate vor face covor în jurul trunchiului carele va străjui cu braţele goale, înfruntând gheţurile iernii, adoptând încremenit nădejdea primăverii.

Sunt eu sau nu sunt eu?

Mă munceşte mereu ideea aceasta bizară şi nu pot scăpa de dânsa.

Simţesc cum îşi întinde braţele ca nişte tentacule reci, să mă prinză.

Eu şi dacă mă prinde?

Nu'i nimic, dar atunci mă doare capul şi iarăşi simt vâjâitul acela sinistru.

Medicul m'a asigurat că toate aceste sunt urmările slăbiciunii şi a nervilor alteraţi.

Nu'l înţeleg.

Ce slăbiciune şi ce nervi? Am eu nervi? Eu n'am nimic. Numai cât mă doare capul.

E atât de bună căldura aceasta de după'amiază.

Numai de aş putea să'mi dau seama că ce'i cu mine?

Şi nu pot. Când încerc să cuget, mă perd şi nu mai ştiu nimic.

Şi mă apăsă atunci în cap la ceafă.

Un porumbel sălbatec ,,durue" pe undeva prin vecini. Ce frumos sună cântecul lui în aerul acesta scăldat în lumină.

Oare de ce cântă? Ai crede că ar chema pe cineva.

Dar cum cântă el acum toamna? Ei şi de ce n'ar cânta?

Cu ce'mi bat eu capul? Parcă eu am să ghicesc de ce cântă.

Şi dacă aş ghici la ce mi'ar folosi?

Ajunge că'l aud cântând. Faptul în sine dovedeşte că simţesc şi dacă simţesc e semn că trăesc.

Iar mă apasă în ceafă.

XLVIII.

De ce n'am murit? Ce bine era să fi plecat din viaţă aşa în neştire, în una din nopţile grozave de zbucium. Eram acum săpat de dureri şi povara îngrozitoare a acestei vieţi nu mă apăsa. N'aşi mai avea acum nici gânduri, nici amintiri. Trupul trudit s'ar odihni în braţele atotcuprinzătoarei mame, iar sufletul, ar fi alături de dânsa, de Lydia mea, undeva într'o sferă astrală, unde ecoul durerilor pământene ar răzbi numai ca o amintire.

Învălişul meu de lut s'a dovedit însă tare şi sufletul s'a cramponat cu toată puterea de viaţă.

Şi iată'mă din nou în bătaia caldă a soarelui de toamnă târzie, cu trupul şubred şi sufletul obosit, privind ca un străin lipsit de orice interes la lumea aceasta posomorâtă, gata de culcare, zmălţuită în aurul unui apus de toamnă.

Bucuria celor ce m'au îngrijit în lungile nopţi de suferinţi e mare.

Mă cred dator să le zimbesc, drept mulţumită. De'ar şti ce păcat au luat asupra lor...

Aş, nu cred că mă pot înţelege! Sunt oameni a căror viaţă s'a scurs lin ca apa unui părâu de şes. Din tot zbuciumul meu ei ar culege doar învăţătura stranie că... m'a cam zmintit tifosul.

De aceea e mai bine să tac. Ziarul meu rămâne singurul confident.

Mă simţesc acum bine, numai o uşoară zăpăceală mă stânjeneşte. Am clipe când am perfect conştiinţa unei absolute imposibilităţi de a gândi. Dacă aş fi un aderent al metempsichozei aş putea acea acum argumente o miie, că sunt cazuri când sufletul se desparte de trup.

Şi uneori mă cuget atât de din greu. Să fi fost zguduitura nervilor mei în clipele acelea grozave atât de puternică încât să se fi rupt în creerul meu sensul continuităţii? Nu'mi pot da seama. Bunul meu medic îngrijitor, un medic de provinţă, carele trăeşte în credinţa că vindecarea mea e a se datori numai ştiinţei sale, mă mângăe că temporala slăbiciune a intelectului se va imbunătăţi treptat în raport cu un regim întăritor.

Să'i stric omului plăcerea? La ce ar folosi? Aşa, e fericit şi mulţumit şi reclama îi va aduce şi mulţumiri de o altă natură.

O rază târzie pătrunzând prin giam îmi tremură în ondulări şi salturi cadenţate pe masa de scris. Şi cum e nevoită să'şi schimbe locul după aplecarea globului din care s'a rupt, se apropie de cadrul fotografiei Lydiei. Aureşte o clipă metalul oxidat şi pe urmă treptat învălue într'o hlamidă de foc chipul femeii iubite. Când ajunge la faţă, i'o luminează pentru o clipă şi apoi, aşază pe părul ei de aur cununa de foc a muceniciei.

Lydio! Lydia mea! Fericirea mea de altădată unde eşti? Sufletul tău, fost'a oare martor zbuciumului meu în nopţile de delir şi de chinuri? De ce nu m'ai chemat la tine?

Sau toată credinţa noastră e numai minciună şi tu te odihneşti între străbunii din cripta de la Sorticz fără să mai ştii nimic de ceea ce te'a legat odată în viaţă?

Chipul tău mă priveşte cu vechiul surâs blând, săturat de durere şi îngăduitor.

Mă întăreşti în credinţă sau mă compătimeşti?

XLIX.

Sufletul meu simte nevoia de'a mai trece o dată prin poarta apuselor dureri. Şi mâna obosită se sileşte să redee icoana celor petrecute în noaptea aceea grozavă când soarta dujmănoasă mi'a închis pentru vecie poarta norocului.

E atât de greu.

Dar trebue să fie. Vreau să mai trăesc clipele de nebunie surdă, de dureri fără nume, de zbucium chinuit. Vroi să supun din nou şi mereu trupul acesta şubred aceloraşi probe îngrozitoare, doar s'a sfârşi odată în ghiarele acestor dureri supraomeneşti.

Vai, icoanele se grămădesc ca nişte duhuri blăstămate la poarta amintirilor năvălind buzna asupra'mi. Opriţi'vă!

...Ecoul ţipătului sfâşietor care a pătruns în acel miez de noapte până la mine, mi'a dat o putere neînchipuită. Am ştiut atunci că catastrofa s'a întâmplat, că soarta şi'a spus cuvântul. Cum am ajuns la poartă şi cum m'am întors îndărăt în casă cu trupul ei încă cald în braţe, nu mai ştiu. Când am rupt haina de pe trupul ei de sidef, haina în care îmi păru regină, şi degetele mele au atins o materie caldă, cleioasă, –era sângele ei scump– ce pătrundea în zvâcniri neregulate ca un izvor de curând desfundat, am înţeles zădărnicia oricărei nădejdi. Lovitura o izbise din faţă şi nimerise în regiunea inimii. Rana lată dovedia tăria loviturii dată cu un cuţit, handjar cerchez ori baionetă.

Orice încercare de a potoli sângerarea se dovedi zădarnică. Fără aş veni în fire – pentru o clipă măcar – se stinse blând şi treptat ca un opaiţ din vremurile bătrâne, fiinţa, care a luminat ca un far viaţa mea tristă. N'a mai încercat să deschidă pleoapele, să'i fi prins ultima privire. Să'mi fi rămas măcar atât ca moştenire, ca un tort de care să'mi fi spânzurat nădejdile.

M'a părăsit fără un suspin măcar. Sărutările mele, chemările, ţipetele Mariei, au rămas fără rezultat. Trupul ei, minunea aceasta de forme şi frumuseţă a înţepenit cu încetul în braţele mele. Suflul morţii a încremenit trăsurile dulci şi înfăţişarea ei luă un aspect rigid, aspru.

Şi aşa a stat acolo pe dormeza care a fost martoră atâtor clipe de fericire, Lydia, iubirea mea târzie, fericirea mea, norocul meu, viaţa mea. Acoperită cu un cearşaf alb aştepta înţepenită pentru vecie sosirea comisiunii legiste, a poliţiei şi atâtor alte comisii.

Şi totuş aceşti ochi, au lunecat cu privirea mută peste trupul acesta de marmoră. Degete distrate de medici alergau peste formele divine, pipăind, ciocănind şi dictând procese verbale cu noţiuni nemaiauzite în camera care mi'a fost paradis mie şi aceleia a cărei trup zăcea întins dat pradă atâtor ochi nechemaţi.

În clipele acelea îmi venea să urlu ca o fiară, să ţip ca un nebun, să iau în braţe trupul şi să mă asvârlesc cu dânsul în mare.

N'am făcut nimic. Dimpotrivă, am răspuns cuminte la întrebările puse –era o puzderie de ele– şi am semnat nu ştiu câte procese verbale.

Durerea e un mare învăţat.

Când au plecat apoi toţi şi am rămas noi trei, când liniştea se pogorî în casă şi prin geamuri pătrunse lumina cenuşie a zorilor, mi'am venit în fire.

Aveam faţa de moartă şi alte datorii.

Le'am îndeplinit şi a treia zi dimineaţa ,,Împăratul Traian" părăsia Bosforul ducând spre ţermii ţării mele între atâţi călători vorbăreţi şi dispuşi şi pe unul, carele zăcea întins şi tăcut în camera'i de metal lângă baloturi şi mărfuri în magazia scundă şi întunecată de sub copertă.

Maria s'a retras în cabină. Eu, eşisem pe copertă. Simţiam nevoia orizontului larg, fără hotară, fără margini.

Ceva încerca mereu să mă sugrume. Îmi trebuia aer. Şi cum steteam tolănit de hornul ventilator, ochii mei culegeau reci şi fără pic de emoţie icoanele scăldate odată în aur şi petri scumpe.

Ca nişte fantoame şi arătări din bătrâne poveşti auzite în copilărie treceau pe dinaintea mea Terapia, Candilli, Eiubul trist, Kaulidja luminoasă.

La văzul lor eu n'am simţit nimic. Undeva în adâncul sinei mele încerca doar un gând răsărit în pripă să'mi reamintească ceva... Ce ar fi putut reaminti? Tot ce am avut cândva de la viaţă, amintiri, plăceri, doruri, bucurii, zac toate grămădite în sicriul de metal care călătoreşte cu mine... Afară de ce am ascuns acolo, nu'mi pot închipui să'mi fi rămas ceva.

La Constanţa, alte curse pe la autorităţi, consulate, până să se ataşeze vagonul mortuar care avea să ducă pe Lydia la părinţii ei, la Skorticz.

La graniţa polonă noui formalităţi. Toate au însă sfârşit. Şi aşa după nu mai ştiu câte zile am ajuns la Skorticz.

Nu'mi prea pot aduce aminte de amănunte. Prin urechi îmi trec acorduri de tropare străine, rugăciuni, plânsete înfundate şi ţipetele Mariei. Din toate acestea îmi amintesc mai viu sunetul acela caracteristic de nici nu'i pot da nume, când uşa de fer de la cavoul familiar căzuse în broască închizându'se. Un sunet sec, ca tusa unui ofticos, care m'a înfiorat. Cu căderea acestei uşi am simţit că s'a închis pentru totdeauna basmul vieţii mele. Uşa aceasta de fer pare că mi'a strigat brutal sentinţa de moarte: Ajunge! S'a terminat.

În noaptea care a urmat, Maria, cea bună, decisă să rămâe strajă credincioasă Lydiei şi pentru mai departe, mi'a renoit întâmplarea din noaptea aceea.

Cum au ajuns la bal, ce impresie puternică a făcut Lydia asupra lumii adunată acolo, ce bine s'a simţit. Când au plecat însoţite de regretul tuturor cam după miezul nopţii, aşezată în trăsură, Lydia şi'a amintit de mine întrebându'se că oare aştept eu? La o cotitură a şoselei, cam la un kilometru înaintea locuinţei noastre, nişte necunoscuţi au sărit înaintea cailor. O altă fantomă resărită în aceeaş clipă din bezna nopţii puse piciorul pe scară. Făşia de lumină a unei lampe de buzunar fulgeră interiorul şi două ţipete eşite din pieptul celor două femei brăzdară liniştea nopţii. Ambele au recunoscut, în aceaş clipă pe Ioţco Danilovicz, care răcni! Lydiei un singur cuvânt: Roagă'te.

Şi aproape în aceiaş clipă cuţitul lui de ucigaş căzu ca un fulger pierzându'se în faldurile hainei de bal. Lydia primi lovitura fără să încerce cea mai mică apărare.

Ucigaşul sări îndărăt în noapte, un şuerat chemă şi pe tovarăşii lui, iar vizitiul turc mai mult mort şi dânsul decât viu, dete bice cailor.

Mai mult nu voiam să ştiu.

De ce'a urmat îmi amintesc aşa ca şi cum aşi privi printr'o pânză de negură. A doua zi am mai avut de îndeplinit o datorie pioasă. Lydia trecuse asupra mea întreaga ei avere. Am trecut'o îndărăt pe numele ei, carele va trăi mereu în veacuri prin operile de caritate alimentate de acest lăsământ.

Şi am plecat. Aşa cum eram atunci când am întâlnit'o. Singur şi obosit. Mă cuprinse în drum o nostalgie neînţeleasă. Voiam să ajung acasă, în satul meu, în căsuţa mea, aproape de cimitirul părinţilor mei.

Era glasul trupului deşertat de puteri.

Apoi a venit viforul cu zbuciumul de nevoi.

Şi iată'mă aici, în amurgul înserării de toamnă singur, cu trupul istovit şi sufletul bolnav, umbră între vii, viu între morţi...

Şi cum şed aici la masa mea, plecat peste carnetul meu, din semi'umbra camerei se deslipeşte treptat chipul de marmoră al Lydiei...

Se depărtează. Şi din ce se depărtează devine mai siniliu, mai imaterial.

Îmi zimbeşte şi mă chiamă:

– Viu. Lydio, viu!

L.

Plouă. Cântecul burlanelor îmi pare o simfonie auzită demult, cu mulţi ani în urmă. Unde am auzit eu cântecul acesta? Aş! Poate nici nu l'am auzit nicicând, ci simţurile îşi bat joc de mine. Mai ştiu eu ce'i? nici nu îmi bat capul. Aştept cu nerăbdare noaptea. Noaptea a devenit împărăţia mea. Eu acum trăesc numai noaptea. Când totul tace în jurul meu, când şi câinii din vecini s'au plictisit lătrând la nimic, atunci începe viaţa mea. Opresc atunci ciasul – mă supără de o vreme tic-tacul lui măsurat ca vorbele unui profesor de matematică – şi aştept.

Oră trece după oră, încet, aşa cum este rânduit şi... vine Lydia.

În fieştecare noapte o văd.

Când totul s'a liniştit în jurul meu, când niciun sunet profan nu mai tulbură sfinţenia nopţii, dânsa vine. Mă trezesc numai cu ea la pat.

Şi nici când pleacă nu ştiu. Se disolvă aşa, se pulverizează desfăcându'se în bezna ce o înconjură.

Şi stăm de vorbă amândoi ciasuri întregi. Curios îmi pare faptul că rana nu i se vede.

Pare fericită. Mă priveşte mereu cu ochii ei frumoşi, îmi mângăie faţa suptă cu un aer de duioşie şi apoi plecă. Când plecă mă priveşte totdeauna ca şi când m'ar chema.

Vizitele ei nocturne mă liniştesc din cale afară.

Mă miră însă că de ce tace. Nu are un cuvânt măcar pentru mine. Vine, mă ascultă, surâde blând şi pleacă în ochi cu chemarea aceea curioasă. De ce mă chiamă şi unde?

Ce aud? Râsul acesta... Mephisto! Tu aici? Fii binevenit prieten necredincios ce eşti. Unde ai fost şi ce ai văzut? Pe unde ai umblat, prin ce lumi şi de unde vini?

Ah! Mephisto, de ai şti cum mă doare capul!

Bine că eşti aici. De ai şti cât te'am dorit. În nopţile mele de groază, în licăririle senine ale sufletului meu tulburat de câte ori nu ciuleam întins crezând că pot să prind ecoul râsului tău rece şi răutăcios.

N'ai fost tu. Cum n'ai stat lângă mine nici în cursul lunilor de fericire?

Mephisto! Te'am bătut. Am gustat fericirea, am deşertat'o dintr'un pocal uriaş Mephisto, în braţele celei mai frumoase femei.

Nu râde! Mă supără...

Ei, unde'i? Nu'i Mephisto s'a dus, acolo în împărăţia voastră undeva, unde poate fi soare şi strălucire, dar nu cred să fie căldură.

Altfel de ce'mi pare ca o statuă cioplită din ghiaţă?

De ai şti ce mă doare aici îndărăt, în ciafă?

De ce mă doare? Tu ştii, spune'mi.

De câte ori încerc să mă gândesc la dânsa, mă doare.

Până când mă va durea mereu aşa?

Tu taci?

Dacă nu ştii, de ce ai şi venit iarăşi?

N'am nevoe de tine. Ea, Lydia să vină, s'o văd, să'mi întindă mânile şi eu să'i cad la picioare.

Tu râzi Mephisto?

LI.

Mephisto! Ascultă. Ascultă şi lămureşte'mi taina. Îmi vine aşa, ca şi când aş fi trăit demult, cu veacuri înainte. Îmi aduc perfect aminte că am trăit departe într'o ţară la Sud, într'o ţară unde era cald, unde nu goniau vânturi ca acestea şi nu auziai cu zilele ropotul nesfârşit al ploii. În locul lanurilor pustii se întindea marea, imensă, tineră, veselă şi pururea surizătoare. Era o altă lume. La ţărmul mării acesteia minunate am trăit eu cândva... cu Lydia, regină între femei, ruptă dintr'un basm, poate şi mai bătrân decât povestea mea.

Dar demoni răi au venit şi mi'au luat'o. Iar eu, am rămas surghiunit în aceste locuri pustii, unde nu mai văd soarele şi nu'i mai simţesc căldura.

Vezi aşa, cum mă vezi acum, stau şi ascult cântecul trist al vântului; adastând ceva. Cred că o aştept pe Lydia. O aştept dintr'o clipă în alta. Vezi, de acolo, din colţul acela vine. Atunci se desface zidul şi dânsa întră ca prin poartă triumfală, în alb, cu o ghirlandă de trandafiri roşii încinsă peste mijloc. Vine aici lângă mine, eu îi vorbesc dar, vezi, nu ştiu ce'i spun. Ştiu însă că dânsa mă ascultă şi când pleacă are în ochi o chemare.

Ce chemare?

Şi dacă mă chiamă, de ce nu'mi spune unde?

Lămureşte'mi taina Mephisto!

Ce'a fost, ce este, ce va fi?

Nu pot cugeta.

Văd în faţa mea un zid, un paravan. Ştiu că în dosul acestui paravan aş putea lămuri taina. Dar n'am puterea să trec dincolo. Cum încerc să mă apropii, totul se tulbură dintr'o dată. E ca şi când un uriaş văl de negură s'ar coborî şi îmi închide calea...

Şi atunci mă doare atât de grozav capul.

Lămureşte'mă Mephisto!

Tu taci. De ce taci? Râde cel puţin. Aş ştii atunci că sunt un nebun urmărit de o idee fixă. Dar aşa...? Mă laşi să mă frământ în zădar, să mă zbucium în van căutând o esplicaţie...

Sau nu este?

Atunci ce e cu mine? Unde am fost, ce am făcut? Unde'mi sunt anii, bucuriile, tinereţea şi fericirea mea.

Căci am fost fericit înţelegi, am fost...

Dar când şi unde?

Când mă privesc în oglindă îmi vine să plâng. Sunt bătrân, zbârcit şi cu trăsurile feţei înăsprite. Ochii aceştia, cari mă privesc stinşi şi obosiţi din aceste două caverne îndoliate, aceşti ochi să fi văzut comoara de frumseţe a Lydiei?

Du'te! Tu'ţi bate joc de mine iar eu sunt un biet nebun care'ţi face jocul.

Nu vreau să mai ştiu nici de tine nimic. Părăseşte'mă!

Las' să rămân singur cu visurile mele... tot trebue să se limpeziască odată întunericul care mă împresoară. Va fi din nou cald, va fi iarăşi soare şi marea îşi va culca din nou în văzul acestor ochi obosiţi, talaz peste talaz şi în murmurul etern urechea mea va prinde resfrângerea uşoară a paşilor ei...

Acolo, pe ţermii fericiţi ai ţerii de la Sud am să revăd... la Kaulidja...

Ce nume să fie acesta?

De unde a răsărit numele acesta aşa din senin?

Mă doare iar...

LII.

Mephisto! Azi noapte am văzut'o iarăşi şi m'a chemat din nou. Mereu aceeaşi chemare mută: vino, vino!

Unde să viu?

LIII.

Ce frumoasă zi e azi. Demult n'am avut o zi ca aceasta. Mă simţesc atât de uşor cu toate că picioarele îmi par mai grele ca în alte rânduri. Cred că aş putea să mă înalţ în văzduh. Şi soarele, ah ce bine'mi face soarele acesta cu căldura lui molatică din sfârşit de toamnă. Când am mai văzut eu aşa un soare?

Nu ştiu. Trebue că a fost demult. Altcum mi'aş aminti. Cine ştie?

Ce să'mi mai bat capul? Mă simţesc azi bine, uşor, simţesc aşa o plăcere curioasă, poate că aş şti şi râde. De ce să râd?

Sunt singur şi oamenii cari sunt singuri nu râd nicicând.

Ce frumos! Cireşii îşi mai reţin cu puterea podoaba de frunze ruginite. Ori nucul, le'a desbrăcat demult. Nici salcâmul nu se dă. Ce folos, odată, în curând tot are să'şi peardă haina. Are să'i desbrace pe toţi cel dintâi suflet care are să vie de acolo de la nord. Şi într'o bună dimineaţă când voi deschide obloanele, voi vedea toată firea îmbrăcată în alb.

Focul va cânta duios în sobă, afară, cete de copii se vor alunga bruşindu'se în chiote sălbatice, români încroşnaţi în cojoace şi căciuli bâţoase vor trece grăbiţi cu paşi sub cari va ţipa scârţăind zăpada...

Şi tu?

Adecă eu? Ce'oi face eu? Iată o întrebare la care nu m'am gândit. Eu, voi fi mereu singur aşteptând... Ce voi aştepta? Pe cine? Ce mai am eu de aşteptat?

Vai, acum înţeleg...

Mi se luminează creerul... Sigur, ce să stau eu singur fără rost, când pot fi cu dânsa pentru totdeauna, pentru o vecinicie?

Şi prostul de mine, eu n'am înţeles chemarea.

Iartă'mi nepriceperea Lydio! Acum, că s'a făcut lumină în mine, te înţeleg şi am să'ţi urmez. Am să vin la tine, cu tine am să viu. Spre ţermii fermecaţi, la marea de smaralde, acolo, unde copacii perzistă pururea verzi, unde soarele nu'şi precupeţeşte căldura. Acolo pe ţărm ne vom clădi împărăţia noastră. Va fi cea mai ideală ţară. Un domnitor tu, şi un supus eu. Acolo ne vom duce unde mă furau mereu visurile mele, unde credeam că am mai fost o dată... vezi, şi eu ţineam morţiş că am fost robul unor halucinaţii...

Vin Lydio, îngădue'mi numai timpul să'mi fac bagajul. Va fi lung drumul.

Tu îl cunoşti deja.

Nu'i aşa că e lung?

Numai de n'ar fi greu şi obositor.

Mă simţesc atât de bine azi, mă întinereşte gândul că am să plec la dânsa.

Uite ce frumos apune soarele. Nici n'am văzut un apus atât de splendid. Aşa, aşa... mai luminează'mi faţa o singură dată numai. Las' să privesc o dată colnicii scăldaţi în aur...

Ce lumină s'a trezit în mine azi? Mă simţesc altfel decât eri... poate sunt un altul.

Ascultă! sună clopotul... ce tonuri!... ce rezonanţă!!

Pentru Dumnezeu! Eu cunosc clopotul acesta... dar de unde?

Vai, e clopotul bisericii din satul meu şi'n dangătul lui argintat eu reculeg povestea întregei mele copilării...

Închid ochii şi cu ei închişi eu văd o panoramă veche. Ţermi de aur şi marea de smaralde... Soare cald şi chiparoşi întunecaţi...

Lydia!! Mă chemi?

Viu!

Îngădue niţel. Glasul acesta de clopot îmi face nu ştiu cum. Pare că mi se aşează pe inimă şi ceva mă strânge de gât...

Aş vrea să plâng, să plâng aşa, cum am plâns odată, demult, demult...

LIV.

Da, am să viu.

În noaptea aceasta încă. Mă chiamă mereu şi nu mai are senz să rămân. Fără dânsa nu pot. I'am spus'o în atâtea rânduri şi nu mi'a zis o dată: rămâi. Ci mă chema mereu.

Am tot aşteptat însă. Că ce, nu ştiu.

Sunt hotărât. Viu!

Aşteaptă'mă Lydia!

Lydia!!

Aşteaptă'mă!

* *
*

Vestea sinuciderii prietenului meu am primit'o odată cu filele acestea.

A ţinut să mi'se trimită. Nu le'a însoţit cu niciun comentar, cu niciun cuvânt de lămurire.

Ani de zile nu le'am atins. Mă feream de cuprinsul lor.

Le'am rânduit apoi într'un carnet, pe care'l public acum după mulţi ani de zile.

Să'i fie ca o cruce care străjueşte la căpătâiul amintirii lui.

A fost un om, care a suferit mult şi se zice, că cei cari îndură mult sunt adevăraţii fericiţi.

Dacă eşte aşa, atunci Radu Roman a fost un fericit.

Autorul.

Casa cu obloane verzi[18]
Un roman din Banatul de altădată

Soarele de vară îşi înălţase deja binişor fruntea. Peste Bârzavă, aburii pluteau ca o pânză a morţilor. Departe la răsărit ,,codrul" Bocşei să făcea ca trupul unui uriaş tolănit pe un câmp imens. Din sat venia o îngrădire de sunete ciudate. Tălăngi, strigăte, urnit de trăsuri, glasuri stridente de femei, cornul răguşit al văcarului, ţipete de copii ne'nţărcaţi.

Mihai Trăznea de cum deschise ochii, era şi gata de drum. Mamă'sa preoteasa, îi retiză o crişcă de pâne săcăroasă pe care o aruncase în sân şi o luă în trap, drept prin mijlocul drumului, ridicând pe urma sa o coadă de pulbere cenuşie.

La cel dintâi colţ îl aştepta deja un cârd de prieteni. Copiii de ţăran cu picioarele prăfuite, cu cămăşile negrite de zama de pepeni peste care murdăria'şi închegase ca o platoşă. Obrajii lor umflaţi de somn aveau ceva din roua dimineţii, ear ochii senini şi curaţi pândeau ca nişte perle negre din cadrul lor îmbujorat.

Din dosul paravanului de pulbere răscolită de trăsuri cari nizuiau la câmp, de vaci, de porci cari să îngrămădiau la răspântia străzilor, resăriau tot mai mulţi copii. Erau aci toţi cei din ,,Suzeni" cum să treziseră de când să ştiau, în toate dimineţile de vară.

Cum trecu ,,cioarda" Mihai Trăznea dete parola: la vârtej! Şi toată droaia de ţânci porni în galop întins spre colţul Chiteştilor din uliţa Bârzăvii. Vârtejul remăsese acolo încă din Postul Mare. Moş Gavrilă Chitescu încercă ce'i drept, de câteva ori să'şi ia roata de care să putea să aibe nevoe dar, cârdul de drăculeţi să prinsese ca scaiul de inima lui îngăduitoare şi roata remasă pe vârtej. Cât clipeşte omul din ochi vârtejul fu luat cu năvală. Fără pic de ceartă cei care apucaseră să ia loc, să întrămară la ştreanguri şi ,,ringilşpilul" românesc începu să se învârtească în rotiri tot mai repezi până ce cele patru ,,scaune" păreau un cerc îndregat.

Baba Cătălina îşi scoase capul pe fereastră şi văzând nebunească învârtire începu să ţipe:

– Ce faceţi nărozilor? Să rupe ştreangul şi nu să alege de voi nimic.

Ca şi cum ar fi agrăit zidul casei. Copiii îşi vedeau de joc. Când obosiră ,,caii", vârtejul să opri. Rolurile să schimbară şi jocul continuă.

Apoi, obosiţi cu toţii, se trântiseră pe pajiştea uliţii speriind gâştele cari îşi vedeau de boboci. Din sinul cămeşilor strânse în curele ieşiră la iveală ,,crişchele" de pâine neagră. Glumind, bruăindu'se, luptând pentru un loc mai bun, într'o navală de glasuri argintii, copiii gliei îşi luau dejunul.

Deodată unul zise:

–Mă ştiţi ce'i de nou?

---

[18] Romanul a apărut în revista ,,Banatul", I, Timişoara, 1926, nr. 3, p. 9-13; nr. 4, p. 5-9; nr. 5-6, p. 32-36; nr. 7, p. 31-34; nr. 10-12, p. 29-33.

– ???

– S'o mutat cineva în casa cu obloane verzi.

Zece glasuri întrebară, că cine.

– Eu nu ştiu, dar aseară tata, venind din grajd a spus'o mamii. Zice că a văzut lumină în dosul obloanelor.

Să făcu o clipă de tăcere.

Capetele rotunde cu părul tuns scurt lăsat cu ,,ciartă" numai pe frunte să plecară pe pepturi gânditoare.

Casa cu obloane verzi!

Stătea acolo, de margine de sat în mijlocul unei grădini mari, plină de pomi.

De când îşi aduceau aminte, casa era nelocuită. Un neamţ din vecini ,,maistor Pèder" fost potcovar în armată, îi purta de grijă. Vara, când grădina înota în pomet de tot felul, pentru copii să pogora raiul pe pământ. ,,Maistor Pèder" o păzia nu'i vorbă cu străjnicia lui de neamţ până pe la prânz. Dar, după prânz îl fura somnul omului bătrân şi atunci drăculeţii de ,,valahi" izvorau ca şerpii din toate unghiurile grădinii luând vamă după legea satului belşugul fără stăpân. Îngândurarea copiilor era deci îndreptăţită. Dacă casa avea acum stăpân atunci, sănătate bună poamă de acum înainte.

Prin creerul lui Mihai Trăznea trecu ca umbra unui nor de vară amintirea unei frânturi de poveste, despre care i să năzări că a auzit'o cândva, undeva. Şi aşa în crâmpee părea că i se spusese de un bogătan care a locuit în casă demult dar atât i'a rămas în minte.

Amintirea povestii să risipi într'o clipă.

Dar, pe sub seară, când veni acasă obosit de scalda din Bârzavă într'o îmbucătură de pâne şi o lingură de lapte cald el comunică vestea auzită de dimineaţă părinţilor. Şi i s'a părut că ei au schimbat o privire la auzul ei, privire pe care n'o înţălăgea dar pe care o prinsă aşa, în neştire de copil. Când să trezi a doua zi, îşi aduse aminte de ea şi gândul îl frământă până pe după masă. Atunci, în mână cu o felie de pepene o porni spre casa cu obloanele verzi. Era cald şi dogoreala amorţise satul. Nicio ţipenie de viaţă. Părea încremenit în pârjolul de lumină, de foc, de arşiţă.

La marginea satului parcul se întindea în covoru'i de verdeaţă, tăcut, umbros, obosit. În mijlocul lui casa mare, albă stetea îngrămădită ca un om ce să lase pe vine. Coperişul înalt şi ţuguiat de şindrilă înegrită de vreme, credeai aceea că'i clăbăţul lui Moş Lisandru pândarul.

Şi iată, obloanele erau deschise.

Printre gratiile porţii Mihai Trăznea ispitia grădina. Deodată tresări. Fruntea i se lipi de gratiile înfierbântate şi ochii lui negrii cuminţi îşi pironiră privirea în spre un rondou de trandafiri, din mijlocul căruia o buclă mare de sticlă verde răsfrângea o lumină orbitoare.

O fetiţă cu părul buclat, un păr bălai, îmbrăcată într'o hăinuţă albă cu cingătoare roşi, să juca cu un câne mare negru. Mihai Trăznea nu mai văzuse aşa câine.

Deodată să înfioră şi se retrase îngrozit de la poartă. Câinele îl ochi şi să repezi în lătrături adânci, ca mugetul unui juncan, spre poartă. Fetiţa îl urmări şi văzând pe Trăznea strigă de câteva ori: Hector! Hector!

Fiara aceea neagră să opri dar lătra înainte. La auzul acestui lătrat adânc şi fioros inima copilului să făcuse cât un bob de muştar.

Într'o clipă de groază voi s'o ia la fugă dar picioarele nu'l ascultară. Încremenise acolo pe loc în faţa porţii de fer cu gratiile vopsite în alb, în lumina orbitoare a soarelui de vară.

Şi cum stetea acolo încremenit de groază, văzu cum fetiţa să apropie de câne, îl apucă de cureaua de la grumajă şi să apropie alergând de poartă.

Şi se treziră faţă în faţă. Ea dincolo de gratii ţiind cânele şi certându'l, Mihai Trăznea dincoaci cu felia de pepene în mâna încremenită.

Peste întregul grup soarele de Iulie îşi turna belşugul de lumini şi văpaie.

Obrajii lui Mihai Trăznea să aprinseră. Frica îl părăsise dar în faţa fetii aceleia cu părul blond şi haină albă îl cuprinse un sentiment de ruşine. Se ruşină de felia de pepen, de cămaşa lui murdară de pantalonii prefuiţi, de picioarele goale.

Neştiind ce să facă, el întinsă spre fată felia de pepene:

– Vrei să mănânci, e foarte bun. Toţi pepenii galbini sunt buni.

Fata nu răspunsă nimic, ci întoarse căpşorul ei blond spre casă ca şi cum ar fi voit să se încredinţeze că n'o vede nimeni, apoi întinsă repede mâna, apucă felia şi muşcă în miezul ispititor, galbin şi mustos.

Un şivoi de suc îi murdări haina.

Apoi întinsă felia băiatului. În ochii acestuia să aprinsă lumina unei bucurii.

– Cum te chiamă? – întrebă el, privind pieziş cânele.

Fata nu răspunsă dar urmă să'l privească zimbitoare.

– Nu ştii româneşte? – întrebă Mihai din nou.

Fata dădu din cap neînţelegător.

Şi atunci Trăznea o agrăi pe ungureşte şi uite, să lumină dintr'o dată faţa fetii. Guriţa i se deschisă puţintel şi Trăznea auzi cuvântu: Erna.

Nici numele acesta nu'l mai auzise.

Şi prietenia lor se nădi repede acolo, la poarta cu gratiile vopsite în alb, în lumina zilei de Iulie, în liniştea marginei de sat, în tovărăşia şi sub controlul lui Hector, care, înţelegând de ce poate fi vorba, încetase puţintel din dujmănia de mai adineori.

Conveniră să se întâlnească a doua zi la aceiaşi vreme şi în acelaşi loc.

Când Mihai Trăznea năvăli în casa parochială strigă din uşă:

– Mamă ştii cine şade în casa cu obloanele verzi?

– O fată bălă, o chiamă Erna şi un câne mare, negru, Hector.

A doua zi Mihai Trăznea nu deduse pace mamei sale până nu'l îmbrăcă ca de sărbătoare.

Era aceeaşi zi însorită, aceeaşi lumină, aceeaşi dogoare. Dar băiatului i se părea totuşi altfel.

Când să văzu în faţa porţii îl apucă o frică. Îi venia aşa ca se întoarcă, să'şi caute vechii lui prieteni. Dar icoana fetii cu părul bălai şi haina albă îl sili să rămâe şi el, văzându'şi căpşorul între gratii ispitia împrejurimile casei cu obloanele verzi.

Nu discoperi nici pe Erna, nici pe Hector. Numai nisipul alb, turnat în faţa terasei sclipia în lumina soarelui ca un covor ţesut din pietrii de argint.

De la o vreme Mihai Trăznea îşi perdu răbdarea. Văzând că în jurul casei nu mişcă nimic îşi duse palmele la gură şi peste grădina însorită, să resfrânse ca glasul unui clopoţel de argint chemarea: –Hector! Hector!!

De undeva din dosul casei răspunse un lătrat adânc şi înfiorător. Mihai Trăznea repetă chemarea şi iată, că de după colţul casei se iviră Erna şi cu Hector alergând spre poartă.

Când fata ajunse la ţel, întinsă mâna ei micuţă printre gratii şi apucând pe a copilului îl întrebă:

– Ai venit camarade?

Mihai Trăznea simţi o căldură năpădindu'i obrajii:

– Am venit – răspunse stingher – să ne jucăm cu Hector.

–Atunci întră. Mămica vrea să te cunoască.

Când auzi aceasta copilul făcu o mişcare de împotrivire. În ochi se reoglindi icoana unei temeri.

Fata observă gestul şi întrebă mirată:

– Tu nu vrei să cunoşti pe mama? Să vezi ce mamă bună şi frumoasă am eu. Nu te teme... i'am spus că'mi eşti prieten şi că ai să vii la noi.

Băiatul steta încă nedumerit.

Ochii lui alergară întimidaţi peste haina albă a fetiţii oprindu'se la sandalele cari îmbrăţişau picioruşele ei albe.

Îi venia să plângă şi un dor nebun de a fugi acasă îi cuprindea tot mai mult inima.

Erna părea că înţelege zbuciumul băiatului. Fără vorbă îl apucă de mână şi'l ajută peste prag. Hector, ca un filozof, stetea de o parte privind cuminte.

Înaintea lui Trăznea cărerea petruită cara ducea la casă să lungia parcă în nemărginire. Atât de lungă îi păru. Fata îl ducea de mână spre terasa înveşmântată în vie sălbatecă. Ajunşi la trepte copilul mai încearcă o ultimă împotrivire. Dar cânele, pe care'l văzu în spate îi tăie orice nădejde de scăpare.

– Mămico, Mămico!!! – strigă Erna, iată prietenul meu!!

Din dosul păretelui de verdeaţă să desprinsă figura unei femei înalte, îmbrăcată ca şi fata în alb. Era o femee frumoasă cum n'a mai văzut Mihai. Când dete cu ochii de el, ochii i se luminară şi faţa acea frumoasă, albă, primi o notă de bunătate care desarmă cu desăvârşire frica băiatului.

Îşi luă inima'n dinţi şi apropiindu'se îi sărută mâna.

Mama Ernii să plecă spre dânsul, îi prinse faţa între mâinile ei albe şi muoi şi, până băiatul să înţeleagă ceva îl sărută pe frunte, privindu'l cu nespusă blândeţe.

– Te cheamă Mihai? – întrebă dânsa.

Şi cum băiatul afirmă numai dând din cap ea continuă:

– Şi eşti copilul popii Vasile din sat?

– Da, răspunse băiatul hotărit.

– Ei, bine. Rămâi prieten bun cu Erna şi cu Hector, atunci poţi veni aici în toate ziua. Acum mergeţi şi vă jucaţi. Dar, nu alergaţi prea mult.

Şi'i ameninţă cu degetul.

Atât a trebuit. Erna prinse mâna lui Trăznia şi începu să'l tragă după dânsa alergând spre cărarea care ducea în livada de pomet de pe marginea Bârzăvii.

Când s'au despărţit în ziua aceea, soarele stetea gata să apună. Acasă, Mihai Trăznea nu mai contenia cu vorba. Că ce mamă frumoasă are Erna... cât de bine o prinde haina albă cu ,,coadă"... şi ce de poame au în livadă...

În pătuţul lui, aşezat lângă soba mare a lui, copilul popii adormii cu icoana Ernii.

În cuprinsul modest al odăii alaturate, în lumina moale a lămpii de gaz, Vasile Trăznea preotul, îşi citia gazeta. Preoteasa, o femee blândă îşi vedea de nişte albituri. În părete un cias cu placa plină de bujori măsura tacticos vremea.

– Ascultă, Vasile, grăi preoteasa; îmi pare bine că copilul a găsit întrare la ,,curte".

– Nu mă 'ncântă defel lucrul, răspunse preotul brusc. Nu'mi place să mă frec de oameni cari nu's de seama mea.

– E vorba de copil, nu de noi!

– Cu atât mai vârtos. Copilul are să prindă icoana unei vieţi acolo, în care nu va putea întra nicicând. Averea, luxul ispitesc în toate capurile şi eu aşi dori ca copilul meu să fie scutit de chimere. Sărăcia noastră aspră îi va pare un contrast strigător, o nedreptate şi aceasta nu o voesc.

– Dar are abia şapte ani, Vasile! Doar nu socoţi că dânsul pricepe ceva din ceea ce vede.

– Dar îi remâne icoana... icoana care'i va aminti mereu de casa aceea şi de casa aceasta. Dacă nu azi, mâne... Am prins ştirea pornită cu bună seamă de la Curte, că de acum, an de an, ,,doamna" îşi va petrece verile la noi. Anii trec, copiii cresc şi ei şi prieteniile din copilărie sunt cele mai trainice. Peste zece ani, când ambii vor fi mari... nu vezi tu pericolul... nu ştii tu ce înseamnă lumea la 17 ani? Şi peste tot, nu'mi place toată afacerea. Eu sunt un biet popă românesc, în slujba unui neam necăjit şi sărac; copilul meu va creşte în mediul acesta. Dincolo avere, nume, legături cu lumea mare. Ce are să iasă de aici... punem cazul... o nenorocire.

Preoteasa îşi lăsă lucrul pe masă şi ascultă atentă.

– Dar dacă ,,nu punem cazul?" Îi va strica copilului dacă va prinde maniere mai bune, o purtare mai aleasă?

Popa Vasile ridică din umeri şi să adânci în gazetă.

Preoteasa îşi reluă lucrul. În liniştea mare doar ciasul din părete de mai contenia cu clipoceala lui.

Apoi preoteasa rupe din nou tăcerea:

– N'ai auzit, de ce'a venit singură?

– De la cin'să fi auzit? A venit numai cu o camerieră, o poleacă sau ce neam va fi, nu ştie nicio limbă... Şi apoi ce să mai ştiricesc... Desigur bate pe undeva pe la Monte Carlo cărţile... Nicicând n'au trăit bine. Viaţă destrăbălată de ,,domni". Ce'mi bat eu capul cu ei... Ea e de compătimit, toată lumea o laudă.

– Să fie oare şi acum aşa bogaţi?

– De un' să ştiu? Bătrânul grecotei va fi fost atât de isteţ să nu'şi dea truda înc'aşa... Dar după moartea lui, cine era să mai păzească! Ea, pare prea slabă pentru ca să poată stăriti patima lui. Mă tem că o bună parte din avere a înghiţit'o masa verde.

– Biata femee! – oftă preoteasa.

– De ce'o compătimeşti? A fost voinţa ei. Îmi aduc aminte că tată'so, s'a împotrivit până în cele din urmă. ,,Ţinţarul" a simţit primejdia dar ce era să facă? În cele din urmă s'a dat părului. Dar nici n'a dus'o mult după aceea. L'a ros la inimă nenorocul fetii şi s'a prăpădit înainte de vreme. De desperaţie, spuneau oamenii. D'aia zic eu că nu mă place că

copilul s'a împrietenit cu fata. E o familie deasupra căreia spânzură nenorocirea. Tata lui s'a puşcat după ce şi'a mâncat averea cu femeile. Bunicul şi'a tăiat vinele tot din aceeaşi pricină. Nici ăsta n'o să aibă sfârşit bun. Ar fi un noroc dacă fata s'ar izbi pe mamă'sa. Dar să ferească Dumnezeu să moştenească sângele tatălui şi ei, căci e perdută.

– Pe ,,ea" ai văzut'o?

– Nu şi nici nu vreau s'o văd. Odată ce s'a rupt de noi, lăpădându'şi până şi legea, numai să se mărite cu dânsul, a murit pentru noi. Bine, că nu era româncă dar era de legea noastră şi de la... multe nădejdi'şi legaseră pe vremuri de dânsa. Peste tot aşa să fericească un român. Dar a ispitit'o titlu de ,,baron"...

– Nu judeca şi tu ca mulţimea, –îndrăzni preoteasa.– Dacă i'a fost drag...

– Ce drag? A fost femee şi i'a furat minţile pantalonii roşii şi sabia. Asta'i! Drag... drag...

Preoteasa nu mai răspunsă ci'şi relua lucrul. Peste odaia spoită alb să sălăşlui liniştea nopţii. De undeva din depărtări răzbia hălălăitul aiurat al unei câne fără stăpân.

* *
*

Într'o bună zi, Mihai Trăznea să pomeni singur. Apa morţilor cuprinse mirişte înegrite de ploi şi frunzele căzeau din salcâmii înalţi în rotiri bizare. Cerul îşi ascunse albastrul şi soarele nu'şi mai arăta faţa. Ploia mereu şi vântul de toamnă cânta de jale pe la fereşti. Lipit cu spatele de soba caldă copilul îşi purta privirea în nimic. Ochii lui negrii ca două porumbe păreau obosiţi şi fruntea lui înaltă şi albă era mereu îngândurată.

Când îl vedea aşa, mamă'sa îl lua şi'l culca la ea în poală întrebându'l:

– Unde te gândeşti Mihai?

Şi băiatul îi răspundea sincer şi deschis fără să se cugete că descoperi o taină cărei rădăcini au început să încolţească în sufletul lui de copil:

– Mă gândesc la Erna!

Spunea acestea cu o nuanţă atât de tristă că preoteasa să înduioaşă.

– Las' puiul mamii, că vine la vară iar...!

Dar ,,puiul mamii" clătina din cap:

– N'are să vină multă vreme... poate nu mai vine deloc... Aşa mi'a spus ea. Zicea că pleacă acum departe într'un oraş mare, frumos unde nu'i nicicând earnă... ci numai primăvară...

– Să fie adevărat mamă?

– Este şi oraşe unde nu'i earnă?

– Sunt dragă sunt!

– De ce nu mergem şi noi acolo? De ce trebue să stea tata aici unde plouă mereu şi vântul bate rece?

Peste faţa preotesii trecu un nor.

– Ţările acelea, dragul mamii, sunt departe şi trebue să avem mulţi bani pentru ca să putem merge acolo. Dar vezi, noi suntem săraci...

– E rău să fii serac, mămico?

Mâna preotesii trecu peste fruntea băiatului. Zimbi blând şi zise:

– Nu e rău, dar este mai bine să nu fii sărac. Vezi, Erna e bogată, pentru acea ei au casă mare, frumoasă, au pământe multe şi pot să meargă unde vreau. Omul sărac trebue să stea pe loc, îl leagă sărăcia...

Mihai Trăznea asculta încordat.

– Noi de ce suntem săraci?

– Pentru că aşa vrea Dumnezeu...

Aici se scurmă discuţia. Mintea de copil nu pătrundea mai departe. Apucă pe mamă'sa de gât şi o sărută. Pe urmă o întrebă iarăşi:

– Tu ai fost mămico prin ţările acelea unde nu e niciodată earnă?

– N'am fost dragul nirunii dar am citit despre ele...

– Şi cum e acolo? E frumos?

– E frumos. Acolo omul nu trebue să se chinue atât ca pe aici. Acolo sunt pomi cari dau din belşug hrană. Păduri de curmali, de smochini stau la îndemâna oamenilor. Oleandrii, acolo nu cresc în ciubere ca ai noştri ci, formează livezi întinse. Şi mii de păsări, mai frumoase ca ale noastre cântă mereu şi înveselesc sufletele oamenilor. Dar vezi, sunt şi alte lucruri cari nu îngădue ca bucuria oamenilor să fie deplină. Pe acele locuri sălăşluesc şi fiarele sălbatice, leii, tigrii, leoparzii; acolo pândesc şerpii cei veninoşi de a căror muşcătură moare şi cel mai tare animal...

Băiatul asculta cu ochii mari şi inima strânsă...

– Numai pe Erna să n'o muşte şerpi!!... strigă el îngrozit.

Mamă'sa râse:

– Erna trăeşte la oraş unde sunt oameni mulţi, nu te teme.

– Am să mă rog în fiecare seară lui D-nezeu s'o păzească!

Era atâta duioşie în cuvintele lui, atâta căldură că preoteasa auzindu'l aşa şi amintindu'şi mereu de dânsa să înfiorea. Şi prin sufletul ei de femee, să furişau ca nişte hoţi cuvintele bărbatului...

Şi fără să'şi dee seama să trezia făcând cruce peste capul copilului ei.

* *
*

Mihai Trăznea a avut dreptate.

A venit vara şi Erna n'a venit. Au trecut alte erni, alte veri şi Erna tot n'a venit. Obloanele erau mereu închise. Pomii din livadă înfloreau, îşi creau fructul dând an de an dijma cuvenită copiilor din sat, îşi despoiau apoi haina pentru ca la anul să se îmbrace de nou.

,,Maistor Pèder" s'a întors la ,,Herz Gott"-ul lui nemţesc şi un alt neamţ, unul ,,Martin", îi luă locul. Bârzava curgea în albia ei îngustă, liniştită şi leneşă, ca o fată frumoasă. Răduiţele de pe margini să plecau tot mai adânc peste faţa ei. Pe coperişul ,,casei cu obloanele verzi" muşchiul crescuse de o palmă.

Şi Erna nu venia.

Mihai Trăznea urma liceul acum. Crescuse ca un brăduleţ, înalt, svelt, mlădios. Când venia acasă, mamă'sa nu'l putea privi fără să nu umple ochii de lacrimi. Odorul ei, copilul ei; cel mai frumos, cel mai bun, cel mai cuminte. Vara, cât durea vacanţele, însemna lumea ei. Atunci îl avea aproape, lângă ea. Ştia că e al ei, numai al ei, până ce nu'l va cere iarăşi şcoala şi oraşul, hala aceea înfiorătoare care înghite copiii.

Când îl putea prinde să'i culce capul în poală, ca în vremile când era mic mititel, mâna ei de mamă aluneca peste fruntea lui boltită şi lată, peste părul mătăsos, de nu ştia nici ea de'l mângâe sau îl binecuvintează, era atât de fericită. Ear el, îi îmbăta cu desăvârşire sufletul când îi povestia mii şi mii de lucruri, noi şi nebănuite în serile de linişte a satului, despre minunăţiile lumii celei mari.

Or, un fulger îi străpunise ca un cuţit sufletul într'o zi, când băiatul ţinându'o de după gât o sărută şi începu să'i reciteze poezie lui Goethe:

,,Cunoşti tu ţara unde înfloresc lămâii??"...

Îl privi înspăimântată. O icoană veche îi resări aevea în suflet.

El zimbi cu înţeles şi zise:

– Mămico, în ţara aceea trebue să fie Erna...

Şi în zilele ce urmează, chipul ,,baronesei" cu părul blond şi haina albă tulbură liniştea echilibrată a casei parochiale.

* *
*

Şi anii treceau înainte gonindu'se ca nişte copii zburdaţi. Mihai Trăznea îşi luase bacalaureatul şi steta în pragul vieţii.

În cuprinsul casei părinteşti îngrijorarea să cobori ca un oaspe necunoscut şi nepoftit. Părintele Vasile îşi avea planul său de multă vreme făurit, gata. Dar, îl tăinuise ca pe un copil al dragostei. În sinea lui el îşi vedea copilul urmându'i în chemare, stând în slujba altarului străbunei credinţi şi a neamului. Să vedea în atâtea rânduri, bătrân cu pletele argintate săltându'şi pe genunchi nepoţii. Când slujia în biserică, jertfind lui Dumnezeu pentru popor, auzul lui prindea într'un viitor oarecare, glasul metalic, tiner, puternic al copilului lui. Îl auzia aevea. Nu'şi putea închipui că copilul să nu'i urmeze. Era atât de încredinţat, că n'a ţinut de bine să abată, măcar o dată numai vorba asupra acestui lucru. Când preoteasa încerca să'l ispitească el răspundea scurt:

– Vom vedea când va fi vremea.

Şi orice încercare de a'l descoase dedea greş.

Dumnezeu îl ajutase în cele materiale. Avea o stare, câştigată cu truda şi priceperea lui, care îi scoase numele de om bogat. Şi aşa şi era. Voia, ca copilul lui urmându'i, să nu mai aibă parte de nevoile cari l'au păscut pe el în tinereţe. Copilul lui să fie preot ,,după rânduiala lui Melhizedec" împăratul, un ,,popă" umil şi dispreţuit. Să facă carte, multă carte, să stea la aceeaşi treaptă cu doctorii celorlalte ştiinţe. Acesta era idealul lui, al tatălui.

În sufletul ei preoteasa, ţesuse pânza atâtor nădejdi.

Se îngrozia şi numai la gândul că copilul ei să rămâe tot aci în sat. Nu, nu. Jertfa aceasta ar fi prea mare. Dacă şi'a îngropat dânsa tinereţea în sat, să nu şi'o îngroape şi copilul ei. Să apuce altă cale, alt drum care să'l poarte pe alte cărări mai bune, mai fericite. Voia să urmeze medicina, să fie medic căutat, vestit, celebru. Să'l binecuvinteze o lume şi ca să audă aceste binecuvântări să se încălzească la razele fericirii copilului ei, să o pătrundă până în adâncurile inimii mulţumirea când va auzi spuindu'se:

– L'a scăpat de moarte copilul popii din...

Aceasta o vrea, atâta doria.

Acum Mihai era ajuns la răspântie. Cei doui părinţi simţind în faţa lor piatra de hotar să pândiau ca doui vrăjmaşi. Fieştecare bănuia că cel'lalt ferbe ceva în bucătăria sufletului său. Preoteasa mai impulsivă încerca mereu băiatul. Or, acesta tăcea scoţindu'se cu aceea că încă nu s'a gândit încătro apuce.

Ce aştepta?

Într'o zi când trecea pe lângă ,,curte" i se taie răsuflarea. Obloanele verzi erau deschise larg. ,,Martin" dedea porunci câtorva femei cari băteau covoarele în cuprinsul unui nor de praf. Înaintea terasei stetea îngrămădită mobila pe care un alt cârd de femei o puneau în rânduială.

Mihai Trăznea la văzutul acestor pregătiri simţia o uşoară ameţeală. După sensaţia primei bucurii care'i tăie respirarea un fulger îi brăzdă sufletul: –Dar dacă...

Vai, acest ,,dacă" care să cuibări în sufletul lui îl ameninţa cu sugrumarea.

Intră fără multă esitare în curte. Aşteptă până ce ,,Martin" avu o clipă de răgaz şi'l întrebă:

– Ei, Domnu' Martin, sosesc oaspeţi?

– Ah, ja, mein Gott... Tomnu Mihai... ja... ja... vine Toamna şi cu Tomnişor Erna...

– Să trăeşti Herr Martin şi mulţumesc... zise Trăznea rizând.

Plecă. În suflet auzia cum strigă cineva, un cineva necunoscut, cât îl ţinea gura:

– Vine Erna! Erna!! Erna!!!...

Cum a ajuns acasă nu şi'a mai dat seama. Tot ce ştie este că a întâlnit pe mamă'sa eşind din grajd cu ,,carturile" pline de lapte şi i'a sărit în grumaji şoptindu'i la ureche aşa, că auzisă şi slugile:

– Mamă! Vine Erna!

Preoteasa spăimântată de îmbrăţişarea vijelioasă la auzul acestei ştiri scăpă un ,,cart" din mână remăind aşa împetrită ca femeea lui Lot.

Dar el, cuprinzându'i umerii îi acoperi obrajii cu sărutări mereu ca un nebun cuvintele:

– Vine Erna, vine Erna!!

În noaptea aceea în cuprinsul casei parochiale somnul n'a voit să se sălăşluiască. Unul nu putea închide ochii de fericit ce era, caz ceilalţi doui, martiri ai unei vieţi pline de nevoi nu adormiseră de teama viitorului.

În schimb ei găsiră prilejul de a'şi descoperi planul.

* *
*

Erna sosi.

Mihai Trăznia îşi puse în după'amiaza acelei zile hainele cele negre cu cari luase bacalaureatul şi plecă înspre curte. Mamă'sa îl petrecu până'n poartă şi nu se putu reţine să nu'l însoţească cu privirea până ce dispăru după colţul străzii. Când închise uşa se trezi cu şorţul la ochi. De ce'a plâns oare? Dacă ar fi întrebat'o cineva mai că n'ar fi fost în stare să spue. Era aceasta o slăbiciune a ei pentru copil.

Mihai Trăznea nu'şi dedea seamă în calea lui de nimic. Simţia în sufletul lui o îngrămădire haotică de simţiri peste cari plana chipul fetişcanei de acum doisprezece ani, icoană pe care n'o putuseră şterge nici anii şi nici depărtarea.

Era aceeaşi zi de vară ca atunci cu acelaş soare cald.

În jurul lui aceleaşi case mărunte, tupilate în umbra bătrânilor salcâmi, pe străzile tăcute şi adormite de dogoare acelaş tablou: babe bătrâne despoind fasole şi păzind copii murdari, cari se jucau în colbul drumului de ţară.

Or, Mihai Trăznea n'avea acum ochi pentru toate acestea. Privia ţintă înainte spre marginea de sat unde în umbra castanilor seculari se asundea ,,casa cu obloane verzi". Îi era ca şi când un altul s'ar fi sălăşluit într'însul care'l împintena să grăbească, să ajungă mai repede la ţintă. Şi dacă nu'i era de babe cari îl urmăreau urcându'şi ochelarii pe frunte, simţia că ar fi luat'o la fugă.

Când se trezi înaintea porţii, prin gratiile căreia ispitise în cursul anilor de atâtea ori casa simţi cum îi bate inima amenințând să'i tae răspirarea.

Îl cuprinse dintr'o dată o frică neînţeleasă aceea ca atunci de demult. Şi un gând vrăjmaş îi puse întrebarea, ce caută aci, Erna nu'şi mai aminteşte de dânsul, nici nu mai ştie cine este. Gândul acesta, sălăşluit pe neaşteptate în sufletul lui ca un oaspe neplăcut într'o casă de oameni cinstiţi, îl pironi pe loc.

Întrebarea aceasta dânsul nu şi'o pusese niciodată în cursul anilor. Era logic. Ce garanţă avea dânzul că fata nu l'a uitat? De unde nădejdile, că dânsa îşi mai amintea de copilul popii din...?

Toate acestea trecură ca un fulger prin sufletul lui. Dar mâna atinsese deja butonul soneriei şi glasul argintiu al clopoţelului răscoli liniştea casei singuratice. Până şi Mihai Trăznea se spăimântă. Şi iarăşi îi veni aşa, un gând nebun să plece, să fugă din faţa porţii.

Era însă prea târziu.

Dinspre terasă venia o camerieră cu şorţ şi bonetă albă în pas alergător spre poartă.

Mihai Trăznea îşi netezi haina şi aruncă o privire spre ghetele de lac.

Pe urmă, întrebă cameriera întinzându'i bileţelul alb:

– Te rog, anunţă'mă şi vezi dacă damele primesc?

Cameriera îl cumpăni dintr'o privire apoi încercă să descurce numele de pe bilet.

Mihai Trăznea era enervat.

– Te rog să spui D-şoarei Erna că prietenul ei din copilărie doreşte s'o salute.

Cuvintele acestea luminară dintr'o dată faţa camerierei.

– Imediat, domnule!

Fata alergă înspre casă, iar fusta ei neagră în cadrul alb al arşiţei de vară se făcea ca un liliac uriaş rătăcit dintr'un turn imaginar.

Deodată Trăznea tresări.

Din dosul perdelei de viţă sălbatecă care acoperia terasa se resfrânse ecoul unui strigăt vesel şi peste o clipă, o arătare învestmântată în alb se desprinse de pe fondul verde alergând spre poartă.

Era Erna.

Înaltă, sveltă şi cu haină albă, dânsa venia surizâtoare, făcându'i semne prieteneşti cu mâna. Ochii lui Mihai Trăznea o cuprinseră în cercul lor de lumină ca în nişte obezi.

Era ea. Erna cea de demult, Erna frumoasă.

Aceeaşi haină albă, aceeaş faţă brună, aceiaş ochi râzători. Dar capul, o minune strânsă într'o revărsare de aur.

– Mihai! Mihai!! Ce bucurie mi'ai făcut.

Şi fără să mai spue o vorbă sau să'i dea răgaz s'o salute măcar, dânsa îl apucă de braţe pornind spre casă.

Mergând îl tot privise, cu ochiul senin al nevinovăţiei spuindu'i mereu:

– Ce frumos flăcău te'ai făcut Mihai!

Mihai Trăznea nu mai ştia unde este. Simţia aşa că pluteşte pe undeva într'o ţară de vise, purtat de zâna codrilor...

Ce figură va fi făcut şi ce'i va fi trecut prin suflet în acele clipe n'a mai ştiut.

S'a trezit în clipa când Erna zise:

– Mămico scumpă, uite ce s'a făcut Mihai!

În faţa femeii care'i inspirase şi în trecut atât respect Mihai se regăsi. Voi să'i sărute mâna dar simţi o putere ceare'l reţinea. Îşi dete seama de piedică când mama Ernii spuse:

– Pentru Dumnezeu Erna, lasă omul în pace, nu se cuvine ceea ce faci.

Dar Erna nu se dădu bătută, ci răspunse:

– Nu'l mai las mămiţico, prea l'am dorit atâţia ani!

Pe Mihai Trăznea îl treceau sudorile. Nu ştia dacă trăeşte aevea ori visează. Totul îi venia atât de fantastic, de ireal, că nu se putea regăsi. El vedea numai lumina senină a celor doui ochi albastri'verzui, guriţa cu şiragul de mărgean care nu ştiau decât să râdă şi comoare de aur care împrejmuia ca o cunună de foc cea mai frumoasă faţă de femee.

Când a plecat era în amurg.

Cele două femei îl însoţiră până în poartă şi Erna îi stoarse promisiunea că are să'i fie tot tovarăşul de demult. După ce plecă mai întoarse capul în câteva rânduri spre poarta cu grilaje albe.

Erna era acolo făcându'i semne.

Acasă, în semi'întunericul prispei, cei doui bătrâni ascultau înfioraţi cum a fost primit copilul lor de cele două ,,baroniţe". Şi până târziu în seara acea, Mihai Trăznea povestia părinţilor săi, despre minunile din Italia, despre cerul ei pururea senin şi mările albastre, despre Erna, despre viaţa ei, călătoriile ei. Dar când termină, prin liniştea sfântă a serii se auzi un oftat.

De la cine a pornit? Ce gânduri a acoperit?

Sus pe bolta înstelată Carul cel mare îşi întorcea oiştea spre miazăzi.

Pentru Mihai Trăznea, în vara aceea, pe valea Bârzăvii se prefăcù în paradis: Sufletul lui, îmbătat cu desăvârşire de fiinţa fetei, a cărei icoană o cultivasă atâţia ani, gusta din plin fermecătoarele plăceri ale întiului amor. Crescut sobru, cu corpul neîntinat, cu sufletul de cristal, Erna însemnă pentru dânsul totul.

Erau împreună toată ziua. De dimineaţa şi până seara, hoinăreau liberi şi nesuperaţi prin livezi, de'a lungul Bârzăvii, oprindu'se pentru clipe la locurile cari le remăsese în amintire. Un plop singuratic, căruia'i numărau crăcile uscate, certându'se dacă erau uscate deja atunci...

Într'o zi, când şedeau pe trunchiul unei sălcii căzute, în lumina soarelui, Erna îi puse pe neaşteptate întrebarea:

– Ascultă, prietene, te'ai ocupat tu de viitorul tău? Ce vrei să fii?

Întrebarea aceasta veni aşa de pe neaşteptate că avù un aspect de bruscheţă. El o privi o clipă mirat şi scrutător, dar ajunse să prinză seninul ochilor ei pentru ca să se liniştească.

Trecea printre degete spicul unui fir de ovăz sălbatic şi nu răspunsă imediat.

Cum dânsa îl zoria însă, el începù pe îndelete şi cu glas mulcom să'i descopere crâmpei de crâmpei din gândul părinţilor lui. Cum, tatăl ar dori să'i urmeze în chemare, iar mama să'l vadă medic.

Şi cum vorbia încet, depănând gânduri şi iluzii, cari nu erau ale lui, văzù pe Erna, însuşindu'şi o atitudine serioasă, ascultându'l cu toată atenţia.

Când termină, o întrebă:

– Tu ce părere ai?

Fata răspunse fără multă chibzuială:

– Niciuna, nici alta. Ar fi păcat după tine Mihai şi într'un caz şi într'altul. Nu eşti tu făcut pentru niciuna din aceste meserii. Ci, dacă mă asculţi, ţi'aş da eu un sfat şi crede'mă este sincer, pornit din inima mea... Crezi aceasta Mihai?

– Cred Erna, spune!

– Fă'te militar!...

Mihai Trăznea sări ca şi când ar fi trăznit în apropierea lui. Numai gândul acesta nu l'a avut. O privi speriat şi o întrebă din nou:

– Erna, vorbeşti serios, ori îţi baţi joc?

– Eu nu'mi bat joc de tine Mihai... Ci, inima mea mi'a şoptit ideea aceasta.... Şi vezi... Eşti frumos, cuminte şi bun. Cu aceste trei lucruri în raniţă, ai s'o duci departe. Şi mai este ceva...

El o privi mirat şi aşteptând...

Or, Erna îşi acoperi cu palmele faţa şi zise:

– Nu, nu mai este nimic... am glumit numai...

Cum o vedea aşa cu faţa acoperită, lui îi veni un gând nebun.

Îi apucă aşa în neştire şi fără să'şi dea seama de ceea ce face mânile, şi apropiindu'şi faţa de a ei o întrebă:

– Ce mai este? Vorbeşte Erna!

Fata se sbătea ca un gândac apucat de aripi.

– Spune Erna, spune te rog...

Şi atunci fata luă o atitudine dârză, trânti capul îndărăt, încât cununa de păr bălai se cutemură şi, privindu'l drept în ochi, îi spuse încet:

– Ar fi şi voia mea...

Mihai Trăznea crezuse o clipă că a împietrit. Pe urmă îi apucă ambele mâini cu mâna lui cea dreaptă, trecù stânga pe la spate şi'i cuprinsă mijlocul.

Erna nu se împotrivi.

Îşi apropie faţa de faţa ei şi o întrebă încet:

– Cu adevărat, e voia ta?

– Voia mea Mihai...

În clipa aceea gura lui căută lacomă pe a ei şi în lumina orbitoare a soarelui de lulie, în liniştea sfântă a livezilor, schimbară întâiul sărut, zălogul cel mai scump al dragostei lor curate.

Când buzele lor se desfăcură, Mihai o privi galeş şi'i zise:

– Te ascult Erna, am să mă fac militar.

* *
*

Când Mihai Trăznea comunică părinţilor dorinţa de a îmbrăţişa cariera armelor, era ca şi când ar fi murit cineva în casa parochială. De fapt, cei doui mucenici ai vieţii îşi îngropau în clipa aceea mortul lor scump, iluziile unei vieţi, hrănite cu atâta trudă şi cu atât amar.

Toate încercările de a abate feciorul de la gândul acesta, care lor le părea o monstruozitate, se dovediră zădarnice. Copilul îşi apără hotărârea cu toată cerbicoşia anilor lui. Cei doui bătrâni bănuiau în dosul hotărârii acesteia influienţa ,,curţii". Schimbarea a provenit prea brusc, prea fără veste ca să nu fi bătut la ochi. Şi'n tăcerea nopţilor de vară, bătrânii se frământau zădarnic să găsească o cale de eşire. Inima lor simţia pericolul şi în adâncul sufletului spectrul nenorocului se contura aevea.

După o noapte de sbucium, părintele Vasile părăsi aşternutul, cu eroica hotărâre de a vorbi deschis copilului. Bănuia că nu'l va convinge, dar datoria simţia că trebueşte să şi'o facă deplin. Erà vorba de copilul lui, de strădania unei vieţi întregi, pe care nu se putea s'o lase pradă capriciilor unei fiinţe, răsărită ca o piază rea în calea aceluia care i'a fost mai drag, decât propriul suflet.

Îşi dedea perfect seama de sarcina uriaşă, de greutatea ce avea de biruit. Vedea bine, că sufletul copilului lui s'a legat de fiinţa aceea cu faţa albă şi părul de aur, cu toată tăria tinereţii, cu firele vrăjite ale dragostei dintâi.

Or, legătura trebuia ruptă, visul sdrobit, repede şi brutal până este încă proaspăt.

Inima lui de tată se împietrise, voinţa dârză a atâtor generaţii de ţărani copleşi orice strădanie de înţelegere a intelectualului. Resărise în sinea lui fiara deşertului care se lasă sfâşiată, apărându'şi puii.

Nu voia să'şi dea copilul.

Hotărit îi spuse deci la dejun:

– Mihai, azi mă 'nsoţeşti la ,,Cioplea". Să vedem dacă face să ogorim mirişte sau s'o lăsăm pentru păşunat. Copilul îl privi mirat. Era pentru întâiaşi dată în vara aceasta, că tatăl îi face această invitare. Preoteasa se ridică brusc de la masă şi eşi grăbită. Mihai făcù repede legătura între cele două gesture ale părinţilor şi simţi cum i se stringe inima. Instinctul îi şopti că azi dânsul să va găsi la rescruce.

În sufletul lui, icoana Ernii să vădi luminoasă şi auzi aevea repetindu'se cuvintele: ,,ar fi şi voia mea". Simţi o putere revărsându'i'se prin vine. Pentru întâia dată în viaţa lui era gata să se împotrivească autorităţii părinteşti.

Plecară! Pe urma lor preoteasa, cu şorţul dus la gură privia aiurită. O lacrimă pribeagă să rostogoli peste obrajii brăzdaţi de plugul vieţii. O teamă i se furişă în suflet, teama unui conflict între tatăl şi copil. În sinea ei dânsa se ruga lui Dumnezeu să delăture această vrajbă, de care se temea şi despre care era convinsă că odată izbucnită, va alungà pacea pentru totdeauna din cuprinsul casei, în care dânsa trăise atât de fericită.

În urma aceasta afară în plin câmp, în umbra unui salcâm singuratic care făcea de carantă la marginea unui ,,obraţ" părintele Vasile, stetea la judecată cu feciorul său.

– Mihai, copil iubit, nădejdea vieţii mele – zise preotul puind braţul lui vânjos pe umărul copilului – te'am luat anumit azi, ca să stăm de vorbă. Martor ni'e numai bunul Dumnezeu. În faţa Lui, în auzul Lui, care ni'a ocrotit pe noi toţi, vreau să stau cu tine de vorbă. Nu tatăl este acela care'ţi vorbeşte, ci cel mai bun prietin al tău. Şi, fiindcă voiu fi sincer ca un prietin bun, te rog, să'mi deschiz şi tu sufletul tău, ca unui prietin, ca celui mai bun prietin al tău. Se poate că cuvintele mele vor bate la o uşă a sufletului tău, care'a nu s'a deschis nimănui până acum. Mie, să mi'o deschizi. Te vor durea poate cele ce voiu auzi or, în cazul acesta, cunoaşte că tatăl tău este acela care rescoleşte această durere. Ceea ce mă îndeamnă s'o fac este dragostea mare, dragostea de părinte care, poate o ştii, nu are margini nici hotar. Eşti sânge din sângele meu, fiinţă ruptă din fiinţa mea. Ştiu iubitul meu copil, ce preocupă în aceste zile sufletul tău. Cunosc de multă vreme, de ani mulţi taina cuibărită în inima ta şi dacă am tăcut până acum, poate că am greşit dar, am făcut, crezând că este un epizod fugar şi trecător ca atâtea altele, la anii tăi.

Or, de când cu hotărirea ta în ceea ce priveşte viitorul tău, hotărire de a îmbrăţişa cariera militară, o carieră frumoasă, cu perspective cum nu dă nicio altă carieră dar, la care eu şi cu mamă'ta nu ne'am gândit niciodată, la care nu ne puteam gândi din pricini, pe cari, le vei auzi şi le vei putea cântări, zic de când cu hotărârea ta, era evident că trebuià să lămuresc chestia, să ne punem de acord. E vorba de viitorul tău, de nădejdea bătrâneţelor noastre. Una să o ştii. Eu şi cu mamă'ta suntem deja de ceea parte a vieţii. Datoria ni'am plătit'o faţă de lume şi aşteptăm cu sufletul împăcat a datoriei împlinite deslegarea cea mare. Dar, n'am voi să părăsim această lume cu sufletul îndurerat. Şi aşa am pleca, dacă copilul nostru cel drag, lumina ochilor noştri, nădejdea luminoasă a unei vieţi aspre şi grea l'am vedea apucând pe un drum, pe care, aşa vedem noi, dânsul nu va întâlni nici mulţumire, nici fericire, iar noi vom fi nevoiţi să'i urmărim cărarea, stropindu'o cu lacrimi şi regrete.

Popa Vasile tăcù şi'şi trecù bazmaua peste fruntea asudată. Sus, în văzduhul siniliu o ciocârlie înstruna un psalm de mărire, iar din mirişti greerii ţineau isonul ca nişte dieci la liturghia unui praznic împărătesc.

Mihai Trăznea stetea drept, palid, cu ochii pierduţi în neant.

– Mihai, urmă tatăl, chipul tinerii baronese te'a vrăjit. O ştim, nu e de acum, este o poveste veche care s'a împletit în chip fatal în anii copilăriei tale. E una din acele legături cari se desfac ancorios. Chipul fetei, care a trecut prin acele locuri ca un gând senin, ca un basm ireal, a pus stăpânire pe sufletul tău curat. Nu te cert şi nu'ţi reproşez nimic. Înţeleg tainele vieţii, am cunoscut şi eu luminişurile şi umbrele acestei vieţi. Este mereu acelaş clişeu peste toţi şi pentru toate vremurile. Doar, cadrul de se schimbă povestea este aceeaşi. Cred că o iubeşte şi presupun că te iubeşte şi dânsa. La anii voştri cine nu iubeşte?

Dar, de la această iubire şi până la drumul vieţii pietruit cu bolovani colţuroşi şi ascuţiţi, pe care aşa cred că v'aţi legat să'l bateţi împreună este o distanţă enormă.

Tu, n'ai găsit de cuviinţă până acum să ne descoperi, măcar şi numai crâmpee, din planurile tale pentru viitor. Tu n'ai spus: voiesc asta sau cealaltă. Ai tăcut şi ai aşteptat. Ce ai aşteptat, bănuiam. Azi o ştiu: aşteptai pe Erna ca să te înţelegi cu dânsa. Şi aţi convenit. Am cunoscut aceasta în clipa, când ţ'ai deschis sufletul şi nouă, descoperindu'ne calea ce voieşti s'o apuci.

Tu eşti singurul nostru copil, nădejdea noastră, bucuria şi mângăerea unei vieţi. În tine stau concentrate toate visurile şi toate aşteptările noastre. Tu erai ales să fii cârja bătrâneţelor noastre.

Ai fost singurul nostru vis pe care brutalitatea vieţii nu l'a putut spulbera.

Părintele Vasile făcù din nou o pauză. Mihai tăcea, privind mereu perdut în nesfârşita zare a şesului bănăţean.

– Dorinţa mea a fost să'mi urmezi în slujba altarului şi deci în slujba neamului. Voiam să te leg de soartea acestui neam nenorocit, care stă în mijlocul atâtor neamuri vrăjmaşe, neavând alt reazim, decât mila marelui Dumnezeu. Aceasta am voit. Or, acum, o fiinţă resărită ca din pământ îmi încrucişează planurile şi ameninţă să'mi distrugă toate nădejdile vieţii.

Şi, fiindcă văd că tu te'ai legat de această pribeagă a vieţii, datoria mea de tată este să'ţi luminez trecutul ei, să te conving că drumul apucat nu poate duce decât numai la prăpastie. Nu vreau să cazi într'însa.

– Tată, – încercă copilul – te rog, înceată.

– Nu, dragul meu, nu. Înţeleg că te doare ceea ce vei auzi. Dar şi pe mine mă doare, înmiit ca pe tine. Tu pleci înspre nădejdile tale, eu le cobor ale mele în mormânt. Ascultă deci. Şi părintele Vasile, se rezimă de trunchiul bătrânului salcâm. Spatele late ale Părintelui acoperiră trunchiul.

II. Folclor

Legenda Şumigului[*] [19]

În vremea de demult, când nu erau satele dese cum sunt astăzi, când lumea nu să căra pe drum de fier, ci umbla pe jos ori călare, când Bârzava noastră să resfăţa în voe în largul bălţilor acoperite de trestişe, când cale de zile nu mai eşia omul din păduri, trăia în satul Gătăii un român foarte avut, cu numele Gheorghe a Radei sau, cum i'am zice azi, Gheorghe Radu. Omul acesta avea bogăţii peste bogăţii, era însă de o zgârcenie nemaipomenită. Cu zgârcenia lui atât de mare a ajuns să se înstărească în aşa fel, de'i merse vestea până departe peste văi şi mări. Dumnezeu îi binecuvântă căsnicia cu o fată, Floare. Soţia lui Gheorghe a Radei, muere cinstită şi de'o bunătate de inimă cum numai românul o are, era o femee cu frica lui Dumnezeu.

De aceea la vreme de nevoe, la dânsa alergau toţi nevoiaşii din aretul Bârzăvii şi toţi năpăstuiţii sorţii. Şi nimenia nu pleca neajutat de la dânsa. Toată milostenia ei însă, jupâneasa Marta, căci aşa'i era numele, era nevoită să o facă în ascuns, la spatele soţului ei, căci zgârcit cum era acesta, i'ar fi amărât zilele pentru bunătatea ei.

Dumnezeu Bunul, carele nimica nu lasă neresplătit pe lumea aceasta, a resplătit multele ei binefaceri cu darurile cu cari a înzestrat pe fiica ei iubită, pe Floare. Căci toată bucuria vieţii, jupâneasa Marta o vedea în fiica ei. Frumoasă, bună, harnică, iubitoare de lucruri creştineşti, Floare era nu numai podoaba casei lui Gheorghe a Radei, ci podoaba aretului întreg. Nu era ocolitură – pe vremea aceea nu erau satele ca acum – unde să nu se fi pomenit de această fată.

Călugării de la mănăstirea Murăvei, oameni retraşi de lume şi cari trăiau din daniile creştinilor, îi dusese vestea bunătăţii şi frumseţii prin toate sălaşele.

Nu e deci nicio mirare ca făcându'se Floare fată mare, poarta de la casa lor nu mai ajungea să se hodinească în ţiţini. Mereu trebuia să se deschidă peţitorilor, cari veniau din susul şi din josul Bârzăvei. Şi ce mai flăcăi veniau! Tot unul şi unul. Plăeşi mândri de prin cetatea Bocşei, crainici domneşti de pe la Sebeş, vătavi de plaiuri de la Vărădie. Dar şi aceştia erau din cei mai mici, slujbaşi în slujba altora mai mari, dar veniau copii de cneji de prin părţile Timişului, bogaţi, mândri şi frumoşi.

---

[*] Şumig=vulcan stins, din perioada iura; să ridică pe tăpşanul dintre Gătaia, Murava şi Mân. St. Gheorghe, pe valea Bârzăvei. Craterul a fost astupat definitiv prin lucrări de beton, la anul 1898. Ca copil şi student nu o dată i'am încercat adâncimea asvârlind într'însul snopi de pae, aprinse. Înălțimea Șumigului atinge 420 m., și este acoperit cu vii. În pământ să mai găsesc remășițe de lavă. După cercetările geologice, Șumigul funcționa înainte de ruperea porților de fer, când formă rudicătura uneia din multele insule ale mării închise, care acoperia aceste locuri.

[19] Legenda a apărut în „Calendarul românului", XXXVII, Caransebeş, 1923, p. 91-96.

Lui Gheorghe a Radei îi ridea inima când îl primia, în vreme ce sermana jupânească Marta, se închina pe la icoane în cămăruţa ei, rugând pe Prea Sfânta să nu hotărască inima fetii pentru niciunul.

Tremura biata femee, că unul din aceşti flăcăi aleşi, va putea tulbura sufletul fetii, şi atunci, cum e firesc să fie, va pleca Floare spre alte tărâmuri, lăsându'o pe dânsa singură, cu bogăţia multă şi cu inima împietrită a bărbatului.

Rugăciunile femeii pesemne au fost auzite, căci fata nu se putea hotări pentru niciunul dintre peţitori.

Nu scotea dânsa niciunuia vreo scădere cum au fetele datina să facă, ci spunea apriat şi deschis tatălui seu când o întreba:

– Nu'mi place!

– Şi de ce nu? întreba acesta de obicei.

– Nu ştiu, dar nu'mi place.

Şi la atâtea remânea. Românului îi convenia purtarea fetii fiindcă vedea într'însa mândria lui, de a aştepta pe alţii mai buni.

Dar nu era aşa.

Sufletul de fată e ca o carte cu şapte copcii. Se deschide cu măestrie şi multă anevoie.

Fata îşi legase deja inima. Dar de taina aceasta nu ştiau părinţii. Şi a fost bine că nu bănuiau.

Inima fetii se legase cu trainicele legături ale celei dintâi dragoste, de un fecior care nu era nici plăiaş, nici gornic, nici măcar vătav în slujba vreunui puternic de prin cetăţi.

Nu era nici măcar clăcaş.

Era, purcarul lui Gheorghe a Radei.

Îl chema Stan şi era unicul copil al unei văduve, carea'şi ducea traiul cu munca mânilor ei în curtea lui Gheorghe.

Dar dacă Stan era păzitor de porci şi nu avea parte de averi şi bunuri lumeşti, îi dăruise Dumnezeu un stat ca al bradului şi nişte ochi, de'şi perdeau fetele minţile uitându'se în ei.

Şi Floarea lui Gheorghe a Radei avu nenorocul să privească o dată în ochii flăcăului, când acesta veni într'o zi la curte, să dea socoteală stăpânului seu.

Din ziua aceea chipul flăcăului o urmări zi şi noapte. De lumina ochilor aceia frumoşi nu mai avu scăpare. Dacă lucra la pânza întinsă pe gherghef, ochii lui i se arătau; de'i închidea sara pe ai ei, îi simţia resărindu'i în suflet.

Dar nici flăcăului nu'i mergea mai bine. În mijlocul pădurilor, în pacea care'l încunjura, chipul Floarei se juca cu gândurile lui, tulburându'i rostul vieţii.

Mama lui Stan a fost, ce a fost, care a băgat de seamă lucrul. După multe întrebări o dată a descusut sufletul copilului ei şi, când a văzut de ce este vorba, s'a înfiorat.

Vedea biata femee bine, nenorocul copilului ei. Unde să îndrăznească să'şi ridice dânsa ochii, până la fata bogătaşului, căruia îi erau prea neînsemnaţi atâţia flăcăi aleşi?!

Închise taina aceasta în sufletul ei amărât şi numai noaptea, când o ocolia somnul, îndrăznea să'şi verse durerea în oftate şi tângueli.

Băgă însă de seama cu bucurie de la o vreme, că Floare, îi arată o deosebită bunăvoinţă. Mici daruri, ca făina, slastă, bucăţi de pânză şi alte lucruri, le furişa în traista ei o mână nevăzută.

La început îi întră o groază în oase de teamă să nu fie vreo cursă, întinsă de vreun duşman ascuns şi numai târziu ajunse să cunoască, că mâna Floarei este care a speriat'o.

Într'o zi când se nimeri să fie singură cu fata, aceasta o întrebă de Stan.

Şi din clipa aceea, mama flăcăului deveni părtaşă la taina tinerilor.

Într'aceea, peţitorii bătură arie la curtea lui Gheorghe a Radei. Dar cum veniau aşa plecau.

De la o vreme părinţii începuseră a se nelinişti, bănuind, că în dosul încăpăţinării fetii trebue să fie altceva.

Frământările începuseră şi nu după multă vreme, jupâneasa Marta ajunse, să cunoască şi dânsa taina fetii.

Ceasul acela fu ceas de jale pentru inima ei de mamă.

Cum, mă rog, să se lege fata lor cu un purcar? Oricât de bună şi înţelegătoare să fi fost jupâneasa, omul e om, o dureà rău alegerea odraslei.

Ceea ce era însă mai greu, cum să spună taina aceasta bărbatului? Îl ştia bine, cunoştea sufletul lui mândru şi inima lui de piatră. Aici nu putea să urmeze decât – ferească Dumnezeu – întrarea în păcat.

Ceva însă trebuia spus. Dar cum?

În sfârşit după o noapte de zbucium, jupâneasa Marta puse să înhame caii, încărcă cu de'ale mâncării coşul carului de credeai că pleacă la drum cu anii şi plecă la mănăstirea Murăvii.

Cunoştea bine pe părintele Ion, un schimnic bătrân şi cu frica lui Dumnezeu, om cu multă pricepere pentru nevoile vieţii, căci şi Sfinţia Sa trecuse prin multe năcazuri înainte de a întra în legătura sfântului lăcaş şi, de la care venise să cerşească un sfat bun acum, la cumpănă.

Bătrânul călugăr o ascultă cu multă blândeţe, trecu prin sufletul lui curăţit de zgura necurată a vieţii întreaga poveste şi, văzù în această întâmplare mâna lui Dumnezeu. Şi fiindcă nu să cuvine omului să strice ceea ce Dumnezeu a rânduit, dădù sfatul, ca să binecuvinteze la rândul lor ca părinţi aceea, ce Dumnezeu a legat.

Jupâneasa plecă acasă mai liniştită de cum venise, dar nu împăcată. Îi resărise în suflet icoana grozavă: gura lumii. Ce va zice lumea? Cum vor râde de dânşii. Şi la gândul acesta, biata femee se simţia din cale afară de nenorocită.

Ajunsă acasă, după alte zile de zbucium şi neodihnă, să hotări se spue bărbatului taina.

Acesta, cum era de aşteptat, la început să tulbură atât de grozav, încât biata femee îşi încordă toate puterile ca să'l potolească.

Gheorghe a Radei să apucă cu mânile de cap ca un om eşit din minţi. În cea dintâi clipă să gândi să stângă viaţa argatului, care a îndrăznit să'i batjocorească casa. Mai târziu, stăpânit de lacrămile femeii îşi călcă pe inimă, se gândi la lume, la starea lui şi să îmblânzi, dar în suflet îi încolţi un gând nebun.

A doua zi trimise un argat să cheme pe purcar la curte.

Flăcăul se înfăţişă.

Gheorghe a Radei îl măsură de sus până jos.

Frumseţea flăcăului îl izbi. Dar gândul că e un simplu păzitor de porci, îi învârtoşă din nou inima.

Brutală şi necruţătoare cum îi era firea, întrebă pe flăcău:

– Mă! Tu ai îndrăznit să'ţi ridici ochii până la fata mea?

Flăcăul să cutremură şi sângele i se urcă în obraz.

Dar nu zise nimic.

– N'auzi? Întrebă din nou stăpânul.

– Dacă ştii, de ce mă mai întrebi, respunse de data aceasta flăcăul!

– Apoi ascultă! să răsti Gheorghe din nou. – Bagă în urechi bine, ce auzi acum. Toată lumea ştie că eu sunt om avar şi iubitor de argint. Am umblat să'mi bag ginere bogat, pentru ca fata mea să nu o ducă greu. Dar ca să vezi că's om drept îţi zic: Îţi dau fata!! Flăcăul când auzi una ca aceasta, simţi, că'l trăzneşte o putere oarecare. Simţi cum îl lasă puterile şi căzu în genunchi la picioarele stăpânului seu.

Peste faţa acestuia trecu fulgerul unei bucurii viclene.

– Ridică'te, căci n'ai auzit totul...

Stan se ridică uluit, cu faţa ca de ceară, cu ochii şterşi.

– Îţi dau fata! Am zis! Tu ştii, că Gheorghe a Radei din Gătaia nu'şi calcă vorba dată. Dar facem legătură. Aştept un an. Dacă până'n presara prazniculuí Naşterii Domnului nu vei fi în stare să'mi dai atâta aur, încât să mă pot acoperi cu el până la gât, Floare se mărită cu altul. Ai auzit? Acum ştii ce'mi trebueşte. Du'te la porci şi fă aurul!

Bietul Stan pleca din curte ca scăpat dintr'un beteşug lung. Abia îşi târa picioarele prin omătul mare. Era doar tocmai în ajun de Crăciun.

Pe urma lui, Gheorghe a Radei privia încruntat. Prin minte îi fulgeră gândul: Ce frumos flăcău, păcat de el!

Vremea n'are aripi şi zboară totuşi mai repede decât oricare pasere.

Zăpada a venit şi s'a dus. Au venit şi rândunelele, şi'au scos puii şi au plecat iarăşi. Pădurile de la poalele Şumigului şi de pe valea Bârzăvei îşi scutură frunza. Vine iarna. În cea dintâi zi când începù să ningă. Stan băgă de seamă, că una din scroafele cele mari, a rupt gardul de la târlă şi a plecat.

Era o zi înainte de ajun. Flăcăul îngrozit de sarcina respunderii, îşi trânti în umeri cojocul, apucă toporul şi să luă pe urmă. Zăpada proaspătă îi arăta urmele pe unde apucase pe coastele Şumigului. La un loc, urmele se perdură într'un desiş de nepătruns. Flăcăul îşi tăie drum cu securea şi, spre marea lui mirare, descoperi o peşteră. Urmele duceau şi aici. Mânat de dorul de a prinde fugara întră înlăuntru fără frică. După ce dibui prin întuneric multă vreme, i se părù, că vede o slabă dâră de lumină. Înteţi paşii, şi dintr'o dată se pomeni într'o peşteră mare, luminată de o comoară care'i luase vederile.

Când se obicinui cu lumina orbitoare, văzù scoafa perdută, lăptându'şi liniştită purceii între zece vase mari, cât un stat de om, şi pline până la vârf cu galbeni zimţuiţi.

De la galbeni venia acea lumină mare. Cum văzù Stan comoara aceasta, cu care să putea cumpăra o sută de averi ca a lui Gheorghe a Radei, sufletul lui, amărât de un an de zile, să umplu de o rază de bucurie.

Văzù în minunea aceasta mâna lui Dumnezeu şi, căzând în genunchi, rosti o rugăciune ferbinte stropindu'o cu lacrămi de bucurie.

Apoi umplù traista cu galbeni, lăsă scoafa în grija Celui de sus şi întorcându'se, o porni drept, la curtea stăpânului.

Acesta cum îl văzù, cu faţa strălucitoare, îi veni, că flăcăul şi'a perdut minţile.

– Ei Stane, ce veste? întrebă dânsul.

– Stăpâne! respunse flăcăul, s'a împlinit legământul, am venit după fată.

– Şi aurul?

– Vino cu mine, ca să'l măsori cum ţi'a fost vorba. Ca mărturie că nu minţesc iată ţi'am adus pe aceştia.

Şi flăcăul turnă cuprinsul traistei pe podele. Galbenii apucară în toate părţile, iar Gheorghe a Radei să repezi pe urma lor adunându'i cu hălia omului avar. După ce'i adună, după ce'i mângăe cu degetele lui tremurânde, să găti de drum.

Sufletul lui lacom să înfioră la auzul că zece butoae mari, cu vârf, pline de galbeni îl aşteptă să le ia în stăpânire.

Răcni femeii numai vestea cea mare şi, o porni nerăbdător şi înfrigurat, la drum.

Când se văzù în fine în peştera luminată, când dete cu ochii de butoaele pline cu aur, avarul îşi eşise din minţi. Sări în unul din butoae şi începu să scormonească cu mânile prin galbeni. Şi cum cerca să se încredinţeze dacă în adevăr sunt pline, trupul îi luneca tot mai adânc în butoi.

Deodată simţi că aurul i'a trecut de umeri.

În clipa aceasta flăcăul zise:

– Stăpâne, mi'am plinit vorba, când facem nunta?

Gheorghe a Radei la auzul acestei întrebări să încruntă. Sufletul lui hain îşi dete pe faţă arama. Râse în hohote şi grăi:

– Mă, purcarule! Cu aurul acesta dau fata după un Crai. Cară'te la porcii tei, acolo ţi'e locul.

Prostule! Mulţumeşte'te cu atât!

Şi aruncă la picioarele flăcăului un pumn de galbini.

În clipa aceea scroafa grohoti speriată şi porni în goană, cu purceii după ea, spre eşirea peşterii. Şi tot în acea clipă, butoaele începuseră se ardă cu flăcări mari, în vâlvătăi roşietice. Peştera să umplu de un fum gros şi greu, din mijlocul căruia să auziau ţipetele înfiorătoare ale lui Gheorghe a Radei, carele'şi dădea sufletul, ţintuit între aurul care i'a fost atât de drag.

Flăcăul fugi speriat şi alergă într'un suflet în sat, să dea de veste nenorocirea mare. Lumea eşia tocmai de la biserică. Era ziua de Crăciun.

Când alergă satul la locul arătat de Stan, văzură numai fum gros şi o mare de flacări eşind din peşteră. Şi nopţi şi zile întregi ardea Şumigul, spre marea mirare a oamenilor cari vedeau în această arătare minunată pedeapsa lui Dumnezeu*.

După zilele de jale, Stan şi cu Floare s'au cununat şi au trăit mulţi ani în fericire; dând viaţă la o grămadă de copii, sănătoşi şi frumoşi.

Aceasta e legenda Şumigului.

* Şi din această remăşiță de poveste pe care am prins'o în copilăria mea de la un bătrân din Gătaia, se vede precis, tradiția erupțiunii Şumigului, transmisă prin cine ştie câte generații. Autorul.

Gaiul Borosoanei[20]

În copilăria mea, de'a lungul obraţului care leagă Gătaia cu Gertenişul, cu mult înainte de pădurea Moriţfeldului, (azi Măureni) era un ,,gai" numit al Borosoanei. Pe vremea aceia – sunt aproape patruzeci de ani – valea Bârzăvii între Mănăstirea Sf. Gheorghe, Şoşdia, Gerteniş şi Tormac era numai o pădure. Livezile gătăenţilor de mai formau nişte rarişti. Ca copil, hoinărind cu vârstnicii mei din sat, nu era un loc în aretul acesta pe care se nu'l fi cunoscut. Începând cu coliba lui Moş Lisandru din drumul Şoşdii şi până în hotarul Berecuţii tot cuprinsul de livezi era împărăţia noastră, mai ales vara.

De cum scăpam de şcoală pe la Sâmpetru şi până la Sântă Mărie Mare altă ocupaţie şi aşa nu aveam. Şi nu scăpa de noi necercetat niciun locşor. Adecă totuşi. Gaiul Borosoanei. Păduriţa aceasta de stejari cu tufele de sângerel şi răchiţele pe de margini, ne însufla un respect deosebit. Cât îmi pot aduce aminte nu ştiu se fi îndrăznit a pătrunde într'însa. Când ne ducea drumul prin preajma ei, căutam se o ocolim pe din departe.

Se povesteau atâtea lucruri minunate cari s'ar fi petrecut în gaiul Borosoanei, încât inima mea de copil să făcea bumb când trebuia se trec pe lângă dânsa.

Din gaiul acesta, se spunea, porneau caii lui Sân'Toader în noaptea lui, spăimântând lumea.

Aci îşi făceau vrăjile, legându'se cu Necuratul, toate vrăjitoarele de prin vecini.

Şi tot din gaiul acesta, zice'se că a văzut eşind moş Gheorghe Chinsa într'o noapte când venia de la târgul Văsiovii pe Mama Pădurii.

Om şi cai s'au speriat atunci atât de grozav, încât ajunşi acasă, n'au mai putut opri, ci au doborit poarta întrând astfel în voreţ spre spaima celor din casă şi a vecinilor.

După atâtea poveşti îngrozitoare îşi poate oricine închipui că ni se tăiase pofta de a umbla prin aproprierea acestui gai. Un singur om era de care nu prindea vrăjmăşia acestui loc.

Omul acesta era Moş Lisandru, un omuleţ bătrân, bătrân, de nici el nu'şi mai ştia numerul anilor. Cel puţin aşa ni se spunea nouă, copiilor.

Lui Moş Lisandru îi era însă uşor, căci purta cu dânsul o fărimătură de pământ din mormântul Domnului de la Ierusalim, pe care i'a dăruit'o demult un călugăr venit din locurile sfinte şi pe care Moş Lisandru îl găzduise în coliba lui într'o noapte de vijelie.

Graţie acestui talisman puternic, Moş Lisandru umbla prin gaiul Borosoanei, ca prin moşia lui. Tăia cei mai frumoşi trunchi de stejar, curăţa an de an tufele de răchită, cioplind pe unii împletind cotăriţe din celelalte şi pe toate le vindea nemţilor de la Şemling şi Moriţfeld. Suflet de român n'ar fi cumpărat lemn din mâna lui Moş Lisandru se i'l fi dat de pomoană şi pe deasupra şi vreun galbin.

[20] Din ,,Calendarul Românului", XXXVIII, Caransebeş, 1924, p. 76-83.

Socotiţi acum cu câtă mirare priveam la Moş Lisandru. În imaginea mea de copil, dânsul a fost cel mai de seamă om dintre câţi cunoşteam.

Mulţumită acestei puteri ce avea Moş Lisandru asupra Vrăjmaşului, gaiul Borosoanii se răria an de an. Şi din ce îl răria Moş Lisandru, periau pare că şi poveştile înfiorătoare legate de acest loc.

Într'o vară apoi când veni acasă de la şcoală, am primit cu multă durere ştirea, că Dumnezeu a miluit în sfârşit pe robul său Lisandru, chemându'l în împărăţia drepţilor.

Înainte de a muri, Moş Lisandru doborise ultimul stejar din gaiul Borosoanei.

Odată cu moartea lui Moş Lisandru şi cu prăbuşirea ălui din urmă copac a perit şi farmecul gaiului vestit. Mai mult, i'a perit şi numirea. Genunchele venit după noi de i'a mai ştiut doar de nume, iar ceilalţi, şi mai tineri, l'au uitat şi pe acesta.

După ce ajunsesem mare şi vedeam lucrurile din jurul meu în altă lumină, ajunsesem se cunosc şi povestea adevărată a gaiului Borosoanei.

Mi'o povestit'o într'o după'amiază ploioasă Moş Mita a lu' Dascălu, o altă figură luminoasă a copilăriei mele. Moş Mita era om cu carte, cătănise în Veneţia şi s'o bătut la Custozza sub ,,erţerţogu Albrecht" cu Italienii. Ştia istoria românilor pe dinafară începând cu punerea temeliei cetăţii ,,Râm" şi până la luarea Plevnei ,,de cătră Peneş Curcanul". În după'amiazăza aceea ploioasă de care pomenii, Moş Mita îmi spune povestea Borosoanei aşa:

,,Pe vremea când se înstăpâniră Turcii la noi în Bănat, a venit de s'a aşezat la noi în sat un spahiu turc cu o mână de ostaşi. Ridicară nişte şanţuri, întărite cu trunchiuri de copaci lângă ,,Vână", ca să fie aproape de apă şi în dosul acestei întărituri căreia'i ziceau ,,Palancă" îşi clădiră locuinţele.

Din ,,Palanca" aceasta stăpânia Spahiul şi cu oamenii lui tot aretul Bârzăvii, de la Jidovin până la balta Vârşeţului. Aici se aducea ,,haraciul", aici se făceau judecăţile, de aici plecau poruncile.

Tot pe vremea aceea trăia în sat la noi o muere văduvă, Măria lu' Borosanu. Bărbatul ei, iobag ca şi ceilalţi români, a fost un om deştept dăruit de la Dumnezeu cu multă minte şi cu o bunătate de suflet. De pe urma deşteptăciunii sale îl luase încă de flăcău tiner pe lângă curte nemeşul Màriàssy, stăpânul satului pe vremea venirii turcilor.

După o mare bătălie în care păgânii răzbiră pe unguri, Màriàssy fu încunjurat de o ciată de turci. Calul lui în care îşi pusese toată nădejdea fu străpuns de lancea unui turc şi căzu grămădind supt povara sa pe stăpânul seu.

Atunci se repezi, ca o vijelie iobagul Borosanu asupra duşmanilor, ucise pe unii, fugări, pe alţii şi dădu astfel prilej stăpânului seu a'şi mântui viaţa. Recunoştinţa nu întârzie. Ajuns acasă, nobilul liberă pe Borosanu de iobăgie, îi dărui un petec de pământ –o ohabă– şi'l făcu prin această danie ,,ţeran slobod".

Pe vremea povestirii noastre Borosanu nu mai trăia, îl uciseră cu doui ani înainte nişte tătari, cari umblând după pradă nimeriseră la moşia lui şi voiau să'l jăfuiască.

Văduva lui Maria, era o femee cu frica lui Dumnezeu, care remasă singură, nu avea altă grijă decât să se îngrijească de moşia remasă fără stăpân, de sufletul celui mort şi de singura ei mângăere, feciorul ei Dragu.

Acesta putea se aibe vreo patrusprezece ani când veniseră turcii în sat.

Era un flăcăiandru frumos şi bine zidit ca mama lui. De la tatăl seu moştenise mintea şi cinstea. Întreg satul îl iubia, fiindcă era bun şi nu se fudulise de pe urma faptului că a eşit din rândurile celorlalţi iobagi.

Mergea an de an cu mumă'sa la hramul mănăstirii de la Murava de Sântă Măria Mică şi părinţii acestui sfânt lăcaş, ascuns pe vremea aceea în codrul de la poalele Şumigului, îl cunoşteau bine. Căci Borosoane şi cu feciorul ei aduceau multe daruri, atât pentru sfântul lăcaş, cât şi pentru traiul călugărilor năpăstuiţi de multe ori de furia cutropitorilor păgâni.

Când spahiul din Palanca Gătăii dete porunca ca toţi iobagii şi ,,slobozii" de pe la ,,Ohăbi" se vină să se prezinte pentru a fi puşi la catastihul birnicilor, veni şi Borosoanca cu feciorul ei.

Spahiu, un om mai în vârstă, de cum dete cu ochii de fecior, se simţi cuprins de un sentiment de dragoste pentru el. Fără multă vorbă îi făcu propunerea să vie mai des pe la Palancă, să înveţe se cunoască noile orândueli ca apoi, mai târziu, să'l facă cnez, ori ciauş cum ziceau turcii, peste supuşii români ai Palăncii.

Borosoanea mulţămi spahiului pentru bunăvoinţă şi făgădui să trimită copilul din când în când pe la el.

În sufletul ei de mamă se bucură de bunăvoinţa păgânului, căci în vremurile acelea grele, îi căzuse bine să se ştie pusă mult puţin la scut.

Şi aşa, tinerul Dragu începu să se împrietenească cu Spahiul şi şi cu funcţionarii turci din Palancă.

Trecură vreo patru ani.

Stăpânirea turcească nu era grea. Oamenii îşi plăteau birul şi nimenia nu avea cu ei nimic. Un lucru de mai făcea umbră între stăpâni şi supuşi. Turcii opriră folosirea clopotelor de la biserici. Aceasta le cădea creştinilor osebit de greu. Toate rugămintele au fost zădarnice. Vestitoarele duioase ale slujbelor dumnezeeşti amuţiseră în clopotniţele de lemn şi nu aveau să'şi deslege limba decât abia peste două sute de ani, când Turcii fură izgoniţi din Bănat. Între acestea vremea trecea.

Dragu Borosan ajunsese să împlinească douăzeci de ani şi Spahiul se ţinu de vorbă. Îl făcu ,,cnez" peste românii de subt stăpânirea sa. La vestea aceasta să umplură satele, sălaşele şi ,,ohabele" de bucurie. Toată lumea primi împăcată ştirea aceasta, căci tinerul Dragu era nu numai deştept, dar şi om de inimă, drept şi cinstit. Nu ar fi îngăduit pentru nimic în lume se i se facă cuiva o nedreptate, oricât de neînsemnată să fi fost dar, nici din drepturile stăpâniei nu lăsa nimic.

El ştia că pacea şi buna înţelegere între noii stăpâni şi supuşi nu să putea ţinea decât numai ca cei dintâi se fie drepţi, iar supuşii să'şi facă datoria.

Şi aşa, cu toate că vremurile erau din cele mai grele, în jurul Palancei de la Gătaia bunăstarea a prins rădăcini şi lumea era cum nu să poate mai mulţumită.

Odată însă stăpânirea se primeni acolo, departe, în Ţărigrad. Într'o bună zi Paşa de la Timişoara fu înlocuit cu un altul şi după obiceiul turcesc, odată cu Paşa plecară şi toţi spahii din administraţia vilaetului.

În urmarea aceasta şi în Palanca de la Gătaia se instală un nou stăpân. Locuitorii din jur primiră cu multă părere de rău plecarea lui Aga Zulficar, căci era om drept şi cinstit. Lumea nu ştia cine şi cum are se fie noul stăpân şi se temea de reu.

Vechiul proverb românesc să adeveri în cazul acesta. Noul spahiu, un albanez, se dovedi repede o fiară. Începu se asuprească lumea, se ceară dări despre cari nimeni nu ştia, maltrata satele, necinstea femeile şi întrodusese meşteşugul necunoscut prin aretul acesta de a răpi fetele creştinilor şi a le vinde în oraşele turceşti.

Lumea se tulburase şi se îngrozise. În necazul lor, oamenii alergară cu toţii la ,,chinezul" Dragu al Borosoanei din Gătaia. Dragu, deşi tiner, cuprindea în inima lui cinstită toată nenorocirea bieţilor români şi, îşi bătea mereu capul cum se'i scape de pacostea care deduse peste ei.

După multă chibzuială, după ce vorbi cu mama lui şi cu părintele Visarion, mai marele de la mănăstirea Murăvii, tinerul cneaz să înfăţişă într'o zi de Vineri la Palancă şi ceru se vorbească Spahiului celui nou, lui Ahmet Socoli'Şoimul. Alese ziua de Vineri, fiindcă e zi sfântă deopotrivă şi pentru creştini şi şi pentru păgâni şi, nădăjduia în sfinţenia acestei zile. Spahiul îl primi bine, îl recomandase doar călduros înainte de plecare cel vechi.

Dragu începu să'şi spună păsul, într'o formă liniştită cum se cuvine, unui mai mic în faţa celui mai mare. Socoli îl ascultă în tăcere, jucându'se cu mânerile celor două iatagane pe cari le purta la brâu.

Aprobă chiar binevoitor din cap de mai multe ori, ca şi cum ar fi recunoscut greşalele şi fărădelegile săvârşite. Tinerul român începu se prindă nădejde.

După ce terminà cu jalba, Spahiul îl pofti la dânsul la masă. Cum şedeau la masă, cu picioarele aduse sub ei după zăconul turcesc, vorbind despre oameni şi împrejurări, prin fereastra deschisă pătrunse ecoul unui cântec de femee. Zumăitul unei cobze ori alt instrument, îl acompania. Era un cântec trist ca toate cântecele din Răsărit, dar purtat de un glas îngeresc. Feciorul Borosoanei de cum prinse primele frânturi de glas îşi simţi inima cuprinsă de un sentiment de jale. Fără să fi înţeles un cuvânt, glasul i se furişă în suflet şi'l puse pe gânduri. Impresia cântecului asupra ,,ghiaurului" nu scăpă Spahiului. Dânsul îşi mângăe barba fericit şi când cântecul încetă zise lui Dragu:

– Ţi'a plăcut voinice?

Dragu nu răspunse, dar în privirea lui, Socoli putea citi mai mult decât i'ar fi putut spune flăcăul:

E fata mea, zise Spahiul.

Flăcăul oftă.

Când se despărţi de Spahiu, Dragu simţi că se desparte cu greu. În curtea Palăncii îl aştepta calul legat la stâlp.

Îşi făcu de lucru întărind chinga, potrivind şeaua, tocmind zăbala fugarului şi în vremea aceasta, ochii îi alergau pe la ferestrile iatacului de unde i se păru că a străbătut cântecul fermecător.

Şi cum îi alergau ochii, iată că la o fereastră zări, pentru o clipă numai, un cap de femee. A fost o arătare, dar a fost de ajuns ca chipul acela să se întipărească în sufletul flăcăului.

Când a ajuns acasă şi l'a văzut mamă'sa, biata femee s'a îngrozit crezând, că'i citeşte de pe faţă o nouă nenorocire. Când a auzit însă cum a umblat feciorul ei şi ce a isprăvit, nu'şi putea da seama de tristeţea lui.

Târziu de tot feciorul îi mărturisi patima lui.

Durerea Borosoanei fu mare. În durerea ei unde se fie găsit mângăere decât, în sfaturile părintelui Visarion de la mănăstirea Murăvii?

Părintele Visarion se înfioră şi dânsul când auzi de ce este vorba. Lucrul nu era o glumă şi putea se coste viaţa flăcăului. Şi unde se mai puni şi faptul, că era o legătură neîngăduită de sfintele canoane.

După multă batere de cap, Borosoanea plecă acasă, cu aceea, ca să aştepte hotărirea părintelui Stareţ.

În timpul acesta Dragu se topia din zi pe zi. Pleca de acasă şi nu venia decât târziu sara. Ce făcea, pe unde umbla, de unde se ştie mumă'sa.

Flăcăul îşi perdea vremea pe la Palancă. De avea de lucru de nu avea, îşi făcea, numai să poată fi în apropierea Pălăncii. Într'o sară, când venea pe amurg spre casă, din dosul unui tufiş îi eşi în cale o umbră. Era toamnă, şi rece deja. Noaptea cădea repede, arătarea neaşteptată înspăimântă o clipă flăcăul, dar umbra îl chemă în tufişuri şi dânsul o urmă fără şovăire. Umbra îl purtă o vreme prin gai, îndreptându'se spre un stejar mare, stufos. Când ajunse în dreptul copacului, umbra se opri şi'i zise:

– Aceea, care te iubeşte şi carea fără tine nu poate trăi este aici. Fiţi cuminţi şi fericirea va fi a voastră. Aşa a voit pesemne Allah! Eu voi veghia peste voi.

Zicând aceasta dispăru, depărtându'se pe drumul pe care a venit.

Dar de la trunchiul bătrânului stejar se deslipi o altă umbră apropiindu'se de fecior.

Era fata lui Socoli.

În anii tinereţii legăturile se înlănţuesc repede.

Când roaba credincioasă veni vestindu'i, că vremea a trecut, se despărţiră ca pentru o viaţă.

De multă vreme în sara aceasta, Borosoanea şi'a văzut iarăş vesel feciorul. Inima ei de mamă, săltă de bucurie.

În primăvara următoare, tocmai în sara Floriilor, o veste se lăţi ca fulgerul peste aşezările din jurul Palăncei. Fata Spahiului fugise cu feciorul Borosoanei.

În prima furie Socoli, sfredeli cu iataganul inima roabei în grija căreia îşi deduse fata. Pe urmă încălecă cu toţi soldaţii din Palancă, repezi un crainic înspre cetatea Bocşei cerând se închidă drumul înspre Caransebeş şi plecă în căutarea fetii. Înconjură sălaşul Borosoanei şi intră ca o fiară în casa văduvei. Aceasta, bănuind furtuna, o aştepta cum să cuvine unui creştin, rugându'se.

Când Socoli întră în camera văduvei, luminată de lumina palidă a unui opaiţ aninat de grindă, răcni la dânsa:

– Muere blăstămată, unde'mi este fata?

Maria lui Borosanu îl privi liniştită şi zisă:

– Stăpâne, şi eu te întreb, unde este feciorul meu?

O clipă Socoli nu găsi cuvânt se respunză. Pe urmă tună din nou.

– A fost singura mea mângăere, bucuria vieţii mele.

– Şi eu am avut un singur fecior Stăpâne, la care priveam ca la ochii mei din cap.

Ce'mi pasă mie de feciorul teu! Dacă'l prind, îl trag în ţapă, răcni Socoli.

– Nu'l vei prinde Stăpâne. Dumnezeu îl va păzi.

– Care Dumnezeu?

– Al meu, al nostru!

– Tu ştii unde sunt fugarii?

– Ştiu.

– ...??

– În drum spre Ardeal, respunsă Borosoanea mulcom.

Socoli se propti de părete. Scoase pistolul de la brău, purtat de un gând ucigaş.

Maria lui Borosanu vezu mişcarea şi înţelese că ciasul al din urmă i'a sosit.

Se lăsă în genunchi în faţa Spahiului şi zise:

– Stăpâne, ucide'mă, viaţa mea e în mâna ta, dar gândeşte'te la Dumnezeu, ar fi păcat.

– Ce păcat? Mi'aţi furat fata, trebue se mori şi tu şi hoţul.

–Greşeşti, stăpâne, îngână femeea, fata ta a plecat de bună voe cu feciorul meu legaţi ca bărbat şi femee.

– Cine i'a legat?

– Cel de sus, pe care l'a mărturisit fiica ta în clipa plecării.

La auzul acestor cuvinte Socoli sări ca muşcat de şarpe. Chemă ostaşii, porunci să lege pe Borosoanea şi se o ducă în beciul Pălăncii. Pe urmă dădu pradă casa, şi după ce fu deşertată o aprinsă.

În noaptea aceea de Florii, când toată suflarea creştinească se pregătea de praznicul cel mare, sulul de foc, carele lumină valea Bârzăvii, umpluse de temeri sufletele oamenilor.

Socoli perdu'se urma fugarilor.

În furia lui, căci era om hain la suflet şi avea porniri de fiară sălbatică, se hotări să'şi rezbune pe mama feciorului şi pe părintele Visarion, care a mărturisit că a cununat pe fugari. Cei doui prinşi îşi petreceau zilele în rugăciuni în beciul umăd şi întunecat al Pălăncii, pregătindu'se de moarte. Ştiau că nu au se fie iertaţi.

Cunoşteau pe Socoli mult prea bine decât, se fi aşteptat ceva bine din partea lui. Nădăjduiau însă, că Dumnezeu le va da tărie se moară cu cinste.

În Vinerea Patimilor, Turcul se decise se'i judece.

Poruncise pe toată lumea să stea faţă la judecata lui.

Judecata fu groaznică.

Bătu în pământ doui stâlpi de cari legă pe cei osândiţi desbrăcându'i. Apoi porunci să se sape un şanţ în jurul stâlpilor pe care'l umplu cu apă, împrospătată mereu de robi anume puşi la lucrul acesta.

Unse apoi trupurile nenorociţilor cu miere sălbatică şi zahăr de trestie.

Lumea adunată privia zăpăcită şi nu ştia ce are să fie.

Deodată numai ce apar alţi robi, cu nişte saci în spate. Ei întră în cercul din jurul osândiţilor şi deşertează cuprinsul sacilor.

Lumea pricepu acum şi se înfioră. În saci, erau neamuri nenumărate de furnici din cele mari, de pădure, cari deşărtate începură se alerge în toate părţile. După un timp însă, ele deteră de trupurile unse cu sucul dulce şi fiind de natură din cale afară de hrăpăreţe încolţiseră prada.

Pe la prânz, un ţipăt îngrozitor eşit din peptul Borosoanei dete de ştire, că milioanele de furnici au încolţit carnea. Acum ţipăt urmă după ţipăt. Părintele Visarion crezu că poate ucide durerea cu rugăciuni şi cântări. Lumea plângea în sughiţuri, dar nu îndrăznea să crâcnească.

Înspre sară, când soarele de primăvară începu se cadă la Apus acoperindu'şi faţa cu pânza negurilor ridicate de pe mlăştinile Bârzăvii, cele două trupuri erau numai un sânge. Au încetat cu ţipetele demult, gemeau acum rar, când durerea era peste măsură.

Socoli stetea nemişcat în faţa lor încruntat strigând de câte ori nenorociţii ţipau:

– Fata mea, unde'i hoţilor!!

Lumea se îngrozise. Multe din femei leşinase. Mânia Spahiului îi ţinea însă pe loc.

Sub seară, Borosoanea şi cu părintele Visarion se sfârşiră. Lumea se împrăştie, prostită. În noaptea aceea, nimeni n'a închis ochii pe valea Bârzăvii.

Scheleturile celor doui mucenici îngroziseră încă multă vreme lumea, până ce firea s'a îndurat şi le'a acoperit. Locul remase însă loc de osândă şi ocolit de toată lumea. Şi aşa, crescu acolo în tihnă şi nesupărat, gaiul Borosoanei".

Golgotha lui Ali Hassan – Cânele[21]

În dreapta drumului judeţian, care duce din Gătaia la Vârşăţ pe sub poala Şumigului, era în copilăria mea o gomilă. O ridicătură de pământ cu care însemnase geometrii militari hotarul satelor când cu colonizarea Banatului şi cari le întâlneşte omul pământului. Gomila aceasta să ridica tocmai în mijlocul holdelor, în apropierea fântânii Sporonilor. Cum în apropiere era şi o parte a ,,sesiei" parohiale o vedeam în toate verile când mergeam să umplu ,,ciutura" cu apă pentru cosaşi. Mă ispitea mereu gândul s'o urc, căci avea în vârf un măr pădureţ, singurul pom în tot hotarul acela şi care, an de an era plin de mere pădureţe, dacă n'ar fi fost frica de lucruri necurate. Căci aşa să vorbia şi la sat oamenii cred multe, că gomila nu'i loc curat. Câte vrăji să vor fi făcând pe aretul Bârzăvii toate erau legate de anumite locuri şi între acestea era şi gomila din Ştiubei. Aşa, ne uitam cu jind eu şi cu prietenii mei de'o vrâstă la blaga de măr care ne ispitia cu bogăţia lui de fructe.

Într'un an apoi satul să pronunţă pentru comasarea hotarului ,,Sesia" s'a mutat lângă sat şi ani au trecut fără să mai dau prin Ştiubei. Într'o vară făcând cu fie ertatul meu tată o escursie la mânăstirea ,,săracă" de la Murava, am văzut iarăşi gomila şi cum eram acum mare, coşcogiami'te licean, care învăţasem istoria lumii, întrebai pe tata despre originea gomilei.

Îmi spuse ce'a ştiut şi dânsul: probabil că gomila să fie însemnat vreun hotar vechi, şi că drumul bătrân să fi fost tras pe acolo pe vremea stăpânirii turceşti. Mai aminti că moş Mita Popovici, feciorul dascălului, ar şti nescari poveşti, cari să leagă de gomilă dar, vezi bine pe acestea nu se putea pune niciun preţ.

Atât a ajuns însă ca să mi se trezească curiozitatea. Cu cel dintâi prilej îl opri pe Moş Mita şi'l întrebai de gomilă. Moş Mita era în privinţa istoriei în ochii mei autoritate. Cătănise în Italia şi venisă acasă cu un ,,obşit" cât un iorgan de cei domneşti. Să putea după atâtea să dubiteze cineva în spusele lui Moş Mita? Unde mai puneai şi împrejurarea că era cântăreţ de strană fără păreche. Gătăienţii socotiau aceasta ca cea mai înaltă învăţătură şi de pe urma ei, Moş Mita să bucura de o autoritate fără margini. Şi într'o Duminică, după ce ne scăldasem la ,,virul lui Cădăreanu" în Bârzavă, am dat o raită pe la ocolul lui Bica unde ştia Moş Mita nişte pruni, să'ţi dai viaţa nu altceva. După ce ne săturaserăm din prunele lui Bica fără să ne mustre conştiinţa căci, Moş Mita ţinea că toate bunătăţile pământului îs date de Dumnezeu pentru toţi oamenii deopotrivă şi că aşa a poruncit Domnul Iisus că cei cari nu au să se înfrupteze de la cei cari au, ne'am tolănit în coate pe marginea şanţului, care apăra ocoalele desfătându'ne în frumseţea văii Bârzăvii.

Şi'n Duminica aceea mi'a istorisit Moş Mita povestea gomilei din Ştiubei aşa:

,,După ce se aşezară Turcii şi în Palanca Gâtăii, la mulţi'mulţi ani, dăduse o foamete mare peste ţară. Nu ploasă de cu toamna nici măcar un strop aşa, că ţarinile rămaseră

[21] Din ,,Calendarul românului", XXXIX, Caransebeş, 1925, p. 92-99.

pustii. Oamenii n'au putut sămăna nimic, earna trecu fără un fulg de zăpadă, primăvara secetoasă, ce mai era de aşteptat decât foametea. Şi foametea veni. Ce brumă de bucate mai erau prin coşare să mântuiseră, gura omului e mai hăloasă şi decât pământul, sărăcimea să văzu într'o zi fără bucătură în gură.

Bogătanii cari aveau mai mult decât le trebuia au început să suie preţurile bucatelor şi au mers atât de departe în lăcomia lor că uitaseră de Dumnezeu şi ceriau un bou pentru o ,,mierţă" de porumb. De la o vreme însă se sfârşi şi la bogătani. Atunci Paşa din Timişoara a trimis zăpiş la Ţarigrad la împăratul, arătând strâmtorarea mare a ghiaurilor din aceste părţi şi împărăţia a trimis putere de corăbii încărcate cu grâu din ,,Ţara Românească" cu poruncă aspră, ca să se împartă la nevoiaşi. Ei, dar vezi, omul e tot om şi când e vorba de lăcomie apoi creştin, turc, jidov e tot om. Aşa s'a făcut şi cu grâul împărătesc. Paşa l'a dat agalelor, aceştia la cei mai mici ca să'l împartă. Când a sosit grâul la noi aici în Palancă, Ciauşul care stăpânea locurile acestea s'a socotit să tragă folos din nevoia obştească. N'a împărţit grâul, ci l'a băgat în jitniţe şi în coşare mari, purtând cu minciuna pe milaşii cari tăbăriseră în jurul Pălăncii. Ba că'i grâul umed de călătorie pe apă, ba că nu'i curat, cu o vorbă, să vedea cât colo, că umbla cu minciuna. Dar nevoia oamenilor creştia, foamea nu cunoşte lege şi bicisnicii ceriau mereu bucate, urlând la poarta Palăncii ca un cârd de lupi în toiul ernii.

Ciauş aici în Palancă era atunci un oarecare Ali Hassan, om în cumpăna vârstei, om zdravăn şi peste măsură de crud. Vorbia bine româneşte şi de aceea îi eşisă vestea că ar fi fost român turcit, ori chiar unul din copii pe cari Ţara Rumânească îi dedea an de an Împărăţiei turceşti pentru ca să crească ieniceri. Se poate însă că a 'nvăţat limba noastră prin vreo cetate de pe Dunăre. Pe mâna acestui om crud, botezat de oameni ,,Cânele" a apucat grâul împărăţiei.

Foametea ajunsă culmea prin luna Iulie, în călindarul turcesc îi zice ,,Maharem" când cade şi anul nou turcesc la călindar. În luna aceasta a început Ali Hassan să împartă grâul la înfometaţi. Dar ce împărţeală a fost aceea. A fost un jaf cum n'a mai pomenit lumea.

Îşi dedeau oamenii până şi copiii numai ca să'i ştie săturaţi. Câte fete nenorocite şi câţi băeţi au luat drumul sclăviei în anul acesta nenorocit cine ar şti spune? dar de potopul de lacrimi şi dureri Ali Hassan nu ştia nimic. Despoia lumea şi măria bogăţiile în dosul Palancei, în cuprinsul căreia din nevoia mare care nenorocia lumea nu pătrunsese nimic. Doar ţipetele copiilor, cari să despărţiau de mame, de mai tulburau puţinţel sufletul asprilor Spahii. În vremurile acelea vijelioase cine ştie dacă oamenii aveau loc în sufletul lor şi pentru milă. În cuprinsul Pălăncii nu să ştia de foamete. Cel care trebuia să facă parte altora a ştiut să'şi facă parte lui'şi.

Când Ali Hassan nu mai găsi nimic de luat de la nemernicii ghiauri, după ce îi stinsese de bani, de vite de copii, când acestora nu le'a mai rămas decât ochii cu isvorul cu lacrimi că să'şi plângă amarul, puse lacăt la coşări vestind că nu mai are nimic de dat.

Foametea îşi ajunge culmea. Măncau oamenii iarba de pe livezi şi coajă de copac măcinată şi amestecată cu pământ.

În vremea aceasta cumplită raza de nădejde, locul de ce brumă de mângăiere să mai putea găsi era mănăstirea de la Murava. Pe vremea aceea mănăstirea nu era părăsită ca acum. Era mănăstire mare, cu mulţi călugări, cari să îndeletniceau cu scrisul cărţilor

biserice̦şti şi aveau mare trecere în ochii creştinilor. Ba până şi păgânii aveau dragoste pentru acest lăcaş mai vârtos de când călugării de aici îngrijiseră creştineşte pe un popă turcesc, un fel de vlădică la ei, care venisă să târnosească în cetatea Timişorii cea dintâi biserică turcească. În drum spre Răşava acel popă turc s'a îmbolnăvit de lingoare şi multe săptămâni călugării de la Murava au veghiat la căpătâiul lui, îngrijindu'l. Turcii, altfel oameni foarte cinstiţi şi ţinători la vorbă n'au uitat această faptă a călugărilor şi ţineau mult la mănăstire.

Pe vremea foametei de care povestesc, stareţul mănăstirii era unul Părintele Dimitrie de fel din Ţara Românească, om cu multă carte şi cu şi mai multă inimă. Un om săritor la nevoe, care ţinea samă bună de turma lui şi cum scrie în cărţile bisericeşti despre bunul păstor, îşi punea sufletul pentru oi. Era aşa de vestită înţelepciunea stareţului Dimitrie încât, nu numai oamenii de rând, ci şi nobilii, nemeşii, vineau să'i ceară sfatul. Ba să spune că şi Aga din cetatea Bocşei de câte ori avea vreo daravelă cu căpitanii mărginaşi de pe la Lugoj şi Lipova. Veni în taină la dânsul de'l punea să scrie scrisori către aceştia. Ali Hassan'Cânele, nu era dintre cinstitorii Părintelui Dimitrie. Firea lui crudă, sufletul lui de câne ce era, nu să putea împăca cu omul acesta bun. În sufletul lui îi păstra o ură şi un dispreţ din cale afară dar, nu îndrăznia să le dea pe faţă bine ştiind că la spatele stareţului stă multă lume gata să'l apere.

Acum, când foametea mare căzu, ca o nenorocire peste ţară şi văzu şi mărimea bunătăţii Părintelui Dimitrie. Ce'a avut mănăstirea a dat. Ajunseseră călugării să trăiască cu fiertură de urzici plămădită cu făină de porumb. Când să gată şi făina de porumb, călugării trecură la rădăcini. Şi'i punea stareţul să se roage zi şi noapte lui Dumnezeu să scape poporul de această pedeapsă. Zălojisă la ,,ismaeliţii" din Timişoara – aceştia erau jidovi turceşti – toate odoarele mânăstirii şi cumpăra pe banii primiţi hrană din jitniţele lui Ali Hassan'Cânele, scăpând de la moarte mulţi creştini, multe fete mari de ruşine şi mulţi copii de sclăvie. Nu mai avea sfântul lăcaş nici candele, remaseseră doar numai sfintele odăjdii, lucruri şi sfinte şi scumpe şi de cari tot nu să încumetă să se despartă Părintele Dumitru.

Porni şi pe călugări prin cele ţinuturi depărtate, prin Ţara Românească, să aducă milostenii şi alina dureri unde nu mai putea.

Lumea îl privia ca pe un sfânt coborit pe pământ.

Pe aceeaşi măsură creştea însă şi ura lui Ali Hassan.

Dar foametea creştea şi milosteniile veniau tot mai rar. Odată, Părintele Dimitrie să trezi că nu mai are nimic de dat. Nu mai avea de unde. Îşi deduse până şi cămaşa de pe el.

Flămânzii însă, tăbăriseră asupra mănăstirii strigând după ajutor. Ei cereau de mâncare, cereau Părintelui Dumitru să facă minuni ca Domnul Hristos să'i sature. Alţii împinşi de foame şi pierzându'şi minţile înjurau, blăstămau pe Dumnezeu, deh, foamea a prefăcut oamenii în fiare. Pentru inima stareţului toate acestea erau ca nişte cuţite, cari îi sfredeleau inima şi'i sdrobiau sufletul. Odată, luă o hotărire. Să încuie în cămăruţa lui de schimnic şi începu să se roage în genunchi, bătând mii şi mii de mătănii. Trei zile ţinu rugăciunea lui şi în vremea aceasta norodul din afară, umplea văzduhul cu strigăte, cu vaete şi blăstăme. În a patra zi dimineaţa, Stareţul părăsi chilia în care se rugase lui Dumnezeu, trecu în biserică, îmbrăcă odăjdiile cele scumpe, luă într'o mână toiagul şi în

cealaltă o cruce de lemn lucrată din lemnul pe care a fost răstignit Domnul Iisus şi a eşit între mulţime.

A privit turma aceasta de nenorociţi, ochii i se umplură de lacrimi şi a zis doar atât:

– Veniţi după mine!

Şi au plecat spre Gătaia, la Palancă. Lumea după el, cum o îngăduia puterile. Unii pe cai mârţogite, pe asini pe jos, pe brânci, dar mergeau cu toţii. Vedeau drumul apucat şi bănuiau că are să se întâmple o minune.

Spahiul de strajă deasupra porţii Palăncii văzu dinspre Şumig ridicându'se un nor de praf. Dete alarma şi Ciauşul Ali Hassan veni grăbit să vază ce este.

Nedumeriţi de ce poate fi, Ali dete poruncă unui Spahiu să încalece şi să ispitească drumul.

Nu peste multă vreme acesta să întoarse în goana calului şi spuse:

– Stăpâne! Dervişul (călugăr) cel mare de la Murava vine cu oaste de ghiauri încoaci.

Peste faţa lui Ali Hassan trecu umbra unui suris batjocoritor. Dete poruncă să se închidă poarta şi aşteptă cu nerăbdare ce avea să se întâmple. Norul de pulbere să apropie încet şi zgomotul ce venia din cuprinsul lui sămăna cu o revărsare de ape. În fine ajunseră înaintea Palăncii.

Lumea se potoli şi în liniştea mare să auzi glasul Ciauşului întrebând:

– Ce vreţi ghiauri spurcaţi şi necredincioşi?

– Pâne! Pâne! Pâne! – strigară mii de glasuri şi mii de braţe supte de foame să ridicau spre Ciauş.

– Plătiţi şi vă săturaţi dacă n'aveţi cu ce plăti, crepaţi! – le răspunse Cânele.

Atunci eşi din grămadă Părintele Dimitrie. În odăjdiile scumpe, pe aurul cărora bătea soarele, el părea un Heruvim coborit din cer. Făcu semn cu mâna, lumea tăcu şi în cuprinsul tăcerii aceleia mari zise:

– Ciauş Ali Hassan! Crezi tu, în Dumnezeu?

– Cred! – răspunse Turcul.

– Ciauş Ali Hassan! Te temi tu de Dumnezeu?

– Mă tem! fu răspunsul.

– Apoi dacă crezi în Dumnezeu şi te temi de El – ajută Ciauş Ali Hassan şi te va ajuta şi Dumnezeu. Ţi'am dat tot ce'am avut; ai grămădit averi, nu mai avem ce'ţi da. Ajută'ne!

Păgânul începu să râdă şi să'şi bată joc de Stareţ. Îi ceru sfintele odejdii să'şi acopere caii cu ele. Lumea auzind aceste nelegiuri uită până şi de foame.

Părintele Dimitrie parcă nu auzia nimic. Stetea ca statua, nemişcat, cu ochii ţintă la Ciauş.

Deodată trupul i se cutremură. Părea că creşte, ridică Sf'ta Cruce şi zisă atât de tare de să auzi până în rândul din urmă aceste cuvinte:

– Ciauş Ali Hassan! Te'am rugat în numele lui Dumnezeu să ajuţi. Ne'ai batjocorit pe noi, ai ocărit credinţa noastră, ţi'ai bătut joc de odoarele închinate slujbei lui Dumnezeu, nu mai cer ajutorul teu Ali Hassan! Ci ascultă! În curând Dumnezeu o să trimită alt oaspe la noi. În câteva zile va sosi, căci umblă pe aripi de vânt. Ciauş Ali Hassan! Ai comori şi ai putere. Dar mai mult decât aceste comori tu ai pe Fatme muerea ta şi cinci băeţi cari îţi sunt mai dragi ca toate comorile pământului.

Oaspele care vine în curând la tine, Ciauş Ali Hassan, îţi va cere pe Fatmè şi pe cei cinci copii ai tăi. Şi tu vei remânea cu comorile tale Ali!

Şi vei veni la mine, la ghiaurul batjocorit, vei veni în coate şi genunchi, târându'te ca viermele pământului Ali Hassan, cerând îndărăt pe Fatmè şi pe cei cinci copii ai tăi. Vei turna la picioarele mele toată comoara ta stropită cu lacrimi şi cu blăsteme, Ali Hassan, şi nu'ţi voi da îndărăt nici pe Fatmè, nici copiii. Dumnezeul nostru, Ali, e bun dar pedepseşte aspru pe cei cari nesocotesc puterea Lui.

Adu'ţi aminte de vorbele mele Ciauş Ali!

Mulţimea încremenise cu desăvârşire la auzul acestor cuvinte şi nu aştepta decât semnul Ciauşului ca Spahii să năvălească asupra Stareţului.

Nu se întâmplă nimic. Ali Hassan'Cânele rânji numai hain şi ameninţă lumea, poruncindu'i să plece.

Oamenii plecară întristaţi de moarte. Dar, cuvintele profetice ale Stareţului le umplù sufletele cu atâta nădejde, încât uitară chinurile. Le remase aşa un foc în inimi că are să se întâmple ceva supraomenesc.

Proorocia Stareţului Dimitrie se împlini mai 'nainte de cum au aşteptat oamenii.

Oaspele prorocit, o altă bătae a lui Dumnezeu să arătă peste câteva zile în aretul Bârzăvii.

Era ciuma!

Pe unde trecea, lumea să prăpădia cu nemiluita. Zăceau morţii ca snopii de grâu vara pe ţarini. Scăpare nu era şi nici ascunziş. Secerà fără milă pe toţi deopotrivă săraci şi bogaţi, nobili şi iobagi, creştini şi păgâni.

Ali Hassan de cum auzi de ivirea acestei molimi, porunci să se închidă porţile Palăncii şi opri sub pedeapsă de moarte pe Spahii să părăsească lăcaşul şi nici să stee de vorbă cu cineva. Aprinse în nişte ciaunuri mari de aramă, nişte mirodenii aduse din Răsărit şi aşa stetea cu toată casa lui în norii de fum.

Toate măsurile acestea să dovediră de nimic. Într'o zi – tocmai la o săptămână după ameninţarea Stareţului, ciuma întrà în Palanca Gătăii.

Cea dintâi jertfă fu Fatmè muerea Ciauşului Ali Hassan. Durerea şi groaza Ciauşului era mare. A doua zi urmă copilul cel mai mare, pe urmă mezinii şi aşa pe rând în fiecare zi unul. Când să sfârşi săptămâna Ciauşul Ali să trezise singur fără muere şi fără copii.

Ceea ce zoăci lumea a fost împrejurarea că cumplita boală cruţă pe toţi ceilalţi din Palancă. Şi nici aiurea n'a mai cules alte jertfe. A încetat molima după ce a răpit ultimul copil al Ciauşului.

Toată lumea înţelese minunea. A cuprins'o şi Ali Hassan târziu. În durerea mare şi desnădejdea care l'a cuprins, a deschis coşarele şi a împărţit toate bucatele puţinilor oameni cari au răzbit molima. Cât pentru sine, Ciauşul uită de toate, şi petrecea zi şi noapte la mormintele proaspete, a femeii şi copiilor.

După multe zile şi nopţi de zbucium, într'o dimineaţă, el chemă la sine pe cel mai mare între Spahii, îi dete în primire cheile şi toate lucrurile Palăncii, puindu'i la inimă să poarte grijă de toate şi plecă.

N'a spus nimănui unde se duce dar toţi au înţeles că se duce la Mănăstirea din Murava.

Şi acolo s'a şi dus.

În dimineaţa aceea, călugării erau tocmai la Liturghie când văzură întrând în sfântul lăcaş pe Ciauşul Ali Hassan'Cânele. Inima bieţilor călugări se făcuse cât un bob de muştar de frică.

Or, ce să întâmplă?

Ciauşul înaintă până în faţa Sf. Altar. Acolo să opri, îşi desprinse sabia de la brâu şi o lăsă să cadă alături. Soase la fel pistoalele, îşi descoperi capul şi căzu în genunchi, plângând şi bătându'şi pieptul.

Cântarea îngheţă pe buzele părinţilor văzând această minune.

Dar iată că uşile împărăteşti să deschid şi prin ele trece încet Părintele Dimitrie, îndreptându'se spre Ciauş.

Acesta nu vedea şi nu auzia nimic. Ci, urma să se bocească şi să plângă în hohote.

Când Stareţul ajunse lângă el îi puse mâna pe cap şi zise:

– Ciauş Ali Hasssan, ai venit?

Dar Ciauşul nu răspunse, ci mai vârtos să închină şi să bocia, lovind cu fruntea lespezile bisericii.

Şi iar întrebă părintele Stareţ:

– Ciauş Ali Hassan, unde ţi'ai lăsat averile, unde ai lăsat mândria?

Şi nici acum nu răspunse Ciauşul nimic, ci numai cât să tânguià. Atunci părintele Dimitrie întră iarăşi în altar şi continuă Sfânta Slujbă.

Pe urmă, după ce călugării părăsiră biserica, Stareţul a remas cu Ali Hassan singuri în casa Domnului. Au stat în biserică până a doua zi dimineaţă.

Peste o săptămână vestea unei alte minuni trecu ca fulgerul peste Bârzavă: Ciauşul de la Gătaia, Ali Hassan'Cânele s'a botezat şi călugărit. Lumea la auzul acestei veşti îşi făcu cruce şi mărià pe Dumnezeu.

Vestea încreştinării lui Ali Hassan pătrunse până la Paşa din Timişoara care la auzul ei fu cuprins de o mânie fără seamăn. Chemă în pripă un Ciauş, îl puse în fruntea unei jerbii de tătari şi'l porni la Murava să răzbune ruşinea aceasta nemaipomenită care se aducea Profetului.

Îi deduse straşnice porunci.

În vremea aceasta în chilioara lui din mănăstirea Murăvii noul călugăr, botezat cu numele Pavel, sorbia de pe buzele Stareţului mântuitoarea învăţătură a lui Iisus, trăind numai în rugăciuni şi post, uitând cu desăvârşire lumea, adâncindu'se în Dumnezeu. Un păstor de porci aduse într'un suflet ştirea la mănăstire că se apropie o ciată de Tătari.

Părintele Dimitrie, cu sufletul lui de sfânt bănui ceea ce avea să vină. Merse deci de cu grabă în odaia noului frate şi'i zise:

– Pavele! Pregăteşte'te, Domnul Hristos te chiamă!

Acesta sări ca izbit de trăsnet în ochi cu lumina arzândă a credinţei muceniceşti.

În clipa aceea întrară şi tătarii cu Ciauşul din Timişoara în curtea mănăstirii.

Cum deteră cu ochii de el, Tătarii scoaseră un urlet înfiorător şi să repeziră cu săbiile asupra lui. Dar Ciauşul îi opri strigându'le:

– Legaţi'l! Îl aşteaptă altă moarte!

La auzul acestei osânde faţa lui Pavel să lumină ca de lumina unei mari bucurii.

Se întoarse spre sfântul lăcaş şi să închină adânc, făcând o mare cruce pravoslavnică.

La văzul acestui semn Tătarii ridicară un nou urlet, iar Ciauşul apropiindu'şi calul scuipă pe călugăr în faţă. Pe urmă l'au ridicat şi au pornit cu el tărându'l prin praful drumului spre Palancă.

Când au ajuns la gomila aceea care stetea ridicată acolo de cine ştie câte veacuri, Ciauşul opri convoiul.

Porunci să se tae un băgrin de alături şi să se facă o cruce. Şi când fu gata, îl răstigniră pe călugărul Pavel ca pe Hristos acolo în vârful gomilei batjocurindu'l ca pe Domnul, scuipându'l şi înveselindu'se de chinurile lui.

Şi în vreme ce sângele îi curgea şiroae din trupul prăpădit de lovituri şi împuseturi de suliţi, Pavel mărturisia cu glas mare credinţa: *Cred într'unul Dumnezeu...*

După ce a murit l'au lăsat acolo pe cruce şi i'au tăiat numai o ureche ca s'o ducă dovadă Paşei din Timişoara.

În timpul chinurilor mucenicului, Tătarii au desfăcut disagii şi au mâncat. Unul a avut un măr în disagă şi din sămânţa acestuia a crescut acolo în vârf mărul acela pădureţ. Şi aşa a devenit gomila aceea, Golgotha lui Ali Hassan'Cânele."

Când termină Moş Mita povestea, căzù şi sara peste Valea Bârzăvii.

CUPRINS

Precuvântare……..5
Repere bio-bibliografice……..7
Studiu introductiv……...13
I. Romanul…….....28
1. *Altare dărâmate. Romanul unei fete*……...28
2. *Carnetul lui Radu Roman*……..……..163
3. *Casa cu obloane verzi. Un roman din Banatul de altădată*…….....240
II. Folclor…….....256
1. *Legenda Şumigului*……..……...256
2. *Gaiul Borosoanei*……..…..262
3. *Golgotha a lui Ali Hassan-Cânele*……269
Cuprinsul……..276

Consilier editorial : Nina Ceranu
Lector : Ilie Chelariu
Apărut sub egida
Fundaţiei Culturale «Orient Latin»,
Timişoara.